

Szegedi Tudományegyetem

Állam- és Jogtudományi Kar

Doktori Iskola

**A nemzetállami jogrendszerek és a nemzetállami
érdekérvényesítés
átalakulása az európai integrációs folyamatban**

PhD. értekezés

Témavezető:

Készítette: Dr. Mohi Csaba

Prof. Dr. Szabó Imre
Tanszékvezető egyetemi tanár

Prof. Dr. Vörös Imre
Tanszékvezető egyetemi tanár

2010.

Bevezető gondolatok

Henry Kissinger: *”Az első világháborút egész Európa elvesztette, nem csupán a vesztes, de a győztes hatalmak is. Európa 1918 óta immár nem aktív részese és alakítója a világpolitikai döntéseknek, hanem egyszerű és kiszolgáltatott tárgya azoknak. A világpolitikai döntéseket Európa feje fölött hozták a két világháború között Washingtonban, a hidegháború idején pedig részben Moszkvában, részben pedig Washingtonban. De ennél is rosszabb a helyzet: Európa saját, tisztán európai kríziseit sem tudja kezelni és megoldani, amint azt a délszláv válság és Koszovó példája is mutatja. Az üzenet így szól: ha rövid időn belül nem tudják megteremteni a politikailag és katonailag erős, egységes Európát, akkor még a legerősebb európai hatalmak sem lesznek egyebek, mint súly nélküli kategóriák az Eurázsiai Kontinens nyugati csücskén.” 1/*

Jean Monnet: *„Európa sokszínű és gazdag az egymáshoz kapcsolódó és egymástól eltérő nemzeti tradíciók jegyében. Mi, Európában évezredek óta együtt élő népek, nemzetek mások és mások, de mégis valamennyien ízig-vérig európaiak vagyunk. Az európai integráció igazi kihívása ebben található. A választ nekünk, magunknak kell megadni a kérdésre: ez a sokszínűség a mi gyengénk avagy a mi erősségünk és féltve őrzött gazdagságunk-e. Csakis akkor tudjuk felépíteni az egységes és erős Európát, ha méltó választ adunk és ha méltóak tudunk lenni az előttünk álló kihívásokra” 2/*

John Fitzgerald Kennedy: *„Egy politikailag és gazdaságilag integrált Európa az Amerikai Egyesült Államok egyenrangú partnerévé válna abban, hogy megvédjük közös értékeinket és megosszuk a világ vezetéséből adódó terheket és kötelezettségeket. Csakis egy teljes mértékben egységes Európa védheti meg az Atlanti Szövetséget a darabokra szakadás veszélyétől és kizárólag egy ilyen Európa teszi lehetővé a kölcsönösséget az Óceán mindkét partján az atlanti problémák megoldásában.” 3/*

George Scyboz (a Svájci Szövetségi Legfelsőbb Bíróság elnöke): *„Svájcban Európa két nagy eltérő kultúrája, a germán és a latin találkozik egymással és kényszerül együttélésre. Nekünk, francia nyelvű svájciaknak alapvetően más a gondolatrendszerünk és munka módszerünk mint német nyelvű kollégáinknak és nem is feltétlenül szeretjük egymást. Ugyanakkor az évszázadok során rá kellett jönnünk, hogy szót kell értenünk egymással és tolerálnunk kell a karakterünkben meglévő eltérő jegyeket, mert csakis így foghatunk össze, csakis ezáltal lehetünk erősek, eredményesek, azaz svájciak.” 4/*

Az angolszász jogrendszer „európaizálódásának” jelentős eseményére került sor 2009. szeptember végén azáltal, hogy az Egyesült Királyság törvényhozása megteremtette a Legfelsőbb Bíróság kontinentális természetű jogintézményét és ezzel felszámolta a Lordok Háza, vagyis egy politikai természetű intézmény által eddigiekben gyakorolt, az 1215. évi Magna Charta óta lényegében töretlen ítélkezési tradíciót. Mindazonáltal még hosszú utat kell megtenni ahhoz, hogy az egységes Európai Polgári Törvénykönyv szükségét és szerepét legalább is hasonló módon közelítsük meg a Csatorna innenső és túlsó oldalán. Az írott törvényi jogra épülő kontinentális és a bírói alkotta precedens jogból táplálkozó angolszász ítélkezési kultúra és gyakorlat között szinte áthidalhatatlannak tűnő különbségek, mondhatni

szakadékok vannak. A különbözőségek súlya azért is rendkívüli, mert adott esetben nem csupán stílusról van szó, hanem a dolgok lényegéről, azok szemléletmódbeli különbségéről, a bíró alapvető feladatköréről és az általa évszázadok óta szolgálta értékrendről. A kontinentális bíró (a bírói függetlenség állandóan súlykolt hangoztatása ellenére is) mindenkor a hatalom kiszolgálója volt, hiszen a hatalom által alkotott törvényeknek alárendelten, azok által determinált mozgástérbe szorítva hozta meg ítéleteit. Az angolszász hagyomány ezzel ellentétben a bírói függetlenséget és a bíró által alkotott jogot tekinti az egyéni szabadság oltalmazása alapkövének. A különbségek gyökere abban keresendő, hogy míg az angolszász jog a középkortól kezdve évszázadokon keresztül a gazdasági élet meghatározó szereplőinek, mindenekelőtt a kereskedőknek és a földbirtokosoknak érdekeit oltalmazta a Korona politikai hatalmával szemben, ugyanakkor a kontinentális bíró a jogot a fennálló hatalom szolgálatába állítva mindenkor a tulajdonjog intézményét és a tulajdonviszonyokat védelmezte.

A különbségek nagyságát jól érzékelhetjük, ha feltesszük a kérdést, mi történne, amennyiben a már megvalósult Egységes Európai Ptk. törvényi rendelkezéseit kellene alkalmazni a precedens jogon felnőtt brit bírónak. Magától értetődőnek tartanák, hogy az egyes civiljogi jogintézményekhez „bírói magyarázatokat” fűzzenek, vagyis azokat „glosszálnák”, a fő szabályokhoz kivételeket fogalmaznának meg oly gazdagon, hogy az általános jogelvek elveszítenék bármiféle jelentésüket és végül is a bíró teremtette kivételek válnának fő szabállyá. Mindezek eredményeként a kontinentális bírói gondolkodásban parancsoló szentségnek tekintett törvényi alapintézmények nevetséges klisékké silányulnának. Ugyanakkor, amennyiben az angolszász precedens rendszert kényszerítenék a kontinentális bíró ítélezési kultúrájába, úgy a precedens hivatkozási alapok minden bizonnyal rövid időn belül kiüresednének, egyre rövidülénének, a bírói bölcsességek elmaszatólódnának és összekuszálódnának, a precedensekre való hivatkozást a törvényi előírások iránti olthatatlan vágyakozás váltaná fel. /5 Mindezekben az ellentétes párhuzamokban érezzük igazán annak a megállapításnak bölcsességét, mely szerint „egy egységes törvénytörvény politika által kikényszerített megteremtése és erőltetett kibocsátása önmagában nem teremthet egységes jogot”. /6

Lábjegyzetek

- 1/ Henry Kissinger: *Problems of the National Strategy*, 424. old. Simon and Schuster, New York, 2006.
- 2/ Jean Monnet: *Réconcilier et unir les Européens*, 226. old. Fondation Jean Monnet, Lausanne, 2000.
- 3/ *Official Public Papers of the Presidents of the United States*, 353. old. Washington, 1963.
- 4/ Georges Scyboz, a Svájci Szövetségi Legfelsőbb Bíróság elnökének *ünnepi beszéde* a magyar bírói és ügyvédi kar svájci postgraduális képzésének beindítása alkalmából, Magyar Nagykövetség, Bern, 1994.
- 5/ Paul G. Mahoney: *The Common Law and Economic Growth*. *Journal of Legal Studies* 30. (2001) 2/1, 503. old.
- 6/ Jan Smits: *Law Making in the European Union*. *Louisiana Law Review* 67 (Summer 2007) 4, 1181. old. Idézi Varga Csaba: *Jogrendszerek, jogi gondolkodásmódok az európai egységesülés perspektívájában*, Budapest, 2009.

I. Rész

A tárgyalandó témák bemutatása

1. fejezet Európai nemzetállam, Európai Unió

Jelen tanulmány célja az **európai nemzetállam és az Európai Unió közötti kapcsolatok** jogtörténeti, politikai és gazdaságpolitikai elemzése, melynek során **az alábbi** – napjaink tudományos világát és közvéleményét egyaránt széles körben és intenzíven foglalkoztató – **kérdésekre kívánunk választ adni:**

- 1.1. Kell-e és **meg lehet-e teremtenünk az európai egységet**, valamint, hogy az integrációs folyamat elvezet-e majd a teljes politikai egység, vagyis az Európai Egyesült Államok megteremtéséhez?
- 1.2. **Milyen építőkövekből áll össze** egykoron az Egységes Európa és hány hatalmi-kormányzati szint szerint tagozódik majd az összeurópai struktúra? Ebben a kérdéskörben mindenekelőtt azt elemezzük, hogy **mi lesz a sorsa a hagyományos értelemben vett nemzetállamnak, megmarad-e, avagy felolvad** és eltűnik egy hatalmas európai szuperállam mindent megemésztő olvasztó tégelyében? Konkrétan **az alapkérdés abban áll, hogy a nemzetállam és az Unió egymást kizáró antitézist, avagy egymást feltételező**, egymást kölcsönösen kiszolgáló és megerősítő, szintézist teremtő **kategóriát képeznek?**
- 1.3. Az emberiség kultúrtörténetének eddigi legnagyobb kihívását jelentő, hatalmas vállalkozásnak vagyunk tanúi és egyúttal részesei is. **A cél:** megszüntetni Európa apró részekre történt megosztottságát, feloldani az évezredek sérelmeiből táplálkozó ellentéteket, sőt gyűlöletet és **a nemzetek egyenjogúságára, a polgárok közötti egyenlőségre épülő Egységes Európát felépíteni.**

Mindezt jogi eszközökkel, a jog alkotó és rendszert teremtő erejével. Soha még ilyen vállalkozásba nem fogott civilizált társadalom.

2. fejezet Az Egyesült Európa lehetőségének eltérő jogfilozófiai megközelítése

Bemutatjuk továbbá, hogy **a jelenleg 27 tagú Európai Unió egyes tagállamai** mennyire **eltérő jogfilozófia mentén tervezik továbbvinni az integrációs folyamatokat** és elemezzük az egyes főbb megközelítésekből kialakult csoportosulásokat.

- 2.1 Alapvetően három, egymástól módszereiben és célkitűzéseiben eltérő kategória mutatható ki, az alábbiak szerint:

- 2.1.1 Azok az országok, amelyek egy föderatív alapon működő, „szövetségi államot”(Bundesstaat) megteremtő, vagyis nemzetek feletti Európát tűztek ki maguk elé (ide tartozik különösen: Németország, Ausztria, Belgium).
- 2.1.2 A résztvevő államok függetlenségét megőrző, kizárólag kormányközi együttműködésre épülő, konföderációs Európa („államok szövetsége”, Staatenbund) megteremtésének hívei (Írország, Csehország, Lengyelország, Szlovénia). Ebbe a kategóriába tartozik a „nemzetek Európája” (Europe des nations) filozófiát valló Franciaország is.
- 2.1.3 Az európai együttműködésben csupán gazdaságpolitikai hasznot kereső országok csoportja, amelyek az Európai Gazdasági Tér már megvalósult integrációs szintjén nem kívánnak továbblépni a politikai integráció irányába, vagyis a fejlődést lényegében a jelenlegi állapotban kívánják lezárni. (Egyesült Királyság, Dánia, Svédország).
- 2.2 Részletesen elemezzük a **föderális Európa** megteremtésének célját kitűző országokat (**Németország, Ausztria, Belgium**), valamint azokat, amelyek már **továbbléptek a homogén nemzetállam gondolatkörén** és elindultak a föderalizmusnak a központi hatalmat megosztó és azt struktúrák szerint lebontó fejlődési irányába (**Spanyolország, Olaszország** és mint látni fogjuk, meglepő módon az **Egyesült Királyság** is).
Ebben a részben **áttekintjük** azt a nagyon átgondolt, tudatos **kormányzati-államszerkezeti átalakító és intézményfejlesztő tevékenységet**, amelyet ezen államok immár sikerre vittek éppen annak érdekében, hogy nemzeti érdekeik szolgálatába a hagyományos történelmi nemzetállami megoldások helyébe immár az un. **európai integrált nemzetállam** hatalmi és kormányzati **struktúráit teremtsék meg**.
- 2.3 Külön **figyelmet érdemel** az a **Maastricht Szerződés** (1992) eredményeként beindult fejlődés, amely a **korábban kizárólagosan nemzetekfeletti** (szupranacionális) hatáskör elvonási **folyamatok mellett** lényegében a már jól bevált, évszázadok óta kitűnően működő **svájci** föderatív államszerkezet gyakorlati példáját követve **beindította** a (nemzet)állam alatti, vagyis **szubnacionális fejlődés strukturális áttrendeződéseit**, bevezetve a szubszidiaritás polgárközeleli döntéshozatali-kormányzati rendjét, ezzel **megerősítve** a régiók, valamint általában a **helyi önkormányzatok döntéshozatali lehetőségeit** és felelősségét.
Ez utóbbi témakörben **elemezzük a magyar pozíciókat is**, bemutatva az immár ötéves EU-tagságunk birtokában elért eredményeket és az eddig kihagyott lehetőségeket is.
- 2.4 Külön megközelítésben elemezzük az **egységes Európai Polgári Törvénykönyv**, de legalább is **egy egységes Európai Kötelmi Jogi Kódex** megteremtésének szükségszerűségét és tényleges lehetőségeit.

3.fejezet **Az európai nemzetállam hagyományos szuverenitás elemeinek fokozatos elvonása nemzetekfeletti (szupranacionális) és nemzetalatti (szubnacionális), regionális hatáskörökbe**

3.1 A **négy Alapszabadságra épülő**, akadályoktól mentes **Egységes Belső Piac (EBP)** megteremtésének a hagyományos kormányzati és **jogalkotási hatáskörökre gyakorolt** történelmi jelentőségű **következményeit jól illusztrálja** az a brüsszeli Eurostat felmérés, mely szerint az EBP által felölelt területeken (külkereskedelem, mezőgazdaság, monetáris politika, stb.) a tényleges **döntési és jogalkotási jogosítványok 4/5-e (!)** a tagállami fővárosokból immár **átkerült a brüsszeli közösségi szervekhez** (Bizottság, Tanács).

Ennek gyakorlati következménye abban jelentkezik, hogy **jóllehet a tagállamok veszítenek** ugyan **nemzeti jogalkotási szuverenitásukból**, de mivel a **közösségi (nemzetekfeletti) jogszabályok végrehajtása továbbra is nemzeti hatáskörben marad**, ezért a végrehajtás során a tagállamok **bőségesen visszakapják** azt, amit korábban elvesztettek. Mivel pedig a közösségi jog az Unió teljes (27 tagállamot felölelő) területét és annak széleskörű tartalmi elemeit egyaránt átfogja, ezért **a végrehajtás szférájában jelentősen megnő a tagállam nemzeti érdekérvényesítési képessége.**

3.2 A jelzett integrációs fejlődési küszöb átlépése a korábbiaknál is vehemensebben lobbantotta lángra a **tudósok és a politikusok körében régóta folyó vitát**, nevezetesen, hogy az Európai Unió egyidejűleg az **európai nemzetállamiság tagadása is, avagy sem.** Egyesek szerint már önmagában az „integráció” szó is magában foglalja ezt a tagadást. Ezen megközelítés szerint a nemzetállami kormányzati hatásköröket, a nemzetállami jogalkotást, továbbá – végső soron – a nemzetállami politikát és mindezzel együtt **a nemzetállami szuverenitást és a nemzeti identitást egyaránt megállíthatatlanul felemésztí az integráció előrehaladó folyamata.**

A hagyományos európai **nemzetállamiság elkötelezett** (gyakoribb szóval: nacionalista) **hívei** éppen ezért lármás hangon **követelik az integráció továbbvitelének leállítását**, de legalább is meghatározott, szigorú keretek között tartását. (Ebbe a körbe tartozik a nyugat-európai csoportból mindenek előtt Dánia, valamint az új tagállamok körében Lengyelország, Csehország, Szlovákia és részben Szlovénia is.)

Az előző megközelítés filozófiájának tökéletes ellenpontjaként az **integráció legharcosabb hívei az európai nemzetállamiságot** (a globalizáció és a liberalizmus jegyében) az anakronisztikus **maradiság nevetséges és idejétmúlt kategóriájának minősítik**, amely a nacionalizmussal együtt a legfőbb ellenséget és az európai szuperállam megteremtésének „tűzzel-vassal üldözendő akadályát” képezi.

3.3 A nemzetállamiság és az európai integráció szupranacionális koncepciója közötti **ezen antitézis végigkíséri az Európai Unió egész eddigi történetét.** Mindenek előtt az un. **68-as generáció** forradalmi (anarchista) nézeteket valló képviselői kezdettől fogva odaadó csodálattal viseltettek **a Közösség szupranacionális intézményei** iránt, mert szerintük azok egy olyan **új történelmi korszak születését képviselik**, amelyben az „Európa történelme során oly sok gonoszságot és bajt okozó **nemzetállam szép lassan felszívódik és eltűnik.**” A 68-asok mellett számos komoly politikus is **a nemzetállamot tette felelőssé a világháborúk kitöréséért** és a további háborúk elkerülésének lehetőségét abban jelölte meg, hogy **azt fel kell számolni.**

Meggyőződésünk szerint azonban **az integráció útja** éppen a nemzetállam tagadásától, a nemzetállam, mint az integráció legfontosabb építőkövének felismeréséig, az Unió és az európai nemzetek egyensúlyát és egymásra utaltságát szimbolizáló **„integrált nemzetállam”**

megteremtésének irányába tart. Egy egészséges Európai Uniót kizárólag egészséges építőkövekből lehet felépíteni.

3.4 **Az eddigi integrációs fejlődés egyik legmarkánsabb tapasztalata** és legpozitívabb eredménye, hogy Európában **sorra szűnnek meg** a világháborús diktátumok eredményeként **erőszakkal összetákoltt művi államalakulatok** (Szovjetunió, Jugoszlávia, Csehszlovákia) és további ilyen irányú események várhatóak. Csupán a volt Jugoszlávia területén 7 új nemzetállam jött létre, kiderült, hogy nincs szerb-horvát nyelv és nincs jugoszláv nemzet, de vannak horvátok, szlovének, stb. Ugyancsak világossá vált, hogy nincs csehszlovák nemzet és csehszlovák nyelv, de van cseh nemzet és szlovák nemzet külön-külön önálló nemzeti nyelvvel és kultúrával. A mi generációnkba sulykolt „szovjet ember” sem létezik, de vannak oroszok, ukránok, osszéték, stb. A nagyhatalmi álmokat kergető konzervatív londoni politikusok ugyan még hirdetik a „brit polgár” létezését, de a nemzeti karakter folyamatosan erősödik Skóciában, Walesben és Észak-Írországban is. Ezek a törekvések indították el a már említett brit hatalom megosztási-regionalizációs folyamatot és **ebben a folyamatban nyerik el majd szuverenitásukat** a flamandok, baszkok, katalánok és a többi un. „**beépített kis nemzet**” (vö. a nemzeti szocializmus idején megfogalmazott „**segédnemzet**” kifejezéssel), ami azonban **nem jelenti majd azt, hogy hátat fordítanak az európai ügynek**, mert az ő elnyert **nemzeti szuverenitásuk immár az Unión belüli „integrált európai szuverenitás” lesz.**

3.5 Az előző absztrakt példabeszéd konkretizálása **Németország esetében** úgy szól, hogy az **integrációnak** a tagállami együttműködést kiszélesítő, előmozdító és a nemzetállami hatalmat egyidejűleg korlátozó **determináns természete a nagynémet hegemonia lehetőségét** nem csupán **kizárja**, hanem egyszersmind teljességgel **értelmetlenné teszi**. A II. Világháború után a nyugati érdekszférában maradt, 3 részre osztott „**rajnai német köztársaság**” számára az **európai integráció teremtette meg az elvesztett államiság és szuverenitás visszaszerzését**, a gazdasági talpra állást, a közös ügyekbe való beleszólás és az aktív európai politizálás lehetőségét. Végül ugyancsak **az integráció tette lehetővé a német újraegyesítés nemzetközi elfogadtatását** és ezzel együtt azt is, hogy Németország napjainkra igazi integrált európai nemzetállammá válhatott, **anélkül, hogy a bismarcki porosz nemzetállami (Reich) attitűd által keltett félelmeket és ellenérzéseket újraidézte volna.** (Ezt a pozitív eredményt jelentős mértékben segítette **elő a központi hatalom lebontása irányába ható tudatos német jogalkotási politika**, melyre az általános összefüggések elemzése után a következő részben visszatérünk.)

3.6 Az ősi ellenfél, **Franciaország** az - integrációt vezető pozíciójának birtokában - **képes volt feladni** a Richelieu óta megfogalmazott **német-ellenes stratégiát** („Németország legyen mindenkor meggyengítve és feldarabolva”), mert az Unió struktúrájának segítségével a **németekkel közös integrált és intézményes szupranacionális érdekközösséget tudott létrehozni.** A **német döntéseket a francia politika** nem kívülről, hanem immár a közös asztal mellett, az eddigieknél sokkal hatékonyabban, **belülről ellenőrzi**, ami számára különösen fontossá vált az un. „keleti bővítés” által Európába integrált tradicionális német befolyási területekre tekintettel.

3.7 Az előzőekből következően, az európai integrációs folyamat megtartja, de egyúttal alapjaiban át is alakítja a nemzetállam hatalmi jellegét és hatásköri természetét. **Jogpolitikai téren az integráció egyik legfőbb eredménye: az integrált nemzetállam, vagyis az összeurópai értékrendbe beépült és az európai érdekösszefüggések által determinált, XXI. századi modern nemzetállam létrejötte.**

Ugyanakkor az integráció és a nemzetállam pozitív egymásrautaltságának további bizonyítékai is vannak. Az **európai egyesülés értelme nem önmagában áll, hanem azoknak a feladatoknak összességéből, amelyeket a tagországok önmagukban már nem képesek megoldani.** Az mindenkor azoknak a külső veszélyfaktoroknak eredője, **melyek ellen külön-külön nem tudják megvédeni magukat,** vagyis nemzetállami érdekeiket. Ennek napjainkba mutató kézzelfogható bizonyítékát **az Euro,** mint közös európai fizetőeszköz megteremtése adja, amely **Európának a globalizációs veszélyekre adott eddigi legnagyobb választ képviseli.** Az Euro bebizonyította, hogy napjaink pénzügyi világválsága az Euro övezet tagjait kevésbé sújtja és a pénzügyi szakértők véleménye egységes abban, hogy **Euro nélkül a mostani válság katasztrofális kihatásokkal bírna Európa legerősebb gazdaságaira is.**

3.8 Az integráció eddigi folyamata nélkül a nemzetállamok sohasem tudták volna megőrizni és megtartani saját polgáraiknak irántuk megnyilvánuló ragaszkodását és hűségét, amely a II. Világháború után és azóta is folyamatosan – sokak számára meglepő módon – Európa-szerte tapasztalható. **Az integráció a nemzetállamok polgárait is integrálta,** újjáélesztette és **megerősítette** a jó értelemben vett nemzeti büszkeséget, **a nemzeti karaktert és törekvéseket. Példák sokasága bizonyítja** (ír, görög, szlovák, cseh, észt, lett, litván, stb.), hogy a **nemzetállam megújult és megerősödött** az európai egységfolyamatban. Ugyanakkor, maga az Unió a nemzetállam modern kori újjáteremtésének alapjává vált, vagyis **a nemzetállam az Unió alapja és viszont, az Unió a nemzetállamiság alapja.**

Az integráció nélkül a nemzetállam sohasem lett volna és sohasem lenne képes állampolgárainak azt a jólétet és biztonságot nyújtani, amelyre ténylegesen képessé vált és amely (integráció által biztosított) gazdasági, szociális és politikai (demokratikus) sikerei magának a nemzetállamnak, mint történelmi kategóriának életben maradását lehetővé tették.

3.9 1945 után **az európai nemzetállam** elkerülte (bár közel állt hozzá) saját megsemmisülését és társadalmi-demokratikus legitimitációjának megerősítésével **sikerült új politikai konszenzust kialakítania** oly módon, hogy a Közösség széles horizontján létrejött **szupranacionális hatásköröket** a nemzeti végrehajtás keretében beépítette, vagyis **integrálta azokat a nemzeti kormányzati-jogi hatásköri rendbe,** - és mindezzel **képessé vált,** mint alapvető és determináns politikai szervezetet, **önmagát is továbbfejleszteni,** érdekérvényesítő képességét jelentősen megerősíteni. Ezzel egyidejűleg **maga az Unió is kizárólag azáltal képes az integráció folyamatát továbbvinni, mert tagjai, vagyis a nemzetállamok is megújultak** és ezen nemzetállami érdekérvényesítési reinkarnáció nélkül magának a Közösségnek továbbfejlődése is lehetetlen lenne.

3.10 **Összegezés:** Napjainkban lényegében valamennyi tagállam egyetért abban, hogy a nemzetállam kategóriájának felszámolása egyúttal magának az európai integrációnak a felszámolását is jelentené. **Amennyiben pedig meghatároznánk a szupranacionális integráció végső fejlődési határait, ezzel a nemzetállam továbbfejlődését, hatásköri-jogi lehetőségeit és érdekérvényesítő képességét is behatárolnánk.**

Láthatóan széles körű az egyetértés abban, hogy a nemzetállam, mint az Unió meghatározó alapeleme fennmarad, de annál összetettebb, **bonyolultabb és szélsőségesebb megközelítést** mutatnak az egyes álláspontok abban, hogy végül is **milyen lesz ez a nemzetállam és miként fog működni?** A jelenlegi 27 tagállam közül három már megvalósult, jól működő **föderáció,** további négy pedig elindult a föderalizmus irányába. A többiek jobbára változatlanul

centralizált egységállamként definiálják magukat és eszerint is működnek, melyek körében a legszélsőbb pozíciót a **jakobinista központosítottságot képviselő Franciaország** jelenti, mind erőteljesebben **elszigetelődve**.

A dolgozat egy különálló részében azokat a **belső nemzeti jogfejlesztő**, kormányzati struktúra és hatáskör átalakító erőfeszítéseket és **eredményeket mutatjuk be**, melyekkel egyes **tagállamok arra törekednek**, hogy az előző gondolatok jegyében **alkalmassá tegyék magukat** a hatékony **uniós tagság** és az integrált, modern nemzetállamiság **szerepének betöltésére**. Elöljáróban néhány figyelemre méltó példára utalunk, mindenek előtt az elmúlt évtizedek német, belga, spanyol és brit jogfejlesztés eredményeinek ismertetésével.

4. fejezet A német alkotmányreform eredményei

4.1 A német Alaptörvény szerint a **jogalkotás öt alapvető kategóriába** tagolódik:

4.1.1 A **kizárólagosan a Bund**, vagyis a **szövetségi törvényhozás területei** (külügyek, védelem-és biztonságpolitika, pénzügyi politika, vasút, posta, légi közlekedés, továbbá a Bund és a Länder együttműködését megkövetelő alkotmányvédelem és bűnüldözés).

4.1.2 A második kategória az ún. „**versengő törvényhozás**” területe, ahol a Länder jogalkotási hatásköre fennáll, de **csupán addig terjed, amíg a szövetségi jogalkotás nem él hatáskörével**. Ide tartozik a **polgári jog**, a büntetőjog, a **gazdasági jog**, a munkajog, a közlekedési jog, egészségügy, környezetvédelem, stb.

4.1.3 Az ún. „**szövetségi kerettörvény alkotás**” jogpolitikai filozófiája abban áll, hogy a szövetségi szervek hatásköre az általános szabályozásra korlátozódik (felsőoktatás, sajtó és média ügyek, távközlés, területgazdálkodás, közszolgálati jogviszony, stb.), míg a kereteket a Land-ok töltik ki.

4.1.4 Az ún. „**közösségi feladatkörök**” területén a **szövetségi kormány csupán közreműködik** a Land-ok hatáskörébe tartozó feladatok eredményes megszervezésében (felsőoktatási intézmények alapítása, a regionális gazdasági struktúra széles területe, az agrárszerkezet működtetése és alakítása, a tengerparti területek védelme és rehabilitációja, stb).

4.1.5 Végül az ötödik terület a „**Land-ok kizárólagos jogalkotási hatáskörét**” képezi (kultúra, oktatásügy, rendőrség, kommunális államigazgatási kérdések, stb.).

4.2 Figyelmet érdemel a **német föderalizmus svájci megoldáshoz közelítő gyakorlata**, amelyet a **Bund** és a **Länder** közötti egyidejű **vertikális és horizontális összefonódás** jellemez. A jelenkori **német föderalizmus magáévá tette a szubszidiaritás filozófiáját** és ezzel párhuzamosan a **regionalizmus tradícióit is újjáélesztette**. Mindez **jelentős politikai sikert** is eredményezett. Ugyanis a „**die Region**” kategóriája már a **franciák számára is elfogadhatóbb** volt, mint a nemzeti egység megbontásának veszélyét felidéző és a jakobinista gondolatkörbe kevésbé illeszthető német föderalizmus eszmeisége.

Megjegyzés: a „területi autonómia” kifejezés „régio” megnevezéssel történő felváltása és a határon túli magyarság rendezetlen kérdéskörének az erőteljes európai regionalizáció

rendszerébe történő beillesztése a mindenkori magyar kormány számára is lehetővé tenné a meglévő ellenérzések és félelemkeltések enyhítését.

5. fejezet **Belgium regionalizálása**

5.1 A közelmúlt **legjelentősebb fejlődését** mindazonáltal **Belgium produkálta**. A Belga Királyság 1970 óta **öt átfogó alkotmányreformot** hajtott végre, melyek eredményeként **a korábban unitárius, frankofon dominanciájú, centralizált államot jól működő föderációvá alakította át**.

A folyamat **egyrészt regionális szintre vitte le az állam** számos, korábban **kizárólagos hatásköri-döntéshozatali jogosultságát** és ugyanakkor megteremtette a leadott hatáskörök eredményes működtetéséhez szükséges intézményeket is, azzal, hogy **felállította** az un. **szubnacionális parlamenteket** és szubnacionális **kormányokat**.

5.2 A **belga rendszer** sajátosan nem hozott létre hierarchikus viszonyt a föderális és a szubnacionális szintek között, mert a **föderális jogszabály nem írhatja felül a regionális szinten hozott jogszabályokat** és az összállami végrehajtó hatalom mellett a szubnacionális végrehajtó hatalom komoly autonómiával rendelkezik.

5.3 A reformok eredményeként Belgiumban a központi **állam alatti szinten hat állandó, szubnacionális politikai egység jött létre:**

5.3.1 **három területi alapon** szerveződő régió (flamand, vallon és Brüsszel főváros), valamint

5.3.2 további **három**, immár **nyelvi alapon** szerveződő, a flamand, a vallon és a német ajkú közösség. Ezek **mindegyikének megvan a saját, közvetlenül választott parlamentje, kormánya és minisztériumai** (akárcsak a svájci Kantonokban, ld. Svájc).

5.4 A területi alapon szerveződő **régiók hatáskörébe** tartozó kérdések:

5.4.1 regionális gazdasági fejlődés,

5.4.2 foglalkoztatáspolitikai, iparpolitikai és szerkezetátalakítás,

5.4.3 környezetvédelem, vidékfejlesztés, úthálózat, közlekedés, exportösztönzés, mezőgazdaság.

5.5 A **közösségek hatáskörébe** a szubszidiaritás jegyében **a polgárokat közvetlenül érintő kérdések tartoznak:** oktatásügy, kulturális ügyek, egészségügy, szociálpolitika, családpolitika.

6. fejezet **A spanyol fejlődés**

Spanyolországban éppen az ország integrációs tagságának **1986-ban történt megteremtése érdekében hajtották végre**, már 1983-ig bezárólag a regionális autonómiák és a **szubnacionális önkormányzati rendszerek kialakítását**.

Napjainkban Spanyolország államszerkezeti-kormányzati hatásköri rendje **17 regionális autonóm közösségből** tevődik össze. Ezek körében vannak un. teljes önkormányzatisággal és korlátozott önkormányzatisággal rendelkező közösségek.

Teljes önkormányzatisággal bírnak: Katalónia, Baszkföld, Galícia, Andalúzia, a Valenciai Közösség, a Kanári-szigetek és Navarra. **Korlátozott önkormányzatiság** területei: Asztúria,

Aragónia, Kantábria, La Rioja, a Baleár-szigetek, Kasztília és León, Kasztília-La Mancha, Murcia, Extremadura és Madrid főváros.

7. fejezet A brit megoldás

7.1 A **regionalizmus** (szubnacionalizmus) **irányába való fejlődés** legérdekesebb és **legváratlanabb példáját minden bizonnyal az Egyesült Királyság mutatja**. A hagyományos brit gondolkodásmód az európai integrációban alapvetően a gazdasági előnyöket kereste, lehetőség szerint politikai és egyéb kötelezettségvállalások nélkül. Jól jellemzi ezt a hozzáállást a Brüsszelben rájuk ragasztott integrációs definíció: **„Európában veletek együtt, de nélkülünk!”** Margaret Theatcher kritikáját Giscard d’Esting így fogalmazta meg: „Annyira utálja az integrációs intézményeket, hogy legszívesebben hozzájuk vágná a retiküljét!”

Ezen filozófia történelmi megalapozását **Lord Palmerston miniszterelnök** végezte el a következők szerint: ”Bármilyen szorosán is kötődünk Európához, ebből nem következik, hogy minden adandó alkalommal izgága módon bele kellene keverednünk a kontinentális ügyekbe. Ez nem szokásunk és **az Egyesült Királyság fenntartja magának a jogot, hogy politikáját saját nemzeti érdekei szerint alakítsa**, mivel nincsenek sem állandó szövetségeseink, sem örök ellenségeink, **kizárólag állandó érdekeink vannak** és az a kötelességünk, hogy azokat eredményesen képviseljük.”

7.2 Még az eddigiek során leginkább integráció-barát miniszterelnök **Tony Blair** is így értékelt, amikor az ország Euro-övezeti csatlakozásáról folyt a vita a brit parlamentben: „Amennyiben a monetáris unió **nem egyeztethető össze a brit nemzetállam fennmaradásával**, ebben az esetben **az Euro-tagságot el kell utasítanunk**, még akkor is, ha az számunkra gazdaságilag kedvező lenne!” Valóban, el kell ismernünk, hogy – jóllehet az Euro bevezetése jelentősen serkentené és egyúttal védené is a brit gazdaságot, ugyanakkor – a Londoni City, mint a világ első számú pénzügyi központjának pozíciója gyengülne általa és az Európai Unió gazdasági központjának, vagyis Németország javára háttérbe szorulna ez a még meglévő brit büszkeség.

Végül is azonban a pénzügyi előnyök megszerzése indította el a brit szubnacionális fejlődést. Kiderült ugyanis, hogy a Regionális Politika hatalmas közösségi támogatási összegeiből az ország kizárólag a regionalizmus átfogó struktúrájának megteremtésével részesülhet. **1999-re az Egyesült Királyság sikeres devolúciós alkotmányreformot hajtott végre**, melynek keretében eltérő mennyiségben ugyan, de **saját döntési jogosultságokat juttatott** (az ország lakosságának 86%-át ! felölelő Anglia mellett) **Skóciának, Walesnek és Észak-Írországnak is**. Ennek során **különösen Skócia nyert sokat**: több mint **500 év után visszakapta nemzeti parlamentjét**, kormányát és részleges adóztatási szuverenitását is.

7.3. Az Egyesült Királyságban **ma összesen kilenc régió létezik**, melyeket a Regionális Fejlesztési Ügynökségek irányítanak. **Rendkívül fontos közigazgatási hatáskörrel** rendelkeznek a régiókban felállított Kormányhivatalok (Government Offices) és a Regionális Kamarák, amelyek a központi hatalom meghosszabbított karját jelentik egy-egy térségben. **Jelentős hatalmuk alkotmányjogilag pontosan és részletesen rendezett**. A hatáskörök csökkentésére vagy növelésére csak helyi népszavazás útján van lehetőség. Ezek a szubnacionális kormányzati szervek **a brit gazdasági fejlődés katalizátorai**: összefogják és szervezik az üzleti élet és a helyhatóságok képviselőit, munkahelyteremtést és szociális

fejlődést biztosítanak. Az integrációs pénzeszközökön túlmenően öt központi minisztérium finanszírozza őket és a kapott **pénzeszközöket saját hatáskörben**, a tényleges helyi szükségletek prioritási sorrendjében használják fel.

8. fejezet A magyar fejlődés

8.1. A Magyarországra vonatkozó **összefoglaló értékelést** az elfogultsággal kevésbé vádolható **Freedom House** legújabb, 2009. évi „**A közép-európai nemzetek átalakulása és demokratizálása**” c. átfogó kiadvány vonatkozó fejezetére építjük.

Eszerint **Magyarországon jelenleg a regionalizmus és helyi önkormányzatiság rendkívül kritikus helyzetben van**, rosszul strukturált, alacsonyán képzett személyi állomány mellett csekély hatékonysággal működik. A helyi önkormányzatoknak **formailag ugyan jogszabályban biztosított jelentős önálló jogosultságai vannak**, a gyakorlatban **ennek ellenére döntési horizontjuk teljes területén abszolút mértékben függenek a központi kormányzati döntésektől**. Erőteljes a nepotizmus és a korrupció. A régiók és az un. kis-regiók létrehozása tovább bonyolította és rontotta az összképet. Az egész rendszert negatívan hatják át a pártpolitikai megfontolások.

8.2. A **konkrét javaslat** úgy szól, hogy amennyiben Magyarország a jövőben nem akar elesni a korábbiakhoz hasonló, jelentős közösségi fejlesztési pénzekről, úgy ma a **legfontosabbnak tűnő kormányzati feladat a regionális és helyi önkormányzatok döntéshozatali, hatásköri, strukturális és humánpolitikai hiányosságainak felszámolása**.

9. fejezet Európai civiljogi törekvések

9.1. A Római Szerződésben lefektetett és az integrált összeurópai gazdaság alapjait képező **Négy Alapszabadság**, valamint az ezekre épülő, akadályoktól mentes **Egységes Belső Piac** valóban eredményes működése **már régóta szükségessé tenné az egységes Európai Polgári Törvénykönyv megteremtését**.

A kodifikációs munkálatok különböző tudományos műhelyekben már korábban megindultak, de a megközelítések jelentősen eltérő alapjai és a párhuzamosan végzett kutatások olyannyira összekuszálták a kérdéskört, hogy a munkálatok, ha nem is futottak zátonyra, de napjainkra erőteljes patthelyzet alakult ki.

A tulajdonviszonyok Közép-és Kelet –Európában meglévő, részben még szétzúzott, részben pedig erőteljes átalakulást mutató állapota láthatóan hátráltatja egy mindenre kiterjedő, átfogó, összeurópai polgári jogi kodifikáció eredményes realizálását.

Ugyanakkor **a már jelentős mértékben egységesített, szupranacionális európai gazdasági és kereskedelmi szféra nem csupán lehetővé tenné, de meg is követeli az egységes Európa Kötelmi Jogi Kódex mielőbbi megteremtését**.

9.2. A **kodifikációs munkálatok intézményi kereteit** az Európai Unió Maastricht-i rendszerének **Harmadik Pillére kellőképpen biztosíthatja**, a tagállamok **igazságügyi szervei közötti** (eddig alapvetően büntető ügyekben meglévő) **kormányközi együttműködésnek** analóg módon történő **kiterjesztésével**.

Egyidejűleg **kívánatos** az Európában jelenleg párhuzamosan folyó, nagy számú jogtudományi kutatások összehangolása és egy **Egységes Európai Jogtudományi Intézet** megteremtése is.

9.3. Számunkra gyakorlati és az európai integráció céljaira megfelelően felhasználható a Svájci Államszövetség példája, ahol **a 26 kanton gazdasága és kereskedelme sikeres működésének előfeltételét és jogi kereteit az egységes Svájci Kötelmi Jogi Törvény (Schweizerisches Obligationenrecht, OR) teremtette meg.** E nélkül ma Svájc nem lehetne sikeres állam, a svájci gazdaság nem lenne működőképes és a nemzetközi kereskedelem is szegényebb lenne az OR irányadó jogként való szerződéses kikötésének széleskörű lehetősége és gyakorlata hiányában.

10. fejezet Az egyes EU-tagállamok elemzése és összefoglaló értékelés

- 10.1. Az előzőeket követően kerül sor az egyes EU-tagállamok nemzetállami kialakulásának és a teljes jogú integrációs tagság megteremtéséhez vezető fejlődésének bemutatására.
- 10.2. Végül a dolgozat legutolsó része az összefoglaló értékelést és a doktori tanulmány gyakorlati hasznosításának gondolatait tartalmazza.

II. Rész

A közös európai érdekek kialakulása és azok együttes megvédésének szüksége

Az európai integráció értékrendszere és a **nemzetállami érdekek egymásnak nem ellentétei**, hanem egymást feltételező, egymást kölcsönösen kiegészítő és egymást szoros kölcsönhatásban, sőt kölcsönös függésben (interdependenciában) támogató tényezők. Számos, a nemzeti érdekeket féltő, rövidlátó nacionalista félelmekkel szöges ellentétében Európa egységesülése (integrálódása) nem vezetett sem a nemzetállam, sem a nemzeti érdekek gyengüléséhez, még kevésbé megszűnéséhez. A helyzet pontosan fordított: **az integráció a nemzeti érdekérvényesítésnek teret és eszközöket biztosított**, tompította azok agresszív megjelenési formáit, feloldotta a bezártságot, közelebb hozta egymáshoz Európa nemzeteit, csökkentette az egymásra mutogatást, az acsarkodó irigységet és mindezzel elősegítette a kölcsönös megértést és a szolidaritás.

Mindez intézményi kereteket és magas szintű (közösségi) jogi megoldási lehetőségeket biztosított a nemzetállami érdek összeütközések feloldására, valamint **a nemzeti érdekek védelmére és érvényesítésére.** Az uniós tagság elnyerésével a legkisebb (leggyengébb) és legerősebb európai országok **azonos helyet foglalnak el a „jognak asztalánál”**, azonos lehetőségek birtokában. **Rajtuk múlik immár**, miként élnek az uniós jogegyenlőség és az állampolgárságon alapuló diszkrimináció szigorú tilalma által megteremtett lehetőségeikkel, vagyis **miként harcolják ki nemzeti érdekeik legteljesebb érvényesülését.**

1. fejezet Az európai integráció vertikális és horizontális dimenziói

1.1. Az európai integráció fejlődése világosan mutatja, hogy **a nemzetállam továbbra is napjaink legfontosabb, determináns politikai kategóriája**, amely egyidejűleg **minden további fejlődésnek kiindulópontja és alapja**. Ez az, amire építkezni lehet egyrészt felfelé, szupranacionális irányba, másrészt a szubszidiaritás jegyében a régiók és a még kisebb közösségek szubnacionális érdekképviseletének megteremtése irányába. **A fejlődés jól láthatóan mintegy fordított aránypárhént, ellentétes irányokat mutat**. A nemzetállam saját döntése alapján **szuverenitásának bizonyos elemeit átadja a nemzetek feletti (uniós) hatáskörbe** (kereskedelempolitika, vámunió, közös valuta, stb.), amivel látszólag és csupán formailag ugyan csökkent a nemzeti szuverenitásának elemeit, de mindezt azért teszi, mert úgy ítéli meg, hogy azok közösen, más tagországokkal együtt saját nemzeti érdekei számára is eredményesebben képviselhetők és hatékonyabban juttathatóak érvényre. Helyes az a megállapítás, amely szerint *„az európai integrációs folyamat a nemzeti szuverenitások szupranacionális nemzetállami és szubnacionális újraelosztásának történelmi folyamata”*.
1/

Következésképpen, a nemzeti érdekek nem szűnnek meg, hanem megerősödnek!

1.2. **A globalizálódó világban immár egyetlen európai állam sem képes a klasszikus értelemben vett autonóm nemzetállami hatalmi politika folytatására**. Még az európai értelemben vett nagyhatalmak is belátták, hogy szuverenitásuk, biztonságuk és anyagi jólétük egymástól függő (interdependens), ezért politikájuk kizárólag a **nemzeti és integrációs érdekek megosztásán** alapulhat. Következésképpen valamennyi, az Európai Unióban tagságot elnyert országnak (így nekünk, magyaroknak és a velünk együtt csatlakozott többi új tagnak egyaránt) **legfontosabb feladata nemzeti érdekeink pontos felmérése**, a tagság utáni új **nemzetstratégiánk kialakítása és annak az integrációs érdekösszefüggések rendszerébe történő beillesztése**.

Óriási tévedés és rendkívül káros lenne azt hinni bárkinek is (sajnos erre bőven van példánk), hogy a nemzeti érdekek megszűnnek az integrációban. Egyúttal **hasonlóan káros az a felfogás (erre is van példa), amely abból indul ki és úgy véli, hogy az elnyert EU- tagság érdekeinket immár automatikusan biztosítja**. **Nemzeti érdekeinket és jogainkat kőkemény érdekérvényesítés során magunknak kell kiharcolnunk**, mindezt beleillesztve az integrációs struktúrába és egyúttal kihasználva az általa adott tárgyalási többletpozíciót (negotiating power). Aki ezt nem látja be és nem teszi munkájában napi gyakorlattá, azt **Brüsszelben a sor végére állítják és lenullázzák**.

1.3. Következésképpen: **a nemzetállam érdekeinek hatékony képviselete csakis akkor lehet eredményes, amennyiben**

1.3.1. **mindenek előtt ismerjük az integráció bonyolult rendszerében bennünket megillető alanyi jogokat** (tehát magas szinten elsajátítottuk a közösségi jogrendszert, ismerjük az arra ráépült joggyakorlatot, vagyis már jól tudunk tájékozódni a közösségi dzsungel útvesztőiben) és egyúttal

1.3.2. **az integráció által megteremtett és részünkre a tagság által teljes jogúan megnyílt közösségi fórumok összességében következetesen és kőkeményen érvényesítjük, ha kell, kiharcoljuk jogainkat**.

Erről szól az európai integráció nemzetállami összefüggéseinek eddigi története és jelenkori napi gyakorlata.

1.4. Az érdek-és értékrendszerek folyamataiban ugyanakkor **nem csupán vertikális** (szupanacionális, nemzetállami, szubnacionális), **hanem horizontális irányú érdekösszefüggések is kialakulnak**. A nemzetállamok uniós taggá válásával egyrészt alapvető **nemzeti kormányzati politikáik** (vámpolitika, mezőgazdasági politika, stb.) és intézményeik (országgyűlés, hazai bíróságok, stb.) **európaizálódnak**, vagyis a „közösségi vívmányok” (acquis communautaire) jegyében közösségi determinációk rendszerébe kerülnek (Európai Parlament, Európai Bíróság, stb), illetve a **megerősített kormányközi együttműködés** keretében simulnak bele az integráció mindennapi tevékenységébe. **Egyúttal** az integrációs szintű, az összes tagállamot felölelő **közösségi politikák is „internalizálódnak”**, azaz beépülnek a tagországok nemzeti intézményrendszerébe és napi gyakorlatába. Az EU intézményrendszere a tagállamok belső politikájának szerves részévé válik és **így lesz egyidejűleg a tagállamnak „nemzeti ügye” is**. Tanulságos például szolgálhat, hogy a közösségi jog, mint nemzetek feletti jogrendszer még a konzervatív és következetesen elzárkózó angolszász precedens-jogot is felülírja, a legfontosabb brit gazdaság-és kereskedelempolitikai döntéseket immár a közösségi jog determinálja. **Ily módon alakul ki a kölcsönös függés** (interdependencia) **nemzetállam és az integráció között, kialakítva az együttműködés lehetőségét és egyúttal a szolidaritás kényszerét is**.

2. fejezet A nemzetállami integrálódás folyamata, az integrált európai nemzetállam megjelenése

2.1. Az **európai integrációban már nem a hagyományos értelemben vett történelmi nemzetállamok vesznek részt**, hanem az un. „*posztmodern integrált nemzetállamok*”. 2/ Ezek az országok a nemzeti szuverenitást immár nem formai-absztrakt értelemben dicsőítik, hanem saját érdekükben elfogadták, hogy a globalizált világban csakis egymástól függő (interdependens), egymást feltételező és a közös érdekek jegyében egymást támogató „*integrált európai szuverenitás*”^{3/} létezhet. Éppen az integrációnak és a nemzetállamnak ez a megosztott és együttes szuverenitása teremti meg a tagállamok részére azt a lehetőséget, hogy a globalizáció kihívásaival szemben eredményesen védhessék meg nemzeti érdekeiket.

2.2. Az **alábbiakban azt elemezzük**, hogy a nemzetállamok egyes szuverenitás elemeinek integrálása miként kényszeríti ki az újabb és újabb, hagyományosan nemzeti érdekek integrálását, vagyis, hogy **miként alakul ki az un. modern, integrált európai nemzetállam**. Amikor **1951-ben** a hat alapító nyugat-európai állam (az un. „*Karoling-kör*”) elhatározta, hogy az acél- és széntermelést nemzeti hatáskörből nemzetek feletti irányítás alá helyezi (megteremtve az **Európai Szén-és Acélközösséget, ESZAK vagy más néven Montánunió**) ezzel olyan **lavinyszerű folyamatot indított be**, melynek **tényezői egymást erősítve**, szinte automatikusan **kényszerítették ki az újabb és újabb integrációs továbblépést**.

Nevezetesen ennek a két (a romba döntött, világháború utáni Európában) **stratégiai jelentőségű termék előállításának és forgalmazásának közös (integrált) irányítása** a nehézipar, majd **a teljes ipari szféra és kereskedelem interdependenciáját idézte elő**. Hat évvel később az **EGK** és az **Euratom** megteremtésével (1957) immár a teljes áruforgalom előtt megnyitották a mozgásszabadságot ami (a személyek, szolgáltatások és a tőke szabad mozgásával együtt) a **gazdaságpolitikai alapon beindított európai integráció fundamentumát**, a Római Szerződés négy tartópillérét (azaz **a négy „Alapszabadságot”**) hozta létre.

2.3. Az áruk részére szerződésileg biztosított, akadálytalan szabad mozgás azonban csakis úgy válhatott tényleges gyakorlattá, hogy az integrációban részes nemzetállamok egymás között lebontották a vámokat, felszámolták a vámhatárokat és **egymással vámunióra léptek**. Mindez azt eredményezte, hogy **a „Hatok” egymás közötti kétoldalú kereskedelmi forgalma 500%-kal növekedett** vagyis ötszörösére emelkedett. A világtörténelemben ez soha addig nem látott, robbanásszerű fejlődés. **Európa ezzel átlépte az első, a nemzetállamokat addig egymástól elszakító határt és megindult az egyesülés irányába.**

2.4. **A nemzetek feletti fejlődést elutasító** és kizárólag a kormányközi együttműködésre épülő szabadkereskedelmi társulást létesítő **országok** (Egyesült Királyság, Svédország, Dánia, Ausztria, stb.) **ekkor látták be**, hogy **az EFTA** (European Free Trade Association) **nem lehet** a szupranacionális egységesülés útját választó **EGK** (Európai Gazdasági Közösség) **alternatívája**.

2.5. A nemzeti kormányok ezt követően felismerték, hogy a vámok, a nemvámjellegű akadályok (non-tariff barriers, NTB) és a mennyiségi korlátozások (quantitative restrictions, QR) eltörlésével immár **semmiféle eszközük sem maradt ahhoz, hogy saját nemzetállami kereskedelempolitikai érdekeiket egymással szemben érvényesíteni tudják**. Ezért elhatározták, hogy (előre menekülve) **kereskedelempolitikájukat is egységesítik**. Ezzel egy további érdemi, kiemelt kormányzati gazdaságpolitikai jelentőségű szuverenitáselemet adtak fel és egy ugyanilyen jelentős közös (integrált) gazdaságpolitikai értékrendszert hoztak létre. Vagyis **a tradicionális európai nemzetállam ismét továbblépett az „integrált európai nemzetállam” irányába.**

3. fejezet A Fehér Könyv és az Egységes Belső Piac

3.1. Az árumozgás felszabadítása és a nemzeti kereskedelempolitika feladása eredményeként azonban **a nemzeti valuták ereje és értékállandósága közötti jelentős különbségek** egyes tagországoknak **hatalmas hasznot hajtottak**, másoknak pedig ugyanilyen **nagy károkat okoztak**. Mindez **újabb lépésre kényszerítette** a tagállamok nemzeti kormányait: a nemzeti valuták (mint a nemzeti szuverenitás és a nemzeti identitás meghatározó tényezőjének és egyúttal szimbólumának) felszámolására és **egy közös európai pénz (az Euro) megteremtésére**.

3.2. Ezzel azonban egyidejűleg **lemondtak** a nemzeti **exportképességet** alapjaiban **befolyásoló** árfolyam-alakítási **lehetőségükről**, amit **egy újabb minőségi továbblépéssel kellett konszolidálniuk**, azaz eljött az ideje a Fehér Könyvben (White Paper) megfogalmazott **akadálymentes Egységes Belső Piac** (Single European Market) megteremtésének (1993. január).

3.3. **A lebontandó akadályokat három csoportba sorolták** és azok közel 300 megoldásra váró önálló feladatsort képeztek:

- 3.3.1. fizikai akadályok,
- 3.3.2. technikai akadályok
- 3.3.3. fiskális akadályok.

3.4. **A fizikai akadályok** negatív súlyát jól érzékelteti, hogy a vámunió eredményeként a tagországok már 1968 óta nem vetettek ki egymás áruira vámterheket, a belső

országhatárokon mégis **napokon át, kilométer hosszan vesztegeltek a kamionok**, mert technikai szintű áruellenőrzés még mindig folyt.

A vizsgálatokat az áru kiinduló illetve érkezési pontjához telepítették, **a határon lévő útlevél és vámvizsgálati épületeket pedig lebontották**. Ezzel egyúttal további **jelentős pszichológiai gátat is felszámoltak** az európai polgárok lelkében. Immár a mindennapi gyakorlatban vált **tényszerű életérzéssé a mozgásszabadság**, vagyis az európai egység alapfilozófiája.

3.5. A **technikai akadályok** közé tartozott az a körülmény, hogy az egyes **tagországok több tízezer szabványának eltérő előírása** következtében a forgalomba kerülő **termékek jelentős része használhatatlan volt más tagországban**. Így pl. a Németországban vásárolt hajszárítót vagy mikrohullámú sütőt nem lehetett használni Franciaországban vagy Angliában az áramerősség és az elektromos csatlakozók különbsége miatt.

Széles körű **szabványharmonizációs** folyamatot indítottak be, amely lassan elvezet az Európában egységesen alkalmazható ipari normarendszer megteremtéséhez.

Ezzel párhuzamosan figyelemmel voltak az **integrált európai fogyasztóvédelmi követelmények** kialakítására, ide értve a **szupranacionális**, kötelező közösségi jogszabályok által véghezvitt **szavatossági, jótállási, árumegjelölési, reklám-etikai jogegységesítést** is. Mindezzel újabb területen lépett előre Európa a nemzetállamok integrálása folyamatában.

3.6. A **fiskális akadályok** felszámolása arra irányult, hogy az egyes tagországok adórendszerében és adótételeiben **meglévő jelentős eltérések** miatt kialakuló un. **adóparadicsomok versenytorzító és piacellenes** hatásait korlátozzák, ahol azonban még számos kényes feladat vár megoldásra.

Mindazonáltal a Fehér Könyvben megfogalmazott és utóbb az Egységes Európai Okmányban (Single European Act) jogi kötelezettséggé tett akadálylebontást a közösségi szervek és a tagállamok együttes erőfeszítéseinek eredményeként jelentős mértékben végrehajtották. Az eddigiek során **az integráció történetének ez volt a legátfogóbb és legsikeresebb gazdaságpolitikai és intézmény átalakítási programja**. Létrejött az Egységes Belső Piac, ami az akkori Közösségen belül több mint **hatmillió új munkahelyet teremtett** és gazdaságélénkítő hatása a korábbi közösségi GDP-növekedést közel megduplázta.

4. fejezet **Euroland és Schengenland**

4.1. A legújabb felmérések szerint az olyannyira szükséges és áhított **egységes európai identitás kialakítását** az eddigi fejlődés során a legnagyobb mértékben a következő **két szupranacionális integrációs intézmény vitte előre: az Euro és Schengen**. Az egyik lélektani gátakat, a másik fizikai gátakat számolt fel. Az a körülmény, hogy napjainkban immár 15 EU-tagállamban vehetjük kézbe az integráció egyik „megtestesült” intézményét, vagyis az Eurót és fizethetünk egyetlen, egységes, valamennyi országban azonos értéket és azonos értékállandóságot képviselő valutával, nem csupán a korábbi átváltási költségektől és nehézségektől kímél meg bennünket, de egyúttal Helsinkitől Madridig, Ljubjanától Nicosiáig

és Athéntól Dublinig **hétköznapi realitássá változtatta az Európai Unió sokak szemében csupán absztrakciónak és a politikusok hóbortjának tűnő kategóriáját.**

4.2. Az „**Euro-Land**” kialakításával az európai egység megteremtését akadályozó jelentős gazdasági és egyúttal pszichológiai korlátok szűntek meg. Aki pedig a magyar nemzetállam tagjaként „**Schengen-Land**” akadálylebontó és európai **identitásformáló hatásait közvetlenül is érzékeln**i kívánja, **utazzon át egyszer gépkocsival Hegyeshalomnál Ausztriába.** Minden bizonnyal nem túlzás azt állítani, hogy különösen a mai menedzser és nyugdíjas korosztály számára felemelő és egyúttal megrendítő élmény, hogy ott, ahol egykor százezrek menekültek a „szabad Európába” és még két évtizeddel ezelőtt is löttek, ha útlevél nélkül közelítettünk,-- ma fékezés nélkül hajtunk át. Mindez **alapjaiban erősíti az „Európa-érzést”, az „Európa-tudatot”, európai identitásunkat,** vagyis európaizálódásunkat és mindezzel az Európába **integrált magyar nemzetállam megteremtését** is.

4.3. Megvalósult vágyaink és beteljesült álmaink az integráció eddig elért eredményeihez hasonlóak. Részben beleszürkülnek hétköznapijainkba, részben talán érdektelenné és unalmassá válnak. Ma már annyira természetes (hétköznapi), hogy az Euro-Land országaiban (ide értve Olaszországot, Spanyolországot és Portugáliát is) ismeretlen fogalomná vált az infláció (bár a brüsszeli Eurobarometer felmérése szerint ez az olaszok és görögök többségét zavarja, „olyan egyszerű és hatásos volt az év végén egy- egy nullát odabiggyeszteni az árcédulákra”). **Tizenéves és huszonéves fiataljaink** a „beleszületett érzés” jegyében annyira természetesnek tartják, hogy az „egységes európai légtér” megteremtése eredményeként megindulhatott „**fapados légijáratokkal**” a **legtávolabbi és legnépszerűbb európai városokban is megrendezhetik iskolai évváró bankettjeiket,** sőt sör-és diszkópartijaikat is. (Az írek csapatostul repülnek a hét végén Pilsenbe, mert ott a repülés költségeivel együtt is sokkal olcsóbb, meg talán jobb is a sör, mint Dublinban.) 4/

5. fejezet **Az európai egyesülés lényege**

5.1. **Európa** időközben, a nemzetállamok összefogása és hatalmas erőfeszítései eredményeképpen **a béke, a biztonság és a jólét kontinense lett,** ahol **ma elképzelhetetlen,** hogy (különösen az európai hatalmak között) egy újabb **kontinens méretű háború törjön ki** és immár **nem azért, mert a két nagy testvér** („big brothers”) fogja és lefogja a kezünket, hanem mindenek előtt saját **magunk érdemeinek egyenes következményeként.** Egyúttal figyelmet érdemel, hogy **az európai diktatúrák megszűntével igen nagy számú,** eddig elnyomott vagy eltitkolt és a szőnyeg alá söpört (elsősorban nemzetiségi) **probléma került felszínre,** amelyek – a délszláv válságot kivéve -az eddigiekben **mégsem eredményeztek tragédiákat.** Ugyanakkor még sokat kell tennünk ezen a téren is, melynek véghezvitelére ugyancsak megnyílt a szabad út és egyre több a konkrét lehetőség és a közös akarat is (lásd részletesebben: az anyag második felében található egyes országelemzéseknél).

5.2. Az **integráció folyamata,** a bővítés és a mélyítés egyaránt **töretlenül halad előre,** különösen, ha számításba vesszük a vállalkozás konkrét tapasztalatokat nélkülöző, történelemben egyedülálló kihívásait. A jövő lehetőségeiről, egy Európai Egyesült Államok megteremtésének opcióiról az utolsó fejezet ad elemzést. Addig is érdemes megjegyezni, hogy az egységes Európa megteremtésének tényleges lehetőségéért és gyakorlati esélyeiért

mindaddig nem kell aggódnunk, ameddig **az Unió egymaga többet ér**, magasabb értékrendet képvisel és nagyobb biztonságot nyújt, **mint a tagállamok számszerűsége külön-külön**.

5.2.1. **Az európai egyesülés értelme** nem önmagában áll, hanem **azoknak a feladatoknak összességéből**, amelyeket **a tagországok egymagukban már nem képesek megoldani** és az mindenkor azoknak a külső **veszélyfaktoroknak eredője**, amelyek ellen **külön-külön nem tudják megvédeni magukat és nemzetállami értékeiket**.

5.2.2. **Helmut Schmidt**, volt német kancellár így fogalmazott: „Az európai nemzetállamok a jövőben is a politika meghatározó szereplői maradnak, de a XXI. század világméretű veszélyeinek összefüggéseiben csakis egy cselekvőképes Európai Unió keretében őrizhetik meg önfenntartásuk és túlélésük megfelelő dimenzióját”.5/

Lábjegyzetek

- 1/ Alan S. Milward *The European Rescue of the Nation State*, 122. old. Routledge, London and New York, 2007.
- 2/ Kiss J. László: *A Tizenötök Európai*, 69. old. Osiris, Budapest, 2002.
- 3/ Kiss J. László: *uo.* 70. old.
- 4/ Martonyi János: *Európa, nemzet, jogállam*, 117. old. Magyar Szemle, Európai Utas, Budapest, 1999.
- 5/ Helmut Schmidt: *Europa Perspektiven für das 20. Jahrhundert*. Frankfurter Allgemeine Zeitung, 1981. február 5. 1. oldal www.auswaertiges-amt.

III.Rész

Az európai nemzetállamok alkotmányos rendjének átalakítása

Ebben a részben azokat a törekvéseket mutatjuk be, amelyeket **több európai ország** már **sikerre vitt** vagy legalább belekezdett a munkálatokba, azzal a céllal, hogy saját **belső alkotmányos rendjét alkalmassá tegye** egy jövőbeni föderatív Európa megteremtésére.

Mindazonáltal az elemzést egy olyan ország (nevezetesen **Svájc**) gyakorlati példájával kezdjük, amelyben **az Egységes Európa alapjául szolgáló jogintézmények** (szubszidiaritás, regionalizmus, többnyelvűség, multikulturális tolerancia, a kisebbségek jogainak messzemenő tiszteletben tartása) már **évszázadok óta eredményesen működnek**. Svájc nem tagja az Európai Uniónak, ugyanakkor az európai integráció alkotmányjogi kérdéseivel foglalkozó

európai jogtudósok egyetértenek abban, hogy **az Egységes Európát alapvetően a svájci államberendezkedés mintájának figyelembe vételével tudjuk megteremteni**. Svájcban, mintegy laboratóriumban, mindazok az összetevők megvannak, amelyek gondos tanulmányozása jelentős **segítséget adhat napjaink európai politikusainak** ahhoz, hogy az integráció **évek óta megrekedt** folyamatát előrevigyék.

1. fejezet Svájc, mint az Egységes Európa jogi felépítésének és államszervezeti működésének gyakorlatban megvalósult példája

1.1. **Az európai jogalkotók és a politikusok számára már hosszú idő óta rendelkezésre áll az a gyakorlatban jól bevált, kitűnően működő államszervezeti példa**, amelynek alapul vételével **fel lehet építeni az Egységes Európát**, meg lehet valósítani évszázados álmunkat, az Európai Egyesült Államokat. Ez az állítás minden bizonnyal még akkor is helytálló, hogy Svájc ma nem tagja az Európai Uniónak, sőt egyelőre nem is tervezi tagságát. Az alábbiakban áttekintjük ennek a kérdéskörnek jogi-politikai összetevőit.

1.2. **Svájc mesterségesen létrehozott állam**, sem etnikailag, sem tradicionális kultúráját tekintve, sem nyelvi és vallási szempontból **nem képez homogén egységet**. Az ország **1991-ben** ünnepelte állami **fennállásának 700. évfordulóját**.

1.2.1. **1291-ben** a Közép-Svájcban elterülő **három „őskanton”**, Schwyz, Uri és Nidwalden képviselői esküvel fogadták, hogy szabadságukat, függetlenségüket életük árán is megőrzik és ebben egymásnak minden lehetséges segítséget megadnak. Így jött létre az ősi **„Svájci Esküszövetség” (Schweizerische Eidgenossenschaft.)** A **fő cél a Habsburgok és a Habsburg Birodalom világméretű imperialista szervezkedésével szembeni közös védekezés**, az erők egyesítése volt. A kezdetben törekeny kezdeményezés **sikertörténetté** vált, a szomszédos, különböző kisebb és nagyobb **önálló köztársaságok** (helyi elnevezéssel Kantonok) a következő évtizedek, majd évszázadok során **egymás után** (Luzern, Zürich, a két baseli félkanton, Aargau, Thurgau, a két appenzelli félkanton, stb.) **kérték felvételüket** az „Esküszövetségbe”. A folyamat a későbbiekben a francia, majd az olasz nyelvterületre is kiterjedt és napjainkra Svájc immár huszonhat „Kanton és Köztársaság” entitást ölel fel, melyek közül tizenkilenc német nyelvű, hat francia nyelvű és csupán egyetlen olasz nyelvű.

1.3. Korábban az Eidgenossenschaft tagjai egymással **csupán laza szövetséget képeztek**, vagyis **„független államok szövetsége” (Staatenbund) volt**, mindazonáltal külpolitikai döntéseiket a közös védelem érdekében gondosan egyeztették. Ennek a tevékenységnek figyelemre méltó **magyar vonatkozása** is van. Éppen a közös ellenség, a Habsburgok megújuló támadásai elleni közép-európai összefogás jegyében kötötték meg az Eidgenossenschaft kantonjai a svájci diplomáciai történelem **legelső nemzetközi közjogi megállapodását Mátyás királyunk Magyarországgal** 1485-ben. Ennek eredeti példánya ma is látható, mint a Staatsarchiv legféltettebb kincse. A megállapodás egyetlen rendelkezést tartalmaz: **”Sem a Magyar Királyság, sem az Eidgenossenschaft kantonjai nem adnak egyetlen katonát sem a közös ellenségnek, a Habsburgoknak”**.

1.3.1. A XV. és XVI. században a politikailag és katonailag már jelentősen megerősödött Svájc külpolitikáját a területszerzés és a külső hódítás jegyében irányították, ami tökéletesen beleillett az akkori európai összképbe. Ebben az időben Svájc megszállva tartotta Burgundia jelentős részét, valamint a gazdag Észak-Olaszországot. A modern **kalandozások**

szakaszának a svájci seregek **1515 szeptemberében** Marignan-nál a franciáktól elszenvedett **veresége vetett véget**. Ezután az Eidgenossenschaft az olasz Ticino-t és a francia Valais-t kivéve, **kivonta csapatait az Alpokon túli területekről** és napjainkig terjedően (vagyis közel 500 év óta) a svájciak nem folytattak idegen területeken háborút, ugyanakkor az Európát sújtó hatalmas **háborús pusztítások** és a forradalmak is **elkerülték az országot**. Mindez szembetűnően látszik az ország kultúráján, **organikusan kifejlődött** tradicionális **tulajdonviszonyain**, társadalmi rendezettségén és jólétén.

1.4. Az 1515-ös intő vereséget követően indította be Svájc azt a napjainkban is tartó, töretlen külpolitikát, melynek lényege abban áll, hogy a szomszédos európai nagyhatalmakkal (Németország, Franciaország, Olaszország) fennálló kapcsolataiban **az ország szigorúan következetes, semleges pozíciót foglal el**, amiért cserébe, azok biztosítják Svájc szuverenitását és teljes nemzetközi függetlenségét. Ez a megoldás évszázadokon keresztül (még a két világháború idején is) eredményesen biztosította az autonóm és védett svájci államiság sérthetlenségét.

1.4.1. Ugyanakkor igen fontos körülmény, hogy az ország **nem zárkózott be**, nem vette magát fallal körül, hanem **integráns részese maradt az európai fejlődésnek** mind gazdasági és kereskedelmi, mind pedig kulturális és vallási téren egyaránt. **Központja** és irányítója volt a **reformáció mozgalmanak**, kivette részét a társadalmi, szellemi és ipari forradalmi mozgalmakból, az összeurópai eszmeiség fejlődésének egészéből. **Egyetemei** messze földről vonzották a diákokat. Itt ugyancsak figyelemre méltó magyar vonatkozás, hogy a magyarországi ellenreformáció idején, a főként Erdélyből és Felvidékről származó kálvinista és lutheránus diákok a meglévő egyetemi évkönyvek tanúsága szerint többségben voltak a bázeli egyetem hallgatói körében.

1.4.2. Ezen szerves fejlődés eredményeként alakult ki a **több nemzeti** (német, francia, olasz és rétoromán) **kultúrát felölelő, azok változatlan felvirágzását érintetlenül hagyó svájci identitás**, európai jegyeket mutató karaktere. Az európai torzsalkodások politikai színterétől való svájci távol maradás lehetővé tette a pusztítások elkerülését. Svájc politikai vezetése, a svájci paraszt és városi polgár napjainkban széles körben elismeri, hogy különösen az elmúlt évszázad során a svájci nép olyan rendkívüli kedvezményekhez és előnyökhöz jutott, amelyeket jobbára rajta kívül álló országok és erők által beindított fejlődés tett lehetővé.

1.5. A jelenlegi **föderalisztikus államrendszer jogi alapját az 1848-ban kialakított Szövetségi Alkotmány biztosítja**. Ekkor és **ez által vált Svájc modern értelemben vett szövetségi állammá, vagyis föderációvá**. Az egymással laza kapcsolatban álló Kantonok szövetségéből (Staatenbund) valódi szövetségi állam (Bundesstaat) lett. Mindazonáltal a svájci konzervatív hagyománytisztelet jegyében az ország hivatalos elnevezése továbbra is „Svájci Konföderáció” (Confédération Suisse, Swiss Confederation), holott közjogi értelemben már 1848 óta Svájc nem konföderáció, hanem föderáció.

Az Alkotmány egy héttagú szövetségi kormányt hozott létre, amely egyúttal a kollektív szövetségi elnöki rendszer alapintézménye is. Eszerint az elnöki tisztelet a héttagú kormány tagjai („in corpore”) együttesen gyakorolják. Formálisan ugyan, évről-évre történő rotáció rendjében valamelyik kormánytag „betölti az elnöki tisztelet”, de ő személyében nem gyakorolhatja a szövetségi elnök jogkörét, csupán „szimbolikusan megjeleníti azt”. Ennek jól látható gyakorlata, hogy amikor külföldi államfő Svájcban hivatalos látogatást tesz, akkor valamennyi kormánytag, mint együttesen megtestesített szövetségi elnök, személyesen jelen van.

1.6. A **svájci közjogi államrend három alapkategóriából** tevődik össze, vagyis ez a szövetségi államszerkezet három egymásra épülő szintet képez és az kiváló mintájául szolgálhat az Európai Unió (Európai Egyesült Államok) majdani államszerkezetének:

1.6.1. Svájci **Szövetségi Állam** (der Bund, la Confédération)

1.6.2. **Kantonok** (die Kantone, les cantons)

1.6.3. **Községek** (die Gemeinden, les communes).

1.7. Az **Egységes Európa** minden bizonnyal hasonló, egymásra épülő tagoltságot mutat majd, azzal a különbséggel, hogy (éppen Svájcra viszonyított hatalmas földrajzi kiterjedése következtében) egy negyedik államigazgatási szint is megjelenik, nevezetesen a Régiók szintje. E szerint az **Európai Egyesült Államok** várható felépítése:

1.7.1. Európai Szövetségi Állam

1.7.2. Hagyományos nemzetállamok

1.7.3. Régiók

1.7.4. Községek (városok, városi kerületek, stb.).

1.8. A Szövetségi Alkotmányban megfogalmazott **szubszidiaritás és regionalizmus** (vesd össze a Maastricht-i Szerződés szubszidiaritás elvével) jegyében a **Kantonok és Községek** mindazokban a kérdésekben fő szabályként **általános hatáskört gyakorolnak**, amelyeket az alkotmány **nem utal a Föderáció kizárólagos hatáskörébe** (ezek rendkívül szűken meghatározott, pontosan körülhatárolt területek, mint pl. a külpolitika, hadsereg, vám-és pénzügyek).

1.8.1. **Valamennyi Kantonnak** (és félkantonnak) önálló **alkotmánya, parlamentje, kormánya, saját bírósági rendszere, költségvetése** és (kantononként jól megkülönböztethetően, eltérő egyenruhában) **rendőrsége** van. A történelem során kialakult hagyományos **„direkt-demokrácia”** népszavazási rendszere helyi szinten napjainkban már csupán Appenzell és Glarus Kantonokban működik, a többi Kantonban már modern választási szisztéma érvényesül. 1/

1.8.2. A Svájci Államszövetség **vallási, nyelvi és etnikai érzékenységét** jól mutatja, hogy az ország kantonok szerinti tagolódását nem tekintik bebetonozott állapotnak, az a legújabb korban is további fejlődést eredményezett. Az évszázadokon keresztül hagyományos Bern Kanton Franciaországgal határos, francia nyelvű területének lakossága a II. Világháborút követően egyre erősödő függetlenségi mozgalmat indított be. Ennek során „terrorista” cselekményektől sem riadtak vissza (pl. a berni Gerechtigkeitsbrunnen felrobbantása, politikai gyilkosságok). A törekvések 1978-ban eredményre vezettek, a terület **Jura** elnevezéssel, **26. Kantonként vált a Svájci Föderáció teljes jogú tagjává**. Napjaink svájci politikusai és helyi tisztségviselői már úgy nyilatkoznak, hogy „a korábban általános ellenszenvet kiváltó mozgalomról időközben belátták annak indokoltságát és helyénvaló mivoltát”.

1.9. Az Államszövetség (der Bund) és a Kantonok összesen 2904 községből tevődnek össze. Mint utaltunk rá, a **Községek** (die Gemeinden), mint a szubszidiaritás és a regionalizmus működő alapintézményei alkotmányos jogosítványaik és pénzügyi függetlenségük birtokában **önálló államigazgatási hatáskört** gyakorolnak, különösen a helyi **oktatás, egészségügy, szociálpolitika, energiaszolgáltatás, útépités és településfejlesztés** kérdésében. Visszatérően hivatkozott példa, hogy a berni **Szövetségi Kormányban** (Bundesrat, Conseil Fédéral) nincs **sem oktatási, sem egészségügyi tárca**, mivel az alapszintű oktatásról és a helyi orvosi ellátásról a Községek, a közép-és felső szintű

oktatásról, nagyobb orvosi intézményekről pedig a Kantonok gondoskodnak, tekintettel arra, hogy ebben a „polgárbarát szövetségi rendszerben” a helyi lakosok tudják a legjobban megítélni, milyen oktatási és egészségügyi intézményre van szükségük.

1.9.1. Ugyanakkor fontos tudni, hogy **az ezekhez szükséges pénzügyi források is rendelkezésükre állnak**, mert a svájci adórendszer is a szubszidiarizmusra épül, vagyis a központ nem vonja magához és nem emészti fel a helyi bevételeket. Ezen túlmenően a szövetségi rendszerben jól működik egy gondosan kialakított újraelosztó rendszer is, amely biztosítja, hogy ma Svájcban az anyagi jólét tekintetében semmiféle különbség nem mutatkozik az un. gazdag kantonok (pl. Genf, Zürich, Basel) és a csekélyebb bevételekkel rendelkező közép-svájci un. „parasztkantonok” között.

1.10. A svájci **városok közötti egyenjogúság sérthetetlenségének szimbóluma** az a további alkotmányos sajátosság, hogy Bern nem jogosult hivatalosan a főváros (Hauptstadt, capitale) elnevezésre. **Bern** rangja **csupán „szövetségi város”** (Bundesstadt, ville fédérale), ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy Bern a kantonok fővárosaihoz képest semmiféle többletjogosítvánnyal nem rendelkezik. Feladata és jogosultsága csupán annyi, hogy „befogadja a szövetségi parlamentet és a szövetségi kormányhivatalokat”. (Hasonlóan az USA-beli megoldáshoz, Washington District of Columbia és ha lesz Egységes Európa, Brüsszel ugyanígy lesz annak „szövetségi városa”).

1.11. A szövetségi Alkotmány értelmében **„a svájci szuverenitás letéteményese** a választójoggal rendelkező **svájci állampolgárok összessége**, akik együttesen testesítik meg a **„népfelséget”** (napjainkban mintegy 4,6 millió polgár). A kiskorú svájci állampolgárok és a külföldiek politikai jogokkal nem rendelkeznek. A Svájcban élő lakosság teljes száma mintegy hétmillió fő, akik közül közel egymillió külföldi, sokan menekült státuszban. E mellett Svájcban több mint egy évszázad óta közel egymillió olyan olasz él, akik kulturálisan és szociálisan teljes mértékben integrálódtak a svájci társadalomba, csupán állampolgárságuk nincs.

1.12. A svájci hatalmi struktúra és a **belpolitikai kormányzati gyakorlat** fél évszázad (1959) óta változatlanul működő **alapintézménye** az un. **„varázsformula”** (Zauberformel, formule magique). Ennek lényege, hogy a tényleges politikai súllyal rendelkező parlamenti pártok paktumot kötve, a kormányban összefogva gyakorlatilag **kiiktatják** a kormányzati döntéseket akadályozó, a végrehajtó **munkát hátráltató politikai ellenzék**et. A legutóbbi választások eredményeként jelenleg tizenkettő politikai párt képviselői rendelkeznek mandátummal a Szövetségi Parlamentben. Ezek közül azonban, immár hagyományosan, csupán a négy legerősebb részese a „varázsformulának”. 1959 óta változatlanul a következő pártok alkotják a Szövetségi Kormányt: Kereszténydemokrata Néppárt (CVP), Szabadelvű Párt (FDP), Svájci Néppárt (SVP), Svájci Szociáldemokrata Párt (SP).

1.12.1. A Szövetségi Parlament 200 tagú Alsóházában (Nationalrat, Conseil national) és a 46 tagú Felsőházában (Ständerat) a **kormánytagokat delegáló négy** nevezett **párt a szavazatok több mint 80%-val rendelkezik**, ami a svájci belpolitikai stabilitás alapját képezi és igencsak kényelmes kormányzati munkát tesz lehetővé. Mindazonáltal azt is eredményezi, hogy Svájcban a kormányzat valóban „elkényelmesedett” és munkája csekély hatékonyságot mutat. A polgárokat és a parasztokat azonban mindez kevéssé zavarja, számukra a legfontosabb a politikai és gazdasági konszolidáció, vagyis az, hogy a kormányzat minél kevesebb zavart okozzon az évtizedek, sőt évszázadok óta jól kialakult hagyományos rendben. Egyébként is,

vallják a svájci választópolgárok, hogy **a komoly kérdéseket Svájcban nem a Parlament és nem a kormány, hanem a mindenkori népszavazások („direkt demokrácia”) döntenek el.**

1.12.2. Mindezt ékesen bizonyítja a Svájci Szövetségi Statisztikai Hivatal visszatérően feltett alábbi kérdéseire hagyományosan azonos válaszok.

Ha megkérdeznék tíz svájci választópolgárt, mi a véleménye a Szövetségi Kormány tevékenységéről, eltérő okokra való hivatkozással ugyan, de valamennyien egységesek abban, hogy „a kormány csapnivalóan rossz munkát végez”.

A svájci átlagpolgárnak a politikától elzárkózó, azt alapvetően megvető, a hétköznapi élet realitásaira koncentrálnak tájékozatlanságát (és egyúttal értékítéletét is) mutatja a másik statisztikai felmérés eredménye, mely szerint **„tíz svájci választópolgárból kilencnek fogalma sincs arról, hogy éppen ki a sors svájci elnök, aki pedig azt állítja, hogy tudja, az általában téved. 2/**

2. fejezet A svájci külpolitika jelenkori gyakorlata

2.1. Svájc államszerkezetének előzőek szerint bemutatott erőteljes tagoltsága semmiben sem akadályozza az országot abban, hogy kifelé, nemzetközi kapcsolataiban egységes és rendkívül eredményes külpolitikát folytasson. A világháború utáni európai demokratikus nemzetállami fejlődés és együttműködés támogatása céljával, már az **elsők között csatlakozott az Európa Tanácshoz (Strassburg)**, amelyen belül a szolidaritás jegyében – különösen az emberi és a kisebbségi jogok védelmének területén – azóta is meghatározó súlyú, rendkívül pozitív tevékenységet fejt ki.

2.1.1. A **svájci megközelítés**, a hazai rendezett kisebbségi viszonyok adta nyugodt lelkiismeret birtokában, **nyíltan hangoztatja** az Európa Tanács valamennyi fórumán, hogy **Európában a hosszú távú békés megoldást (éppen az államok politikai határai és a nemzetek földrajzi elhelyezkedése között meglévő diszharmónia következtében) kizárólag egy olyan, a merev elzárkózást feloldó, regionalizmusra épülő új európai struktúra teremtheti meg, amely az autonómia jegyében biztosítja az egymástól eltérő, gazdag nyelvi, etnikai, kulturális és vallási tradíciók teljes fennmaradását.**

2.1.2. A **magas szintű svájci demokrácia** jó példajaként szükséges itt emlékeztetni arra az Alkotmányban biztosított széles körű jogosultságra, melynek eredményeként mind a Szövetségi Parlamentben, mind a helyi politikai és kormányzati testületekben **részt vevők szabadon használhatják anyanyelvüket**, méghozzá az ún. három fő nyelv (német, francia, olasz) mellett **a lakosság mindössze 0,75 %-át kitevő (!) rétoromán nyelvet is.** A hivatalos kapcsolatokban felhasznált kérdőíveket mindezekben a nyelveken kinyomtatják, az adminisztrációs levelezést hivatalos eljárások szóbeli intézését ugyancsak az érdekelt kívánsága szerint bonyolítják. Mindezekben túlmenően a Svájcban meglévő **számtalan** (az egyes völgyek szerint változó) „**schwitzerdütsch**” és francia „**patois**” **dialektus** átlagpolgár által **nem érthető változatát beszélő**, jobbára hegyi paraszt lakosság részére mindenkor **hivatalból biztosítják a szakszerű tolmácsolást.** Következésképpen mindezekben a nyelvjárássokon szabadon lehet felszólalni **még a Szövetségi Parlamentben is.**

2.1.3. Svájcban ugyanis úgy tartják, hogy **minél színesebb és gazdagabb egy kultúra, és minél következetesebben biztosítjuk annak szabadságát és egyenértékűségét, annál erősebb a nemzet összetartó ereje.**

2.1.4. Svájc aláírója volt a **Helsinki Zárónyilatkozatnak** és az abból kifejlődött, intézményessé vált **EBEÉ**, majd **EBESZ** keretében előrevívő szereppel bír az új, összeurópai rendezés immár előttünk végbemenő, számos kritikus eseményének kezelésében.

2.2. A svájci politikai pártok döntő többsége és a kormányzat **elkötelezett híve** egy jövőbeni, **egységes európai politikai unió megteremtésének**. Mindazonáltal **jelenleg** kritikusan és óvatos **visszafogottsággal figyelik az integráció fejlődését**, pontosabban a fejlődés megtorpanását. Kevésbé értik, hogy a tényleges unió megteremtésétől elzárkózó országok, mindenekelőtt Franciaország és az Egyesült Királyság, de Dánia, Szlovákia és Csehország is miért rettegnek egy „a nemzetállamokat maga alá gyűrő, a nemzeti hagyományokat felszámoló, mindent magába olvasztó **európai szuperállam**” kialakulásától.

2.2.1. A svájci államberendezkedés évszázadok során organikusan kifejlődött és a gyakorlatban kiválóan működő rendszere ékes bizonyítékát adja, hogy **mindez mondvacsinált hisztériakeltés**. A Svájci **Szövetségi Állam** felöleli és egységbe foglalja az őt alkotó 26 Kantont, valamint azok több ezer kisebb egységét, de az ő **karakterüket**, hagyományos **kultúrájukat** és jelentős mértékben független politikai önkormányzatiságukat **semmilyen sem korlátozta**, még kevésbé nem számolta föl, hanem **ellenkezőleg, mindezeket megerősítette**.

2.3. Svájc példája elsőrangú **iránymutatóként szolgál a jelenlegi európai integrációs folyamatok továbbviteléhez**, a tényleges politikai unió megteremtésének irányába. Svájc laboratóriumi méretekben nyújt a mai európai politikusok számára, minden szükséges területen eredményesen tanulmányozható példákat, amelyek mind azt mutatják, hogy az eddigi integrációs fejlődés folyamán felhalmozott közös európai értékeink („acquis communautaire”) közös védelme és egységes képviselője immár sürgetően követeli meg a valóban egységes európai külpolitikát és biztonságpolitikát.

2.3.1. Az így kialakított **Európai Egyesült Államokban** (akárcsak a svájci „Kantonok és Köztársaságok”) a **hagyományos nemzetállamok**, mint tagállamok nem szűnnének meg, hanem **csupán átalakulnának** oly módon, hogy az európai egység sikeres alkotórészeivé váljanak. Így (megváltozott feladatkörben) **továbbra is megtartanák nemzeti parlamentjeiket és kormányaikat, sőt államformájukat is**. A svájci gyakorlatból levonható logikus analógia értelmében semmi akadály sem lenne annak, hogy az európai szövetségi állam (Európai Egyesült Államok) tagállamai körében változatlanul fennmaradhatnának mind a királysági, mind a köztársasági formák.

2.4. A jelenkori **svájci külpolitika legnagyobb hibáját** az európai integráció vonatkozásában követte el. Miután az Európai Szabadkereskedelmi Társulás (European Free Trade Association, EFTA) korábbi hét tagországa közül Ausztria, Svédország és Finnország az integráció teljes jogú tagjává vált, Brüsszel felajánlotta az így kiüresedett, súlyát veszített EFTA maradék négy tagországának (Svájc, Norvégia, Liechtenstein és Izland), hogy az Európai Közösség (EK) és az EFTA intézményesítse gazdasági együttműködését és hozza létre a belső adminisztratív és gazdasági akadályok nélküli **Európai Egységes Gazdasági Tér**, EGT (Einheitlicher Europäischer Wirtschaftsraum, EWR, Single European Market, SEM) **nagy európai piacát**.

2.4.1. Svájc, alkotmányos rendjének megfelelően **népszavazásra bocsátotta a kérdést, amit a „népfelség” elutasított**. A Szövetségi Kormány rendkívül gyengén készítette elő a népszavazást, a kellő tájékoztatás hiányában a választópolgárok jelentős része azt hitte, hogy

az EGT-népszavazás már a szuverenitást veszélyeztető, teljes jogú európai uniós tagágról szól. Az 1992 decemberében megtartott elutasító népszavazással **a svájci polgárok hatalmas károkat okozva, kizárták országukat** és egyúttal a hagyományosan magas fejlettségi szinten lévő, csúcstechnológiát képviselő, rendkívül drága svájci termékeket egy **fizetőképes, több, mint félmilliárd fogyasztót felölelő nagy európai piacból**. A másik három EFTA országgal együtt létrejött és jelenleg is gyümölcsözően működik az EGT. Ennek lényege, hogy Norvégia, Liechtenstein és Izland mindazokból a gazdaságpolitikai előnyökből teljes jogúan részesednek, amelyek az EU tagországokat illeti, csupán a döntéshozatalban nem vehetnek részt, lévén nem EU tagok. A svájci kormány az EGT-vel való kapcsolatait utóbb kétoldalú megállapodások útján kívánta rendezni.

2.4.2. Svájc EGT tagságának kérdésében megtartott **népszavazás arra is felhívta a figyelmet**, hogy mindazok a kérdések **kevésbé alkalmasak népszavazásra**, amelyek megítélése bonyolult, és **magasabb szintű szakismereteket** igényel. A népszavazás intézményével való **viSSzaélésre** negatív példával szolgál az a közelmúltban megtörtént eset, mely szerint egy jelentősebb szövetségi adóemelést lehetővé tevő népszavazás alkalmával a választópolgárokhoz intézett kérdést így tették fel: „Meg akarja-e védeni Svájc nemzeti gazdasági érdekeit, avagy sem?” az így feltett kérdésre leadott „igen” szavazatok szövetségi szinten átlag 5%-os adóemelést jelentettek.

2.5. **A kétoldalú diplomácia terén** Svájc mindenekelőtt a szomszéd államokkal ápol hagyományosan jó kapcsolatokat, ugyanakkor **hazánk irányában megkülönböztetett szimpátiát** mutat. A **rendszer váltás** éveiben Svájc számos területen, rendkívül **gazdag posztgraduális továbbképzési ösztöndíjakat** nyújtott különböző szakmák képviselőinek. Így több hetes svájci tartózkodás keretében tanulmányozhatták a vonatkozó svájci gyakorlatot magyar **bírósági, ügyészségi és ügyvédi szakemberek, közigazgatási tisztviselők, törvényhozási képviselők, sőt a magyar honvédség, rendőrség és vámőrség tisztjei is**.

2.5.1. Az intézményi-multilaterális diplomácia terén az Európa Tanács-beli és az EBESZ tagság nyújtott eddigi jó lehetőségeinek tárházát a közelmúltban tovább gazdagította, hogy **Svájc többszöri elutasítást követően, egy 2001-ben tartott népszavazás eredményeként végre elnyerte teljes jogú ENSZ tagságát**. Ezzel megszűnt az a paradox helyzet, hogy bár Svájc nem volt ENSZ tag, kezdettől fogva otthont adott a Genfben működő ENSZ intézményeknek és évtizedeken keresztül az egyik **nagyvonalú pénzügyi finanszírozója** volt a különböző ENSZ fejlesztési és békefenntartó programoknak.

A következőkben az uniós tagállamok körében **Németország és Belgium alkotmányreformjait** és az azokkal összefüggő (a föderalizmust, a szubszidiaritást és a regionalizmust erősítő) belső államszervezeti szerkezetátalakítási folyamatokat **részleteiben is bemutatjuk**, valamint a legújabb fejlődés vonatkozásában utalunk **Grönland** szigetének a **Közösségből történt kiválására** és az anyaország Dániától 2009. június 21-én elnyert **területi autonómiájának jelentőségére**. A másik két ország, az **Egyesült Királyság és Spanyolország** eredményeit az előzőekben már összefoglalóan ismertettük.

3. fejezet A német föderalizmus alkotmányreformja és az európai integráció

3.1. **Otto von Bismarck** kitartó munkájának eredményeként **1871-ben létrejött az egységes Német Állam**. Bismarck műve **kiállta az idők próbáját**. Az általa létrehozott Németország **túlélte** az országot romba döntő, a német gazdaságot tönkretévő **két iszonyatos világháborús vereséget**, a győztes hatalmak által végrehajtott **két idegen megszállást** és **kétnemzedéknyi feldaraboltságot**. Bismarck tévedése abban állott, hogy olyan **hatalmas Németországot** hozott létre, amelyet **Európa kizárólag akkor tudott volna befogadni**, ha ezt a nagyságot az európai hatalmakkal való együttműködés keretében folyamatosan **továbbfejlesztették volna** a föderalizmus irányában.

Az Európai Unió alapító tagját képező Szövetségi Köztársaságban (Bundesrepublik Deutschland) ez, a korábban elmulasztott fejlődés **szemünk előtt végbemenő reálfolyamatot képez**.

3.2. **Németország föderális felépítése** már jelenleg is a kompetenciák hármas vertikális megosztását mutatja:

3.2.1. **Szövetségi állam** (Bund)

3.2.2. **Tartományok** (Bundesländer)

3.2.3. **Községek** (Gemeinden), mint a helyi politika szintjei.

3.3. A **Bundeslandok** az Egységes Belső Piac, valamint az Euroland és a Schengenland megteremtését **sikerrel használták fel saját alkotmányos kompetenciáik megerősítésére**. Mindezzel ugyanis az európai integráció immár olyan területeket is felölel, amelyek a Szövetségi Alkotmány (Bundesverfassung) értelmében a Bundeslandok hatáskörébe tartoznak. A folyamat **megerősítette az európai integráció föderalizálása iránti német elkötelezettséget** és a **föderalista filozófia** egyúttal napjaink német integrációs politikájának **meghatározó jellemzőjévé** vált.

Közérthető nyelven szólva, **ami napjainkban Németországban történik**, az Németország feldarabolását, majd újraegyesítését követően a **német állami főhatalom eurokonformitást szolgáló újraelosztását jelenti**.

3.3.1. A folyamat kiinduló pontjaként utalni kell arra a körülményre, hogy a II. világháború után megalakult Szövetségi Köztársaság gondosan kialakított **föderális államszervezete** az erősen **centralizált Harmadik Birodalom** pozitív példaként bemutatott **alternatívája** volt. Mindazonáltal, a német föderalizmus történetéhez tartozik, hogy rendkívül **kevés olyan Bundesland van**, amely ténylegesen büszkélkedhet az **államiság klasszikus hagyományaival**. Ebben a körben csupán a „Szabad Hanza-városok”, mint Hamburg, Hannover és Bréma, továbbá a két „szabadállam” (Freistaat Bayern és Freistaat Sachsen) minősül az évszázados tradíciókkal rendelkező német részállamok letéteményesének.

3.3.2. Valamennyi **többi Bundesland világháború utáni mesterséges képződmény**. Thüringia a Weimari Köztársaság, a Saarland pedig az időről időre felmerült francia elcsatolási törekvések eredménye. Baden-Württemberg csupán 1952-ben jött létre, a korábbi Baden, Württemberg és Württemberg-Hohenzollern tartományokból. A többi Bundesländer a megszálló hatalmak, így Schleswig-Holstein, Niedersachsen és Nordrhein-Westfalen a britek, Hessen az amerikaiak, Rhein-Pfalz pedig a franciák műve.

3.3.3. Az **1990-ben** létrejött német egyesüléskor a **Grundgesetz** sokat idézett 23. cikke a **föderalizmust egyszerűen átvitte keleti területekre** és az NDK első „népi alkotmányában” még felsorolt, de 1951-ben megszüntetett (Brandenburg, Mecklenburg-Vorpommern, Sachsen-Anhalt, Thüringen és Sachsen) tartományokat újra életre hívták. 3/

3.4. A **Bundesverfassung** jelenleg hatályos rendjében a Német Szövetségi Állam **föderális működése négy alkotmányos alapelven nyugszik:**

3.4.1. A szövetségi állam (**Bund**) és a szövetségi tartományok (**Bundesländer**) **párhuzamos meglétének garanciáján**

3.4.2. Az előző két alapkategóriának a törvényhozásban való **együttműködésén,**

3.4.3. A Bund és a Bundesländer garantált **pénzügyi függetlenségén,** valamint, hogy

3.4.4. Feladataik teljesítése és hatáskörük gyakorlása során a Bund és a Bundesländer **kölcsönösen ellenőrzik** egymást.

3.5. Az elmúlt fél évszázad azt mutatja, hogy az újkori német föderalizmus története egyúttal az állandó reformok története. A belpolitikai és gazdaságpolitikai szempontból **fontos szakterületek** alapvetően a Bund és a Bundesländer **egymást átfedő jogalkotási kompetenciájába** tartozik (így az előző részben már ismertetett „**konkuráló törvényalkotáshoz**”, a „**kerettörvényhozáshoz**”, valamint a „**közösségi jogalkotáshoz**”).

3.5.1. A szupranacionális, közvetlenül **kötelező közösségi jog** beépül a tagállamok jogába, vagyis „**internalizálódik**”. Ez a helyzet Németországban is. A Bund a közösségi jogot nemzeti jogként alkalmazza, mely folyamatban a Bund és a Bundesländer közötti kerettörvényhozás esetében az **összekeveredett hatáskörök** problémája német vonatkozásban megkettőződik, sőt esetenként megsokszorozódik. Ez annak eredménye, hogy a Bundesregierungnek a **közösségi kerettörvények** végrehajtása területén a **Bundeslandoknak is jogosultságot** kellett biztosítania, amennyiben érinti azok hatáskörét a végrehajtás. Mindennek következtében Németország a közösségi jogszabályokat csupán nehézségek árán képes beépíteni, illetve végrehajtani saját nemzeti jogrendjében.

3.6. **A Német Szövetségi Alkotmány európai jogi reformja**

Az integráció előrehaladásával párhuzamosan a szövetségi tagállamok (Bundesländer) számára **alkotmányos igényné vált,** hogy meghatározott **jogosítványokkal rendelkezzenek a szövetségi kormány** (Bundesregierung) által vállalt Európa-politikai kötelezettségek **befolyásolására és ellenőrzésére.** Ezt a törekvést mindenekelőtt az tette életbevágóan fontossá, hogy a hagyományosan a **Bundeslandok hatáskörébe tartozó feladatok** egyre inkább a kötelező nemzetek feletti integrációs szabályozás, vagyis a **közösségi politikák** („acquis communautaire”) **illetékeségébe kerültek.** Így különösen az oktatáspolitikai és kultúrpolitika, egészségügy, regionális gazdasági fejlesztés, közlekedés, mezőgazdasági és halászati politika.

3.6.1. Ennek a problémakörnek **alkotmányjogi rendezését kényszerítették ki a Bundeslandok** az 1996 évi alkotmányreform során. Törekvéseik elérését megkönnyítette,

hogy a Maastrichti Szerződés német ratifikálásához szükséges törvényt a Bundesverfassung megelőző módosítása nélkül nem lehetett elfogadni. A módosítást egyúttal szükségessé tette az uniós polgárság bevezetése és a Frankfurt/Main székhellyel létrehozott Európai Központi Bank megteremtése is.

3.6.2. Az **alkotmányreform kidolgozása során** a Bundesregierung és a Bundesländer megállapodtak abban, hogy egy **új** (23-as) **Európa-Cikket** építenek be az új Szövetségi alkotmányba. Ennek legfőbb **feladata** abban áll, hogy **megakadályozza az „integráció beszivárgó rejtett alkotmánymódosításait”**, vagyis azt, hogy az európai integráció előrehaladó folyamata alááshassa vagy meggyengíthesse a Bund és a Bundesländer hatáskörének alkotmányos rendjét. A német alkotmányreform eredményeként a **Bundeslandoknak** kibővített jogosultságainak alkotmányjogi kodifikálásán túlmenően azt is **sikerült elérniük**, hogy a jövőben a Közösség **Miniszterek Tanácsának ülésein** immár közvetlen közreműködéssel is **részt vehetnek**.

3.6. A Bundesverfassung **új Európa –Cikke szabályozza a Bundesregierung** (szövetségi kormány) és a **Bundesländer**, továbbá a **Bundestag** és a **Bundesrat** uniós ügyekben történő együttműködését is. A klauzula kimondja, hogy

3.7.1. a **szövetségi állami szervek kizárólag akkor jogosultak** az európai integráció továbbvitelében és annak mélyítésében (vagyis a szupranacionalizmus erősítésében) közreműködni, amennyiben a tervezett intézkedések **összhangban vannak** a demokratikus jogállamiság, a szociális védőrendszer, valamint a **föderalizmus** és a szubszidiaritás **alapelvével** is

3.7.2. a **Bundesregierung** a Szövetségi Állam szuverenitását korlátozó és a Bundesländer hatáskörét csökkentő **kötelezettségeket kizárólag törvény által**, az alkotmánymódosításhoz szükséges kétharmados többséggel **vállalhat**, végül

3.7.3. amennyiben a **Bundesregierung** integrációs tevékenysége **befolyással** van a **Bundeslandok érdekeire**, úgy az mindenkor **köteles** figyelembe venni a **Bundesrat** állásfoglalását. Amennyiben a Bundeslandok többsége és a Bundesregierung között vita van, úgy a Bundesrat véleménye a döntő. 4/

A Bund, Bundesländer és a Bundesregierung közötti, integrációs ügyekben való együttműködési és hatásköri kérdéseket tovább pontosítja az 1993. március 12-én hatályba lépett un. **Europagesetz**.

3.8. **A Szövetségi Tagállamok (Bundesländer) brüsszeli állandó képviselői**

A Szövetségi Tagállamok már az integrációs folyamat első szakaszában szükségesnek tartották, hogy a közösségi szervek gyakorlatáról és döntéseiről közvetlen információkkal, valamint megfelelő szakmai kapcsolatokkal rendelkezzenek. Ezzel a céllal már az ötvenes években megteremtették az állandó megfigyelők intézményét, majd ezt továbbfejlesztve, valamennyi Bundesland önálló brüsszeli „tartományi képviselőt” létesített. A szövetségi alkotmányreform során **intézményesen is rendezték a Bundesland-képviselők kérdéskörét** és meghatározták a Szövetségi Kormány (Bundesregierung) állandó brüsszeli diplomáciai képviselője (Nagykövetség) valamint a Bundesländer tartományi érdekképviselői irodái közötti együttműködés szabályait. 5/

3.9. **A Német Alkotmánybíróság (Bundesverfassungsgericht) alkotmányjogi határozata**

Egy pártpolitikai (Zöldek) kereset kapcsán a Bundesverfassungsgericht 1994 októberében határozatot hozott abban a kérdésben, hogy **összeegyeztethető-e a Maastrichti Szerződés a Német Szövetségi Alkotmánnyal**. Ezzel együtt állást kellett foglalni az európai integráció céljairól és az Európai Unió jogi természetéről is.

3.9.1. A Bundesverfassungsgericht elvetette azt az értelmezést, mely szerint a Maastrichti Szerződés hatalom átruházásról szóló rendelkezése megfosztotta volna hatalmától a német nép legalapvetőbb népképviselői szervét, vagyis a Bundestagot. A **bíróság határozatát azzal indokolta**, hogy a jelen körülmények között **„az Európai Uniónak nincsen nemzetközi közjogi legitimitációja, az nélküli a jogalanyiságot és a legkevésbé sem tekinthető szövetségi államnak (Bundesstaat), hanem az csupán szuverén államok kormányközi együttműködésére épülő „államok szövetségeként” (Staatenverbund) értelmezhető”**.

A bíróság egyúttal leszögezte, hogy „Németország szuverenitásának minden jövőbeni átruházására vonatkozó kérdésben való döntés a Bundestag jóváhagyását követeli meg”. Végül az Alkotmánybíróság kijelentette, hogy „Mivel az Európai Uniónak nincs nemzetközi közjogi jogalanyiséga, ezért az **a jog számára nem is létezik**”.

3.10. A Szövetségi Tagállamok (Bundesländer), mint a régiók közötti együttműködés alapintézményei

A Szövetségi Tagállamok **pozícióik megerősítésére** mind a Bund, mind a Bundesregierung, mind pedig az Európai Unió vonatkozásában az európai **interregionális együttműködés eszközt is felhasználják**. Esményképük a „**régiók Európája**”, az alulról felfelé való építkezés, a polgárközeli kormányzati módszerek, vagyis a szubszidiaritás létező gyakorlata.

3.10.1. Az Európai Bizottság által jelentősen támogatott **INTERREG-programok** résztvevői, vagyis az európai régiók legitimitációs vonatkozásai egymástól jelentős eltéréseket mutatnak. Németország, Ausztria és Belgium föderatív államszerkezetéből adódó természetes jogosítványokon túlmenően az **európai régióknak önálló törvényhozói és végrehajtói hatásköre** csupán Olaszországban és Spanyolországban, valamint az Egyesült Királyság (előzőekben ugyancsak tárgyalt) egyes részein van. A többi tagállamban, így Magyarországon is a regionális testületek hatásköre alapvetően **közigazgatási feladatokra korlátozódik**.

3.10.2. A Német Szövetségi Tagállamok interregionális kapcsolatai már évtizedekre visszatekintő, komoly sikerekkel rendelkeznek. 1972 óta működik az **Alpesi Országok Munkaközössége (ARGEALP)**. A legnagyobb sikertörténet minden bizonnyal a „**Balti-tengeri Térség Szubrégióinak Állandó Konferenciája** (Baltic Sea States Subregional Cooperation)” elnevezésű együttműködés, amely a keleti tengeri régió korábban periférikus, gazdaságilag és politikailag megosztott, elhanyagolt területéből napjainkra Európa legdinamikusabban fejlődő régiójává vált. Abban az észak-német tartományok mellett Dánia, Svédország, Norvégia, Finnország, Lengyelország, Észtország, Lettország, Litvánia és Oroszország régiói, valamint Kalinyingrád vesznek részt.

3.11. További, német részvétellel működő, sikeres interregionális együttműködési formák:

3.11.1. „**Saar-Lor-Lux**”, a Saar-vidék, Lotharingia és a Luxemburgi Nagyhercegség által alkotott un. Montánrégió, valamint az

3.11.2. „**Új Hanza Interrégió**”, Bréma, Niedersachsen és négy holland tartomány (Drenthe, Friesland, Groningen, Overijssel) részvételével.

3.12. Az előzőekben említett, alapvetően Bundesland szintű együttműködések mellett rendkívül sikeres interregionális kapcsolatokat építettek ki a Német Szövetségi Állam legalsó államszervezeti kategóriái, a Községek (Gemeinden) is.

3.13. A **Gemeinde-Interrégiók** legsikeresebb kategóriái:

3.13.1. német és holland határ menti községek közötti **”Gronau-Euroregio”**,

3.13.2. szász, lengyel és cseh regionális és önkormányzati hatóságok **„Neisse-Euroregioja”**

3.13.3. brandenburgi, valamint lengyel városok és községek együttműködés által kialakított **„Spree-Neisse-Bober-Euroregio”**.

3.14. A Bundesländer és a Gemeinden közötti **regionális együttműködés egyik alapvető feladata** az Európa félévszázados megosztottságából adódó, **keleti területek rendkívüli szegénységének felszámolása**. A legújabb brüsszeli statisztikai adatok megdöbbentő számokat mutatnak Németország nyugati és keleti területei közötti gazdagságbeli különbségekre vonatkozóan. Ezek szerint a legutóbbi bővítést megelőző, tizenöt tagú Európai Unió tagországainak **legelmaradottabb térségei** körében a sort **Thüringia** nyitja meg, ahol **az egy főre jutó GDP** (bruttó hazai össztermék) a **Tizenötök átlagának csupán 30%-át** teszi ki! Thüringiát az egyaránt **33%-os mutatóval** rendelkező **Mecklenburg-Vorpommern és Niedersachsen követi!**

3.15. **A német föderalizmus pozitív kulturális-nyelvi példája**

Szászország (Sachsen) Szövetségi Tagország tartományi kormányát jelenleg irányító Stanislaw Tillich kormányfői esküjét a Drezdai Parlamentben két nyelven, németül és a **szorb kisebbség nyelvén** tette le. Tillich az első, aki mint a helyi kisebbség szülöttje, ilyen magas rangú megbízatást kapott. A **szorb nyelvet** napjainkban már csupán **mindössze hatvanezer ember beszéli**. Ez a szláv népcsoport a népvándorlás során érkezett a Neisse és a Saale folyók által körülvett területre és telepedett le a mai Lausitz-ban (Luzsica).

3.15.1. A német-lengyel-cseh háromszögben élő maroknyi kisebbség a Szövetségi Köztársaság alkotmányjogi rendjében törvényileg biztosított, példamutató autonómiát élvez. Önálló himnusz, zászlaja és címere van, melyek egyenrangúak a Bundesrepublik szövetségi szimbólumaival, így szabadon jelen vannak a közéletben. A szorb nyelvet jelenleg Németország 74 iskolájában oktatják, Bautzen városában szorb gimnázium működik. Önálló napilapjuk is van (Serbske Noviny). A helyi közszolgálati rádió- és TV állomások folyamatosan sugároznak szorb-nyelvű műsorokat. 6/

Mindez **jó példával szolgálhat** számos új európai uniós tagország számára.

4. fejezet A belga föderalizmus intézményrendszere

4.1. A Bonaparte Napóleon által létrehozott **Belgium mesterséges államalakulat**, amelyben Európa **három, karakterében egymástól jelentősen eltérő jegyeket mutató**

népcsoportjának képviselői (a francia nyelvű vallonok, flamandok és németek) **élnek együtt**. A belga királyság **egészen a közelmúltig erősen centralizált**, un. unitárius berendezkedésű **ország volt**, amelyben a **vallonok** gazdasági-politikai hatalma és a francia nyelv szinte kizárólagos **monopolhelyzetben** volt. Az országban egészen a múlt század második feléig a rendkívül szorgalmas **flamandok másodrangú polgárnak** számítottak. A németországi Aachennel határos, az I. Világháború után Belgiumhoz csatolt Ardennek-közeli területeken (Malmédy, Stavelot) élő **németek** pedig a világháborús események következtében a megvetés tárgyát képezték, **politikai jogaik nem voltak**, a gazdasági életből kiszorultak.

4.2. Ilyen előzményeket követően, **napjainkra Belgium egy magasan fejlett**, szubszidiaritásra és regionalizmusra épülő, az emberi jogokat a legteljesebb mértékben biztosító **föderatív állammá vált**. A folyamatot szimbolikusan az az esemény indította el, amikor az 1958-as Brüsszeli Világkiállítás vallon pavilonjának vitrinjeit az akkor fiatal flamand politikus, **Wilfried Martens** egy féltéglával bezúzta. Az ezért bebörtönzött Martens utóbb 7 alkalommal volt Belgium miniszterelnöke, jelenleg pedig az Európai Parlament Néppárti frakciójának vezetője.

4.2.1. Az európai integráció központi intézményeinek otthont adó ország **igyekezett méltóvá válni az európai eszmeiség** Alaptörvénybe rögzített **garanciáihoz** (emberi és kisebbségi jogok védelme, multikulturalizmus, szolidaritás, méltányosság). Ezirányú törekvéseit siker koronázta. Belgium 1970-ben széles körű alkotmányreformot indított el, amelyet napjainkig további reformok követtek. A vertikálisan és horizontálisan gondosan tagolt belga föderatív államszerkezet a központi államhatalom korábban erősen centralizált hatásköreinek regionális lebontása mellett **önálló törvényhozó és végrehajtó** (szubnacionális parlamentek és kormányok) **hatalmi szerveket is létrehozott**. 7/

4.2.2. Az alkotmányreformok eredményeként (mint korábban röviden utaltunk rá) **hat különálló, állam alatti szintet képviselő, un. szubnacionális politikai-kormányzati egység** jött létre. Ezek közül három területi alapon szerveződik (flamand, vallon és Brüsszel-főváros régiók) három pedig nyelvi alapon szerveződő flamand, frankofon és német ajkú közösség. Valamennyi rendelkezik önálló, közvetlenül választott parlamenttel, kormánnyal és minisztériumokkal.

4.3. A rendkívül cizellált, patikamérlegesen kiszámított **hatalmi-hatásköri megosztás bonyolult**, számtalan átfedést mutató **rendszer hozott létre**, melynek következtében rendkívül **gondos végrehajtási és eljárási szabályozások váltak szükségessé**, különösen annak érdekében, hogy az ország **nemzetközi** (mindenekelőtt európai integrációs) **kompetenciájában** a szubnacionális rendszer ne eredményezzen ellentmondásokat. Az 1993-as belga alkotmányreform ugyanis **önálló nemzetközi közjogi szerződéskötési hatáskört** biztosított a fentnevezett hat **régióknak és közösségnek**. Eszerint, amennyiben diplomáciai tárgyalásokon olyan kérdések merülnek fel, amelyek a szubállami kategóriák valamelyikének hatáskörét érinti, úgy ezekről az érintett régióknak vagy közösségnek van joga a tárgyalásokat folytatni és egyúttal a vonatkozó szerződéseket megkötni. 8/

4.4. A belga Alkotmány ezt a szabadságot **két garanciális megkötéssel** biztosítja. A szubnacionális entitások nemzetközi közjogi jogosultságukat szigorúan az Alkotmányban pontosan rögzített **hatáskörükön belül** gyakorolhatják és annak során **tiszteletben** kell tartaniuk az ország külpolitikájának **alkotmányos alapelveit**.

4.5. A legfontosabb kérdések úgy merültek fel, hogy **ki és miként képviseli Belgiumot** a részben vagy egészben **szubnacionális kompetenciák alá eső kérdésekben**, valamint, hogy miként lehet **egységes belga külpolitikai fellépést** biztosítani az Európai Unióban, amikor a regionális kompetenciák saját hatáskört gyakorolnak. A Maastrichti Szerződést előkészítő, uniós kormányközi konferencián különösen **Franciaország követelt garanciát** arra, hogy a Közösség Miniszteri Tanácsában tárgyaló belga delegáció „mindenkor az uniós tagállam egészének nevében vállal kötelezettségeket”. A megoldást a **Maastrichti Szerződés 203. Cikke** biztosítja, amely lehetővé teszi szubállami szintű delegációk részvételét is a Miniszterek Tanácsának munkájában a franciák által előzőek szerint megkövetelt garancia egyidejű előírásával.

4.6. A nemzeti szintű **eljárásjogi rendezést** a belga kormány és a hat szubnacionális kormány által 1994 márciusában aláírt **együttműködési megállapodás** biztosítja. Az alapelv értelmében az **ország képviselete** hosszú távra rögzített rendszerben, **féléves rotáció szerint** működik, az un. vegyes képviselet mellett. A közösségi **Miniszteri Tanács különböző ülésein** szereplő ügyek **négy kategóriába** tartoznak, aszerint, hogy melyik belga hatóság illetékességét érinti:

4.6.1. az első kategóriába a **kizárólag föderatív összállami kompetenciák** tartoznak (igazságügy, gazdaság- és pénzügyek, külpolitika, védelempolitika, biztonságpolitika, fogyasztóvédelem),

4.6.2. a második kategóriába olyan **szövetségi kompetenciák** kerültek, amelyeknek **szubállami kihatásai** is vannak (belső piac, mezőgazdaság, egészségügy, környezetvédelem, energiaügyek, közlekedés, szociális kérdések), itt a belga tárgyalódelegációnak vezetője a szövetségi kormány tisztviselője, akinek munkáját valamelyik szubnacionális kormány tagja segíti,

4.6.3. a harmadik kategóriában az előző logika megfordul, mert itt **alapvetően regionális hatáskörbe** tartozó kérdések (ipar, fejlesztés, kutatás) szerepelnek, szubnacionális irányítás mellett, a **szövetségi kormány bevonásával**,

4.6.4. a negyedik kategóriába a **kizárólagosan regionális és közösségi kompetenciák** tartoznak a vonatkozó szubnacionális szint képviselete mellett (oktatás, ifjúságpolitika, kultúra, vidékfejlesztés, agglomeráció).

4.7. Az Európai Uniót megteremtő Maastrichti Szerződés további célkitűzése volt, hogy **megerősítse a nemzeti parlamentek részvételét** a közösségi döntéshozatali eljárásokban. A belga törvényhozók ennek a feladatnak a végrehajtására is kellő figyelmet fordítottak. A megoldás harmonikusan illeszkedik a kialakított föderatív-regionális hatalmi szerkezetbe. A Belga Parlament Alsóháza 1985 áprilisában, a Szenátus pedig öt évvel később, 1990 márciusában állított fel egy-egy önálló, az európai integrációs ügyekben illetékes konzultatív és tanácsadó testületet. Ezekben egyaránt tíz parlamenti képviselő, valamint tíz szenátor és további tíz belga európai parlamenti képviselő biztosítja azoknak a jogszabályelőkészítő, végrehajtást ellenőrző és információs feladatoknak ellátását, amelyet az Unió Szerződés a **közösségi demokratikus deficit felszámolása** céljából lehetővé tett. 9/

4.7.1. A föderatív alkotmányreform végrehajtása eredményeként a szövetségi parlament fent nevezett képviselői mellett a három **regionális és** a három nyelvi alapon szerveződő, un. **közösségi parlamentek képviselői is hasonló jogosítványokkal** rendelkeznek.

5. fejezet Grönland területi autonómiája, távolodása Dániától és kilépése az Európai Unióból

5.1. Az európai regionalizmus és a területi autonómiák térnyerésének folyamatába illeszkedve, a legújabb jelentős eseményre **2009. június 21-én** került sor, amikor **Grönland elnyerte kiterjedt területi autonómiáját**. Grönland a világ leghatalmasabb szigete, 2,16 millió km². Csaknem háromszáz éve, **1775 óta Dánia gyarmata volt. Lakossága 57 ezer fő**, ebből csupán hétezer dán, a többi inuit eszkimó. A sziget 1953-ban dán tartományi rangot kapott és amikor **Dánia 1973-ban** belépett a **Közös Piacba, magával vitte Grönlandot is**. Az **eszkimók** azonban lázadni kezdtek, **nem örültek** annak, hogy **brüsszeli**, öltönyös emberek **írják elő, mennyi halat foghatnak** ki és mennyi halászati kvótát kell leadniuk a többi tagállamnak. **Beindultak az elszakadási törekvések**. 1979-ban a sziget korlátozott autonómiát kapott, aminek birtokában 1982-ben népszavazást írhattak ki és ennek következtében 1985-ben **Grönland kivált a Közösségből**, de része maradt a Dán Koronának. A közelmúltban elnyert **területi autonómiát nem adták ingyen**, az majd negyedszázados kőkemény és **következetes érdekérvényesítés** eredménye. A grönlandi inuit törvényhozás több mint harminc önálló jogosítványt nyert el a nemzeti önmeghatározásra. Az **eszkimók nyelve hivatalos státuszt** kapott, az igazságszolgáltatás és a rendőrség irányítása is az őslakosok kezébe került, de ami a legfontosabb, hogy **önálló rendelkezési jogot** nyertek a hatalmas gazdagságú (kőolaj, földgáz, arany, gyémánt, stb.) **természeti kincsekre** vonatkozóan. Az **északi olajtartalékok kétharmada** grönlandi területen van, az eszkimók valódi kincsesládán ülnek. A másoknak átok globális felmelegedés nekik ajándék, mivel újra hajózhatóvá válnak az észak-nyugati átjáró vízi útvonalai. A sziget kereskedelmi és katonai stratégiai jelentősége ugrásszerűen növekszik. A Dán Korona ellenőrzése alatt csupán a következők maradtak: külügyek, védelem és biztonság, monetáris politika. **Grönland teljes függetlenségének megteremtése, az állami szuverenitás elnyerése immár belátható közelségbe került!**

5.2. Az előzőekben részletesen is bemutatott **németországi és belgiumi és grönlandi**, a legújabb kori **alkotmányozó folyamatok** eredményeként kialakult, **regionalizmusra** épülő és a **szubszidiaritásban meglévő demokráciát** messzemenően **biztosító föderatív államberendezkedések** a területi, illetve a nyelvi és etnikai **megosztottságból adódó problémákat**, történelmi viszályokban gyökerező ellentéteket, sőt gyűlölködéseket **példaszerűen számolták fel**. Alapvető érdekek fűződnek ahhoz, hogy **mindezeket** a kitűnő alkotmányjogi, szerkezetátalakítási **tapasztalatokat tudatosan hasznosítsuk** a közép-európai térség világháborúk által előidézett, ma még gyakran eszkalálódó, **súlyos nemzetállami-nemzetiségi gondjaink enyhítésére**. Az idő sürget, minél később és minél bizonytalanabban kezudünk munkához, annál nagyobb akadályokkal találjuk magunkat szembe az európai egység építése terén is.

Lábjegyzetek

- 1/ Müller: *Bausteine der Schweiz*, 28. old. NZZ Verlag, Zürich, 2008.
- 2/ Altermatt: *Conseil Fédéral*, 437. old. Editions Cabédita, Lausanne, 2007.
- 3/ Southeimer: *Grundzüge des politischen Systems der neuen Bundesrepublik*, 176. old. Piper, München, 2002.

- 4/ Vernet: *Kluge Ausschöpfung begrenzter Suverenität*, 146. old. Internationale Politik, Bonn, 1991/Nov.
- 5/ Besson: *Die Aussenpolitik der Bundesrepublik Deutschland*, 97. old Piper, München, 2000.
- 6/ *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 2009. 05. 21.
- 7/ Kerremans: *The Flemish Identity, Nascent or Existent*, 46. old. Res Publica, Bruxelles, 2001.
- 8/ Dujarden: *La Belgique, les petits États et la construction européenne*, 91. old. Peter Lang, Bruxelles, 2005.
- 9/ Mabile: *Depuis la second guerre mondial*, 121. old. CRISP. Bruxelles, 2000.

IV. Rész

Az európai civiljogi jogegységesítés jelenkori törekvései

1. fejezet Egységes Európai Belső Piac - Egységes Európai Polgári Törvénykönyv

(Távlati vízió, avagy a közeljövő kényszerítő realitása?)

1.1. A Római Szerződés **1956-ban megalapította az Európai Gazdasági Közösséget, melynek (az Egységes Európa, vagyis a politikai unió távlati megteremtése mellett) legfontosabb gazdasági célkitűzése a gazdasági élet valamennyi területét átfogó, határok és akadályok nélküli belső piac kialakítása volt. Az induláskor fel sem merült az a kérdés, hogy kívánatos lenne a civiljog fontosabb területeinek harmonizálása, még kevésbé az, hogy a tagállamok nemzeti civiljogát szupranacionális szinten egységesítsék. Fél évszázaddal később ez a kérdés napjaink európai jogtudományának immár konkrét, meghatározó súlyú, aktuális feladatává vált.**

1.1.1. **A Belső Piac legelső akadályainak (pl. a belső vámoknak) felszámolása, a vámunió megteremtése világossá tette, hogy az Európai Közösség eredményes gazdasági működését egyéb akadályok is korlátozzák, melyek körében az integrált gazdaság továbbfejlődésével párhuzamosan egyre inkább kiütköztek azok a problémák, amelyek az egyre növekvő számú (jelenleg huszonnéhét) tagország nemzeti civiljogi rendszereinek különböző megoldásaiból és eltérő fejlettségi szintjéből adódtak. Az ebből következő jogbizonytalanság felszámolása sajnálatos módon még csupán a jövő feladata.**

1.1.2. **A felmerült nehézségek kezelésére a közösségi szervek a jogharmonizáció módszeréhez fordultak, melynek fő eszközét az Irányelvek képezik. Az elmúlt évtizedek során azonban kiderült, hogy a jogharmonizáció egyrészt csupán részleges megoldás lehet, másrészt az Irányelvek különböző fegyelmi rendszerben történő, eltérő jogi kultúrát tükröző végrehajtása a tapasztalatok szerint még több párhuzamosságot és jogbizonytalanságot eredményezett, mint amennyi gondot megoldott.**

1.2. **A Fehér Könyvben megfogalmazott fizikai, technikai és fiskális akadályok felszámolása, az Egységes Belső Piac megteremtése, valamint különösen az egységes pénz, az Euro bevezetése egyértelművé tette, hogy az Európai Unió gazdasági továbbfejlődése immár nem tűri el azt, hogy az áruforgalomra, a szolgáltatások, a tőkék és a fizetések belpiaci forgalmára mindannyiszor más és más civiljogi szabályok vonatkozzanak, ahányszor azok átlépik az egyes tagországok határait. Napjainkra kényszerítő szükségletté vált az uniós szintű civiljogi kodifikáció, vagyis az Egységes Európai Polgári Törvénykönyv megteremtése. Az európai jogirodalom mindinkább egységes álláspontot képvisel abban, hogy csakis ez lehet a továbblépés egyetlen módja.**

Szemünk előtt vált reálfolyamattá az a körülmény, hogy a civiljogi kodifikációra meghatározó súlyú feladatok várnak az egységes Európa kialakításában, az európai pozíciók megerősítésében és abban, hogy Európa érdekeinek megfelelő, méltó választ tudjon adni a harmadik évezred globalizációs kihívásaira.

1.3. **Figyelmet érdemel, hogy az európai civiljog továbbfejlesztése és a gazdasági szükségyszerűség közötti összefüggéseket az Euópai Bizottság kiváló német tagja, Walter Hallstein mérföldkövet képező jogtudományi értekezésében 1/ már közel fél évszázaddal ezelőtt magas szinten elemezte. A Rabels Zeitschrift 1964. évi kiadásában jövőbe látó módon levezette, hogy az EGK folyamatosan előre haladó gazdasági fejlődése és a tagországok civiljogának különbözősége, valamint területfüggősége mind erőteljesebb ellentmondásokhoz és hátráltató akadályokhoz vezet majd.**

1.3.1. **Mindazonáltal Hallstein programadó iránymutatásai ellenére a civiljog európai jogtudománya még további évtizedeken keresztül alig mutatott érdeklődést az integrációs szintű jogegységesítés lehetősége és szüksége vonatkozásában. Hosszú ideig tabunak, de legalább is utópiának számított az a lehetőség, hogy az európai civiljogot egy önálló, nemzetek feletti kódexben egységesítsék. 2/**

2. fejezet A római jog és a jelenkori európai civiljogi kodifikáció alapjai

2.1. Az Egységes Európai Polgári Törvénykönyv megteremtésének egyik alapvető előfeltételeként fogalmazzák meg a kérdésben nemzetközi tekintéllyel bíró jogtudósok és politikusok egyaránt azt, hogy **a jelenkor nagy európai jogegységesítési munkájára való felkészülést mindenekelőtt egy új európai jogászgeneráció kiképzésével kell megkezdeni.** Olyan jogászgenerációra van szükség ehhez a hatalmas kihíváshoz, amely északon és délen, keleten és nyugaton egyaránt egységes, modern, a legújabb kor gazdasági követelményeit kiszolgálni képes magas szintű képzettséggel és látásmóddal rendelkezik, függetlenül attól, hogy a **kontinentális-germán, a latin, az angolszász, avagy az ortodox jogrendszer** országainak diákja.

A jövő európai jogalkotási feladataira alkalmas jogászgeneráció képzésénél a jogtudomány oktatása mellett **megkülönböztetett figyelmet** kell fordítani a **nyelvi képzésre** is, mert ezeknek a jogtudós fiataloknak egymás megértéséhez, egy közös európai jogi nyelv és kultúra megteremtéséhez minimum kettő, de lehetőleg három domináns európai nyelv anyanyelvi szintű ismeretének birtokában kell lenniük.

2.2. Az alábbiakban azt a **történelmi folyamatot elemezzük**, amely egyrészt **megmentette** mintegy **tíz évszázad római jogi kultúráját** és amely ezt a megőrzött jogi kincsestárat **a középkortól kezdve napjainkig beépítette** lényegében **valamennyi európai állam jogrendszerébe**, oly módon, hogy azt tudatosan **továbbfejlesztve**, az újabb és újabb társadalmi-gazdasági követelmények szolgálatába állítva **sikerült elérnie, hogy a szerteágazó érdek- és értékrend modernkori Európája számára az** (vagyis a római jog és annak tudománya) minden bizonnyal **a legnagyobb hatással bíró koherens, integráló tényezőt biztosítsa.**

3. fejezet A jusztiniánuszi kodifikáció

3.1. **Európa egységes jogi gyökereinek és jogi kultúrájának megalapozása a nagy keletrómai jogász császár, Iustinianus (527-565) nevéhez fűződik, akinek fő politikai célkitűzése a korábban (476) kettészakadt keleti és nyugati Római Birodalom újraegyesítése volt. Iustinianus nagyívű politikai céljának eléréséhez a jogot és a jogtudományt választotta eszközül, azáltal, hogy beindította, megszervezte és sikerre vitte az emberiség eddigi kultúrtörténetének legátfogóbb, mondhatni összeurópai méretű kodifikációját.**

3.1.1. Amellett, hogy Iustinianus egy rendkívüli kihívást jelentő politikai cél eléréséhez a jogot hívta segítségül, napjaink európai jogászai és politikusai számára **tanulságul szolgál** az is, hogy ezt **a hatalmas munkát az oktatással indította be**, az oktatásra építette. Vallotta, hogy egy egységes érdekeket szolgáló célt csakis egységes gondolatrendszerrel bíró, magas képzettségű és kultúrájú szakemberekkel lehet elérni. Kodifikációs munkája során a Keletrómai Birodalom két neves jogi iskolája (a Berytos-i és a Konstantinápoly-i) jogászprofesszorainak kiváló felkészültségére és oktatói tevékenységére támaszkodott. Ezek a bizánci professzorok a klasszikus római kor jogintézményeinek gondos elemzésével és oktatásával biztosították az új jogász generáció magas szellemiségét, amely azután alkalmassá vált a kitűzött feladat sikeres megoldására. A mű elkészült, amely két részre tagolódva **Pandectae** és **Digesta** elnevezést kapta.

3.1.2. A **jusztiniánuszi kodifikátorok** szakmai képzettsége a legmagasabb szinten állott. Felkészültségüket, rendszerező, absztraháló és elemző **képességüket tisztelettel parancsolóan bizonyítja, hogy képesek voltak a római jog közel egy évezredet átfogó jogalkotási eredményeit és szövevényes jogfejlődését összegyűjteni, rendezni és egységbe foglalni.**

3.2. A jusztiniánuszi kodifikáció eredményeként megőrzött, **írásba foglalt római jog tovább élt** a Bizánci Birodalomban. Közvetlen befolyást gyakorolt **a Bizánc által meghódított területeken** (a mai **Bulgária** és **Szerbia** területén, a **román és havasalföldi fejedelemségekben**), ugyanakkor az **ortodox egyház közvetítésével** olyan országokban is általános befolyással bírt, mint **Oroszország** és az Orosz Birodalom egyéb területein (**Ukrajna, Fehéroroszország**). Az **ortodox keresztény egyház** és a mindenkori **állami hatalom** napjainkban is kézzelfoghatóan érzékelhető **szoros összefonódása** a hagyományos

római jognak a bizánci ihletésű és a bizánci életfelfogást szolgáló módosításai végig kísérhetőek az előbbieken nevezett országokban. Így figyelemre méltó, hogy az **Orosz Birodalom legelső átfogó polgári jogi kódexe**, az 1649. évi Szobornoje Ulozsényije a cári törvénykezési parancsokból és leiratokból (az un. ukázokból), az ortodox egyház belső szabályzataiból, valamint a **bizánci törvények által megfogalmazott jogintézményekből állott**.

3.2.1. **Az orosz jogfejlődésre az újabb, immár indirekt római jogi befolyás a német pandektisztika képviselőinek közvetítésével érkezett.** A XIX. században világuralmi törekvéseket megfogalmazó **orosz cárok széles körben hívtak** Oroszországba német szakembereket, katonapolitikusokat, **jogtudósokat**, de a kétkezi szakmák képviselőit is. Erre a körülményre utalnak a mai beszélt orosz nyelvben nagy számban fellelhető, változatlanul átvett német szavak és kifejezések. (Így pl. az orosz, majd a szovjet Vörös Hadsereg parancsszavainak döntő része német.)

3.3. A Bizánci Birodalom nyugati hódításainak eredményeként **Iustinianus kódexei Itália-szerte hatállyal bírtak**, majd Bizánc hanyatlását követően mindenekelőtt Ravennában, Velencében és Nápolyban tovább éltek. A XI. század az itáliai iparosodás és a kereskedelem fellendülésének korszaka (lásd részletesen az EU nemzetállamok történelmi elemzését adó részt). Itália **polgárosodó városállamainak szükségük volt** a fejlett árucserét kiszolgáló **magas szintű jogra**, magasan képzett bírákra. Ezt bizonyítja, hogy Firenzében találták meg és őrzik a mai napig Iustinianus Digesta-jának eredeti kéziratát, amely **Lex-Florentina** néven szolgálta a gazdaság továbbfejlődését.

3.4. A **XII. század** nyitja meg a **római jog európai újjászületésének aranykorát**. A Bolognai Egyetemen ekkor indult meg a **glosszatori tevékenység**, melynek során az eredeti törvénytövegek margójára, un. kutyanyelvekre (glossa = nyelv) széljegyzeteket írva magyarázták az eredeti római jog értelmét, jelentését. A római jog modern körülményekhez való adaptálását a glosszátorok kezdték meg, ugyanakkor az **egy évszázaddal később** tevékenykedő un. **kommentátorok** átfogó tudományos **munkássága** teremtette meg azt az alapot, amely azután napjainkba mutatón **megszabta egész Európa magánjogi fejlődésének irányát, alapelveit és jogfilozófiáját**. Perugia és Pavia egyetemének híres professzorai (mindenekelőtt Bartolus és Bardus) munkásságának jelentősége abban állott, hogy a korábban már magyarázott (glosszált) **római jogot tovább finomították**, közelebb hozták a kapitalizálódó gazdasági élet modern követelményeihez és **előkészítették a római jog európai hódító útját**. A kommentátorok által értelmezett jusztiniánusz-jogban erőteljesen keveredtek a kánonjogi elemek, valamint a longobárd hűbérjogi megoldások. Ez a **középkori „keverékjog”** vált azután **„közös joggá”** (ius commune), amit „közönséges jog” elnevezéssel is illettek, ami azonban ez nem bírt pejoratív kicsengéssel.

3.4.1. A kommentátorok által megalapozott **ius commune** mindenekelőtt a **Német-Római Birodalom** területein jutott általános érvényre, **gemeines Recht** néven. A **kora-középkori német jogforrások** már széles körben **tartalmazznak római jogi jogelveket** és jogintézményeket. Ez annak is következménye volt, hogy világi (császár) és az egyházi (pápa) hatalom közötti (investitura) harc jelentős mértékben jogi síkon folyt. A római jogászok és a kánonjogászok összecsapásaiban az érvelések a ius commune alapjain történtek. A **XII.-XV. századokban** mind erőteljesebben veszik igénybe az **ítélkező bírák** a városi jog (Stadtrecht) és az országos jog (Landrecht) mellett **kisegítő jogként a római jogi megoldásokat**. A „közös joggá” (ius commune) továbbfejlesztett jusztiniánuszi római jog német területekre való integrálódási folyamatára az **1495. évi Birodalmi Bírósági Rendtartás**

(Reichskammergerichtsordnung) rakja fel a koronát, amely **önálló törvényhozási aktussal teremtette meg a római jog recepcióját.**

3.5. Az **1500-as évektől** kezdve a német nyelvű fejedelemségekben **új irányzat** alakult ki, amely a jogtudományban a „**pandektisták kora**” elnevezéssel került be a jogtörténetbe. Az un. „német praktikusok” a korabeli **német bíróságok munkájának elősegítése** céljából dolgozták fel a korábbiakban már modernizált római jogot, amelynek „a Pandekták modern gyakorlata” elnevezést adták (usus modernus Pandectarum). A német pandektisták **nyitották meg** ténylegesen **az utat a kapitalista jogfejlődés előtt.**

3.5.1. A **pandektista alapokon nyugvó német jogfejlődés a XIX. század során érte el aranykorát.** Minden bizonnyal a germán pandektisztika járult a legnagyobb mértékben ahhoz, hogy **a római jog, a római jogelvek és jogfilozófia napjainkban is általános érvényű hatást gyakorol Európában.** Ennek az iskolának két legnagyobb alakja **Friedrich Karl Savigny és Rudolf Jhering.** A **Savigny** által megteremtett **történeti iskola** következetesen tért vissza az ősi római jog eredeti forrásaihoz. Legnagyobb érdeme, hogy mind a római jogtörténet, mind a római jogintézmények elemzését szigorúan az eredeti forráshelyek figyelembe vételével végezte el. A birtokviszonyokról írott művével már a feudalizmus kötelékét lerázó, feltörekvő német polgárság (junkerek) érdekeit szolgálta. **Jhering,** továbbmenve ezen az úton, már a római jogintézményekben fellelhető gazdasági érdekeket és ésszerűséget, valamint a jogintézmények által kiszolgált polgári jogi érdekviszonyokat elemezte. Jhering „**érdekkutató analízise**” napjainkban is a modern kori polgári jogtudomány módszertani alapjait képezi.

3.6. **Az előzőek szerint átvett, majd törvényileg recipiált római jogi jogintézmények ténylegesen hatályban maradtak és tovább éltek a Porosz Polgári Törvénykönyvben (Preussisches Landrecht, 1794), az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyvben (1811) valamint a Szász Polgári Törvénykönyvben (1863). Végezetül az 1871-ben megteremtett Német Birodalom (Deutsches Reich) teljes területén a polgári jog és a gazdasági élet alapjait szolgálták, melynek átfogó törvényi rendbe való foglalását, széles körű befolyásával a már napjainkba mutató Általános Német Polgári Törvénykönyv (Bürgerliches Gesetzbuch, BGB) 1900. január 1-én történt kihirdetése biztosította. A német pandektisztika óriásainak évtizedes tudományos tevékenysége teremtette meg a BGB jogfilozófiai alapjait.**

3.6.1. Erre a jogfejlődési folyamatra a jelenkori európai uniós polgári jogi jogegységesítési törekvések elemzésekor még visszatérünk. Ugyanakkor már ezúttal is **utalunk arra a reménykeltő, determináns körülményre,** ahogyan a politikailag kialakított egységes Németország által megteremtett **egységes és modern német gazdaság** („Egységes Német Belpiac”) rendkívül rövid időn belül (mindössze huszonkilenc esztendő! 1871-1900), a szó szoros értelmében **kikövetelte az egységes német polgári jog kodifikációját.** Teljesen azonos fejlődést és számunkra kézzelfogható **analógiát mutat a svájci Kötelmijogi Törvény (Schweizerisches Obligationenrecht, OR) 1883-ban történt megalkotása.** A mai, modern svájci államberendezkedést az 1848. évi Svájci Szövetségi Alkotmány teremtette meg. Svájcban harmincöt évre volt szükség (lévén konzervatív ország), hogy az immár egységessé tett svájci gazdaság, ipar, kereskedelem és az üzleti világ kikényszerítse a jogalkotókból az alapul fekvő egységes polgári jogi szabályozást.

3.7. **Megjegyzés:** a mai európai polgári jogfejlődés végső elemzésénél és a következtetések levonásánál újólág visszatérünk ezekre az összefüggésekre. A szakdolgozat

írja bátorodik már ezúttal is kifejezni azon meggyőződését, hogy **az európai gazdaság egységesítésének előrehaladása**, a már elért eredmények (így különösen az **Egységes Európai Belső Piac**, valamint az önálló, közös európai pénz, **az Euro megteremtése és rendkívüli sikerei**), továbbá a közeljövőben jogosan elvárható fejlődés **hozzák létre azt a determináns erőt**, amely (a német és a svájci egységesítési folyamatok analógiájaként) **majd kikényszeríti** politikusokból és jogászokból egyaránt ezt az **egységessé vált európai gazdasági és pénzügyi térséget** a modern kor szükségleteinek megfelelően **kiszolgáló, egységesen kodifikált európai polgári jogot**. Következésképpen a kérdést akkor sem emocionális alapokon nyugvó jogtudományi hitviták, hanem a gazdaság által teremtett szükségyszerűség döntötte el.

4. fejezet A római jog fejlődése Magyarországon

4.1. A nyugati római jogi kultúrát **a XIII. századtól az itáliai (mindenekelőtt a bolognai) egyetemeken tanuló magyar diákok** hozták be **hazánkba, akik a korabeli források szerint külön tankört („natio Hungarica”) alkotva hallgatták a glosszátorok, majd később a posztglosszátorok kiváló előadásait**. Anonymus Gesta Hungarorum c. művéből tudjuk ugyanakkor, hogy a középkori Párizsban is **szép számmal tanultak magyar ifjak, akik mindenekelőtt a kánonjog tudományában szereztek ismereteket**. Az olasz és a francia egyetemekkel való magyar diákkapcsolatok Anjou-házbeli királyaink uralkodása idején **érték el tetőpontjukat, jóllehet ebben az időben (1367-től) már magyar egyetemen, Pécsen is oktattak római jogot**.

4.2. **A XV. században nagy humanista uralkodónk, Mátyás király a hagyományos latin egyetemi kapcsolatok mellett szép számmal küldött diákokat a már működő krakkói, prágai és bécsi egyetemekre, sőt az udvarában működő olasz jogtudósokkal azt vizsgálta, miként lehetne a magyar jogba törvényileg átvinni a római jog recepcióját**. Ehelyett **végül is a magyar jogot három évszázadra, a hűbéri alapelveken nyugvó és a modern gazdasági fejlődést béklyóba kötő Werbőczy-féle Hármaskönyv lett osztályrészünk**. Mindazonáltal maga a Hármaskönyv is több vonatkozásban ad vissza római jogi hatásokat. **Jóllehet, a késő-középkori magyar humanista jogtudósoknak nem sikerült áttörniük a Hármaskönyv megcsontosodott jogelveit, a reformkor fejlődése végül hazánkban is utat nyitott a német pandektisztikának, azon belül is a Savigny-féle érdekkutató irányzatnak**. **A XIX. század végén Jhering iskoláján felnőtt magyar jogtudósok jelentősen elősegítették a magyar bírói gyakorlat modernizációját**. **Mindenekelőtt azzal, hogy a jogi gondolkodásmódot a korábban uralkodó feudális determinációktól megszabadítva, alkalmassá tették az időközben beindult kapitalizálódási gazdasági és pénzügyi folyamatok kiszolgálására**. Ezen tevékenység **kézzelfogható eredményét mutatja a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezetének megalkotása, amely jelentős mértékben mutat a német BGB-ben fellelhető, római jogban gyökerező megoldásokat**.

4.3. **Végezetül, európai uniós partnereink előtt is joggal büszkélkedhetünk azzal, hogy a Nagyszombati Egyetem megalapításától (1635) kezdve napjainkig, megszakítás nélkül folyamatosan oktatták és jelenleg is oktatják valamennyi magyar egyetemen a római jog tudományát, méghozzá az ősi sententiákat alapvetően az eredeti latin nyelven**. **Ez a megállapítás vonatkozik a magyar egyetemi oktatás un. „kommunista korszakára” is, amikor az 50-60-as években a magyar jogi karokon szinte egyedülállóként oktatott római jog meghatározó erővel járult hozzá az akkori (és még ma is aktív) jogász generáció gondolkodásmódjának kialakításához**. **Ami pedig a latin nyelvet illeti, ugyancsak figyelmet**

érdemel, mert nemzeti kultúrtörténeti értékeinket gazdagítja az a körülmény, hogy egész Európában (és így a világon is) Magyarország volt az egyetlen ország, ahol gyakorlatilag a XIX. század végéig a latin egyrészt a társadalmi érintkezés beszélt, élő nyelve volt, másrészt a magyar államigazgatás hivatalos nyelveként szolgált. Ez egyúttal a magyarság Habsburg elnyomás elleni tiltakozásának éppen olyan megnyilvánulási formája volt, mint a kis- és középnemesi hajlékok klasszicista stílusa, amely az osztrák elnyomással szembeni ellenállás szimbólumát jelentette.

4.4. **Megjegyzés: a jogos nemzeti büszkeségen túlmenően mind a római jog folyamatos oktatása, mind a latin nyelvnek mindenek előtt a tudományos életben való, napjainkig ható befolyása azért fontos körülmény, mert (mint arra a legújabb kori európai jogegységesítési törekvések elemzésénél utalunk) a tekintélyes nyugati (így a német, osztrák, francia és olasz) egyetemek professzorai az összeurópai polgári jogi kodifikáció megalapozásának előfeltételeként jelölik meg a római jog magas szintű ismeretét és a latin nyelv kultúráját. Arra utalnak ui., hogy mindezen ismeretek számos uniós országban (különösen az új, un. keleti tagországokban) meglévő hiánya jelentős akadályt képez az előttünk álló uniós jogfejlesztési feladatok területén való továbblépésnek. Vagyis, ezen a területen (kivételesen) megelőzzük versenytársainkat.**

5. fejezet A francia, spanyol és németalföldi római jogi fejlődés

5.1. **Bár a központi királyi hatalom és az egységes Francia Királyság igen korán (így az olasz és a német egység megteremtését több mint négyszáz évvel megelőzően) kialakult, az uralkodó jogrendszerek szempontjából Franciaország a középkorban két egymástól jelentősen eltérő jogterületre tagolódott. Dél-Franciaország területein az írott jog érvényesült („pays de droit écrit”), ami jelentős jogegységet biztosított az ítélkezési gyakorlatban. Ezzel ellentétben, az ősi germán befolyási területeken az íratlan hűbéri szokásjogok hatalmas, kaotikus (közel négyszáz egymástól eltérő) rendszere érvényesült, jelentős jogbizonytalanságot teremtve („pays de droit coutumier”).**

5.1.1. **Az itáliai egyetemeken tanult fiatal francia jogtudósok a modernizált jusztinianuszi jog ismeretét és befolyását magukkal hozva jelentős mértékben járultak hozzá az előzőekben jelzett két jogterület római jogi alapokon történt közelítéséhez majd egységesítéséhez. A királyi igazságszolgáltatás, a jogtudomány és a helyi bírói gyakorlat egymásra hatása Franciaországban is kialakította a „közös”, vagy más néven „közönséges” jogot. („droit commun de la France”). Ennek a kevert jognak jogtörténeti csúcsteljesítménye Bonaparte Napóleon 1804-ben megteremtett Polgári Törvénykönyve (Code Civil, vagy Code Napoléon). Az ugyancsak római alapokon nyugvó és római jogfilozófiát közvetítő Code Napoléon modern megoldásaival meghatározó szerepet játszott az újkori Franciaország virágzó kapitalista gazdasági és pénzügyi rendszerének kialakításában. Hatása jelentős mértékben befolyásolta számos európai (belga, olasz, román, szerb, bolgár) és tengerentúli (USA, dél-amerikai) ország polgári jogi kodifikációját.**

5.2. **Spanyolország és Portugália polgári jogi jogfejlődése ugyancsak római jogi alapokon nyugodva, jelentős hasonlóságokat mutat a francia jogfejlődéshez. Spanyolországban az un. Breviarium Alaricianum évszázadokon keresztül meghatározó római jogi befolyást gyakorolt az államéletben és az ítélkezési gyakorlatban egyaránt. (A nyugati gót királyságban 506-ban lépett hatályba a jusztiniánuszi kódexekre épülő Lex**

Romana Visigothorum, amely ezer éves **gyakorlati irányadó működés után is hatályban maradt, de a XVI. századtól már Breviarium Alaricianum néven ismerték. Franciaország és Spanyolország jelenlegi területeinek Pyreneusok által övezett, jelentős kiterjedésű részein egészen az újkorig ez a kódex képezte a gazdasági élet alapjait, amely a római jogi jogintézmények mellett jelentős mértékben tartalmazott a primitív életviszonyokra is alkalmazható vulgárjogi megoldásokat.**

5.3. A római jogi kultúra a **francia humanisták közvetítésével a XVII. században érkezett el Németalföldre. A humanista irányzat virágkorát a következő évszázadban érte el és számos, az európai kontinensen széles körben, nagy befolyásra szert tett jogtudóst nevelt ki. A polgári jog területén mindenek előtt Schulting és Winnius neve ismert, a nemzetközi közjog területén pedig a németalföldi iskola olyan jogtudóst adott számunkra, mint Hugo Grotius, akinek a tengereken való szabad hajózásról (De mare liberum), valamint a Háború és béke jogáról (De iure belli ac pacis) írott korszakalkotó művei a mai napig befolyásolják a közjogi gondolkodást.**

6. fejezet A római jog hatása az angolszász jogrendszerben

6.1. Angliában és a Brit Szigetek angolok által leigázott egyéb területein évszázadokon keresztül a **szász (saxon) valamint a frank-normann jog együtthatásából kialakult, hűbéri alapokon nyugvó, a királyi bíróságok esetjogi (case-law) döntéseinek dominanciáját tükröző jogrend alakult ki. Ennek egyik legfőbb sajátossága az átfogó kódexek hiánya, a törvény alkotta jogtól való eredendő idegenkedés.**

Mindazonáltal a középkorban a glossátorok és kommentátorok hatását mutató jogi iskolák működtek Angliában is. Az egyik legismertebb, magas tudományos felkészültséget mutató tankönyv (De legibus et consuetudinibus Angliae) jól mutatja, hogy a római jog fejlett jogintézményeinek felhasználása jelentős mértékben hozzájárult a szigetországi jogi fogalmak és jogi gondolkodásmód rendszerezettségéhez.

6.2. **Jóllehet a római jog közvetett, áttételes és mindenekelőtt tudományos hatásai a brit angolszász jogi kultúrában is kimutathatóak, ténykérdés, hogy azóta is az Egyesült Királyság joga a hagyományos kontinentális európai jogrendszerekhez képest jelentős, nem egyszer alapvető eltéréseket mutat. Ugyanakkor a jövőbeni közös európai jogfejlődéshez új dimenziókat nyitott és új reményeket ad az a körülmény, hogy az Egységes Európai Piac működésének alapjait képező, szupranacionális kötelező közösségi jogszabályait („acquis communautaire”) a rizsporos fehér parókat viselő konzervatív brit bírók épp olyan szaporán kénytelenek alkalmazni ítélkezési gyakorlatuk során, mint az Európai Unió többi bírása.**

7. fejezet A római jogi és kánonjogi kultúra újjáéledése az európai uniós jogegységesítési törekvések keretében

7.1. Az előttünk végbemenő európai integrációs jogegységesítési folyamatokban számos, nagy tekintélyű nyugat-európai jogtudós azt az álláspontot képviseli, hogy a szükségképpen kialakítandó egységes **európai magánjog integráló erejű alapjai már rendelkezésünkre állnak** a római jogtudomány és a tradicionális római jogintézmények gazdag tárháza

eredményeként. *(Utalunk itt különösen Zimmermann, Coing, Knütel és Kötz gazdag és elismert jogirodalmi tevékenységére. 3/*

7.1.1. Az európai civiljogi kodifikáció tudományának legújabb irányzatát képviselő **tudósok javaslata** abban áll, hogy újólá **össze kell gyűjtenünk a római jogi** hagyományokban fellelhető, számunkra **hasznosítható jogintézményeket** és jogi megoldásokat, vagyis **vissza kell térnünk** a modern kori **európai jog tiszta forrásához, a római jogi gyökerekhez**. Érvelésük szerint egészen a Francia Forradalomig és a XIX.századi nagy nemzeti civiljogi kodifikációs alkotásokig (Code Napoléon, osztrák ABGB, svájci OR, német BGB) **Európában** lényegében **egységes magánjog** és egységes alapokra épült jogtudomány **működött. 4/**

7.2. Ezt az egységes európai civiljogi rendszert azután sajnálatos módon feldarabolták és megosztották a nevezett nemzeti kodifikációk és az azokra utóbb ráépült nemzeti jogdogmatikák és egymástól különállóan fejlődő jogi iskolák „átmenetileg” betemették, majd „ideiglenesen” elfeledtették **az egységes Európa római jog által biztosított nagyszerű kohéziós erőterét. 5/**

7.2.1. Mindazonáltal a legújabb kori nyugat-európai jogtudomány újra „kiásta jogi kultúránk szerteágazó fájának éltető gyökereit” azzal a céllal, hogy az európai jogdogmatika meghatározó vezérfonala továbbra is a római magánjog történelmi kontinuitására épülhessen. **Feladatunk** ezen iskola képviselői szerint 6/ abban áll, hogy **újra életre keltsük a római jog** évszázadokon keresztül átmentett és folyamatosan **megújított tudományos iskoláját** annak érdekében, hogy ezek a **letisztult tanok és jogintézmények** az egyes európai jogrendszerek között összekötő kapcsot és használható analógiát teremtve eredményesen **szolgálják az egységes európai civiljogi kodifikáció megteremtését.**

7.3. **Egyik legkiemelkedőbb képviselőjük,** Helmut Coing „Europäisches Privatrecht”(Beck, 2008) c. átfogó művében a római jogot olyan egységes civiljogi jogrendszerként írja le, amely a késő középkortól egészen a Francia Forradalomig **Európa szerte, mint részben irányadó, részben pedig szubszidiárius jogként működött. Coing iskolájának követője,** Reinhard Zimmermann 7/ **az alap gondolatot úgy fűzi tovább, hogy a római jog hidat képez a kontinentális európai magánjogi hagyományok és a common law között, melynek kézzel fogható bizonyítékait magában a német BGB-ben lelhetjük fel. Zimmermann szerint „a római jogi gyökereket az elmúlt két évszázad nemzeti civiljogi kodifikációinak kavicsfordaléka betemette”, feladatunk tehát abban áll, hogy kiássuk ezeket a gyökereket és visszatérjünk ahhoz a determináns összeurópai jogi kultúrához, amely biztosítani tudja számunkra „az újra organikusan fejlődő, összességében vitális és dinamikus alapokra épülő egységes európai civiljog újjáteremtését”.**

7.4. Zimmermann **az egységesnek tekinthető európai civiljog reformkori nemzeti szintű feldarabolását „az európai jogrendszerben és jogtudományban bekövetkezett sajnálatos, de megszüntethető üzemi balesetként” értékeli. Leszögezi: „nem hagyhatjuk, hogy amit az elmúlt évszázadok, vagyis a tegnapelőtt római jogra épülő, szupranacionális jogfejlődése mint utat megnyitott számunkra, azt a közelmúlt megosztottsága becsukja előttünk.” 8/**

7.4.1. Az előzőekben összefoglalt gondolatok az **uniós tagországok számos rangos egyetemén széleskörű szimpátiát élveznek.** Sok elismert jogtudós is támogatja. Így pl.

Heinz Kötz professzor, a hamburgi **Max-Planck-Institut** Nemzetközi Magánjogi Intézetének igazgatója „**Europäisches Vertragsrecht**” (Mohr, Tübingen, 2005.) c. művében azt hangsúlyozza, hogy az egységes európai civiljogi kodifikáció megteremtésére irányuló **törekvéseink során** „hasznosan támaszkodhatunk a római jogtörténeti hagyományokra, valamint a legújabb kori, modern jogösszehasonlítás kölcsönhatásaira és egymásra utaltságára”. Majd így folytatja: „ez a két tudományág egymástól el nem szakítható, mert azok egymás édes testvérei, egymástól függenek, mint a közös fa ágai, vagyis együttes, **kiemelkedő jelentőséggel** és feladatokkal bírnak az **európai magánjog** területén **újraélesztendő jogegység** megvalósítása terén”. 9/

7.5. **Kötz** professzor záró következtetéseiben **kiemelt jelentőséget** tulajdonít az **új európai jogász generáció egységes jogi alapokon történő kiművelésének** és az európai, jelenleg számos esetben párhuzamosan, egymástól függetlenül és esetenként egymás ellenében működő jogtudományi kutatások közelítésének, majd egységesítésének. „Ahhoz, hogy elérhessünk a nemzetek feletti, összeurópai civiljogi kodifikáció jogalkotási szakaszához, **mindenekelőtt a jogi képzés színvonalát és a jogösszehasonlítás egységét kell megerősítenünk**. Csakis ezek képezhetik azt az alapot, amely az előttünk álló kihívásokkal teli út biztonságos alapját adják majd.” 10/ Végül utal arra a fogyatékosagra, amelyet az képez, hogy az **Európai Unió még napjainkban sem rendelkezik önálló jogtudományi intézettel**.

7.6. Ugyanezt a hiányosságot kritizálják más szerzők is, rámutatva, hogy a jelenleg működő **nagy tekintélyű jogtudományi intézetek** (Max-Planck-Institut/Hamburg, Europäische Rechtsakademie/Trier) és **egyetemek** (Osnabrück, Utrecht, Bologna, Zürich) **csupán részleges megközelítést** tudják adni ennek a teljes európai tudományos horizontot igénylő, átfogó munkának. A megelőző évek során elkészített **értékes tanulmányok** és kutatási eredmények ez idő szerint **sehol sincsenek központilag összegyűjtve**, rendszerezve és téma szerint csoportosítva. Különösen szembetűnő fogyatékoság, hogy a már beindult európai integrációs jogtudományi és jogalkotási munkálatok alapját képező **hivatkozási források** csak nehezen, vagy egyáltalán **nem lelhetők fel, még az elektronikus adattárolás segítségével sem**. Az összeurópai civiljogi jogegységesítést szolgáló, egyes nagy ívű jogtudományi kutatócsoportok, **professzorok** és akadémikusok visszatérően **panaszkodnak** arra, hogy „**tevékenységüket tisztán egyéni kezdeményezésre**, minden kívánatos felhatalmazás nélkül **végzik**, ezért munkájuk eredménye és hasznossága mindenkor megkérdőjelezhető”.

7.7. Figyelmet érdemel, hogy a **hazai jogtudomány is felismerte a kérdés jelentőségét**. Számos, a témával foglalkozó kitűnő összefoglaló ismertetés 11/, tudományos elemzés 12/ és önálló tanulmánykötet 13/ is napvilágot látott az elmúlt években.

8. fejezet A jogtudósok kritikai észrevételei és a válaszok

8.1. **Az előzőekben bemutatott, irányadónak számító megközelítéssel szemben megfogalmazott kritikák a következők szerint csoportosíthatóak:**

8.1.1. **A történeti alapokon megfogalmazott kritikák azt kérdőjelezzik meg, hogy egyáltalán volt-e valaha is egy olyan egységes római jog, amelyre a jelenlegi kodifikációs munkát építeni lehetne?**

8.1.2. **További kérdésként fogalmazzák meg, hogy a nagy nemzetállami kodifikációs korszakot megelőző magánjogi rendszer egyáltalán „valóban egységes és valóban római jog volt-e”? Hivatkoznak például arra, hogy „a XV. század végéig a bíróságok által alkalmazott jog lényegében egész Európában ténylegesen szokásjog volt, valamint arra is, hogy ekkoriban a német nyelvű birodalomban a germán szokásjog teljes mértékben érintetlen volt a római jogi behatásoktól.” 14/ Elismerik ugyan, hogy a „Sachsenspiegel és a Schwabenspiegel jogintézményeinek továbbfejlesztése az ősi germán szokásjogi intézményeknek a római jogi elemekkel való erőteljes összemosását eredményezte”, de hozzátesszik, hogy „a helyi szokásjogi megoldások jelentősége és befolyása messze túlhaladta a római jog hatásait”. 15/**

8.1.3. **Hangsúlyozzák, hogy a XIX. századi nemzetállami civiljogi kodifikációkban a római jogi behatásokon túlmenően egyéb más elemek, sőt már nemzetközi behatások is kimutathatóak.**

8.1.4. **A kritikai hangok körében tudományos szempontból azok a legkevésbé értékelhetőek, amelyek arra hivatkoznak, hogy „az ősi római jogi megoldások már semmiben sem használhatóak a modern kor gazdasági követelményei által támasztott igények kiszolgálására”.**

8.1.5. **Végül az a kritika, amelyre a magyar római jogi oktatás méltatása során utaltunk, abban áll, hogy „az Európai Unió számos tagállamában, így különösen a legutóbbi bővítés során felvett új tagországokban vagy egyáltalán nem volt, vagy már évszázadok óta nincs magas szintű római jogi egyetemi oktatás és egyébként is hiányzik a római jog oktatásához elengedhetetlenül szükséges latin nyelvű ismeretanyag és kultúra”. 16/ Ez az erős és jogos kritika Magyarországra nem vonatkozik, tekintettel arra, hogy a római jogot évszázadok óta változatlanul és napjainkban is egyetemeink valamennyi jogi mkarán magas színvonalon oktatják.**

8.2. **Vitathatatlan, hogy a jogtörténet és az ezer éves római jogfejlődés által megteremtett kincsesár magas szintű ismerete jelentős mértékben járulhat hozzá az Európai Unió tagállamaiban hatályos, egymástól gyakran eltérő civiljogi rendszerek megértéséhez és az azok elemzéséből levonható mindazon következtetésekhez, amelyek szükségesek a jövőbeni egységes európai civiljog megteremtéséhez. Napjaink figyelemre méltóan számos szerződésjogi és egyéb magánjogi szabályaiban mutathatóak ki a hagyományos római jogi elemek és amennyiben más jogintézmények nem is vezethetőek vissza direkt módon a római jogra, mindazonáltal a római jogfilozófia és jogi kultúra jótékony hatása ott is általánosnak tekinthető. Mindez nyomatékosan aláhúzza a római jog bámulatos értékteremtő karakterét és annak jelentős rugalmasságából adódó túlélési képességét.**

8.2.1. **Magától értetődő, hogy az ősi megoldásokat kizárólag a legmodernebb követelmények összevetéséből kialakított analógia eredményeként tudjuk hasznosítani. Az is egyértelmű, hogy a XIX. század modern európai nemzetállami civiljogi rendszereinek fejlődésére és kodifikálására nem csupán a római jog gyakorolt gyümölcsöző befolyást, hanem nagy számú, egyéb, az emberiség jogi kultúráját szolgáló más tényezők is (évszázadokon keresztül gondosan ápoltság és következetes szigorral alkalmazott népi-nemzetállami szokásjogok, bírói alkotás, kánonjogi és ortodox egyházi jogi kultúra,**

stb.). Mindazonáltal vitathatatlan, **hogy az elmúlt két évezred jogtörténeti fejlődése körében a római jog dominanciája egyeduralkodó.**

9. fejezet Az európai integráció eddigi civiljogi jogegységesítő eredményei

9.1. **A Közösség eddigi civiljogi jogharmonizációja és az áruforgalomra vonatkozó nemzetközi szabályok (pl. az ENSZ Vételi Jogi Egyezménye) együttélése még tovább bonyolította a hétköznapi európai kereskedelemben résztvevők helyzetét. Ezek a szabályok rendkívül távol állnak az átlag európai polgár, vagyis a fogyasztók millióinak gondolkodásmódjától, még inkább azok ténylegesen elvárható felkészültségétől, jogi kultúrájától. A jelenlegi kaotikus civiljogi helyzet jogbizonytalanságot teremt és abból csupán a felkészült kereskedelmi jogászok és az ügyvédek profitálnak.**

9.2. Amennyiben Európa, **mint Unió valóban a jogállamiság és a polgárközeli gazdasági szabályozottság irányába kíván haladni, úgy el kell kerülni az Egyesült Államokban létező áttekinthetetlen, a hétköznapi ember „fogyasztására” alkalmatlan civiljogi dzsungel kialakulását. Ezúttal is hangsúlyozandó, hogy az Irányelvek útján megkísérelt közösségi jogharmonizáció nem vezetett eredményre és mindinkább világossá válik az önálló, szupranacionális civiljogi kodifikáció szükségére. A jogirodalom ezt úgy fogalmazza meg: „csupán olyan kevés kollíziós jogot és Irányelvet, amennyi csak lehetséges és olyan sok kodifikációs jogegységesítést, amennyi szükséges”. 17/**

10. fejezet Az Euro bevezetésének hatása a civiljogi jogegységesítésre

10.1. **2002 óta az Európai Unió legtöbb országában a kereskedelmi szerződéseket már egységes pénzben, az Euro-ban kötik meg. Az Euro bevezetése egyrészt demonstrálja, hogy Európa újra képes volt túllépni a kicsinyes nemzeti érzéseken, hiszen magától értetődő, hogy maga a nemzeti fizetőeszköz egyúttal a nemzeti büszkeség és a történelem során kialakult nemzeti identitás egyik meghatározó eleme. Amellett azonban, hogy az Euro működésének néhány éves gyakorlata jelentősen élénkítette az európai gazdaságot, az is kiderült, hogy az egységes pénz további igényeket is keletkeztetett.**

10.2. **Az Euro megteremtette a tagállamokban működő árviszonyok összehasonlíthatóságának korrekt alapjait és ezzel az egységes piacon belüli, tagállami határokat átlépő kereskedelmet hátráltató egyik jelentős akadályt sikerült felszámolni. Hozzá kell tenni ugyanakkor, hogy az Euro magától értetődően nem eredményezte a tagállamokon belüli azonos vásárlóerő megteremtését. Az egyes árucikkek EU-n belüli árszintje jelenleg is eltérő, de az árak homogenizációja nem is volt gazdaságpolitikai cél. Az eltérő árak hozzájárulnak a közösségi belső piac dinamizmusához és az egészséges verseny fokozásához, mert vonzóvá teszik a belső határokat átlépő kereskedelmet.**

10.2.1. **Az előrelépést szemléletesen mutatja, hogy az Euro bevezetését megelőzően az Unión belül több nemzeti valuta volt érvényben, mint ahány nemzeti tagállami nyelv létezett. Ez a viszony megváltozott, ma jelentősen kevesebb a valuta és sokkal több a nemzeti nyelv.**

10.3. Számunkra azonban a legalapvetőbb gondok abból származnak, hogy a Valutaunió tagállamainak kereskedői immár egységesen, egyetlen közös fizetőeszközben határozzák meg a szerződéses árat, ugyanakkor a kereskedelmi szerződéseket továbbra is valamelyik tagállam nemzeti jogát felhasználva kötik meg. Röviden: Európában a szerződéses pénz és a szerződéses jog nincs összhangban. Így keletkezett ellentmondás azonban egy újabb kereskedelmi akadályt hozott létre, vagyis amit az Euro lebontott, annak bevezetés egy újabbat alkotott. Következésképpen: amíg a piaci árakban jelentkező eltérő tagállami árszintek pozitív hatást gyakorolnak a kereskedelemre, a szerződéses jogban mutatkozó különbségek pontosan ellenkező hatással bírnak.

10.3.1. Ezen problémák feloldását kizárólag az integrációs szintű jogegységesítés teremtheti meg, nevezetesen, ha az egységes pénzben kötött szerződések részére egységes jogot biztosítunk.

11. fejezet Az európai civiljogi kodifikáció és az ENSZ Áruk Nemzetközi Adásvételére vonatkozó Konvenciójának összefüggései

11.1. A UN Convention on the International Sale of Goods (CISG) 1988. január 1-én lépett hatályba, annak Magyarország is tagja(a gyakorlatban használt elnevezése: Bécsi Vételi Egyezmény). A Konvenció kidolgozását jelentős mértékben elősegítették azok, még a két világháború között végrehajtott nemzetközi jogegységesítési munkák, melyeket a kor neves jogtudósainak bevonásával Ernst Rabel, német professzor irányított.

11.1.1. A CISG alapvetően az áruk nemzetközi kereskedelmi adásvételét szabályozza és bár azt az ENSZ tagállamok jelentős többsége ratifikálta, mégis az Európai Unió jelenlegi tagállamai közül nem mindegyik tagja annak.

11.2. Az európai jogirodalom számos tekintélyes szerzője 18/ hangsúlyozza, hogy az egységes európai adásvételi jog megteremtésére irányuló kodifikációs munkálatok során figyelemmel kell lenni a CISG létezésére és azzal összhangot kell teremteni. A megoldási javaslatok szerteágazóak. Azt a problémát, ami abból adódik, hogy nem valamennyi EU tagállam részese a CISG-nek, úgy tervezik feloldani, hogy az EU az igazságügyi együttműködésre vonatkozó maastrichti III. Pillér keretében kötendő nemzetközi szerződéssel „in corpore” valamennyi tagállamot CISG szerződő félle tennék.

11.2.1. Ugyanakkor az EU belpiaci kereskedelmet és az EU külkereskedelmet kettéválasztanák, oly módon, hogy a külkereskedelemre a Bécsi Vételi Egyezmény, a tagállamok közötti, belpiaci kereskedelemre pedig a majdan kialakítandó Egységes Európai Adásvételi Törvény vonatkozna.

12. fejezet Az 1999/44 számú civiljogi Irányelv

12.1. Az Irányelv forradalmi előrelépésnek számít a közösségi civiljogi jogharmonizáció terén. Annak egységes és következetes fegyelmi rendben való végrehajtása jelentősen hozzájárulhatna a tagállamok nemzeti adásvételi jogainak

közelítéséhez. Az Irányelv **bevezető rendelkezése** annak célját abban állapítja meg, hogy „segítse elő a tagállamok jogszabályainak, rendelkezéseinek és államigazgatási előírásainak egymáshoz való közelítését annak érdekében, hogy biztosítsa a fogyasztóvédelem egységes, legalább minimális szintjét a közösségi belső piaci forgalomban”.

12.2. A közösségi jogharmonizációban áttörést hozott Irányelv kialakítását hosszú, mintegy tíz éves fáradságos és kemény érdekösszeütközésekkel nehezített munka készítette elő. Az 1990-es évek elején az egységes belső piaci munkálatokkal összefüggésben széleskörű felmérés készült az akkori tagállamok körében, annak megállapítására, hogy a fogyasztókat mi akadályozza és a polgárok miért vonakodnak vásárlásaikat valamelyik másik tagállamban eszközölni. A beérkezett válaszok döntő többsége két, egymással összefüggő okot jelölt meg. Hivatkoztak a fogyasztóvédelmi szabályokban, vagyis a fogyasztók számára garanciát biztosító nemzeti jogi kultúrákban meglévő jelentős szintbeli különbségekre, továbbá a másik tagországban való jogérvényesítési lehetőségek bonyolultságára. 19/

12.3. A Bizottság a felmérés eredményeit is figyelembe véve 1996-ra elkészítette az Irányelv javaslatát, ami azután rendkívül éles vitákat váltott ki a Közösség különböző Miniszteri Tanácsulésein. Végül az érdekösszeütközések feloldását ezúttal is az Állam-és Kormányfők Európai Tanácsulése biztosította, majd az Európai Parlament és a Miniszteri Tanács jóváhagyásával 1999 márciusában hatályba lépett az Irányelv.

12.3.1. A nemzeti szintű végrehajtás, mint mindig, rendkívül vontatottan haladt. A megjelölt kötelező határidőre (2002. január 1) csupán három tagállam (Németország, Ausztria, Finnország) építette be az Irányelv rendelkezéseit nemzeti jogrendszerébe. Egy évvel később az akkori tizenöt tagország többsége (nyolc) még mindig nem tett eleget végrehajtási kötelezettségének. A szkeptikus hangok erősen bírálták a visszatérően fegyelmezetlen tagállamokat, a visszafogottabb kritikák pedig arra hívták fel a figyelmet, hogy mennyire bonyolult dolog a tagállamok nemzeti civiljogának közelítése még egy ilyen részterületen is. Egyúttal újólágy hangsúlyozták a fogyasztóvédelmi Irányelv korszakos jelentőségét. 20/

12.4. Az európai integráció az elmúlt évtizedek tanúsága szerint egyáltalán nem tette egyszerűbbé a jogrendet, sőt a jogászokat mind nehezebb és komplikáltabb feladatok elé állította. A közösségi jog egyre bonyolultabbá, mondhatni áttekinthetlenebbé vált és a civiljogban kimutatható krízist tovább fokozza a tagállamok nemzeti jogrendszereinek eltérése, különösen pedig a „keleti bővítéssel” bejött új tagországokban széles körben tapasztalt lázas, civiljogi „kodifikációs düh”.

Mindazonáltal szembetűnő, hogy az integráció előrehaladása, az általa támasztott új követelmények jelentősen átalakították az európai jogász társadalom életét, ugyanakkor megnövelte társadalmi szerepüket és gazdasági jelentőségüket.

12.5. Az előzőek szerint az európai jogfejlődés és európai jogtudomány válaszüthöz érkezett. Ami eddig elegendőnek tűnt (vagyis a jogegységesítés), az holnap már kevés lesz. Kérdés azonban, hogy mit kell csinálni, azt hogyan csináljuk és ki mit tegyen? Az Alapszerződések sem a Bizottságnak sem az Európai Parlamentnek nem biztosítanak semmiféle ide vonatkozó legitimitációt. Már az eddigi jogegységesítési kezdeményező lépések is (Közös Referencia Keret) jelentős legitimitációs hiánnyal küzdöttek és részben ezért is komoly kritikákat váltottak ki. A jogtudósok sem tudtak hozzájárulni a gondok

felszámolásához, elsősorban azért, mert az egyes akadémiai kutatócsoportok egymástól függetlenül, egységes intézményes keretek hiányában végzik - egyébként magas színvonalú - munkájukat.

12.6. **A legsürgetőbb feladatok közé tartoznak a következők:**

12.6.1. **Mindenekelőtt integrációs szintű politikai döntést kell hozni az európai civiljogi jogegységesítés folytatására, az irány és a feladatok, valamint az elérendő cél megjelölésével.**

12.6.2. **A politikai döntés birtokában meg kell szüntetni a legitimációs deficitet és az illetékes közösségi szervek megalapozott munkáját lehetővé tevő jogi felhatalmazásokat be kell építeni az Alapszerződésekbe.**

12.6.3. **A civiljogi kodifikációval közvetlenül és közvetve érintett jogtudományi munka számára egységes intézményi kereteket kell biztosítani (Európai Jogtudományi Intézet). Meg kell határozni továbbá a jogtudományi kutatások egységes alapjait képező, integráló erejű jogi kultúrát (a római jog gazdag kincstára), valamint a tudományos munka főbb irányait és fegyelmező játékszabályait.**

12.6.4. **Európai méretekben sürgősen hozzá kell kezdeni egy egységes alapokra épülő, magas szintű képzettséget és azonos szemléletmódot megteremtteni képes új európai jogászgeneráció felneveléséhez, akik számára már nem lehetnek nyelvi akadályok és ezért velük szemben legalább három fő európai nyelv (angol, német, francia) magas szintű ismerete alapkövetelmény legyen.**

12.7. **Ha mindezt sikerül megvalósítanunk, akkor is, sokak szerint még hosszú út áll előttünk, bár lehet, hogy az nem is lesz olyan hosszú, mivel a gazdasági szükségszerűség kényszerítő ereje a politikusok szüklátókörségénél és a tudós társadalom magatehetetlenségénél már többször erősebbnek bizonyult.**

Az egész folyamatban mindenestre az egyik legnagyobb értéket az képviseli, hogy annak során szükségképpen egy új európai jogi kultúra is kialakul majd.

12.8. **Az európai méretekben megvalósítandó jogegységesítés jelentős kihívásokat támaszt, ahol az egyes érdekek kényszerű feladásának nem egyszer nagy ára van. Több évszázados jogi kultúrák számos eleméről kell majd kölcsönösen lemondanunk azért, hogy „a sokféleség egységbe forrhasson” (e pluribus unum). A munkák során a nemzeti szuverenitás és a hagyományos történelmi ellenségeskedésben gyökerező kicsinyes féltékenységre is fel kell készülni.**

12.8.1. **Európa a civiljogi kodifikáció kapcsán újabb nagy vizsgafeladat előtt áll. Európa sokszínű és sokféleségében gazdag. A kérdés az, hogy ezt a kultúrák sokféleségében meglévő gazdagságot képesek leszünk-e saját előnyünkre és hasznunkra fordítani, avagy az megmarad bennünket megosztó tényezőnek. Ha elég bölcsek, elég bátrak és egyúttal mások iránt megértőek leszünk, biztosan sikerülni fog! Jean Monnet szavaival élve: „Kérdés, hogy ez a mi erősségünk, avagy a mi gyengeségünk?” („Si c’est notre richesse, ou notre faiblesse?”)**

12.9. **Az Irányelvek útján való jogközelítéstől, mint meghaladottnak bizonyult civiljogi módszertől való „rugalmas elszakadás” kapcsán figyelmet érdemelnek a jelenkori jogösszehasonlítás egyik jelentős képviselőjének (Rodolfo Sacco, Einführung in die Rechtsvergleichung, Baden-Baden, 2008) megszívlelendő tanácsai:**

12.9.1. **A mai jogásznak egyszer és mindenkorra el kell felejtene, hogy a jog és a jogtudomány állandó valami, ezért a változtatások és az állandó megújulás világába kell magát helyeznie**

12.9.2. **A különbözőségeink elfogadása nem akadályozhat meg bennünket abban, hogy ezzel egyidejűleg higgyünk az egységben**

12.9.3. **Az egységbe vetett hitünk pedig nem eredményezheti azt, hogy a fejlődés érdekében lemondjunk a változtatások szükségéről.** 21/

13. fejezet A Közös Referencia Keret előkészítő munkálatai

13.1. **A 2009 elején kibocsátott Közös Referencia Keret Tervezete (Draft Common Frame of Reference, DCFR) új fejezetet nyitott az önálló európai civiljogi kódex tárgyában folytatott eddigi törekvések és viták körében.**

13.1.1. **Mindenek előtt tisztáznunk kell, hogy mit is jelent az a fogalom, hogy EPT, ugyanis mind nemzeti, mind európai integrációs körökben számosan mást és mást értenek alatta.** 22/

13.1.2. **Általános megközelítésként a többség úgy véli, hogy ennek az összeurópai kodifikációnak minimálisan a hagyományos értelemben vett civiljogi intézményeket kell felölelnie. A kódex pedig azt jelenti, hogy az európai uniós méretekben kötelező, vagyis nemzetek feletti jogintézmény. Következésképpen ez azt is jelenti, hogy az EPT, legalább is az általa felölelt civiljogi területeken fel fogja váltani az uniós tagállamok vonatkozó hatályos jogát.**

13.1.3. **Az EPT kérdésköre napjainkban mind a politikai tárgyalások, mind az akadémiai konferenciák és vitanapok állandó, központi témáját képezi. Az egyes pozíciókat kijelölő mérőföldkövek két végponton helyezkednek el. A szkeptikusok álláspontjának lényege, hogy az EPT „csupán néhány megrögzött és valóságtól elszakadt páneurópai protagonista tudományos álmodozása”. Az egyre erősödő ellentábor ugyanakkor azt vallja, hogy az ETP megvalósítása nem csupán lehetőség, hanem parancsoló szükségyszerűség és az már középtávon, mintegy két évtizeden belül ténylegesen létrejön. A két szélsőséges álláspont között aztán vélemények és ellenvélemények, gazdasági reménységek és politikai indulatok bonyolult, gyakran kibogozhatatlan tárháza található.** 23/

13.2. **Az Európai Parlament (EP) 1989 májusában hozott határozatával felszólította a közösségi jogalkotó szerveket „a tagállamok civiljogát egységesítő Európai Polgári Törvénykönyv előkészítő munkálatainak beindítására”.** 24/

13.2.1. **Az EP felszólítását később számos hasonló célú határozat követte. Ugyanakkor hozzá kell tenni, hogy jóllehet az EP kifejezésre juttatta az EPT megalkotásával kapcsolatos támogatását, ami az EP tekintélyének súlyát figyelembe véve komoly jelentőséggel bír, mégis sajnálatos körülmény, hogy az eddigiek során az Európai Parlament sohasem tárgyalta meg a kérdést legfőbb plénumán, vagyis a teljes közgyűlés előtt.**

13.2.2. **A jogtudomány mindinkább széles körben sorakozik fel az EPT támogatására. Számos publikáció bizonyítja ezt, melyek közül (az egyéb jogirodalmi hivatkozásokon túlmenően) ezúttal szándékosan nem a német nyelvű forrásokból választottunk. Az egyik legátfogóbb elemzést tartalmazó, nagy sikerű tudományos szakkönyv az alapvetően holland jogtudósok és akadémikusok társszerzőségében megjelent „Towards a European Civil Code”, Nijmegen/ The Hague, 2009, amely az eddigiekben immár tíz kiadást ért meg!**

13.3. **Ebbe a sorba illeszkedik az a két szakkönyv is, amely az angolszász case-law területéről érkezett értékes támogatásról biztosítja és az Egységes Európai Polgári Törvénykönyv kodifikációját!**

13.3.1. **Hugh Collins The European Civil Code/ The Way Forward, Cambridge University Press, 2008**

13.3.2. **Ewoud Hondius England and the European Civil Code, European Review of Private Law (EPRL), 2009**

13.4. **Mindezek a meghatározó súlyú művek egyetértenek abban és nyomatékosan hangsúlyozzák, hogy az EPT megteremtése az Egységes Európai Belső Piac kialakítása és az Euro bevezetése következtében immár nem tudományos konszideráció, hanem kőkemény gazdasági kényszerűség kérdése.**

13.5. **Az EP felhívására a válasz meglehetősen sokára, tizenegy évvel később érkezett. Az uniós tagországok állam-és kormányfőinek Európai Tanácsa csupán a finn elnökség idején, az 1999. évi Tampere-i ülésen tért vissza. Az Európai Tanács záró következtetései körében felszólította az illetékes közösségi szerveket, hogy „vizsgálják meg, vajon az összeurópai gazdasági folyamatok sikeres működésének biztosításához ténylegesen szükség van-e a polgári jog európai szintű egységesítésére”?**

13.5.1. **Az Európai Unió legmagasabb szintű politikai testületének (Európai Tanács) felhívására felgyorsultak az események. Az Európai Bizottság már 2001-ben kiadta első Közleményét az Európai Szerződés-kötési Jogról (Communication on European Contract Law, ECL).**

13.5.2. **A Bizottság anyaga egyrészt elemzi a szerződés-kötési jogra Európában irányadó szabályozások tényleges helyzetét, másrészt megoldási javaslatokat vet fel a továbbfejlesztés lehetőségeire. A Bizottság egyúttal vitára bocsátotta a kérdést és felkérte mind a politika döntéshozókat, mind a tudományos élet képviselőit, hogy szóljanak hozzá és mondják el véleményüket az EPT kialakításával kapcsolatban.**

A Bizottság 2003-ban közzétett második Közleménye meglehetősen bátor, mondhatni provokatív címet viselt: „Akcióterv” (Action Plan). Ebben a Bizottság olyan intézkedések meghozatalát kezdeményezte, amelyek „elősegíthetik az integrációs jogalkotás koherenciájának megerősítését, különösen a szerződés-kötési jog területén”. Ebben a Közleményben került első alkalommal említésre egy olyan „opcós jogi anyag kidolgozásának szüksége”, amely jó intézményi keretet adhat a vonatkozó tudományos előkészítő, majd jogalkotói munkának.

13.5.3. **A Bizottság ennek Közös Referencia Keret, KRK (Common Frame of Reference, CFR) elnevezést adta. A Bizottság Közleménye megjelölte a KRK jogi tartalmával és természetével kapcsolatos elvárásait is. E szerint: „a KRK adjon áttekintést az európai szerződés-kötési jogra vonatkozóan már elért eredményekről (a review of the European**

Contract Law Aquis), oly módon, hogy az alapját képezhesse a jövőbeni munkálatoknak és az európai szerződéskötési jog területén kialakítandó opciós jogintézménynek”. 31/

13.6. A Bizottság harmadik Közleménye 2004-ben jelent meg, amely már a KRK kialakítására vonatkozó, igen ambiciózus konkrét menetrendet állapított meg. E szerint a KRK-t 2009-re el kell készíteni, oly módon, hogy annak rendszere kellően rugalmasan biztosíthassa a 2009-et követő jogalkotási munkálatokban szükségessé váló változtatásokat is.

13.7. A Bizottság egyidejűleg megjelölte a KRK szerkezetével és tartalmával kapcsolatos elvárásait: az álljon három fő részből

13.7.1. Alapelvek (Basic Principals)

13.7.2. Meghatározások (Definitions)

13.7.3. Mintaszabályok (Model-Rules).

14. fejezet Az európai integrációs szervek törekvései

14.1. A tartalomra vonatkozóan a Bizottság a szerződéskötési jog általános tartalmi elemeit jelölte meg, hozzátéve, hogy a kérdést rugalmasan kell kezelni és az kiegészülhet az áruk adásvételére vonatkozó joggal, valamint a biztosítási szerződésre vonatkozó joggal is.

14.2. Végezetül további újdonságot jelent, hogy az Európai Bizottság ezúttal első ízben fejezte ki politikai elvárását arra, hogy mielőbb létrejöjjön egy egységes, európai uniós szintű jogtudományi intézet (European Law Institute).

14.3 Az európai integrációs szervek (EP, Európai Tanács, Bizottság) előzőekben említett politikai lépései jótékony hatással voltak a jogtudományra is. 2005-ben az európai jogtudományi körökben idáig soha nem látott pezsgés indult be. Elismert jogtudósok és akadémikusok vezetésével tudományos kutatócsoportok egész sora jött létre. A témák szerint lebontott, önálló tudományos fórumok száma megközelíti a harmincat és csupán a munkákat irányító, vezető európai professzorok száma eléri a kettőszázat!

14.4. Az önálló európai civiljogi kodifikáció megteremtésének célkitűzésével beindult magas színvonalú tudományos kutatómunka örömteli eseményét beárnyékolja az a körülmény, hogy az egyes kutatócsoportok tevékenysége nem került összehangolásra, azok egymástól lényegében függetlenül tevékenykedtek és ugyancsak - tudományos autonómiájuk birtokában – egymástól függetlenül publikáltak. Mindezek bizonytalanságokat, félreértéseket, ellentmondásokat, sőt ellenérzéseket szültek.

14.5. Végül is azonban 2007 végére a jogtudósok által vezetett kutatások eredményt hoztak és a KRK legelső tervezetét (Draft Common Frame of Reference, DCFR) letették a Bizottság asztalára. 33/ A tervezetet a Bizottság közzétette és egyúttal felkérte a tudományos világot, hogy mondja el arról véleményét. A beérkezett kommentárok figyelembe vételével kialakított második tervezet a következő évben elkészült, amit a Bizottság 2009 márciusában publikált.

A tanulmány lezárásakor ez az anyag képezi azt a legutolsó, politikai szinten hivatalosan elfogadott tervezetet (un. „Akadémiai Tervezet” „Academic DCFR”), amely a majdan kialakításra kerülő egységes európai civiljogi kódex előmunkálatainak jelenlegi alapját képezi.

15. fejezet A Közös Referencia Keret Tervezet (KRKT)

15.1. A KRKT két fő részből áll: Alapelvek és Mintaszabályok. A négy, meghatározó súlyú Alapelv a következő:

15.1.1. A felek függetlensége, a szerződéskötés szabadságának elve

15.1.2. A jogbiztonság elve, melynek legfőbb szabálya a szerződések kötelező erejének elve, vagyis a „pacta sunt servanda”

15.1.3. A tisztességes magatartás elve, ide értve a jóhiszeműség és az ésszerű magatartás elvét

15.1.4. A hatékonyság, gazdasági célszerűség és eredményesség elve.

15.2. A jogirodalom már az eddigiekben is számos kritikát fogalmazott meg az Alapelvek vonatkozásában. Mindenek előtt azt róják fel, hogy azok megfogalmazása túlságosan általános és meglehetősen bizonytalan ahhoz, hogy hasznosíthatóak és alkalmazhatóak lehessenek. 25/

15.3. A KRKT Mintaszabályai teszik ki a jelenleg hivatalos anyag gazdagabb részét. Azok különösen az alábbi témákat ölelik fel:

15.3.1. Általános rendelkezések

15.3.2. A szerződő felek jogai és kötelezettségei

15.3.3. A közösségi nemzetekfeletti Acquis Communautaire által már megvalósított jogegységesítés eredményei, mindenek előtt a közösségi fogyasztóvédelem

15.3.4. Egyes szerződések, mint pl. adás-vétel, lízing, szolgáltatások

15.3.5. Szerződésen kívüli kötelek, mint a jogalap nélküli gazdagodás, a Negotiorum gestio

15.3.6. Tulajdonszerzés és a tulajdon megszűnése, stb.

15.4. A KRKT-t közzétevő bizottsági Közlemény hangsúlyozza, hogy a jelenlegi változat a későbbiekben majd kiegészül még a szükséges kommentárokkal és állásfoglalásokkal is. Érdemes megjegyezni, hogy mindezek figyelembe vételével a KRKT végleges változata előreláthatóan több mint hétezer oldal terjedelmű lesz!

15.4.1. A jelenlegi tervezet értékelésekor figyelembe veendő, hogy az tartalmában messze túlterjeszkedik a Bizottság mandátumában megjelölt eredeti célokkal. Ez a körülmény már eddig is komoly kritikákat váltott ki. A bírálatok többsége arra hivatkozik, hogy az anyag „jogtudósok korlátlan ambíciójának terméke, ami nem veszi figyelembe sem a politikai sem a gazdasági realitásokat”. Többen sürgetik: „Állítsátok meg a jogtudósokat!” 26/ A kritikusok pedig odáig mennek, hogy állításuk szerint „ez az anyag már ténylegesen egy európai Polgári Törvénykönyv tervezete” 27/

15.4.2. Ugyanakkor a munkálatokban részt vevő jogtudósok és a támogatók tábora arra hivatkozik, hogy a KRKT gazdag tartalma a helyes megoldás, mert az általa széles körűen átfogott joganyag szolgálja igazán a jövőbeni kodifikációs továbblépést és egyúttal egy

ilyen megközelítés megfelelő municiót tud biztosítani mind a jogtudomány, mind az oktatás, mind pedig a politika részére.

15.4.3. **Mindent összevetve, ma még csupán találgatások tárgya az a kérdés, hogy mi lesz a sorsa a KRKT 2009-nek. A menetrend szerint a Bizottságnak az év végéig döntést kell hoznia ebben az ügyben.**

16. fejezet A KRKT és a KRK várható jogi természete és funkciói

16.1. **A legtöbb szerző a legfontosabb funkciót abban látja, hogy az anyag jelentősen elősegítheti a jövőbeni kutatásokat és jogösszehasonlító elemzéseket. A KRKT által felölelt terület olyan hatalmas tudásbeli értékeket tartalmaz, amely az eddigiekben nem létező integráló erőt biztosíthat az európai jogegységesítés számára. Vagyis a KRKT legfőbb értéke a hiánypótlásban található. Most már a jogtudósokon és a politikusokon múlik, hogy mennyire képesek hasznosítani az így létrejött kincsesárát.**

16.2. **Jelentős körülmény, hogy a KRKT már beépült számos nyugat-európai egyetem intézményes oktatási rendjébe, (így Osnabrück, Bergen, Bologna, Zürich).**

16.3. **A ténylegesen hasznosítható funkciók az alábbiak szerint csoportosíthatóak:**

16.3.1. **A Bizottság állásfoglalása szerint a KRK feladata, hogy alapanyagot szolgáltatson a jelenlegi közösségi szintű civiljogi szabályozás továbbfejlesztéséhez, valamint a távolabbi összeurópai civiljogi kodifikációhoz**

16.3.2. **Számos szerző aláhúzza, hogy a KRK az integrációs szintű szabályozás mellett pozitívan befolyásolja majd az EU tagállamok nemzeti szintű civiljogi törvényhozását és a nemzeti bíróságok munkájának hatékonyságát egyaránt. Vonatkozik ez különösen a civiljog területét érintő közösségi Irányelvek nemzeti szintű végrehajtására és értelmezésére.**

16.3.3. **Pozitív fejlemény, hogy a Luxemburgi Közösségi Bíróság máris napi ítélkezési gyakorlatába vette a KRK-ban megfogalmazott jogelvek indoklasként való felhasználását.**

16.3.4. **Végül a KRK pozitív befolyást gyakorolhat a nem EU-tagállamok nemzeti civiljogi jogalkotására is, melynek már élő példáját szolgáltatják a Svájcban, Norvégiában és Kínában beindult új kodifikációs előkészítő munkálatok (a KRKT hatására a svájci Obligationenrecht (OR) megújítására beindult tevékenységet alább külön is elemezzük).**

16.4. **A struktúra mellett a KRK jogi természetének mibenléte sincs még tisztázva. A Bizottság jelenlegi elképzelései szerint azt vagy egy önálló, nemzetek feletti közösségi Rendelettel léptetnék hatályba, vagy pedig az Unió III. Pillérének keretébe illesztve, a tagállatok közötti nemzetközi szerződéssel rendeznék a kérdést, mely szerződést azután a nemzetközi jog előírásainak megfelelően kellene beépíteni az egyes tagállami jogrendszerekbe. Az EP és az Európai Tanács még nem alakította ki politikai álláspontját.**

16.4.1. **További lehetőségként felmerült az a megoldás is („Opt-in-solution”), hogy a szerződő felek annak alkalmazását a nemzetközi magánjog szabályai szerint, mintegy irányadó jogként köthessék ki.**

16.4.2. **Végül (amennyiben az előzőek közül egyik sem bizonyul járható útnak) mintegy „soft-megoldásként” a szerződő felek, élve szerződéskötési szabadságukkal, a KRK vonatkozó rendelkezéseit beépíthetnék szerződéseikbe.**

16.5. **Láthatóan tehát a KRK várható struktúrája és jogi természete egyelőre alapvetően tisztázatlan és mindez nagy teret ad a különböző spekulációknak és egyúttal támadásoknak is.**

17. fejezet A KRK ellenzőinek főbb érvanyaga

17.1. **támadás 2006-ban indult meg egy, a Frankfurter Allgemeine Zeitungban (FAZ) megjelent cikkkel, melynek címe a következő volt. „Mentsétek meg Brüsszeltől a német BGB-t !” A hangulatkeltő elemekkel gazdagon operáló cikk azt állítja, hogy a KRK „nem egyéb, mint alattomos terv arra, hogy felszámolják és felváltsák az egyes EU tagállamok nemzeti polgári törvénykönyveit”. A tudományos körökben meglehetősen feltűnést keltő cikk szerzője sürgeti, hogy „az Egységes Európai Polgári Törvénykönyv álmát egyszer és mindenkorra el kell felejteni, mert az nem lenne egyéb, mint egy művi úton létrehozott nyelv, mint az esperanto, amelyről kiderült, hogy nem kellett senkinek sem”. 28/**

17.1.1. **Más támadások arra hivatkoztak, hogy a KRK a jogi „nyelvezet szörnyszülőte” („a linguistic monster”), megint mások pedig a KRK-ban már egy álcázott Egységes Európai Polgári Törvénykönyvet („a camouflage for the EEC”) látnak. 29/**

17.1.2. **A legkeményebb politikai természetű támadás magától értetődően brit részről érkezett. Az Egyesült Királyság igazságügyi minisztere 2009 februárjában az Alsóházban elmondott beszédében többek között az alábbiakat jelentette ki: ”Őfelsége kormánya úgy ítéli meg, hogy a KRKT már önmagában jelentősen közelít egy véglegesített európai civiljogi kódexhez, ezért újlag nyomatékosan világossá kell tennünk, hogy a magunk részéről nem támogatjuk az Egységes Európai Polgári Törvénykönyv létrehozását. Az Egyesült Királyság kizárólag egy olyan KRK-t tud elfogadni, amely nem egyéb, mint a különböző civiljogi megoldások javaslatait tartalmazó, jogi kötelezettséget nélkülöző „szerszámoszláda” („non-binding toolbox”). 30/**

17.2. **Mindazonáltal az angolszász jogrendszer „európaizálódásának” jelentős eseményére került sor 2009. szeptember végén, azáltal, hogy az Egyesült Királyság törvényhozása megteremtette a Legfelsőbb Bíróság kontinentális természetű jogintézményét és ezzel felszámolta a Lordok Háza által eddigiekben gyakorolt, az 1215. évi Magna Charta óta töretlen ítélkezési tradíciót. Ugyanakkor még hosszú utat kell megtenni ahhoz, hogy az egységes Európai Polgári Törvénykönyv szükségét és szerepét legalább is hasonló módon közelítsük meg a Csatorna innenső és túlsó oldalán. A feladat nagyságát jól érzékelhetjük, ha feltesszük a kérdést, mi történne, amennyiben a már megvalósult Egységes Európai Ptk. törvényi rendelkezéseit kellene alkalmazni a precedens jogon felnőtt brit bíróknak. Magától értetődőnek tartanák, hogy az egyes civiljogi jogintézményekhez „bírói magyarázatokat” fűzzenek, vagyis azokat „glosszálják”, a fő szabályokhoz kivételeket fogalmaznának meg oly gazdagon, hogy az általános jogelvek elveszítenék bármiféle jelentésüket és végül is a bíró teremtette kivételek válnának fő szabállyá. Mindezek eredményeként a kontinentális bírói gondolkodásban parancsoló szentségnek tekintett törvényi alapintézmények nevetséges klisékké silányulnának.**

Ugyanakkor, amennyiben az **angolszász precedens rendszert kényszerítenék a kontinentális bíró ítélkezési kultúrájába**, úgy a **precedens hivatkozási alapok** minden bizonnyal rövid időn belül **kiüresednének**, egyre rövidülnek, a **bírói bölcsességek elmaszatólnának** és összekuszálódnának, a precedensekre való hivatkozást a törvényi előírások iránti olthatatlan vágyakozás váltaná fel.³¹ Mindezekben **az ellentétes párhuzamokban érezzük igazán annak a megállapításnak bölcsességét**, mely szerint „**egy egységes törvényszöveg politika által kikényszerített megteremtése és erőltetett kibocsátása önmagában nem teremthet egységes jogot**”.

17.3. **A brit politikai támadás mögé természetesen sürgősen felzárkóztak a francia jogtudomány képviselői is. Zászlóvivőjük, Pierre Legrand professzor „Against a European Civil Code” c. tanulmányában Nietzsche tanácsát ajánlja a kérdésben pozitív és aktív jogtudósoknak: „A bonyolult problémákat hideg vizes fürdővel kell kezelni, gyorsan be kell azokat meríteni, majd ugyanilyen gyorsan kidobni azokat.”** 33/

17.4. **Mindazonáltal a meglévő kritikai hangok is elismerik, hogy jelentős fogyatékoságok léteznek az Európai Unió jelenlegi civiljogi területein. Sajnálatos módon azonban a KRK-tól való elzárkózáson túl kevés előrevivő megoldást javasolnak. Az önálló, szupranacionális kodifikáció helyett konkrét megoldásként kizárólag a nemzetállami civiljogi rendszerek közösségi Irányelvek útján történő jogközelítést ajánlják.**

17.5. **Jóllehet, az Irányelvek a közösségi jogharmonizációnak valóban jelentős eszközei, de azok végrehajtásának eddigi gyakorlata számos problémát mutat. A legfőbb gondok abból adódnak, hogy az egyes EU tagországok jogalkotási fegyelme és végrehajtási szigora között óriási eltérések mutatkoznak. Az Irányelveket többnyire nem, vagy csak késedelmesen és jelentős pontatlanságokkal legyengítve hajtják végre, ami azután állandó forrását képezi a félreértéseknek, félremagyarázásoknak, tévedéseknek, sőt tudatos hamisításoknak. Következésképpen: a közösségi Irányelvek, mint egyedüli rendező elemek felhasználásának várható sikere az egységesített európai civiljogi rendszer kialakítására több mint kétséges. Azok előtérbe helyezése tovább bonyolítja a jelenleg is már kusza civiljogi helyzetet és csupán arra alkalmas, hogy fokozza a krízist és elodázza a tényleges megoldást.**

18. fejezet Hogyan tovább KRKT?

18.1. **Bármi legyen a 2009 évi KRK tervezettel kapcsolatos politikai döntések tartalma, nyilvánvaló, hogy a jogtudományi kutatómunkát, elemzéseket és párbeszédet tovább kell folytatni. A tudományos munka minden bizonnyal két fő irányra összpontosul majd, egyrészt az európai jogösszehasonlításra, másrészt a már meglévő, nemzetekfeletti közösségi jog (acquis communautaire) négy alapszabadsággal kapcsolatos civiljogot érintő részének jogtudományi elemzésére, kutatására és továbbfejlesztésére. Célszerű külön figyelmet szentelni a kereskedelmi és gazdasági jog, valamint a hagyományos civiljog közötti szorosabb kapcsolatok megteremtésére. Ugyancsak további kutatásokat és elmélyült elemzést igényelnek a gazdasági jog területének olyan részei, mint az ipari tulajdonjog, a versenyjog, a társasági jog, valamint a tőkepiaci jog kérdései.**

18.2. A legújabb jogirodalomban ismert számos tekintélyes szerző javasolja ugyanakkor, hogy az eddigieknél sokkal komolyabb figyelmet kell szentelni a gazdasági élet meghatározó súlyú jogi személyeire. Mindenek előtt a világméretű dimenziókban is működni képes és a nagy amerikai transznacionális vállalatokkal is sikerrel versenyző Európai Részvénytársaság (Europäische Aktiengesellschaft, másnéven Societas Europae, S.E.) jogi feltételeinek továbbfejlesztésére. A határokat átlépő, világméretűekben szerveződő vállalati munka az európai gazdaság egyik leggyengébb pontja. A WTO statisztikai adatai szerint az Európai Unió napjainkban már a világ első számú kereskedelmi nagyhatalma és a több mint félmilliárd fogyasztót felölelő, huszonhét tagországból álló egységes gazdaságának belpiaci forgalma is messze megelőzi a nagy vetélytársak, így az USA és Japán forgalmi adatait. Mindazonáltal ugyancsak a WTO statisztikából kiderül, hogy az Európai Uniónak a valóban sikeres Airbus Company mellett alig van világméretű (world-wide) nagyvállalata. Ezen a téren az USA multinacionális konszernjei néhány japán és dél-koreai vállalat mellett szinte a teljes világpiacot monopolizálják.

18.3. Az eddigieknél ugyancsak elmélyültebb kutatómunkát és jogtudományi továbbfejlesztést igényel a szellemi tulajdonjog területe, ahol az egységes közösségi védjegy megteremtésén túlmenően ezideig csupán csekély kézzelfogható eredményt sikerült elérni. Különösen az önálló európai szabadalom hiánya jelent komoly fogyatékoságot és nehezíti az Egységes Belső Piac eredményes működését.

19. fejezet A Svájci Kötelmi Jogi Törvény (Schweizerisches Obligationenrecht, OR) reformja

19.1. A változtatás állandó szükségének felismerése még a hagyományosan rendkívül konzervatív svájci jogtudományi világban is erőteljes reform munkálatokat eredményezett. Jóllehet Svájc nem tagja az Európai Uniónak és belátható időn belül nem is kíván taggá válni, sőt az 1992. decemberi elutasító népszavazás eredményeként még az EK-EFTA térséget felölelő Európa Gazdasági Térnek sem részese, mégis mind a svájci tudóstársadalom, mind a svájci politika felismerte, hogy bár kívülről, saját autonóm döntéshozatal rendszerében, de mégis fel kell zárkózni az Európai Unióban megindult civiljogi reformfolyamatokhoz.

19.1.1. Az alábbiakban áttekintjük, hogy Svájc - az Európai Unión belüli felgyorsult jogegységesítési törekvések figyelembe vételével - milyen reformlépéseket tervez annak érdekében, hogy megőrizhesse gondosan kiépített és féltve őrzött, hagyományosan privilegizált pozícióját abban a vonatkozásban, hogy napjaink – különösen európai – kereskedelmi szerződés-kötési gyakorlatában elsősorban a svájci kötelmi jogot, mint irányadó jogot határozzák meg, továbbá abban a vonatkozásban, hogy Svájc mint a kereskedelmi választottbíráskodási kikötések domináns fóruma szerepel. ^{34/}

19.2. A svájci civiljogban irányadó mai helyzet kialakulása 1848-ra vezethető vissza, amikor a létrejött új svájci Alkotmány eredményeként a korábban egymástól jelentős függetlenséget élvező kantonok laza szövetsége (Staatenbund), modern európai szövetséges állammá (Bundesstaat) alakult. (Jogtörténeti érdekességként említjük meg, hogy a svájci egyetemeken napjainkban is az 1848. évi magyar forradalom és szabadságharc pozitív

következményeként tanítják a ma is hatályos Szövetségi Alkotmány (Bundesverfassung) létrehozását. Nevezetesen, arra utalnak, hogy függetlenségi harcukkal a magyarok lekötötték az ősi közös ellenség, a Habsburgok erejét és figyelmét és az így kialakult „nyugalmi helyzet” nyitotta meg az utat a mai modern Svájc megteremtése előtt.)

19.2.1. A Szövetségi Alkotmány a kantonok közötti **belső kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok között** meglévő számos korábbi akadályt felszámolt, így **eltörölte a belső vámokat, a kantonokat egységes vámunióba foglalta, megteremtette a valutauniót, egységesítette a postai szolgáltatásokat. Az elkövetkező évtizedek során jelentős fejlődésnek indult a svájci gazdaság. Beindultak a hatalmas vasútépítési munkálatok, az egységes vasút-és közúthálózat mellett megteremtették a telekommunikáció (távíró és telefon) hatékony szövetségi rendszerét, stb. Más szóval: ezekben az évtizedekben alakult ki az akadályoktól mentes, egységes svájci belső piac, akárcsak az előttünk végbemenő fejlődés során az Európai Unió Egységes Belső Piaca!**

19.2.2. Mindez **hihetetlen mértékben** fellendítette a kantonok közötti belpiaci (interkantonális) kereskedelmi forgalmat és **a svájci törvényhozók számára viszonylag rövid időn belül világossá vált, hogy az egységes gazdaság, kereskedelem és pénz megköveteli az ezekkel kapcsolatos civiljogi szerződésekre irányadó jog egységét is. (N.B. Az integrációs fejlődési folyamatnak ugyanebbe a szakaszába érkezett el Európa és ugyanezek a gazdasági determináns erők kényszerítik majd ki az egységes uniós civiljog megteremtését. Ezért is ajánlatos az integráció sorsáért felelős politikusoknak és tudósoknak célirányosan tanulmányozniuk a svájci jog korabeli egységesítését.)**

19.3. Az 1868-ban **összehívott Svájci Szövetségi Jogásznap (Eidgenössischer Schweizerischer Juristentag)** elhatározta a svájci polgári jog, kereskedelmi jog, a váltó és csekkjog, valamint a társasági jog egységesítését. **Ezen mandátum keretében elkészült, majd 1883-ban hatályba is lépett a Svájci Kötelmi Jogi Törvény (OR). 1907-ben hatályba lépett a Polgári Törvénykönyv is (Zivilgesetzbuch), majd 1911-ben az új OR. A svájci gazdaságban a két világháború között bekövetkezett jelentős fejlődés szükségessé tette az OR továbbfejlesztését, melynek revideált változata 1937-ben került elfogadásra. A svájci jogfejlődésről szólva figyelmet érdemel az egyik legújabb jogalkotási eredmény, az 1992-ben létrejött, új Részvényjogi Törvény.**

19.3.1. A svájci szövetségi kormány **határozata eredményeként és a svájci pénzügyi világ jelentős anyagi támogatása mellett 2007 októberében széles körű jogtudományi kutatómunka indult be a következő elnevezéssel: „A svájci kötelmi jog és az európai szerződéskötési jog összefüggései” („Zusammenhang, Schweizerisches Obligationenrecht und Europäisches Vertragsrecht”).**

19.3.2. A kormányhatározat mandátuma szerint **„A feladat a magánjog legszélesebb területeit felölelő, szisztematikus feldolgozása mindazoknak az összefüggéseknek és egymásra hatásoknak, amelyek a hagyományos svájci magánjogi tradíciókat az európai magánjog jelenlegi megújulásából és az Európában beindult jogegységesítési folyamatból következően érinthetik”.**

19.4. A **kutatómunka** jelentőségét jól mutatja, **hogy abban Svájc valamennyi egyetemének jogász professzorai, valamint a Lausanne-i Nemzetközi Magánjogi Intézet (Institut de Droit Comparé) jogtudósai (összesen közel félszázán) részt vesznek.** A munkálatok hét

önálló kutatócsoportban, a **Zürich Egyetem két professzora, Prof. Reto M Hilti és Prof. Claire Huguenin irányítása mellett** folynak, a következő témák szerint:

19.4.1. **A kötelek szerződéses úton történő keletkezése**

19.4.2. **A kötelek szerződésen kívüli keletkezése**

19.4.3. **Jogalagnélküli gazdagodás**

19.4.4. **A kötelek teljesülése**

19.4.5. **A nemteljesítés következményei**

19.4.6. **A kötelek megszűnése.**

19.5. **A beindult jogtudományi kutatás alapvető célja a svájci kötelmi jog olyan természetű megújítása, amely figyelemmel az európai uniós civiljogi jogegységesítési folyamatokra is, a jövőben is biztosítja annak harmóniáját és kiegyensúlyozottságát, valamint azt, hogy megfeleljen a XXI. század gazdasági viszonyai által támasztott legmagasabb követelményeknek.**

19.6. A három évre tervezett munka **eredményeként a svájci jogtudósoknak** négy anyagot kell elkészíteniük:

19.6.1. **a svájci Kötelmijogi Törvény (OR) általános részének teljes átdolgozása és megújítása**

19.6.2. **egy konkrét kódextervezet elkészítése**

19.6.3. **részletes kommentárokkal és**

19.6.4. **esetjogi példákkal és azok elemzésével.**

19.7. Svájc példája kézzel fogható bizonyítékát adja **annak, hogy a jelenkori jogtudomány teljes mértékben** reálfolyamatként fogadta el **az egységes európai uniós civiljog** megteremtésének szükségét és **a kérdéskört ennek megfelelő komolysággal kezeli.**

20. fejezet Az Egységes Európai Polgári Törvénykönyv a közeljövő feladata

20.1. **Irányadó európai jogtudományi körökben ma már senki sem vitatja, hogy az integrációs folyamat eredményeként sikerrel kialakított, határok és akadályok nélküli Egységes Belső Piac megteremtése, valamint a Valutaunió kialakítása és az egységes pénz (Euro) bevezetése következtében Európának általánosan kötelező, egységes uniós civiljogi kódexre van szüksége.**

20.2. A kételkedőknek és **a nehezen mozduló hezitálóknak** a történelem ezúttal is jó tanítómestere lesz. **Elegendő** három jelentős európai eseményt és **néhány azokkal összefüggő évszámot felidézniük:**

20.2.1. **Több évszázados feldaraboltságot követően, 1871-ben létrejött az egységes Németország, amely megteremtette az egységes német gazdasági rendet, az egységes kereskedelmet és pénzügyeket, valamint az ezek eredményes működését kiszolgáló egységes német államigazgatást. Ezt követően alig néhány éven belül kiderült, hogy mindez nem nélkülözheti az alapul fekvő gazdasági viszonyokat szabályozó egységes német civiljogot. Kevesebb mint harminc év múltán, 1900 január 1-én hatályba lépett a Német Általános Polgári Törvénykönyv (Bürgerliches Gesetzbuch von Deutschland, BGB).**

20.2.2. **A teljes körű és azonos értékű analógiát mutató, a németországihoz hasonló svájci példát az előzőekben elemeztük. E szerint: 1848, az egységes svájci gazdaság megteremtése, 1883 az egységes svájci Kötelmjogi Törvény (OR) hatályba lépése.**

20.2.3. **Az 1987. évi Egységes Európai Akta (Single European Act), majd az 1993-ban hatályba lépett Maastricht-i Unió Szerződés eredményeként létrejött az Egységes Európai Belső Piac és utóbb bevezetésre került a közös pénz az Euro is. 1987 óta már több mint húsz év telt el, vagyis épp itt az ideje komolyan belekezdeni az egységes európai civiljog kodifikációjába.**

20.3. **Az európai integráció elismert, meghatározó súlyú személyiségének tekintett Jean Monnet filozófiájának két lényeges eleme volt. Európa politikai egységesítésének folyamatát a politikai krízisek mozgatják előre, az Egységes Európa megteremtését a politikusok jogos félelmei fogják kikényszeríteni. Magától értetődő ember lévén egyszerűen fogalmazta meg mondandójának lényegét: „Az európai integráció atyját úgy hívják, hogy Sztálin.” A politikai egységesülési folyamat elemzése ezúttal nem feladatunk, mégis utalunk arra, hogy amennyiben ez így van, így nem kell féltünk az európai egység ügyét, hiszen krízisekből van is és lesz is elég. A szükséges félelemkeltő faktorokat pedig hosszú távra biztosítják a globalizáció kihívásai.**

20.4. A gazdasági integráció előrehaladását **ugyancsak egymással összefüggő, egymást serkentő és determináló tényezők, ezúttal természetesen gazdasági természetű tényezők** kényszerítik ki. **Vegyünk egy teljesen egyszerű, magától értetődő példát. A Római Szerződés a négy Alapszabadság körében jogilag lehetőséget nyitott a személyek integrációs szintű szabad mozgásának. Kiderült azonban, hogy a személyek, vagyis az európai polgárok üres zsebbel, pénz nélkül nem tudnak „szabadon mozogni”. Fel kellett szabadítani tehát a korábbi időszak szigorú valutáris tilalmait, pénzáttalalási és egyéb pénzügyi akadályait, vagyis létre kellett hozni a kifelé és befelé egyaránt teljes tőkepiaci liberalizációt.**

20.5. **Mindazonáltal az európai polgár még mindig nem tudott akadálytalanul mozogni, mert ahhoz, hogy egy másik tagországban munkát vállalhasson, fel kellett szabadítani a közösségen belüli munkapiaci megkötéseket és el kellett törölni az állampolgárságon alapuló diszkriminációt. Ez azonban továbbra sem volt elegendő a munkaerő szabad mozgásához, mert ahhoz, hogy ott keressen munkát, ahol az ő munkaerejére és képzettségére ténylegesen szükség van, jogosan igényelte, hogy a hazaihoz hasonló körülmények között élhessen és dolgozhasson egy másik uniós tagországban. Ezért lehetővé kellett tenni, hogy családtagjai is elkísérhessék és együttesen letelepedhessenek (letelepedési jog szabadsága), valamint a fogadó ország teljes munkavédelmi és szociálpolitikai juttatásait is meg kellett nyitni számukra (közösségi szociális jog, munkavédelmi jog, stb.).**

20.6. **A személyek szabad mozgásának jogszabályi lehetősége kikényszerítette a diplomák és szakmunkás bizonyítványok, valamint az iskolai képzettség általánosan kötelező, kölcsönös elismerését, sőt a Bolognai Folyamat beindítása megteremtette a lehetőséget az Egységes Európai Oktatási Tér kialakításának.**

20.7. **Mindezeket azért tartottuk célszerűnek röviden bemutatni, mert láthatóan ez az egyetlen jogintézmény (személyek szabad mozgása) egész sor további jogintézmény megteremtését kényszerítette ki. Ugyanez a helyzet az egységes európai civiljog megteremtésével is. Annak létrehozása nem tudományos emóciók vagy politikai**

hisztériák függvénye. A kérdés már régen eldőlt. Az egységes belpiac és a közös pénz már általunk is belátható időn belül ki fogja azt kényszeríteni. Ahogyan a rómaiak fogalmaztak: „Dies certa, incertus, quando!”.

Összeállítás

Azokról a jogtudományi kutatócsoportokról, amelyek önálló, vagy részkutatás keretében az Európai Unió egységes civiljogának megteremtésére irányuló munkákban tevékenyek

- **UNIDROIT**
- **Commission on European Contract Law (Lando-Commission)**
- **Study Group on a European Civil Code (a Lando-Commission munkájának folytatója)**
- **The Hamburg Working Team on Credit Securities**
- **The Working Team on Proprietary Securities**
- **The Working Team on E-Commerce**
- **The Salzburg Working Team on Transfer of Movable Property**
- **The Osnabruck Working Team on Extra-Contractual Obligations (von Bar Team)**
- **The Dutch Working Team on Sales, Services and Longterm Contracts**
- **The Project Group on a Restatement of European Insurance Contracts Law (Innsbruck Team)**
- **The Working Team on Trusts**
- **The European Group on Tort Law (Tilbug Team)**
- **International Working Group on European Trust Law**
- **Academy of European Private Lawyers (Gandolfi Team)**
- **European Research Group on Existing EC Private Law (Aquis Team)**
- **The Common Core of European Private Law Project (Trento Team)**
- **Commission on European Family Law**
- **The Working Team on the Approximation of the Civil Procedure Law (Storme Team)**
- **SECOLA (Society of European Contract Law)**
- **CEP (Centre on European Private Law)**
- **Working Group on Uniform Terminology for European Private Law**
- **Joint Network on European Private Law**
- **European Legal Net for Civil Law and Commercial Law**

Lábjegyzetek

¹ *Hallstein, Walter*: Angleichung des Privat- und Prozessrecht in der EWG. *Rechts Zeitschrift*. 1964. 211-231.

² *Schultze, Reiner- von Bar, Christian*: Der Akademische Entwurf für einen Gemeinsamen Referenzrahmen. Tübingen, Mohr Siebeck, 2009. 121-129.

Heiss, Helmut: Vom EU- zum Gesamteuropäischen Privatrecht? Festschrift zum 75-jährigen Bestehen des Max-Planck Instituts für Ausländisches und Internationales Privatrecht. Tübingen. 2001. 123-140.

³ *Zimmermann, Reinhard*: Das römisch-kanonische Ius Commune als Grundlage europäischer Rechtseinheit. *JZ*. 1992/2 sz.10-29.

Zimmermann, Reinhard: The Law of Obligation, Roman Foundations of the Civilian Traditions. *Columbia Journal of European Law (CJEL)*. 1994/5.sz. 83-97.

Coing, Helmut: Die ursprüngliche Einheit der europäischen Rechtswissenschaft. *NJW*. 1990/3.sz. 420-437.

Coing, Helmut: Von Bologna bis Brüssel – Europäische Gesamtkeiten in Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft. *NJW*. 1991/1. sz. 139-151.

Coing, Helmut: Europäisierung der Rechtswissenschaft. *NJW*. 1992/4.sz. 739-756.

Knütel, Joseph: Ius Commune und Römisches Recht vor Gerichten der EU. *JuS*. 1996/4. sz. 768-781.

Kötz, Hein: Europäisches Vertragsrecht. Tübingen. Mohr Siebeck, 2005. 89-97.

Kötz, Hein: Was erwartet die Rechtsvergleichung von der Rechtsgeschichte? *JZ*. 1992/3. sz. 20-32.

⁴ *Zimmermann, Reinhard*: The „Europeanisation” of Private Law within the EC and the Reemergence of a European Legal Science, *Columbia Journal of European Law (CJEL)*. 2002/4. sz. 76-89.

⁵ *Zimmermann, Reinhard*: „Heard Melodies are Sweet, but those Unheard are Sweeter...”. *AcP*. 1993. 173.

⁶ *Coing, Helmut*: *Älteres Gemeines Recht (1500-1800)*, I. Band. München, Beck, 2008. 240-261.

⁷ *Zimmermann*: i.m. 177.

⁸ *Zimmermann*: i.m. 181.

⁹ *Kötz, Hein*: Rechtsvergleichung, Rechtsgeschichte und gemeineuropäisches Recht. Festschrift für Stig Srömholm. 1997. Stockholm

¹⁰ *Kübler, Friedrich*: Traumpfade oder Holzwege nach Europa? *RJ*. 1993/5. sz. 307. *Kötz* professor emeritus adotta válasza ld. Über die Methode der Vertiefung. *RJ*. 1994/3. sz. 241.

¹¹ *Vörös, Imre – Czigler, Dezső*: Megjelent az európai szerződésjogra vonatkozó közös referenciakeret vázlata. *Magyar Jog*. 2008/8. sz. 1-7.

¹² *Vörös, Imre*: The Legal Doctrine and Legal Policy Aspects of the EU-Accession. *Acta Juridica Hungarica* 44 (2005) 3-4, 141-164.

¹³ *Varga, Csaba*: Jogrendszer, jogi gondolkodásmódok az európai egységesülés perspektívájában. Magyar körkép európai uniós összefüggésben. Budapest. Szent István Társulat. 2009.

¹⁴ *Stein, Peter*: Römisches Recht und Europa. Die Geschichte einer Rechtskultur. München, Beck, 2002. 187-191.

¹⁵ *Brauner, Wilhelm*: Europäisches Privatrecht, Historische Wirklichkeit oder Zeitbedingter Wunsch an die Geschichte? Tübingen, Mohr Siebeck, 1997. 128.

- ¹⁶ *Rückert, Simon*: Privatrechtsgeschichte und Traditionsbildung. Römisches Europarecht. RJ. 1993/4. sz. 142-176.
- ¹⁷ *Fötschl, Andreas*: A European Civil Code. (Idézet a Svájci Nemzetközi Magánjogi Intézetben 2009. májusában elmondott előadásból. (Institut de Droit Comparé de la Suisse, Lausanne) Az előadás teljes szövege elektronikus úton elérhető: <http://jusletter.weblaw.ch/article/fr/7591>
- ¹⁸ *Kötz, Hein*: Festschrift Konrad Zweigert. Tübingen, 1981.
Hofmann, Stephan: Verbrauchsgüterkaufrechtsrichtlinie und Schuldrechtsmodernisierungsgesetz. ZRP. 2001/1. sz. 29. *Honsell, Gerhard*: Die EU-Richtlinie über den Verbrauchsgüterkauf und ihre Umsetzung ins BGB. JZ. 2001/2. sz. 176.
- ¹⁹ *Möllers, Thomas*: Europäische Richtlinien zum Bürgerlichen Recht. JZ. 2002/9. sz. 46.
- ²⁰ *Huguenin, Claire*: Europäisches Vertragsrecht auf dem Weg vom Konsumentenrecht zum Allgemeinen Vertragsrecht. Zürich, Kellerhals, 2003. 48.
- ²¹ *Sacco, Rodolfo*: Concepts juridiques et création du droit communautaire par le juge. Tübingen, Mohr Siebeck, 2002. 28.
- ²² *Remien, Olivier*: Zwingendes Vertragsrecht und Grundfreiheiten des EG-Vertrags. Tübingen, Mohr Siebeck, 2003. 116.
- ²³ *Werro, Franz*: La responsabilité de l'entreprise en Europe, un droit unique pour le Marché unique? Bruxelles, Bruylant, 2009. 98-115.
- ²⁴ Resolution of the European Parliament of 26 May, 1989 on action to bring into life the private law of the Member States (Official Journal, OJ 158/89)
- ²⁵ *Ernst, Simon*: Der „Common frame of Reference“ aus juristischer Sicht. Archiv für die civilistische Praxis (AcP). 2009/1. sz. 12-15. *Leible, Gerhard*: Was tun mit dem Gemeinsamen Referenzrahmen für das Europäische Privatrecht? Betriebs-Berater. 2008/7. sz. 61.
- ²⁶ *Basedow, Jürgen*: Kodifikationsrausch und Kollidierende Konzepte. ZeuP. 2008/5. sz. 42.
- ²⁷ *Leible, Gerhard*: Europäisches Privatrecht am Scheideweg. Frankfurter Allgemeine Zeitung. 18 Oct. 2006.
- ²⁸ *Leible, Gerhard*: Un droit commun des contracts pour le Marché commun. Revue Internationale de Droit comparé. 1998/1. sz. 7-28.
- ²⁹ *Basedow, Jürgen*: i.m. 57.
- ³⁰ Documents, House of Commons, House of Lords. 11. March, 2009. 291.
- ³¹ *Örücü, Esin*: An Exercise on the Internal Logic of Legal Systems. Legal Studies 7 (1987) 3, 310-318. idézi Varga, Csaba: i.m. 54.
- ³² *Smits, Jan M.*: Law Making in the European Union. Louisiana Law Review 67 (Summer 2007) 4, 1181. idézi Varga, Csaba: i.m. 54.
- ³³ *Legrand, Pierre*: Against a European Civil Code. The Modern Law Review. Vol. 60. 1997. 53-60.
- ³⁴ *Caroni, Stephan*: Berner Ringvorlesung zum Jubileum des Schweizerischen Obligationenrechts (1883-1983) Bern, Staempfli, 1984. 276.

V. Rész.

Az európai uniós tagállamok nemzetállami kialakulása és történelmi fejlődése

1. fejezet A nemzetállamiság és a jog szerepe az Egyesült Európa felépítésében

1.1. Az emberiség eddigi kultúrtörténetének **legnagyobb kihívást** jelentő, hatalmas vállalkozásának vagyunk tanúi és egyúttal részesei is. A cél: megszüntetni Európa apró részekre történt megosztottságát, feloldani az évezredek sérelmeiből táplálkozó nemzetek közötti ellentéteket, sőt gyakran gyűlöletet és a nemzetek egyenjogúságára, a polgárok közötti egyenlőségre épülő Egységes Európát felépíteni. Mindezt **jogi eszközökkel**, a jog alkotó és rendszert teremtő erejével. **Soha még ilyen vállalkozásba nem fogott civilizált társadalom.**

1.2. **Milyen jövő vár a nemzetállamokra** az Európai Unióban, ez ma az európai integrációs folyamat **legizgalmasabb kérdése**. Megmaradnak-e az európai fejlődés eredményeként kialakított un. nemzetállamok az EU-ban, megfelelő érvényre juttatást kapnak-e a hagyományos nemzeti érdekek, avagy egyaránt feloldódnak és eltűnnek egy hatalmas európai szuperállam mindent megemésztő keretei között. Egyáltalán: vannak-e Európában homogén nemzetállamok? És ugyancsak kérdés: **milyen téglákból fog felépülni az Egyesült Európa épülete?** Mintegy ötven, jelenleg is létező nemzetállami politikai alakzattól, avagy az európai nemzetek, nemzetiségek autonóm érdekeit hűen tükröző és azokat kellően érvényre juttató kategóriák több száz eleméből? Melyik modellt követjük majd? A nemzeti önállóságot felszámoló, a központi hatalom alá begyűrt népek nyelvét, hagyományait és kultúráját megsemmisítő un. **brit modellt**, avagy a legkisebb csoportérdekekre is rendkívüli érzékenységet mutató **svájci modellt?**

1.3. **A Maastricht Szerződés új dimenziót nyitott** az integrációs folyamatban, amikor a korábban kizárólag felfelé, nemzetek feletti irányba történő európai építkezés mellett **bevezette a szubszidiaritás elvét** és megnyitotta az utat a svájci modell irányába. Ennek lényege abban áll, hogy egy, a résztvevő **nemzetek egyenjogúságára épülő szövetséges (föderatív) államot csakis alulról felfelé építkezve lehet megvalósítani.** Itt a lehetséges összes állami-kormányzati **döntéshozatali funkciót azokhoz a polgárokhoz telepítik, akikre vonatkoznak a döntések** (ebben áll a szubszidiaritás lényege). Ebben a rendszerben a központi államhatalom nem vindikálja magának a minden kérdésben legbölcsebb szerepét, a polgárok pedig nem rohagnak minden kérdéssel a fővárosba, hanem önkormányzataik útján maguk intézik az őket közvetlenül érintő ügyeket (pl. oktatásügy, egészségügy, helyi közbiztonság).

1.3.1. Következésképpen, a jelenlegi **nemzetállamoktól már csupán igen kevés funkciót kell nemzetek feletti** (szupranacionális) **irányba elvonni** (alapvetően a külpolitikát és a védelmi politikát, megteremtve a közös európai hadsereget, ld. Osztrák-Magyar Monarchia) és a jövőben elsősorban lefelé, **szubnacionális irányban kell megerősíteni az integrációs folyamatokat.** A modern európai fejlődés bebizonyította, hogy **az állam túl kicsi a nagy kérdésekhez és túl nagy a polgárokat nap-nap után érintő, vagyis számukra igen fontos un. kicsi kormányzati kérdésekhez.**

1.4. Egy hatékony **Egységes Európa nem jöhet létre** a tagállamok által nemzetek feletti szintre felvitt **kormányzati hatáskörök matematikai összességéből**, mert ez egy

működésképtelen, magatehetetlen és kezelhetetlen „vízfejet” eredményezne. Európa a regionalizmus erősítésével és a szubszidiaritás mint föderatív kormányzati alapelvek gyakorlatával építhető csakis fel, ahol **az Egységes Európai Állam föderatív struktúrájának épülete négy emeletről áll majd:**

- 1.4.1. **nemzetek feletti** (szupranacionális)szint, vagyis az **európai föderatív unió**
- 1.4.2. **nemzetállamok**
- 1.4.3. **régiók** (szubnacionális) szintje
- 1.4.4. **helyi közösségek** (községek, városi kerületek önkormányzatai)

2. fejezet **Meddig terjed Európa?**

2.1. Az Egyesült Európa építkezése megindult, előttünk végbemenő folyamat. Annak valamennyien részesei vagyunk és **ezért valamennyien felelőséget viselünk érte.** A többszöri megingások és bizonytalankodások ellenére **az integrációs folyamat egészséges sikertörténet.** Ennek bizonyítéka: az eddigi során mindig a kívülállók kértek bebocsátást, még **egyetlen államot sem kellett bízgatni** arra, hogy kezdeményezze tagfelvételét, mégis az 1957-ben hat alapító állam által létrehozott integrációs alapintézménynek napjainkban immár 27 tagja van és a **felvételre váró országok listája folyamatosan bővül.**

2.1.1. A jogi legitimitáció egyértelmű, hiszen **a Római Szerződés értelmében: „Minden Európai állam kérheti felvételét az Európai Unióba.”** De mit is jelent és meddig terjed Európa? Az európai integráció egyik alapító atyjának, de Gaulle tábornok szavai szerint: „Egyesült Európa az Ural hegységig”. Igen, de akkor mi lesz Oroszország ázsiai területeivel? És Csecsenföld, Abházia, Ingusföld, Észak-Osszétia vagy a Törökországgal együtt az Unióhoz csatlakozni kívánó kurdok hová tartoznak majd? Ki gondolta át eddig, hogy **földrajzi értelemben ezek is európaiak?** Ugyanakkor már az eddigi integrációs fejlődés is áttörte a Római Szerződés által kitűzött jogi határokat, hiszen a 2004. évi bővítés eredményeképp már van egy Európán kívüli tagja az Uniónak, nevezetesen **Ciprus**, mely ország jogi értelemben és földrajzilag egyaránt **Ázsiához tartozik.**

2.2. **Az Európai Egység megteremtését lényegében minden felelős európai politikus egyként akarja.** De **milyen legyen** ez az Egyesült Európa? Ebben már rendkívül erősek, nemegyszer homlokegyenest **eltérőek a megközelítések** és ennek megfelelően a **végkövetkeztetések** is. Az Egyesült Európa felépítése az európai katedrálisok nagy középkori építési korszakát idézi, melyeket évtizedeken, sőt évszázadokon keresztül építettek (hol a pénz, hol az akarat fogyott el), minden megrendelő és minden építómester hozzá tett és változtatott a stíluson. Európa katedrálisai végül is felépültek és csodálatos szépségűek. **Valamennyiünk közös érdeke, hogy felépüljön az Egyesült Európa** és valamennyi európai nemzet számára egyaránt „csodálatos” legyen. Ezalatt azt értjük, hogy **fogadja be és védje meg** Európa „nagy és kicsi” nemzeteit egyaránt, **biztosítsa a nemzeti érdekek egészséges fennmaradását** és érvényesülését az Unió széles dimenziójának keretei között és végül: a globalizálódó világ immár globális méretű veszélyeket képező kihívásai ellen juttassa érvényre és **védje meg az összeurópai érdekeket.**

2.3. Az évszázados európai háborúk és különösen a XX. század világháborúinak eredményeként a jelenlegi európai államok politikai határai és az egyes európai nemzetek földrajzi elhelyezkedése erőteljes diszharmóniát mutat. Következésképpen, **a jelenlegi merev**

politikai államhatárokkal nem lehet Egységes Európát építeni. Ennek felismerése az eddigi integrációs folyamat egyik legnagyobb eredménye. Immár **előttünk végbemenő reálfolyamat az EU-tagállamok nemzeti politikai határainak előbb átjárhatóvá tétele, majd felszámolása.**

2.3.1. Ezzel minden bizonnyal az eddigi hagyományos nemzetállami konfliktusok legveszélyesebb krízisfaktorát sikerült kiktatni. Nevezetesen: **ahol nincsenek országhatárok, ott nincs szükség határrevízióra sem.** Ebben áll az európai építkezés egészséges mivolta és a korábban elszenvedett sebekre megnyugtató megoldást adó, felemelő természete.

2.4. Az európai építkezésben éppen az a csodálatos, hogy **a jövő Európája** immár **nem országhatárok tologatásából** és milliós nemzetrészek kitelepítéséből vagy idegen hatalmak alá kényszerítéséből áll majd, hanem az európai **tradicionális nemzeti kultúrák együttéléséből**, együttműködéséből, mely folyamat alkalmas arra, hogy **megeremtse és megerősítse** az egységes európai érdekközösséget, az egységes európai gondolkodásmódot, vagyis: **az egységes európai identitást.**

2.4.1. **Ehhez azonban még hosszú utat kell megtennünk.** A nemzetek feletti (uniós), a nemzetállami és a szubnacionális (pl. egy föderatív államalakulat tagállama, mint Bajorország) háromszintű identitásrendszerének megítéléséhez kézzelfogható illusztrációt ad egy közelmúltban végzett brüsszeli felmérés. Eszerint **az uniós tagállamok polgárainak kevesebb, mint negyede (23%) tartotta fontosnak, hogy ő „elsősorban európai”.** A nemzetállami hovatartozás érzése változatlanul a legerősebb, a megkérdezettek 62%-a identitását illetően osztráknak, spanyolnak vagy németnek tartotta magát, míg az un. regionális (szubnacionális) identitás jegyében az európai polgárok 22%-a volt büszke arra, hogy ő bajor, skót, katalán vagy éppenséggel baszk.

2.4.2. A XXI. századi **Európának ez az egyetlen lehetősége a túlélésre és a világpolitikai tényezőként való újjászületésre egyaránt**, mert megtanultuk végre (még tanuljuk most is), hogy nem egymás ellen, hanem egymásért, közös európai érdekeinkért kell dolgoznunk és küzdenünk. Ezt követelik meg tőlünk a globalizációs világfolyamatok is. Ha Európa talpon akar maradni és újra beleszólást kíván magának a világpolitikai döntésekbe, akkor végre **úrrá kell lennie a még meglévő szűklátókörű és kicsinyes nemzeti torzsalkodásokon.** Ugyanakkor, egy sikeres és életképes Egyesült Európát csakis a **nemzeti érdekek egyenrangúságának alapul vételével**, a nemzeti érdekek közötti összhang megteremtésével lehet felépíteni. Ehhez mindenekelőtt egyszer és mindenkorra **le kell számolni azzal a felfogással, hogy vannak uralkodó és szolga nemzetek, vannak győztes hatalmak és legyőzöttek.**

2.5. Minderre jó lehetőséget teremtenek a majdani Unió széles keretei, melyek képessé teszik Európát, hogy a sokféle nemzeti érdeket és eltérő nemzeti karaktert egyenlő jogokkal felruházva fogadja be a szabad európai polgárok közösségébe. **Jean Monnet** idézett szavai szerint ugyan sokfélék, de mégis valamennyien európaiak vagyunk. Ez a mi sajátos értékrendszerünk és gazdagságunk. **Az Egységes Európa nem más, mint: a sokféleség egysége.** A Római Birodalom közel ezeréves fennállásának is ez volt az alapköve: „**e pluribus unum**”.

2.6. Az eddigi integrációs fejlődés minden bizonnyal **legmarkánsabb tapasztalata és legpozitívabb eredménye**, hogy a közelmúlt időszak során az Európában korábban **erőszakkal összetákolta, un. művi államalakulatok (ld. Szovjetunió, Jugoszlávia) egymás után hullottak szét.** A volt Jugoszlávia területén hét új nemzetállam jött létre. Ugyancsak

mesterségesen létrehozott államalakulatot képez Belgium is, amely csupán azért létezik, mert Napóleon egy királysággal kívánta megajándékozni fivérét. A latin kultúrához tartozó vallonok és a germán karaktert képviselő flamandok közös állami életre kényszerítése (különösen a csupán közelmúltban felszámolt vallon dominancia mellett) **állandó konfliktusforrást képezett és képez ma is**. Belgium minden bizonnyal ugyancsak felbomlik, teret engedve a vallon és különösen a flamand nemzetállami törekvéseknek, **Brüsszel** pedig várhatóan az **Egyesült Európa fővárosaként** olyan szabad területet képez majd, mint Washington DC.

2.7. Az „uralkodó nemzetek” szorítása alól való szabadulásra irányuló törekvések **térnyerése** és a sikeresen működő új nemzetállamok kialakításának hosszú sora mindenekelőtt **annak eredménye**, hogy a lassan de biztosan formálódó **hatalmas összeurópai dimenzió** megteremtése egyrészt folyamatosan **csökkenti a nemzeti érdekek és a nemzeti karakter érvényre juttatására irányuló törekvések irritatív hatásait**, melyeket az Európa térképét újra és újra önkényesen átrajzoló uralkodó hatalmak az eddigiekben egyértelműen negatívnak értékelték, megbélyegeztek és tüzzel-vassal üldöztek. Másrészt kiderült, hogy az évezredek európai történelem során hagyományosan szembenálló, az európai egyeduradalom (hegemónia) megszerzésére törekvő **európai nagyhatalmak** (angolok, németek, franciák, spanyolok, stb.) **egyike sem tudta megsemmisíteni, vagy pedig tartósan leigázni a másikat**.

2.7.1. Ugyanakkor a XX. század második felében mind erőteljesebben megindult globalizációs folyamat arra is ráébresztett bennünket, hogy nem egymást kell irtanunk és leigáznunk, hanem **sürgősen össze kell fogunk, ha azt akarjuk, hogy Európa múltjához méltó pocícióját visszaszerezve megállja helyét az Új Világrendben**.

2.7.2. Az eddigi integrációs fejlődés **összefoglaló értékeléseként** egyértelműen kitűnik, hogy már igen sok jelentős eredményt elértünk az „európai katedrális” építése során. Ugyanakkor még hosszú út vár reánk. Amint azt a **Lisszaboni Reformszerződés** előttünk végbemenő ratifikációs folyamata is mutatja, **a különösen kényes problémák megoldása még hátra van** (így különösen az Európai Unió eddigiekben nem létező nemzetközi közjogi jogalanyiségének megteremtése, a nemzetek feletti európai külpolitika és az egységes európai hadsereg kialakítása).

2.8. Mindezekről a kihívásokról, a már előttünk végbemenő integrációs folyamatokról és a jövő megoldandó feladatairól szól ez a rész, melynek során a témakört az alábbi hármas megközelítésben elemezzük:

2.8.1. **Honnan jövünk?**

2.8.2. **Hol vagyunk?**

2.8.3. **Hová megyünk?**

2.9. Magától értetődő, hogy a **jelenkori nemzetállamok európai helyét**, szerepét és Unión belüli lehetőségeit **csakis akkor tudjuk helyesen megítélni és értékelni**, amennyiben alaposan ismerjük azt a **történelmi folyamatot, melynek során Európa nemzetállamai kialakultak**.

2.10. Iránymutatásként és az integrációs folyamat vezérgondolataként szolgáljon, vezető politikusainknak is megszívlelendő tanácsként, a középkori spanyol közmondás eligazító bölcsessége: „**Vándor – nincsenek utak. Az utakat az ember töri saját magának**”. 1/

3. fejezet Az európai nemzetállamiság előtörténete, az Európa név eredete, Európa lényege

3.1. **Európa** mint kontinens Eurázsia teljes területének kevesebb, mint egyötöde. Földgolyónk szárazföldjének csupán tizenötöde. A Föld összlakossága az ENSZ legújabb adatai szerint közel hét milliárd fő, Európa lélekszáma ennek alig egy nyolcada, mintegy nyolcszázmillió. A 27 tagú Európai Unió tagállamainak lélekszáma csupán a legutóbbi kibővítés után haladja meg a félmilliárdot.

3.1.1. Ugyanakkor **Európa jelentősége messze túlnó az általa elfoglalt földrajzi terület és a lélekszám nagyságán.** Európa történelmi súlyát és szerepét csakis **az általa mintegy hat évezred során létrehozott kultúra, az európai civilizáció értékrendje** és annak a Világ valamennyi többi részére kisugárzott és jelenleg is kisugárzó hatásai **alapján mérhetjük fel.** Ez a fejezet Európa kialakulásáról, az európai kultúra és az európai népek bölcsőjéről szól. Bemutatja továbbá azt a fejlődést, melynek során a nemzetállamok és az alapvetően egymással ellentétes nemzeti érdekek Európában kialakultak.

3.1.2. **Európa** több mint hatezer éve alakuló civilizációs értékrend, különböző, egymással kölcsönhatásban működő vallási, kulturális, politikai és gazdasági egységeket egybefogó erőter, **sikeresen működőképes koherens pluralitás.** Európa fejlődésében mindenkor meghatározó szereppel bírt az értelem racionalitása és a keresztény vallásos hit kölcsönhatása.

3.2. Az „**Európa**” szó **eredete a görög mitológia közvetítésével** a Kr. előtt 3000 körül már virágzó államként működő **Föníciai Királysághoz köthető.** Fönícia a mai **Libanon** területéről kiindulva a mindmáig létező **Byblos** (a „Biblia” azaz „Könyvek” szó eredete!) és **Sidon** városokat foglalta magába, majd miután a jól szervezett hadsereggel rendelkező föníciaiak meghódították Észak-Afrika partvidékét is, a mai Tunézia területén újabb jelentős várost létesítettek, a későbbi Római Birodalom történetében jelentős szerepet játszó **Karthagót.** A föníciaiak találták fel a pénzt és az antik görög civilizáció írásjelei is föníciai betűkből fejlődtek, tehát európai íráskultúránk föníciai eredetű.

3.2.1. A **föníciai király leányát „Európának” hívták,** ami föníciai nyelven azt jelentette, hogy „tágra nyílt szemű”. A görög mitológia szerint ez a szép leány a föníciai partokon éppen virágot szedett, amikor megérkezett az alakját kedve szerint változtató görög **Zeusz** istenség, ezúttal bika képében és meglátván a leányt, azonnal megkívánta. Csalogatta, menjen vele együtt Kréta szigetére. Európa készséggel igent mondott, a bika hátára pattant és ezután Zeusz hétszáz kilométert úszott vele, amíg elérték Krétát. A szigetre érkezve Zeusz sas madárrá változott és egy platánfa tetején egyesült Európával. (A szerző megjegyzése: láthatóan Európa története már a kezdetek kezdetén számos indokolatlan és bonyolult elemmel volt terhelt. Szakértők szerint ui. a bika úszni nem tud, vagyis sokkal egyszerűbb lett volna már Föníciában sas madárrá változnia Zeusznak, hogy azután Krétán tölthesse be a bika szerepét.)

3.2.2. A görög mitológia ebből az egyesülésből származtatja Minos királyt, **a híres krétai Knossos törvények megalkotóját.** A mitológia szerint Minosnak bikákat kellett áldoznia Zeusz oltárán és erre a célra Zeusz fivéréből, a tengeren uralkodó Poseidontól egy

különlegesen szép bikát kapott. Ezt azonban annak feláldozása helyett saját gulyájához csapta, amiért a dühre fakadt Poseidon megbabonázta Minos feleségét, aki (Európához, vagyis férje anyjához hasonlóan) beleszeretett a csodálatos bikába. Az ő nászúk eredménye azonban egy torzszülött bikafejű ember, a hírhedt Minotaurus lett, akinek életerős ifjakat kellett áldozni, mígnem a fekete vitorlával érkező athéni Theseus meg nem ölte. Theseus azonban, aki Ariadne fonálának segítségével jutott ki a Minotaurus börtönét képező labirintusból, izgalomban elfelejtette a győzelem jeléül fehér vitorlára cserélni a halált jelképező feketét. Theseus apja (**Aegeus király**) a vitorlát látva azt hitte, hogy fia Minotaurus áldozata lett és a tengerbe vetette magát. **Ezért hívják a Földközi tengernek ezt a részét Égei –tengernek.**

3.3. Ugyancsak ebben az időben, Kr.e. 3000 körül szíriai bevándorlók által létesített Trója városát hagyta el a legendás Aeneas, a Peloponnesos félszigetről már a Kr.e. 12. században odaérkezett görög hódítók győzelme után. A német Heinrich Schliemann, majd Wilhelm Dörpfeld a XIX. század végén feltárták Trója kilenc, egymásra épült rétegét. Az ásatások hitelesítették Homérosz Iliasában leírtakat. Karthago is, Trója is elválaszthatatlan elemévé vált a későbbi Római Birodalom európai integrációs törekvéseinek.

4. fejezet A Déloszi Szövetség, a világtörténelem első, önálló nemzetállamokra épülő szervezete

4.1. A Déloszi Szövetség Athén integrációs erőfeszítéseinek csúcsteljesítménye volt. Legnagyobb kiterjedésében **több mint négyszáz tagállamot ölelt fel.** Minden tagállamnak egyenlő szavazata volt. Kr.e. 478-tól 338-ig, vagyis közel másfél évszázadon át működött, mígnem **Nagy Sándor apja**, II. Macedóniai Fülöp szét nem zúzta azt. Mindazonáltal a **Kr.e.V. század** és a IV. század jelentős része (Periklész demokráciája) **Athén legfényesebb időszaka volt.** Ekkor alkottak az európai eszmevilág óriásai, így **Platon** (427-347) és **Arisztotelész** (384-322). Az ókori görög világ az európai civilizáció megalapozásához a jogalkotás terén is hozzájárult. Törvényeik (Drakón büntető törvénykönyve és Szólón magánjoga) az erkölcs és a jog egységes megközelítésére épültek.

4.2. Athén mediterrán hegemoniáját macedón uralkodók törték meg. A **birodalomalkotó Nagy Sándor** ugyan csupán tizenhárom esztendőn át uralkodott, de az általa meghódított területeket vezérei ügyesen szervezték meg és hatalmuk tartósan fennmaradhatott. A Macedón Birodalom a hellénizmus szellemi örökségének jegyében integrálta Görögországot, Kis-Ázsiát és Egyiptomot is. A perzsák pedig visszaszorultak Ázsiába. **Nagy Sándor egykori birodalmát az erősödő Római Birodalom számolta fel.**

5. fejezet A Római Birodalom

5.1. A Római Birodalom történelmünk **eddig létezett összes európai birodalma közül a leghosszabb ideig, közel ezer esztendőn át tartott** és minden bizonnyal ez a birodalom adta az eddigiekben a leggazdagabb kultúrértékeket az európai civilizációnak. A hosszú és eredményes fennállás **alapvető titka abban állott**, hogy a birodalom rendkívül jól szervezett, **szigorúan fegyelmezett államigazgatási rendre épült.** Az akkori igen primitív körülményeket is figyelembe véve még a mai világ hatékony és gyors tempójához szokott ember is elcsodálkozik a Római Birodalom által teremtett alkotásokon. Amennyiben a Római Szenátus úgy döntött, hogy a Brit szigeten kelet-nyugati irányban keresztül a Birodalmat

északról fenyegető vandálok elleni védekezésésként áthághatatlan falat kell építeni tengertől tengerig, ez a fal (a ma is látható Hadrianusz fala) igen rövid időn belül felépült.

5.1.1. A rómaiak másik titka a **jól szervezett hadsereg** és az általuk képviselt **magas kultúra** volt. Bármely népet igáztak is le, ott **elsősorban nem romboltak, hanem építettek**. Mindenek előtt utakat építettek, hiszen egy hatékony gazdaság működéséhez elsősorban jó infrastruktúrára van szükség. Építettek továbbá Európa szerte ma is csodálat tárgyát képező hatalmas amfiteátrumokat, fürdőket és már akkor magas szinten közművesített városokat. Vitték magukkal és **terjesztették jogi kultúrájukat, amit az emberi elme egyik csúcsteljesítményének értékelnek napjainkban is**.

5.2. A Római Birodalom **egységbe szervezte az általa meghódított területek egymástól jelentősen eltérő kultúráit**. Róma mindenekelőtt Kis-Ázsiában (az Eufráteszig) és Észak Afrika partjain, továbbá az európai szárazföldön terjeszkedett nyugatra, északra és keletre egyaránt. Krisztus születése előtti évszázadban a Római Birodalom része lett Hispania (a mai Spanyolország és Portugália) majd Gallia (a mai Franciaország) Noricum (a mai Ausztria) Rauricum (a mai Kelet- Svájc) és elérte a Rajna-Duna vonalát. A Krisztus utáni I. században meghódították Pannóniát, Dáciát (Erdély) és Britanniát.

5.2.1. Az **ókori Róma magába olvasztotta a görög szellemiség vívmányait, arra építve saját művészetét, irodalmát, filozófiáját és etikai értékrendjét**. A köztársaság korának és a császárság korának kiemelkedő római alakjai között különös figyelmet érdemel Catullus (87-54), Vergilius (70-19), Horatius (65-8), Cicero (106-43) és Ovidius (Kr.e. 43-Kr. u. 18), valamint a természettudós Plinius Maior (23-79).

5.3. Nagy Theodosius halála után **az egységes Római Birodalom kettévált**. A Nyugat-Római Birodalom Pannóniától, a mai Dalmáciának megfelelő Illiriától és Egyiptomtól nyugatra terült el, fővárosa Ravenna lett. Az utolsó nyugatrómai császárt 476-ban Odoaker germán hadvezér hódoltatta és birodalmának helyét a nyugat és a keleti gót királyságok foglalták el. A Római Birodalom **igazi utóda a Konstantinápoly székhellyel kialakult Bizánci Birodalom lett**, melynek fénykora a VI. században, a nagy jogász császár **Justinianus** idején tetőzött. Ekkor épült Róma vetélytársának szánva a konstantinápolyi „Szent bölcsesség” temploma, a Hagia Sophia. Justinianus az évszázadok során alkotott római jog kodifikálásával kívánta helyreállítani a birodalom egységét. Azóta sem látott hatalmas munkát indított el.

5.4. Öt éven keresztül (528-533) konstantinápolyi jogtudósok közreműködésével hatalmas, 12 kötetes törvénytárba (Corpus Iuris) foglaltatta össze a császári rendeleteket, a jogtudósok elemzéseit és a praetorok állásfoglalásait. **Művének köszönhetően a római jog túlélte a birodalmat és az európai összetartozás egyik legtartósabb kötőerejévé vált**. Gyakorlatilag **a mai magyar polgári jog valamennyi klasszikus jogintézménye a hagyományos római jogra épül**. A Német-Római Szent Birodalom tagországaiban a XV. században végrehajtott „receptioja” (beépítés) után „pandektajog” (mindent tartalmazó) jog néven lényegében a XX. század elejéig hatályban volt. **Hatása valamennyi európai állam jogfejlődésében kimutatható**, a kontinentális, az angolszász, a common law és az északi államok jogrendszerében egyaránt.

5.5. **A Római Birodalom keleti és nyugati pilléreire épült fel az európai kereszténység két fő ága, a római és az ortodox katolicizmus**. Róma és Konstantinápoly között kialakult feszültség az 1054. évi kölcsönös (majd 1965-ben kölcsönösen visszavont) kiátkozásokkal

végleges egyházszakadáshoz vezetett. Bizánc hatalma utóbb a felemelkedő oszmán birodalom árnyékában fokozatosan hanyatlott. II. Mohamed 1453-ban elfoglalta Konstantinápolyt, aminek neve utóbb Isztambul lett. Ezzel Bizánc eltűnt az európai kultúrtörténet színpadáról. A konstantinápolyi pátriárka szerepét a moszkvai pátriárka vette át, a bizánci császári tekintélyt pedig Rettenetes Iván orosz nagyherceg 1547-ben a cári cím felvételével vindikálta Oroszország mindenkori uralkodóinak.

6. fejezet A kelta kultúra

6.1. Az európai civilizáció fejlődésére az Alpoktól északra és délnyugatra a kelta kultúra is rányomta bélyegét, de a Római Birodalom hatásával és a későbbi szellemi áramlatokkal szemben **nem vált kontinensünk integráló erejévé**. A gallok (a kelták latin eredetű elnevezése) lakta mai Franciaország és Bajorország területén Kr. e. XII. századig nyúlnak vissza az ásatások alapján megismert, temetkezési szokásaik alapján azonosított ún. „Urnfield” és „Tumulus” kultúrák. Ausztria területén a „Hallstatt” korszak (VI.-VII.század) kultúrájáról tanúskodnak a régi sóbányában talált leletek. A római és kelta kultúrák együttes maradványait tárták fel a hajdani Noricum, a Keleti Alpok térségében Pannóniától nyugatra létesült és a rómaiak által elfoglalt kelta királyság területén. Utóbb a kelták nyugatra terjeszkedtek, Kr.e. V. században az ír szigeten telepedtek le, majd onnan visszatértek a mai Anglia és Skócia területére. Bretagne, Pannonia, az Ibériai félsziget és a mai Svájc területén egyaránt megmaradtak a kelta birodalom un. „La Tène”, nyomai. Feltűntek továbbá a Balkán területén is, sőt Rómába is betörték. Viszonylagosan laza állami szervezettségük miatt azonban végül is a Római Birodalom és az északi germán törzsek közötti harcokban felmorzsolódtak.

6.2. **A kelták jelentős szerepet játszottak a kereszténység európai terjesztésében.** Ők voltak azok, akik a keresztény hitet magukkal vitték a Római Birodalom határain túli területekre, így például az ír szigetre.

6.3. **A kelták hagyományosan demokratikus szellemisége és kultúrája napjainkban is tovább él** a régi kelta birodalomhoz tartozó területek mai országaiban. Ennek egyik megjelenési formája a kelta szóból eredeztetett „celtic” név gyakori feltűnése a különböző sportegyesületek nevében Skóciától (Celtic Glasgow) Portugáliáig, sőt az Újvilágba áthajózott zarándokok („pilgrim fathers”) oda is magukkal vitték ezt a kötődést, ami visszaköszön a Boston Celtics kosárlabda csapat nevében is.

7. fejezet Népvándorlások

7.1. Mindezen történésekkel egyidejűleg az európai szárazföld belsejét az **ázsiai sztyeppéről érkező népek rohamai** rázkódtatták. A nyugati gótokat az V. században a **hunok** szorították maguk előtt egészen Rómáig. Attilát 451-ben Párizs szomszédságában verték meg a Catalaunumi csatában. Ezután Attila 453-ban újra Itáliában pusztított, ahonnan Nagy Leó pápa serege kényszerítette visszavonulásra. Innen hazafelé tartva érte a halál a kódexek szerint Pannóniában. Az **avarok** a VI. században nyomultak a Kárpát- medencébe, a honfoglaló magyarok is itt találták őket. Az évezred közepén a szláv törzsek már betelepítették észak-kelet Európát, majd dél felé terjeszkedve, a Balkánra szorították a közékük és Bizánc közé ékelődött bolgárokat.

7.2. **896-ban megérkeztek a magyarok** a Kárpát-medencébe, akik itt különböző eseti szövetségeket létrehozva végigkalandoztak az európai szárazföld minden táján, így Nagy Károly volt birodalmának egész területén, Itáliában és az Ibériai félszigeten az akkori Arab Kalifátus területére, sőt Bizáncba is behatolva (ahol írott emlékeink szerint Botond betörte a bizánci bronzkaput). **Kalandozásaiknak a szászoktól** (Merseburgnál 933-ban Henrik királytól, majd Augsburgnál a Lech patak mezején 955-ben Nagy Otto-tól) **elszenvedett vereségek vetettek véget**, arra készítetve elődeinket, hogy csatlakozzanak a nyugat-európai kereszténységhez és **szervezzék meg saját államukat**.

7.3. A magyarok szárazföldi kalandozásaival egyidőben **északról**, a mai Dánia és Svédország területéről a **vikingsk tengeri kirajzása** árasztotta el Európa tengerpartjait. Szállásterületük kiterjedt a mai Norvégiára, a X. században az ír szigetre és a skótok partjaira, majd Giraltáron át a Földközi tengerre és Kelet- Európát a szárazföldön átszelve a Fekete-tengerre is. A kontinensen „**északi emberekként**”, **azaz normannokként** tartják számon az ott letelepedett vikingeket. A róluk elnevezett **Normandiában** a IX. században vertek gyökeret, innen hódították meg Angliát, amelyet az 1066-ban **Hódító Vilmos** (William the Conqueror) által megnyert **Hastings-i csata** biztosított számukra.

8. fejezet Nagy Károly Birodalma, a legelső európai kontinentális integráció

8.1. A Római Birodalom szétesett, de romjain a **nyugati kereszténység terjedése lassan kontinentális méreteket öltött**. A frank törzsek a Duna-Rajna vonalán belül az V. századig már keresztény hitre tértek, kialakult az egyházi közigazgatás, létrejöttek a püspökségek, egyházmegyék és a **három matriculomot** (a születési, a házasságkötési és a halotti anyakönyvet) **vezető káptalanságok** (ahol mindent tudtak az ott lakó emberekről, amit napjainkig őriz a magyar mondás: „Nem káptalan az én fejem!”).

8.2. **Nagy Károly** 800-tól 814-ig uralkodott. A szászok megtérítésével kiterjesztette a **frank királyság** határait az Elbáig, azon túl már szlávok laktak. Birodalmát Közép-Európában a Pannon határgrófság védelmezte (hazánk dunántúli része ugyancsak Nagy Károly birodalmához tartozott), délen pedig egészen Lombardiáig terjeszkedett. A Római Birodalomhoz képest **uralma nem terjedt ki az angolszász királyságokra**, Bretagne-ra, valamint az arabok által megszállt Ibériai- félszigetre sem. Nagy Károlyt **III. Leó pápa** 800-ban **megkoronázta** és a neki egyébként is alattvalói hűséggel tartozó **Róma polgárai császárukká kiáltották ki**. Királyi udvartartását **Aachenben** (franciául Aix la Chapelle) rendezte be, a mai belga-német határ mentén. Birodalma csupán félévszázadnyi ideig állt fenn, de ezalatt **birodalmi alapon megvalósította az első európai kontinentális integrációt**. Európát vertikálisan osztotta meg és rendkívüli szigorral, következetes rendben igazgatta birodalmának sok-sok eltérő kultúrát képviselő alattvalóját, **megvetve ezzel a későbbi Német-Római Birodalom történelmi alapjait**.

9. fejezet A Német-Római Császárság

9.1. A három részre szakadt frank birodalom helyén a szász királyok új, nagy kiterjedésű és hosszabb életű **európai birodalmi integráció** alapjait vetették meg. **A mai Európa**

állami-politikai körvonalainak kialakulása az első három német-római császár, az un. **Otto-nidák** uralmára vezethető vissza. A kalandozó magyarokat utóbb Augsburgnál tönkrevető I. Nagy Ottót 936-ban koronázták Aachenben királlyá. A korábbi frank politikát követve **megvédte a pápai államot a magyarokkal** és a velük szövetséget kötött II. Berengár itáliai királlyal **szemben**, uralma alá hajtotta a Longobárd királyságot és **uralma alá hajtotta a római pápát is**. XII. János pápa 962-ben német-római császárrá koronázta, a római polgárok pedig vállalták, hogy a jövőben kizárólag a császár és annak fia együttes hozzájárulásával választanak pápát.

9.2. A Német-Római Császárság (a „Szent Birodalom”) fennállása közel **850 éven keresztül** tartott, az önálló és ugyanakkor **egymástól függő** európai keresztény **királyságok hol szorosabb, hol lazább szövetségét képezte**. Megemlítené, hogy a magyar **Zsigmond király** is betöltötte a német-római császár tisztét. Az Európa királyságait vertikálisan, tengertől tengerig integráló, az **európai államiság hagyományainak kialakításában és megőrzésében jelentős szereppel bíró integrációs államformát** a tagállamok uralkodói által választott közös császár személye fogta össze és szimbolizálta. A modern **Európa nemzeti törekvéseinek megerősödésével** és az új európai nemzetállamok kialakulásával fokozatosan **elvesztette jelentőségét**. A Szent Birodalom utolsó császára Habsburg II. Ferenc volt, aki I. Ferenc néven 1804-ben immár osztrák császárrá koronáztatta magát, majd 1806-ban végleg lemondott a német-római császári címről.

10. fejezet Európa az Újkor hajnalán, a kétféle európai embertípus kialakulása A francia és a spanyol egységes nemzetállam megteremtése

10.1. Napjaink európai integrációs folyamataira is meghatározó befolyással bíró kétirányú fejlődést figyelhetünk meg Európában, aszerint, hogy mikor és milyen körülmények között jöttek létre az egyes **nemzetállamok**. Az angol, erősen központosított királyi hatalom már rövidebb az **Angol Királyság 1066-ot követő megteremtésével** létrejött. A francia VII. Károly az angolok ellen vívott 100 éves háborúnak a Rouen városában utóbb máglyán megégetett Jeanne d’Arc segítségével történt győztes befejezését követően **1453-ban egységes nemzetállamként létrehozta a francia királyságot** és megteremtette az erős, mindent maga alá gyűrő központosított királyi hatalmat. Figyelmet érdemel, hogy **az olasz egység csupán 407 évvel később, 1860-ban, míg a német egység 418 évvel később, 1871-ben jött létre**.

10.2. **Az Ibériai –félszigeten három uralkodó osztozkodott**, a mai spanyol területen az **aragóniai** és a **kasztíliai** király, valamint a szárazföldi orientáció helyett már ekkor is a tengeri terjeszkedésben érintett **portugál** király. V. Alfonz aragóniai király 1435-ben megszerezte magának az Anjouk idősebb ágának kihaltával megüresedett nápolyi trónt. A két spanyol királyság nem sok hajlandóságot mutatott az egyesülésre, sőt még az együttműködésre sem. Így például a Százéves Háború folyamán következetesen az ellenkező oldalakon avatkoztak be a franciaországi küzdelmekbe. A **spanyol egyesülés kérdését végül is házasság oldotta meg**. Kasztília 1474-ben leányágon öröklődött tovább és **Izabella királynőt 1479-ben az aragóniai király, II. Ferdinánd vette feleségül**. Kezdetben együttesen, majd Izabella halála (1504) után egyedül kormányozta a két királyságot. Az **immár egységes Spanyolország** két tartománya (Kasztília és Aragónia) még évszázadokon keresztül megőrizte önálló közigazgatási szervezetét. Az egységes spanyol nemzetállam megteremtéséhez II. Ferdinándnak még egy jelentős feladatot kellett megoldania: **1492-ben**

Granada bevételeivel véglegesen felszámolta a mórok évszázadok óta tartó uralmát az Ibériai-félszigeten (reconquista).

10.3. **A francia királyság Párizsra épülő, központosított hatalmát új formában ugyan, de változatlan tartalommal vitte tovább az 1789-es francia forradalom,** amely a királyságot ugyan megdöntötte, de Párizs központosított hatalmát, immár **jakobinista cégér alatt** változatlanul fenntartotta, sőt tovább erősítette. (Ugyanez volt a helyzet a **Cromwell Oliver** vezette angol forradalom esetében.)

10.4. A francia és az angol középkori állami és társadalmi fejlődés **legmarkánsabb vonása** éppen az, hogy ebben a két országban az abszolutista, korlátlan központi királyi hatalom már igen korán létrejött és minden helyi hatalmi törekvést elnyomva megerősödött. Ennek következménye az lett, hogy **a francia és az angol (később brit) polgárság nem alakult önálló önkormányzati tevékenységre törekvő városi patríciussá,** mint az szembevetően **bekövetkezett** a központi hatalom önállóságot elfojtó béklyójától évszázadokon keresztül megmenekült **itáliai, németalföldi, svájci és német területeken.** (Megjegyzés: **ugyanaz** a szabadgondolkodó és **önszerveződő embertípus alakult ki Erdélyben,** ahol a honfoglalástól kezdve az ott élő **székelyek** a magyar államiság védelmében kifejtett határőrszolgálatukért cserébe jelentős függetlenséget élveztek a központi királyi hatalomtól. A későbbi századok során hasonló szabadság illette meg az Erdélyben letelepedett **szászok** közösségét is.)

Franciaországban és Angliában helyi (regionális) hatalom nem lévén, **az alattvalók mindenkor a király szolgálatában állottak,** bárhol is laktak az országban, a királyi székvárosban avagy vidéken. Belőlük kerültek ki a királyi államhivatalnokok, jogászok, a királyi adminisztráció nagyszámú személyzete. **Függetlenségük** és önállóságra való törekvéseik **elvesztéséért cserébe nemesi rangot kaptak.** Ők voltak a „ruha által nemessé lettek” (noblesse de robe), szemben a harc által szerzett ún. történelmi nemességgel (noblesse d'épée).

10.5. Mindezek azt eredményezték, hogy **a mai európai államok polgárai körében** is számosan **vannak olyanok,** akiknek alapvető **életszükséglete** a szubszidiaritásra épülő önkormányzatiság, **az önszerveződés,** a társadalomra háruló feladatok jelentős részének saját hatáskörben való elintézése. (Ennek legjobb példáját a svájci polgár adja.) Ugyanakkor **vannak olyan embertípusok is** (franciák, britek, oroszok és sajnos mi magyarok is ide tartozunk), akik olyan hatalmi rendszerben éltek, ahol **az önállóságra való törekvés,** a kezdeményező készség (talán az ún. szabad királyi városok büszke polgárait kivéve) a **központi hatalom szemében mindig is bűnnek számított.** Márpedig az önállósághoz és **önszerveződéshez nem szokott emberekkel sokkal nehezebb megteremteni egy szubszidiaritásra épülő, egyesült Európát.**

11. fejezet **Harc az óceánok feletti uralomért**

11.1. 1492-ben **Kolumbusz Kristóf,** genovai hajós, elfogadva, hogy a Föld gömbölyű, elhagyta a mediterrán beltenger jól ismert medencéjét és három hajójával nyugat felé vette az utat Indiába. Bízott benne, hogy ha minden igaz, akkor mindig nyugatra tartva előbb-utóbb célhoz ér. India helyett **az Amerikai Kontinentst fedezte fel. Ezzel lezárult a történelmi Középkor és kezdetét vette a napjainkig tartó Újkor.** Egyúttal Európa **nyugati partjain elterülő részek a „világ végéből”** (amint azt napjainkban is számos írországi és angliai kocsmá neve mutatja: „End of the World”) **a világ kapujává váltak.** Az ott alakult országok

felismerték a megnyílt lehetőségeket, a nemzetközi kereskedelem és a tengeren túli gyarmatosítás vezető hatalmai lettek. **A nemzetközi kapcsolatok súlypontja** a Földközi-tengeri városállamokból és a „felkelő nap” országainak az un. levantei kereskedelmét közvetítő **Közép-Európából áttevődött az atlanti térség hatalmas dimenzióinak előnyeit élvező Nyugat-Európai országokba**, először Portugáliába és Spanyolországba, majd utóbb Angliába, Franciaországba és Hollandiába. Ezt követően már sem a mediterrán, sem az északi országok, sem pedig a **szárazföld belsejébe zárt országok** („land locked countries”) **nem tudtak lépést tartani az un. „atlanti államok” fejlődésével.**

11.2. Egyidejűleg **megindult a harc a tengerek és ezzel együtt a gyarmatosítás hegemóniájának megszerzéséért.** Nelson admirális irányításával a sokkal kisebb (összesen 18 hajó), de jól szervezett és mozgékony angol flotta az Ibériai félsziget Giraltári csücskének Atlanti óceán felé eső részén található **Trafalgárnál tönkrevverte** a Villeneuve francia admirális által irányított közös spanyol-francia flottát és ezzel **porrá zúzta Napóleon világhatalmi álmait.** Jellemző, hogy az egymás nyelvét nem értő francia és spanyol tisztek teljes káoszt teremtettek a csata során, aminek az eredménye az volt, hogy a közel kétszeres túlerőben (33 hajó) lévő közös flotta vesztesége négyezer katona volt, az angolok mindössze 420 matrózt számláló veszteségével szemben. **Ettől az időponttól (1805. október 22.) tekintették Angliát a „tengerek urának” (England rules the waves).** Az utókorak tanulságul: Nelson már a csata legelején életét vesztette, de ezt az angolok sikerrel titkolták a végső győzelemig. Az admirális testét egy 300 literes rumos hordóba tették, hogy ép maradjon és méltóan ünnepelhessék Londonban a diadalt a **mai Trafalgár téren.** A Brit Birodalom alapjait megteremtő Nelson szerelme, Lady Hamilton pedig a legnagyobb nyomorban, koldusként halt meg.

12. fejezet A magyar nemzetállami fejlődés Mohácsig A középkori Magyarország Európa vezető hatalma

12.1. Ideje, hogy a nemzetállami fejlődés bemutatása kapcsán magunkról, magyarokról is szóljunk. Az ismert tankönyvi klisék helyett ezúttal **az összeurópai összefüggéseket** kívánjuk előtérbe helyezni. **A magyar történelem láthatóan két egymástól eltérő tartalmú, jól elkülöníthető részből tevődik össze. Az államalapítástól a mohácsi csatavesztésig tart az első rész, a második pedig attól kezdve napjainkig. Az első fejezet Magyarország sikertörténete.** A Magyar Királyság meghatározó súlyú geopolitikai jelentőségét az európai uralkodók már a kezdet kezdetén, államalapításunkkor felismerték. Ennek lényege: **az európai erőegyensúly fenntartása érdekében Európának életbevágó szüksége van egy erős Magyarországra.** A Magyar Királyság volt az, amely a Kárpát-medencében a mérleg nyelvét biztosította az északnyugati germánok, az északkeleti és a déli szlávok, valamint a latin érdekszféra között. Magyarország volt az, amely megakadályozta a Balti-tengertől az Adriáig és az Alpokig terjedő egységes szláv szuperhatalom kialakulását és ezzel nagymértékben elősegítette az európai multikulturális, soknemzetiségű fejlődés lehetőségeit.

12.2. **A Magyar Királyság** Amerika felfedezéséig és a mohácsi csatavesztésig **az akkori Európa vezető hatalmai közé tartozott.** Ebben az időben az egyes államok súlyát az mutatta, hogy a királyok követei milyen ültetési rendben foglaltak helyet a **Vatikánban.** **Mátyás királyunk követe** az asztalfőn helyet foglaló pápától számítva sorrendben **a negyedik helyen** ült, Spanyolország követe után, de Portugália követét megelőzve. Magyarország súlyának kialakításában a keresztény államiság megteremtése és a

kiegyensúlyozott diplomáciai kapcsolatok ápolása mellett jelentős szereppel bírt az is, hogy (mint utaltunk rá) a Távols-Keletről Európába érkező **szárazföldi kereskedelmi utak a Magyar Királyságon keresztül** haladtak, valamint az a körülmény, hogy Amerika felfedezése előtt **a középkori világ arany és ezüst termelésének négyötöde a magyarországi (felvidéki és erdélyi) bányákból származott**. Ugyancsak fontos tényező volt az ebben a korban aranyként értékelt gazdag magyarországi (Máramaros, Aknaszlatina) **sóbányák** szerepe.

12.2.1. A terjedelem korlátaira való tekintettel csupán **két történelmi tényezőt elemzünk részletesebben**. A Magyar Királyság **államközi kapcsolatait és diplomáciai művészetét**, valamint **a mohácsi tragédia körülményeit** kívánjuk beilleszteni **az európai dimenziók összefüggéseibe**.

12.3. **Diplomata királyunk: III. Béla**

A középkori Magyar Királyság **rendkívül kiegyensúlyozott, több lábon álló diplomáciai kapcsolatokat ápol**t, amely magas szintű intellektuális figyelmet szentelt a **latinok**, a **szlávok**, a **germánok** és az **angolszászok** irányában egyidejűleg történő, gondosan kiépített szövetségekre. A mohácsi csatavesztést követő évszázadok egyértelmű és egyoldalú germán (osztrák, német) diplomáciai hegemóniájával ellentétben középkori királyaink **jó kapcsolatokat** ápoltak a francia és a spanyol udvarral, az itáliai városállamokkal, Bizánccal, a Kijevi Nagyfejedelemséggel, továbbá a **csehekkel, lengyelekkel, szerbekkel**, valamint a német-római császárral, sőt Anglia királyával is.

12.4. Az előzőek bizonyítékként álljon itt **rövid elemzés legnagyobb „diplomata királyunk” III. Béla nemzetközi kapcsolatairól**. Mindenekelőtt utalni kívánunk arra, hogy **a házasságkötés ország gazdagító előnye**it már a Habsburgok előtt („boldog Ausztria, te csak házasodj”) felismerte III. Béla. Az 1173 januárjában megkoronázott III. Béla a Bizánci Császárságban töltötte ifjúkorát (Alexios néven). **Manuel bizánci császár saját lányát, Máriát szánta Béla herceg feleségének**. A már egyházilag jóvá hagyott jegyességet utóbb felbontották és **Béla Châtillon Anna antiochiai hercegnőt vette feleségül**. A már magyar királlyá koronázott Béla első feleségének halála után két teljes esztendőt töltött el azzal, hogy Magyarország érdekeit megfelelően szolgáló házasságot kössön. Első választottja Manuel bizánci császár nőági rokona, Theodóra volt, akit a bizánci trónviszályok miatt kolostorba kényszerítettek. A bizánci egyház azonban politikai okokból (ld. napjainkban az ortodox egyház direkt politikai befolyását!) nem járult hozzá ehhez a házassághoz. A keleti balsiker után Béla nyugaton nézett körül. Előbb II. Henrik angol király unokáját szemelte ki és csak ezen kísérlet kudarca után sikerült végre létrehoznia a **francia házasságot**, feleségül véve a Capeting családbéli II. **Fülöp Ágost francia király testvérét, (Capet) Margitot**. Béla királyunk személye ismert lett Európa-szerte. Így például amikor egy angol egyházi személy, bizonyos Gerald szerzetes Wales államberendezkedéséről és politikai kapcsolatairól ír, egyéb más európai királyok mellett III. Bélát is felsorolta a kor jeles uralkodói között.

12.5. **III. Béla szerteágazó európai diplomáciai tevékenységének főbb állomásai:**

12.5.1. Már trónra kerülése nemzetközi összefogás eredménye volt. Figyelemre méltó módon mind a keleti kereszténység (Manuel bizánci császár) mind a római katolikus egyház (III. Sándor pápa) támogatását élvezte. Itt említendő meg, hogy a művészettörténészek szerint **III. Béla uralkodásának idejére tehető a mai „Szentkorona” fizikai létrejötte**, melynek egyik

része bizánci, másik része pedig vatikáni eredetű, ezzel szimbolizálva a két „királycsináló” szerepét. III. Béla kifinomult diplomáciai érzékét bizonyítja ugyanakkor, hogy **a koronát elfogadta ugyan, de magát a kalocsai érsekkel koronáztatta meg, ezzel kifejezésre juttatva, hogy országát nem rendeli alá sem Rómának, sem Bizáncnak.**

12.5.2. Uralkodásának elején **szövetséget köt II. Szobeszláv cseh herceggel** és támadást intéz II. Jasomirgott Henrik, osztrák herceg ellen, aki a vele szemben trónkövetelésre felbujtott öccsét, Géza herceget bűjtatta.

12.5.3. Ezután jelentős magyar katonasággal támogatja a bizánci császár által a törökök ellen Kis-Ázsiában folytatott hadjáratot.

12.5.4. Amikor meghal az őt támogató bizánci császár, III. Béla visszafoglalja Bizánctól a korábban elvesztett Dalmáciát, majd a **szerbek fejedelmével**, Nemanja Istvánnal **szövetkezve** hadjáratot indít a Bizánci Birodalom ellen. Hatalmi szigorát mutatja, hogy saját anyját, a már egy ideje fogságban tartott Eufrozina királynét politikai ellentörekvései miatt Bizáncba száműzi.

12.5.5. A XII. század végén diplomáciai levélváltással **szövetséget köt II. Henrik angol királlyal** és meghirdeti Jeruzsálem visszafoglalását célzó, sorban immár harmadik keresztes hadjáratot. A megindult kereszteshadjárat kapcsán III. Bélánál vendégeskedik Esztergomban **Barbarossa Frigyes német-római császár, Oroszlánszívű Richárd angol és II. Fülöp Ágost francia király**

12.5.6. A kijevei nagyfejedelemmel szövetkezve **elfoglalja Halicsot** (Kárpátaljától észak-keletre eső terület) és annak irányítását kisebb fiára, András hercegre bízva. A Halics ellen meginduló orosz támadásokban III. Béla **Kijev szövetségese**.

12.5.7. Imre herceget, későbbi utódát halála előtt röviddel megkoronáztatja és a Magyar Királysághoz csatolt **Horvátország, valamint Dalmácia kormányzójává** nyilvánítja.

12.6. Magyar diákok Európa egyetemein

Diplomata királyunk intellektuális európai szerepére utal, hogy a **magyar diákok ekkor jelentek meg először francia és az itáliai egyetemeken**, de az írásbeli bizonyítékok szerint a távoli **Oxfordban is** megfordult már egy „Magyarországi Miklós”. A párizsi egyetemen több magyar diák is tanult. Egyikük esetében a párizsi Szent- Genovéa monostor apátja elismerő levelet írt III. Béla királynak, igazolva, hogy a magyar diák elhunyt Párizsban, de nem hagyott maga után semmiféle adósságot! (Láthatóan ez már az akkori egyetemi diákság körében is rendkívüli dolognak számított.) 2/

12.7. Az Árpád-házi címer és a királyi közigazgatás kialakítása

III.Béla a korabeli levéltári adatok bizonyítékai szerint **Európa egyik leggazdagabb királya volt**. Továbbfejlesztette a királyi közigazgatási rendszert, az un. „**hiteles helyek**” megteremtésével, ahol immár írásban rögzítették a legfontosabb jogi jelentőséggel bíró történéseket. Nagy figyelmet fordított nyugat-európai írástudók, művészek és kézművesek betelepítésére. Elsősorban szászokat és olaszokat hívott be. A Szentkorona mellett **végleges formát nyert az un. Árpád-házi címer**, melynek egyik oldalán az **apostoli kettős kereszt**,

másik oldalán pedig vízszintesen hétszer osztott vörös és ezüst mező szerepelt, vagyis az un. **Árpád-sávok**.

13. fejezet Mohács beillesztése az összeurópai hatalmi rendszerbe

13.1. **Mohács valóban tönkretette** az előző évszázadok során felépített (mint láttuk) **kiemelkedően magas értékrendet képviselő kultúránkat** és lezárta Magyarország sikertörténetét, hosszú időre **pontot téve hazánk jelentős európai szerepére**. Az ezt követő századok nemzetünk feldarabolásának és majdhogy nem kipusztításának időszaka volt. Mohács bekövetkeztek és pusztító hatásainak elemzésénél **lépjünk most túl azon a hagyományos megközelítésen**, hogy miért nem állt össze a Csele patak mentén a magyar sereg, miért kellett azt egy főpapra bízni és miért nem érkezett meg időben Szapolyai János erdélyi vajda seregével. **Nézzük meg, milyen erők és érdekek mozgatták** ebben az időben **az európai hatalmi törekvéseket** és **vizsgáljuk meg**, hogy a főszereplők személye közötti valamire való diplomáciai tevékenységgel **miként kerülhettük volna el nemzeti tragédiánkat**.

13.1.1. Mindenekelőtt nézzük meg: **kik és milyen célokat követve irányították ebben a korban Európa történéseit? Vizsgáljuk meg azt is, hogy mennyiben irányult Magyarország ellen a török támadás?**

13.2. A Habsburg-ellenes francia-török-angol szövetség

A megelőző évek során **két egymással szemben álló "szekértábor"** alakult ki. **Az egyik oldalon a Habsburgok szövögették világuralmi terveiket**, három szereplővel. **I. Ferdinánd** Bécsben uralkodott. Nála azonban sokkal hatalmasabb volt Madridban uralkodó testvére, **V. (Habsburg) Károly**, akit (Amerika felfedezése után) a spanyol gyarmatbirodalom megteremtőjeként tartanak számon. (A korabeli mondás szerint V. Károly birodalmában sohasem nyugszik le a nap.) A két Habsburg férfiú édes húga, **Habsburg Mária** pedig az utóbb a Csele patakba belefűlt, a cseh trónt is birtokló, **Jagelló-házból való Lajos királyunk felesége volt**.

13.2.1. A **Habsburgok fő ellensége**, a Mohácshoz vezető **magyarországi török hadműveletek kezdeményezője és mozgatója I. Ferenc francia király volt**. Seregét a Pávia-i csatában (1525-ben vagyunk!) V.(Habsburg) Károly spanyol uralkodó katonái tönkreverték, őt magát pedig foglyul ejtették és a Madrid melletti Alcasar börtönébe zárták. A következő év (1526) januárjában **V. Károly a rab francia királlyal aláírta az un. Madridi Szerződést**, amelyben szabadulásáért cserébe kötelezettséget vállalt, hogy „soha életében” nem szervezkedik a Habsburgok hatalma ellen, valamint a Habsburgok javára lemond Flandriáról és mindezek biztosítékeként túsul adta két kiskorú fiát. Röviddel **szabadulása után** azonban I. Ferenc semmisnek nyilvánítja madridi vállalásait (ld. keresztény királyi becsületszó!) és **belekezd a Habsburgok elleni bosszúhadjáratába**.

13.3. Mindenekelőtt el kellett dönteni, hogy hol gyengítsék meg a Habsburg világbirodalmat. A választás természetesen a gyengébbik oldalra, a Bécsben székelő I. Ferdinándra esett. Már csupán a szövetségeseket kellett megtalálni, ami nem volt nehéz. Az **európai terjeszkedést már régóta megindított Török Birodalom vezetője, I. Szulejmán szultán** örömmel kapott az alkalmon, hogy immár „keresztény” szövetségesre talált. Az osztrák uralkodó családot ugyancsak nem szívlelő, az angol trónon ülő **VIII. Henrik** elvi

támogatásáról (mai szóval "pozitív semlegesség") biztosította a szervezkedőket. I. Ferenc iránti szimpátiáját már akkor bizonyította, amikor a fogságban lévő I. Ferenc szabadon bocsátásáért közvetített a madridi udvarnál „kettőmillió arany Ecu” fejében.

1526 áprilisában a török sereg Isztambulból megindul Bécs irányába, I. Ferdinánd ellen. Igen ám, de útközben található a Magyar Királyság. II. Lajos királyunk megrettenve küldi követeit a keresztény Európa uralkodóihoz, segítséget kérve a törökök ellen V.(Habsburg) Károly spanyol királytól és német- római császártól, annak öccsétől, I. Ferdinándtól, III. János portugál királytól, továbbá VII. Kelemen pápától és a dúsgazdag Velencei Köztársaságtól. **Segítséget egyiküktől sem kap.** Csupán a Worms-i Birodalmi Gyűlés ígér négyezer (!) német íjász katonát, akik azonban sohasem érkeztek meg.

13.4. A magyar katonai stratégia történelmi hibája

Az előzőek szerint alakult nemzetközi háttér ismeretében **II. Lajos 1526 július közepén mégis elindul alig néhány ezer katona élén** Mohács irányába. Korunkkal ellentétben, akkoriban még nem működtek „stratégiai kutatóintézetek” százai, mindazonáltal nem kívántatik katonapolitikai és védelempolitikai zsenialitás, hogy arra a következtetésre jussunk: **ezt az ütközetet a magyar félnek mindenképpen el kellett volna kerülnie.** Erre több jó oka és több jó lehetősége is lett volna. A törökök elleni harc elkerülésére abszolút erkölcsi feloldást adott az a körülmény, hogy **II. Lajos királyunk sógorai, az akkori világ urai cserbenhagyták édes hűguk országát.** Parancsoló követelményként jelentkezett az, hogy a nyolcvanezres török sereggel szemben csupán negyedannyi katonát tudtunk összeszedni. Ilyenkor katonai stratégiák szerint **nem támadni, hanem tárgyalni kell.** I. Szulejmán szultán seregének pusztításait sikeres tárgyalásokkal a nálunk sokkalta kisebb erőt képviselő dalmát tengerparti városok könnyűszerrel elkerülték. Végül: **a török fél támadása nem ellenünk, hanem a Habsburgok ellen irányult** és tárgyalási hajlandóságukat az is előmozdította volna, hogy bennünket (azóta is) rokon népnek tartanak.

13.4.1. Mindent összevetve: az idegen királlyal terhelt és már ekkor idegen érdekszférába sorolt Magyarország azért rontott az iszonyatos túlerőben lévő török seregnek és utána azért vérezte ki magát másfél évszázadon keresztül, mert elfogadta azt az egyébként meglehetősen átlátszó érvet, hogy **„nekünk kell megvédeni a keresztény Európát”. Joggal merül fel a kérdés, miért nem a keresztény Európa védett meg bennünket?!**

13.5. A magyar nemzetállam tönkretétele

Már a mohácsi csatavesztést követő napon (augusztus 30-án) megözvegyült királynénk, **Habsburg Mária kiürítette** a Budai Várpalotában, királyaink által évszázadok során (Magyarország Európa egyik leggazdagabb királysága volt!) **felhalmozott kincseket**, aranyat, ezüstöt, készpénzt, azokat hajókra rakatta és **megindult velük fivéréhez Bécsbe.** (Utalás a jelenkorba: röviddel ezelőtt Visegrád magasságában több, ebből a hajórajból származó elsüllyedt roncsot találtak, a remélhető kincsekkel együtt történő kiemelésüket most szervezik.) Jó Mária királynénkat bátyja, V. (Habsburg) Károly Németalföld kormányzójává nevezte ki, ahol még további 24 éven keresztül uralkodott.

13.5.1. Végül **rövid utalás a keresztény Európa hálájára:** amikor másfél évszázad török megszállást és európai cinkos nemtörődömséget követően megszervezték a Buda felszabadítására indult sereget, már akkor jó előre gondoskodtak arról, hogy a **várható győzelem ne legyen egyidejűleg magyar dicsőség is.** Nevezetesen, ebben a seregben több

tízezer magyar katona is harcolt, de **önálló magyar hadtestek létrehozását nem engedélyezték**, hanem a magyar harcosokat szétesztették a három császári hadvezér (Lotharingiai Károly, Miksa Emánuel és Bádeni Lajos) egységeibe. Egyidejűleg azonnal megindult a legdurvább osztrák gyarmatosítás. Azt, hogy Magyarország immár csupán egy osztrák katonai és gazdasági érdekszférává alacsonyodott, mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy Buda visszafoglalását követően **több mint ötven évig magyar ember nem szerezhette ingatlant Buda várában.**

14. fejezet A modern európai nemzetállami eszmerendszer kialakulása

14.1. Az előzőekben ismertetett **középkori „egyetemesség”** államszervezeti rendjében a Német-Római Szent Birodalom és a katolikus egyház **hagyományai keveredtek**. A világot a mennyország tükörképének tekintették, ahol Isten ottani uralkodásának megfelelően a világi hatalmat egyetlen császár gyakorolja, az egyetemes egyházat pedig egyetlen pápa irányítja. Ennek megfelelően a német feudális államok és egész Észak-Itália a német-római császár uralma alatt állottak. A XVII. század közepéig **a Szent Birodalom elméletileg elég erős lehetett volna** ahhoz, hogy egész Európát uralma alá hajtva **teremtse meg az európai egységet**. A francia és az angol királyság ebben a rendszerben a hatalmi perifériára szorult. **A német-római császár azonban sohasem került ilyen központi hatalom tényleges lehetőségének közelébe.** Jóllehet, **a feudális urak** elvileg a császár hűbéresei voltak, **a gyakorlatban azt tették, amit akartak.** Több dinasztia is pályázott a császári koronára, miközben **a központi hatalom szimbolikussá vált.**

14.2. A császár ugyan személyében látszólag egyetemes uralkodó volt, de hatalmával nem tudott élni. **Európában sajátos kettősség alakult ki:** Európa peremén Franciaország, Spanyolország és Portugália elutasították a Német-Római Szent Birodalom hatalmát, bár mély katolikusként az egyetemes egyház tagjai maradtak. A XVI. század első felében a Habsburg dinasztia egyes házasságok révén állandó jogot formált a császári koronára és **V.(Habsburg) Károly** uralkodása idején már ténylegesen **megfogalmazta egy Közép-Európai Egységes Birodalom kialakításának igényét**, amely a jelenlegi Németországból, Ausztriából, Itáliából, Csehországból, Szlovákiából, Magyarországból, Kelet-Franciaországból, Belgiumból és Hollandiából állt volna.

14.3. **Csakhogy** ebben a történelmi folyamatban (XV.-XVII.század) **az emberi szellem olyan feltörekvő irányzatai jelentkeztek, amely a pápaság és a császárság hatalmát idővel megrendítették.** A középkor egyeduralkodó, katolikus egyházi és világi hatalmát eleinte a humanizmus és **a reneszánsz** kérdőjelezte meg, majd **a reformáció össze is roppantotta azt.** A **humanizmusként és a görög-római szellem újjászületéseként** (renaissance) megindult európai kulturális áramlat az egyháznak Isten dicsőségét és a földöntúli üdvözülést középpontba helyező hatalmi törekvései helyett immár **az embert**, testi és szellemi szabadságának teljességében **állítja filozófiájának középpontjába**, az Igazságot, a Szépséget és az emberi Dicsőséget hirdeti.

15. fejezet A humanizmus és a reneszánsz győzedelmes szellemisége

15.1. Az **Itália városállamaiból indult**, az európai szellemiséget két évszázadon keresztül meghatározó irodalmi és művészeti reneszánsz **legnagyobb személyiségei Dante, Petrarca,**

Boccaccio és Angliában **Shakespeare**, a képzőművészetben **Michelangelo**, **Leonardo da Vinci**, **Giotto**, **Botticelli**, a Nürnbergben élő, **Ajtósi néven magyar születésű Albrecht Dürer**. Ennek a kornak a szellemiségét **Rotterdami Erasmus** filozófus foglalta rendszerbe és emelte tudományos szintre. Erasmus tanai rendkívüli befolyással bírtak Magyarországon is és a kor jelentős egyetemein (Oxford, Louvain, Parizs, Strassburg, Firenze, Bologna) egyaránt. A **nemzetállami filozófia előfutáraként** alkotott ebben a korban Erasmus angliai kortársa, **Morus Tamás**, aki **Utópia c. híres művében** egy **elképzelt államideált** fogalmazott meg. A humanizmus a **természettudományok terén is** döngette a katolikus egyház által képviselt, a változatlanyságot, és az állandóságot hirdető **skolasztikus** szemléletet (amely vallási dogmák alapján álló, a valóságtól elszakadó, formális, okoskodó gondolkodásra épülő filozófia). **Kopernikusz**, bár a katolikus egyház tagja volt, alapjaiban ásta alá az egyház legfőbb természettudományi dogmáját, véget vetve az un. „geocentrikus” világszemléletnek, amely azt tanította, hogy a Világmindenség közepe a Föld. Az ő életművével indult meg a humanista szellemiségű támadás a középkori egyház dogmatikáján alapuló természettudomány ellen. Tanítását egy évszázaddal később **Galileo Galilei**, olasz csillagász fejlesztette tovább.

15.2. **Az európai nemzetállam megteremtésének jogfilozófiai alapjait** egy németalföldi jogtudós, **Hugo Grotius** is ebben a korban fektette le, két, máig is ható, átfogó jogtudományi művében. A **Szabad tengerről** (De mare liberum) írott művében a tengereken való szabad hajózásért és az angol tengeri uralom megszüntetéséért száll síkra. A **nemzetközi közjogban napjainkban is alapműnek számító Háború és béke jogáról** (De iure belli ac pacis) c. művében hitet tesz a **nemzetektől elvitathatatlan önálló államalkotási jog** alapkövetelménye mellett. Jogelméletének alapja arra épült, hogy a törvénynek „a szabad és logikus emberi elme” tükörképét kell képeznie. A háborút akkor tartotta legitimnek, amennyiben **valamely nemzetállam elleni támadás** az állami függetlenség alapvető érdekeit, a szabad kereskedelem működését és a szabad polgárok jogegyenlőségét veszélyezteti.

15.3. A **humanizmusnak** az emberi szellemet az egyházi dogmáktól megszabadító és a kritikai gondolkodásmódot alapkövetelményként megfogalmazó **filozófiája vezetett el 1517-ben a Reformációhoz**, amikor **Luther Márton** a Katolikus Egyház megreformálására irányuló Tétéleit kiszégezte a wittenbergi vártemplom kapujára. Luthert ugyan rövidesen kiátkozta az Egyház (ami egyúttal azt is jelentette, hogy bármikor, bárki szabadon megölhette), de az általa megindított folyamat a **Római Katolikus Egyház egyeduralmának végéhez vezetett**. A lutheránus tanokat hirdető **Evangélikus Egyház** mellett a genfi **Kálvin János** megteremtette az un. **Református Egyházat**, majd intézményes kereteket kapott az **Unitárius Egyház** is. A kontinentális reformáció folyamatába illeszkedve 1534-ben VIII. Henrik angol király megtagadta Róma központi egyházi szerepét és megalapította az **Anglikán Egyházat**, melynek feje a mindenkori angol uralkodó. A skandináv államok Luther nyomdokain alapították meg evangélikus egyházaikat.

16. fejezet **Richelieu az új állameszme (raison d'état) és a hatalmi erőegyensúly elméletének megteremtője**

16.1. Az **egység eszméjének** előzőek szerinti **összeomlásával** Európa felemelkedő **nemzetállamainak új eszmerendszerre volt szükségük**, amely igazolta az egyháztól való elszakadásban rejlő eretnokségüket és **lehetővé tette a nemzeti érdekek mindenek fölé helyezését**. Ezt az eszmerendszert Richelieu bíboros hozta létre, aki 1622 és 1642 között Franciaország miniszterelnöke volt. A „raison d'état” szerint egy nemzetállam gazdagsághoz

fűződő érdeke minden olyan eszközt igazol, amely ezt a célt előmozdítja, vagyis **a középkor egyetemes valláserkölcsei normáit felváltja a nemzetállam érdeke.** (Ezért a "raison d'état" elnevezést magyarra leginkább az „ésszerű állam” vagy az „államérdek” szavakkal adhatjuk vissza.) Richelieu másik találmánya a „hatalmi erőegyensúly”, melyet a Szent Birodalom által megteremthető egységes monarchia iránti elvont nosztalgia helyére illesztett be az európai eszmerendszer keretében. Ez az elmélet legelőször és legteljesebben **Európa első nemzetállamában, Franciaországban** bontakozott ki a gyakorlatban. A vallási korlátok leomlásával Franciaország **hasznot kezdett húzni** azokból a viszályokból, amelyeket a **reformáció szított** a szomszédos országok között. A francia uralkodók felismerték, hogy az ősi ellenség, a Német-Római Császárság reformáció következményeként előállott hanyatlása jó alkalmat ad Franciaország megerősítésére és lehetővé teheti hegemoniáját az európai kontinensen. Erre utóbb különösen szüksége volt a tengereken való uralom lehetőségének Trafalgar miatti elvesztésével.

16.2. A Vesztfáliai Béke, Németország feldarabolása és meggyengítése

Richelieu könyörtelen pontossággal fogalmazta meg terveit. **Felismerte**, hogy a jövő Európájában **Franciaország** lélekszámát, gazdasági kapacitását és katonai erejét tekintve **mindenkor csakis a Németország mögötti második helyet szerezheti meg.** Ezért **kialakította** Franciaország évszázadokon keresztül sikerrel követett „**Németország-politikájának**” kettős **célkitűzését**, mely szerint: **”Meg kell akadályozni Németország egységét, vagyis a németek legyenek megosztva és egyidejűleg annyira meggyengítve, amennyire csak lehet.”** Richelieu bíboros a **Harmincéves Háború** (1618-1648) zseniális irányítása során mindkét célkitűzését megvalósította. Katolikus bíborosként **semmibe vette vallási kötődését és kizárólag francia állam érdekeit („raison d'état”!) szolgálva** Európa protestáns fejedelmait a németek ellen fordította, sőt még a „pogány hitű” Török Birodalommal is szövetséget kötött ennek érdekében. A háborút lezáró Vesztfáliai Béke idején, a történelem egyik legkegyetlenebb és legpusztítóbb, háborújának eredményeképp a német nyelvterületű Európa siralmas állapotba került, **a német lakosság több mint egyharmadát kipusztították**, hatalmas területek váltak lakatlanná. A korabeli pápa (VIII. Orbán) a bíboros halála után így értékelt: *„Ha van Isten, Richelieu bíborosnak sok mindenért bűnhődnie kell. Ha nincs, akkor elmondhatja magáról, hogy sikeres politikus volt.”*

Európa német nyelvű lakossága két fegyveres táborra oszlott: protestánsokra és katolikusokra. A reformáció fegyveres formáját képező huszita mozgalommal Prágában (**Husz János**) pattant ki az a szikra, amely utóbb a harminc évig tartó háború kirobbanásához vezetett és végül is a teljes német lakosság belesodródott a konfliktusba. Amint **a németek lassan elvéreztek**, fejedelemségei a protestáns dán és svéd seregek könnyű prédáivá váltak. **Richelieu tudatosan húzta a háborút**, hagyta kimerülni a németeket, majd amikor a győzelem kézzelfoghatóvá vált, a francia hadsereg is bekapcsolódott. **Eszközökben nem válogatott**, (újabb, napjainkban is érvényesülő módszert bevezetve) támogatta ellenségeinek ellenségeit, megvesztegetett, orvgyilkosokat bérelt fel, lázadásokat szított és uralkodó családokat tönkre tevő dinasztikus viszályokat szított. Mindazonáltal, **racionális meggyőződése olyan szellemi nagyságok társaságába sorolta**, mint Descartes és Spinoza, akik szerint **”az emberi cselekedetek tudományosan feltérképezhetőek”.**

16.3. Franciaország az európai kontinens első számú nagyhatalma

Richelieu politikai gyakorlatában mindenekelőtt a **Habsburgok szűklátókörű, bigott vallásosságát és ennek következményeként előálló nehézkességét használta ki.** A bíboros sosem szalasztotta volna el azt a lehetőséget, amely II. Ferdinándnak a háború 11. évében

kínálkozott. A protestáns fejedelmek ekkor készek voltak elismerni a Habsburgok politikai szupremáciáját, ha ez vallásszabadsággal párosul és megtarthatják a reformáció során megszerzett egyházi birtokaikat. Ferdinánd azonban nem rendelte alá vallási elhivatottságát politikai szükségleteinek és kiadta a visszaszolgáltatást előíró Restitúciós Rendeletét. **A vakbuzgóság győzelme volt ez a célszerűség és a politikai érdekek felett.**

16.4. Amennyiben azzal mérjük fel egy politikus sikerességét, hogy a maga elé tűzött célokat mennyire valósította meg, **Richelieu-t az újkori nemzetállami filozófia és történelem egyik legnagyobb hatású alakjának kell tekintenünk.** Olyan világot hagyott maga után, amelyet gyökeresen megváltoztatott ahhoz képest, amelyben működését kezdte és **olyan politikát indított útjára, amely Franciaországot számos gyengesége ellenére az európai kontinens első számú hatalmává tette az elkövetkező századokon keresztül.** A bíboros rendkívül erős nemzetállamot hagyott örökül a francia királyoknak, határain a gyenge és területekre szakadozott Németországgal, valamint a hanyatlásnak indult Spanyolországgal.

16.5. A Napkirály és Orániai Vilmos összecsapásai

A Nagy Szövetség, az újkori Európa „egyetlen ország ellen irányuló” legátfogóbb szövetségi rendszere

A francia nemzetállami dicsőség (gloire) felvirágoztatóját, a **Napkirályt (XIV. Lajos)** azonban már **nem elégítette ki** a bíboros által megteremtett „biztonság” tudata, ő ebben **már a területi hódítások lehetőségét látta.** A „raison d'état” túlzásba vitt hevületében hódítási törekvéseivel **maga ellen fordította szinte egész Európát** és olyan francia ellenes koalíciót kovácsolt maga ellen, amely keresztül húzta saját számításait.

Richelieu hatalmi **egyensúlyi politikáját a gyakorlatban legelőször a holland származású, vasakarattal bíró és rendkívül gyors észjárású Orániai Vilmos alkalmazta,** aki III. Vilmos néven Anglia uralkodója lett.

Orániai Vilmos a szigetország népének elégedetlenségét kihasználva 1688 decemberében elűzte az utolsó Stuart uralkodót, II. Jakabot. A **Cromwell Olivér** forradalma által 1642-ben beindított, majd a Stuart–restauráció révén megtorpant angol államfejlődési folyamatot Orániai Vilmos vitte végső győzelemre. Az általa vezetett „dicsőséges forradalom” véglegesen lezárta az angliai abszolutisztikus önkényuralom évszázadainak hosszú korszakát és intézményesítette az angol (majd brit) parlamentarizmus napjainkig működő rendszerét, melynek lényege, hogy a király (királynő) uralkodik, de nem kormányoz („rules but does not govern”).

16.6. Orániai Vilmos szülőföldje, Hollandia és megszerzett királysága (Anglia) egyaránt ki voltak téve a francia Napkirály hódítási törekvéseinek, ezért olyan koalíciók kialakítását tűzte ki célul, amelyek Franciaország hatalmát minden oldalról megtépázzák. Az alacsony, púpos és asztmás Vilmos a Napkirály számára nem olyan embernek tűnt, aki meg tudná őt alázni. **Vilmos azonban tisztán látta, hogy amennyiben XIV. Lajos elfoglalja a spanyol Németalföldet, az halálos veszélyt jelent Angliának.** Következésképpen olyan szerződésrendszert alakított ki, amely Franciaországgal szemben biztosította az erőegyensúlyt (balance of power). Orániai Vilmos **létrehozta az úgynevezett Nagy Szövetséget, az újkori Európa legnagyobb, több nemzetállamból álló koalícióját, amelyet egyetlen hatalommal szemben valaha is alkottak.** A résztvevők: Hollandia, Anglia, Svédország, Spanyolország, Ausztria, Szászország és Szavója. Ezután negyed századon át (1688-1713) XIV. Lajos folyamatosan háborúban állt ezzel a koalícióval, a siker minden reménye nélkül.

Franciaország „raison d'état” politikájának végül is a többi európai állam érdekei vetették gátat. Franciaország ugyan megmaradt a kontinens leghatalmasabb államának, de nem vált egyeduralmúvá. A „raison d'état” **gátlástalan törekvéseinek** Richelieu bíboros másik „találmánya”, vagyis **az erőegyensúly követelménye szabott** napjaink biztonságpolitikai alapelveinek is **megfelelő határokat**.

17. fejezet Nemzetállami egységesítési folyamatok Európában

17.1. **A XVIII. század francia felvilágosodása**, Diderot szavaival élve a „szabadság évszázada”, **megteremtette** a feudális államszerkezet felszámolásának **államelméleti-filozófiai alapjait**. A vallási tabukat és az emberi szabad szellemet gúzsba kötő valamennyi más tabut elfogadhatatlanná és nevetségessé tevő felvilágosodás (franciául: Lumières, németül: Aufklärung, olaszul: Illuminismo) **elvezetett a Nagy Francia Forradalomhoz**, megdöntötte a francia királyságot és **megteremtette a modern európai államiság struktúráját**. Egyidejűleg olyan hatalmas szellemi erőforrásokat szabadított fel, amelyek immár összeurópai méretekben teremtették meg a modern, akadályoktól mentes polgáriasodás alapfeltételeit.

Európa ekkor vált a világ vezető kontinensévé.

17.2. **A felvilágosult európai ember elhitte önmagáról, hogy képes a világ meghódítására.** Felfedező és gyarmatosító expedíciók indultak a világ valamennyi irányába. **A tudományok soha nem látott eredményeket értek el.** Így a társadalomtudományok területén mindenekelőtt a filozófia, a történelem és politika tudományok, valamint **a jogtudományok eddigi államszervezési hegemóniája mellé** megjelent immár a **közgazdaságtudomány** is. Új találmányok korábban soha nem látott nagy számát eredményezte a természettudományok területén a kémia és a fizika fejlődése és különösen kiemelkedő eredményeket értek el a **botanika, a zoológia** (összefüggésben a világméretű felfedező utakkal) és a **matematika**. A fejlődés **elvezetett az olasz és a német nemzeti egység megteremtéséhez**, valamint az I. Világháborúhoz, egy sor új közép-európai kisállam kialakulásához, majd az újabb világégéshez. A II. Világháborút követő bipolarizmus rendet és békét fenntartó megszűntét követően, a diktatúrák felszámolásának folyamatában elérkezünk napjaink európai nemzetállami fejlődésének előttünk végbe menő szakaszához.

18. fejezet A francia felvilágosodás és a modern francia nemzetállam kialakulása

18.1. A francia felvilágosodás gyökerei a XVII. századi Anglia tudományos és filozófiai értékrendjéből táplálkoztak. **Newton, Bacon, Hobbes és Locke** tanainak Franciaországban lelkes hívei voltak mindenekelőtt **Voltaire, Montesquieu és Rousseau**. A legnagyobb közülük minden bizonnyal Voltaire volt, aki könyörtelen logikával zúzta szét a katolikus egyház és a feudális hatalom által képviselt rend valamennyi elemét. Montesquieu az 1748-ban megjelent *A Törvények Szelleme* c. művében (amelyen több mint húsz éven keresztül dolgozott) **lefektette a modern államrendszer máig is irányadó téziseit**. Ennek lényege, hogy a demokráciát kizárólag oly módon lehet a gyakorlatban érvényre juttatni, amennyiben a feudális rendben egy kézben összpontosult hatalmi ágakat, nevezetesen a **törvényhozói** (parlament), a **végrehajtói** (kormány) és az **igazságszolgáltatási** (bíróság) **hatalmat egymástól elválasztjuk**, azokat oly módon tesszük önállóvá és függetlenné, hogy **azok között belső kontroll biztosítsa** a népszuverenitás letéteményesének (vagyis a polgároknak) jogait és a **jogsértések kiküszöbölését**.

18.2. **Rousseau** legfontosabb államelméleti művei (így az 1754-ben írott *Értekezés az emberek közötti egyenlőtlenség eredetéről*, valamint a különösen nagy hatású, 1762-ben megjelent *A Társadalmi Szerződésről*) már a Nagy Francia Forradalom közvetlen előkészítését szolgálták. A francia szellem, előzőekben említett óriásai önállóan alkotott műveik mellett egymással szorosán összefogva vettek részt az **emberiség szellemtörténetének kiemelkedő teljesítményét képező Francia Enciklopédia** megírásában. **A munkát** egy további francia halhatatlan, **Denis Diderot fogta össze**, aki 1745-től kezdődően 30 éven (!) keresztül irányította az Enciklopédia újabb és újabb köteteinek munkálatait. Ez a mű, amely tudományos elemzését és összefoglalását adta kora valamennyi tudományágának, ugyancsak jelentősen hozzájárult a francia forradalmi fejlődés továbbviteléhez. Diderot egyúttal a modern francia dráma megalapozója is volt. Vallotta, hogy a drámának elsősorban a tipikus társadalmi élethelyzeteket kell ábrázolnia.

18.3. A felvilágosodás francia filozófusainak és íróinak munkássága eredményezte azt is, hogy a **francia nyelv végleg felváltotta az írott anyagokban addig egyeduralkodónak számító egyházi nyelvet, a latint.**

18.4. A francia felvilágosodás szellemisége által beindított társadalmi erjedés **1789-ben elvezetett a Francia Forradalomhoz**, amelynek eredményeként megvalósult a hatalmi ágak szétválasztásának Montesquieu által hirdetett követelményrendszere. Ugyanakkor **a francia nemzetállam** több mint három évszázaddal korábban (1453-ban) megteremtett **erősen centralizált struktúráján csekély mértékben változtatott**. A korábbi feudális erőteljes központosítottságot immár a „**forradalmi jakobinus centralizáció**” váltotta fel, mely államszervezési megoldás **napjaink** francia államelméletének és gyakorlatának egyaránt **alapköve**. Az alábbiakban más összefüggésekben még elemezzük majd Bonaparte Napóleon, a Bourbon restauráció és III. Napóleon szerepét az európai nemzetállami fejlődésben, ugyanakkor utalni kívánunk még **a francia államiság jelenkorba mutató egyik érdekes mozzanatára**. Nevezetesen arra, hogy **1875-ben csupán hajszálon** (a nemzetgyűlési képviselők egyetlen szavazatán) **múltott a francia köztársasági államforma fennmaradása**. A királyság visszaállítására törekvő Bourbon-párti lobbis széles körű és jól szervezett társadalmi előkészítést követően a Nemzetgyűlésben szavazásra vitte az államforma kérdését. Egy közelmúltban készült felmérés szerint még az érettségizett franciák körében is kevesen tudják, hogy 1875. január 30-án 353-352 szavazati arányban utasították el a Francia Királyság újjáteremtését. Az ugyancsak ekkor megszavazott alkotmánymódosítás értelmében **azóta választják a francia köztársasági elnököt hétéves időszakra.**

19. fejezet Az 1772. évi svéd forradalom és a skandináv alkotmányos monarchiák

19.1. Az alábbiakban tekintsük át, hogy **egy felvilágosult**, erőteljes és intelligens **uralkodó miként kerülheti el a forradalmi erők győzelmét és őrizheti meg királyi hatalmát**, egyúttal beleillesztve azt a felvilágosodás eszmerendszerének alkotmányos rendjébe. A történetet **célszerű lenne tanítani** a diplomáciai és államvezetési művészetek oktatásában részt vevő **napjaink fiatalságának is**. Az események egyik meghatározó eleme még Richelieu bíboros és a harminc éves háború korába nyúlik vissza. Nevezetesen **a svéd királyi család** és a svéd előkelőségek annak fejében, hogy a francia érdekek szolgálatába állva bekapcsolódtak a pusztító vallásháborúba és részt vettek a német hatalom megroppantásában, **azóta is, évente hatalmas pénzüsségeket kaptak a Bourbonoktól**. A másik szereplő **III.**

Gusztáv svéd király, aki Haga grófja néven utazgatott Európában és nagy hódolója volt XVI. Lajos feleségének, Marie Antoinette-nek. Gusztáv igazi mai értelemben vett „playboy” (annak intellektuális változata) volt, Antoinetten kívül más nőket is szeretett, élvezte a fényt, a pompát, az irodalmat és a színházat.

19.2. Svédország ebben az időben **Lengyelországhoz hasonló közállapotokat mutatott**, a **főnemesség rendkívüli hatalommal bírt**, a **királynak** kevesebb előjoga volt, mint egy köztársasági elnöknek manapság, azzal a különbséggel, hogy a Parlamentben az ő **szavazata duplán számított**. Akkoriban két nagy párt harcolt egymással, a „Kalapok” és a „Sapkák” pártja. **Legfontosabb feladatuknak** annak eldöntését tartották, hogy **jó pénzért kinek adják el Svédországot**. A Sapkák kedvezményezettje **Nagy Katalin orosz cárnő** volt, míg a Kalapok a Bourbonok mellett érveltek. **Párizs** nem örült volna az oroszok északi megerősödésének és ezért **további évi másfélmillió fontot** ajánlott a francia udvar Gusztávnak, hogy törje meg a svéd főnemesség acsarkodását és **maradjon a francia vonal mellett**.

19.3. III. Gusztávot kemény fából faragták, anyai ágon Nagy Frigyes porosz király unokaöccse volt. A francia felvilágosodás és a francia forradalmi helyzet alapos ismeretében **Gusztáv elhatározta, hogy nem játssza el az áldozat szerepét** és úgy döntött, hogy odahaza megcsinálja saját forradalmát, ahol **a király lázadt fel zsarnoki arisztokráciája ellen, szövetséget kötve a köznemesekkel és a polgársággal**. Mindenekelőtt kifárasztotta a két parlamenti pártot, melyek közel két évig a királyi hatalom megnyirbálásának módjain, valamint az ország eladását szentesítő királyi eskü megszövegezésén vitatkoztak. Ezután titkon gabonaszállítási tilalmat vezetett be. **A nép éhezve elégedetlenkedett** és a gabonaszállítást felügyelő **főnemesek ellen fordult**. Majd színházi rendezői képességeket csillogtatva egy művi felkelést indított be, melynek leverésére saját öccsét küldte ki, amivel megszerezte a svéd hadsereg vezetését. Miközben a Kalapok és Sapkák az álforradalommal foglalkoztak, kirobbant az igazi népfelkelés. **A király** a vezető tiszteket palotájába záratta, elfogatta a hangadó politikusokat és végigvonulva Stockholm utcáin **szónoklatokban tájékoztatta népét, hogy „vége a nemesi zsarnokságnak”**. A nép éljenezte Gusztávot, akinek az általa összehívott újabb országgyűlés **köszönetet mondott, hogy helyreállította a demokráciát és a rendet** Svédországban. Az új alkotmányban teljes vallásszabadságot biztosított népének, amit annál is inkább könnyen megtehetett, mert az ország szinte kizárólagosan az evangélista vallást gyakorolta.

19.3.1. A fentiekben röviden **bemutatott folyamat eredményezte azt, hogy Svédországban ma is a III. Gusztáv által megteremtett közjogi alapokon nyugvó, virágzó alkotmányos monarchia működik**. Ugyanezt a példát követték a további skandináv királyságok is, **Norvégia és Dánia**.

19.4. **Ugyanez a lehetőség fennállt XVI. Lajos, a forradalomban lefejezett francia király részére is**. Ehhez azonban Lajos nem volt sem eléggé intelligens, sem eléggé határozott. Jóllehet, **uralkodása idején a nép viszonylagosan sokkal jobban élt, mint korábban**, de a király gyenge volt és **a francia főnemesség zsarnoki módszereinek szimbólumává maga az uralkodó vált egy személyben**. Lajost kevésbé érdekelték országának belügyei, szellemi képességei pedig nem tették lehetővé számára, hogy felismerje a francia felvilágosodás által megkövetelt alkotmányossági változtatások szükségességét. Miniszterelnöke, **Turgot** mindent elkövetett, hogy meggyőzze királyát az új kornak egy alkotmányos francia királyság megteremtését biztosító lehetőségeiről, de XVI. Lajos inkább a pompa híve volt, bölcs **tanácsadóját pedig megbuktatták az udvarnál lebzselő arisztokraták intrikái**.

20. fejezet **A napóleoni háborúk és a Bécsi Béke** **Az olasz nemzeti egység megteremtése**

20.1. A Nagy Francia Forradalom utóbb elvezetett annak a **Bonaparte Napóleon**nak a császárságához, aki **hódításaival egyidejűleg a felvilágosodás, a forradalom és a köztársaság eszményeit terjesztette Európa-szerte**. A feudalizmus változatlanágához ragaszkodó európai uralkodóházak ellenében, Napóleon az egyetemes **szabadság, egyenlőség és testvériség jelszavával irányította csapatait**. A számos tudományágban, így a matematikában, államtudományokban és jogtudományokban jártas, ellenségei által is zseniális képességűnek elismert hadvezér a meghódított területeken a győztes polgári forradalom eszméjét honosította meg. A jogegyenlőséget képviselő, **modern polgári törvénykönyve** (Code Civil vagy más néven **Code Napoléon**) a nyugat-európai **modern társadalmak és virágzó gazdaságok megteremtésének alapjaként szolgált**.

20.1.1. **Napóleon uralkodása alatt közelebb voltunk az európai egység megteremtéséhez, mint a Római Birodalom óta bármikor.**

20.2. Mindazonáltal az európai hatalmak számára mindez azt jelentette, hogy **Franciaország** egyeduralmi törekvése **veszélybe sodorta az európai egyensúlyt** és egyúttal egész Európát. A feudális uralkodók szövetsége (Nagy-Britannia, Ausztria, Poroszország és Oroszország) **a forradalom és Napóleon szellemiségét már nem tudták felszámolni**, de őt magát és hadseregét Waterloonál végleg legyőzték. A napóleoni háborúk végére Európa késznek mutatkozott arra, hogy az új nemzetközi rendet a hatalmi erőegyensúly elve alapján, tervszerűen alakítsa ki. **A győztes hatalmak 1814. szeptemberétől Bécsben tárgyaltak, hogy megteremtsék az új világrendet**. A brit koronát a külügyminiszter, az osztrák uralkodót **Metternich** herceg, míg a restauráció eredményeként trónra került XVIII. Lajost Napóleon korábbi külügyminisztere **Talleyrand** képviselte. **III. Frigyes Vilmos** porosz király és **I. Sándor** orosz cár nem engedte át másnak a dicsőséget és személyesen tárgyalt Bécsben. Ez az **öt államférfi olyan művet alkotott, melynek eredményeként Európa eddigi leghosszabb békés korszakát élte meg**. Európában **pontosan száz évig (1914-ig) nem volt kontinentális méretű háború**. A nagyhatalmak között negyven éven keresztül egyáltalán nem volt fegyveres összetűzés és az 1854-es Krími Háborút követően csupán partikuláris összecsapásokra került sor. (pl. osztrák-porosz, francia-porosz háború).

20.3. A Bécsben létrehozott **új világrend alapkövét a hatalmi erőegyensúly alkotta** és a tartós békét az garantálta, hogy az egyensúlyt olyan tökéletesen alakították ki, miszerint azt csakis elfogadhatatlanul nagy erőfeszítések árán lehetett volna felbontani. A béke további alapja abban állott, hogy kontinens országait morális értelemben véve is közös érdekek és közös értékek fűzték egymáshoz.

20.3.1. A **Bécsi Béke** erkölcsi **tartópillére az igazságosság volt**. A győztes felek **törekvése nem arra irányult, hogy a legyőzött Franciaországot tönkre tegyék és megalázzák**, hanem arra, hogy a szerződő feleket a közös igazságérzet kösse össze. (A biblia szavait idézve: *„Az igazságosság gyümölcse a béke léssen”*.) A megtorló jellegű béke tehertételt képez, mert a háborútól egyébként is kimerült győztesekre hárítja a feladatot, hogy féken tartsanak olyan országokat, melyeknek a számukra igazságtalan diktátum mielőbbi fegyveres felszámolása az egyedüli cselekvési alternatívát képezi. **Henry Kissinger bölcs szavai már a jelenbe mutatnak**: *„Bármely megaláztatást szenvedett legyőzött ország bizton számíthat az ellenséges érzületű többi legyőzöttek szinte automatikus támogatására. Ez volt később a Versailles-i rendezés átka. Nem volt könnyű nagylelkűnek lenni azzal a Franciaországgal,*

*amely Richelieu óta a legajásabb módszerekkel uralkodott Európa országai, mindenekelőtt Németország felett. Az államférfiak Bécsben mégis úgy döntöttek, hogy **Európa azáltal válik biztonságossá, ha Franciaország elégedett lesz, nem pedig tönkretett, megalázott és következésképpen bosszúvágó. Ha a győztesek Versailles-ban hasonló szövetséget kötöttek volna, talán sohasem tör ki a Második Világháború.**” 3/*

20.3.2. A Bécsi Kongresszus államférfiai azt is felismerték, hogy **fel kell adniuk Richelieu bíboros német-politikáját** és hozzá fogtak, hogy Németországot konszolidálják, anélkül azonban, hogy egységesítenék. **Létrehozták a Német Szövetséget** (Deutscher Bund), amelyben Ausztria és Poroszország kettős vezetése mellett még mintegy **harminc kisebb német királyság, fejedelemség és városállam vett részt** (ami a Napóleon előtti közel háromszáz német állami egységhez képest mégis csak előrelépést jelentett a német egység irányába is).

Mindazonáltal a Német Szövetség megteremtését követően röviddel, **megindult a kíméletlen harc** annak eldöntésére, hogy **ki vezeti a Szövetséget**, vagyis, hogy ki az erősebb: **Ausztria vagy Poroszország**. Ez a hatalmi harc végül is elvezetett a Bismarck kancellár által irányított, porosz vezetésű, egységes Németország megteremtéséhez (ld. a vonatkozó részben).

20.4. **Az olasz nemzeti egység** megteremtésére **1861-ben** került sor, vagyis pontosan **408 évvel az egységes Franciaországnak** a Százéves Háború lezárását követően, 1453-ban történt **megteremtése után**. Ez a feladat még a később ismertető német egységesítésnél is bonyolultabb volt. A **több száz önálló itáliai állami entitás** (királyságok, fejedelemségek, városállamok és olyan nagyhatalmú, önálló köztársaságok, mint Velence) az Újkor fejlődési szakaszába lépett Itália **áttekinthetetlen szövevényét képezte**. Déli fele az Anjou-ház nápolyi királyságából állott, középen az Egyházi Állam (Vatikán) foglalt helyet, **Rómától északra** pedig a tabló szinte leírhatatlanul bonyolult volt. Szinte **valamennyi nagyobb város külön köztársaságot képezett**, melyeknek egy része „guelf”-nek, más része pedig „gibellin”-nek vallotta magát, az olasz vérmérsékletből adódóan már csak azért is, hogy jó okuk legyen egymással állandóan hadakozni. A városállamok lakói **belső megosztottságban is éltek**, a **papság és a világiak, a nemesség és a polgárság, a kereskedők és iparosok, a patríciusok és plebejusok, a gazdagok és szegények közötti ellentétek** állandó véres pártharcokban jelentkeztek és a pártok győzelmét mindenkor ellenfeleik kifosztása, száműzése vagy meggyilkolása követte.

20.4.1. Külön figyelmet érdemel, hogy az Itáliai- félszigeten (a „Csizmán”) **egyetlen központosított** és a kor követelményeinek megfelelően modern **hatalom létezett, mégpedig a Katolikus Egyház állama**. A Vatikán mindenkor **jelentős erőfeszítéseket tett azért, hogy egyedüli központi hatalom maradjon**. Módszerekben nem válogatva igyekezett békétlenséget szítani és egymás ellen kijátszani a nevezett sok száz kisebb állami egységet és ezzel az **olasz állami egység megteremtésének legfőbb akadályát képezte**.

20.4.2. **Az olasz reneszánsz szerepe az egységes olasz nemzetállam megteremtésében**
Idővel a helyzet valamelyest egyszerűsödött, a nagyobb és erősebb városok **integráló tényezőkké váltak**. Így Lombardiában **Milánóé volt a vezető szerep** és erősödött **Verona, Pádua, Ravenna, Firenze és Róma** is. Az olasz reneszánsz jelentősen **előre mozdította az olasz nemzetállam ügyét**, mindenekelőtt azzal, hogy **a klérus vezető szerepét meggyengítve** ez a mozgalom mindenek előtt világi jellegű volt és **főszereplői az új, feltörekvő polgárság köréből kerültek ki**. Szellemissége már nem a középkor hagyományos elitjének (papság és lovagok) világképét és értékrendjét képviselte, hanem **már a világi**

értelmiségét, amely az itáliai városok írástudó, kereskedeleméből és bankári műveletekből (lombard bankházak!) élő **polgárságból emelkedett ki** és amely **az európai kultúra számára napjainkig is maradandó értéket teremtett**. Az olasz nemzetállam felé vezető megújulás **két lényeges eleme**: a modern értelemben vett **nemzeti eszme és az antik értékrend** újra felfedezése. A középkori lovagi költészet és történetírás már használta a köznép nyelvét, vagyis a **nemzeti nyelvet**, a katolikus egyház latin nyelvével szemben. Ugyanakkor az antik tudomány és irodalom eszmekincsét a papok oktatták és tették hozzáférhetővé. Itáliában ez a két áramlat együtt érvényesült, de már új formában.

20.5. **A nép nyelvén a polgárok szóltak, mégpedig már az egész „olasz nemzet”** nevében, akiknek az antikvitáshoz való kapcsolatuk merőben **más volt** mint a tudós papoké, nevezetesen **szabadabb szellemiségű, sokrétűbb és érzelmekben gazdagabb**.

Tevékenységük eredményeként az ókor teljes értékrendje, műveltsége, világnézete, erkölcsi értékei, életformája, művészete, államrendje egyaránt a széleskörű társadalmi tisztelet és rajongás tárgyává váltak. Az **ókori köztársasági Róma követendő példaként szerepelt**, felkeltve a vágyat, hogy Itália legyen újra szabad, egységes, egy nyelvet beszélő és legyen az itáliai népé.

20.6. **Jól jegyezzük meg: nép, terület, hatalom, nyelv és kultúra egysége, mind a nemzetállam alkotóelemei**. Mindez az „itáliai hazafiasság” új érzetét, új vágyait teremtette meg és egyúttal az „**egységes polgári nemzet**” megteremtésének gondolati **indíttatását adta**. Ezt a folyamatot erősítette az **olasz nyelvű nemzeti irodalom** kialakulása is (**Dante, Petrarca** és a többi reneszánsz szellemóriás már olasz nyelven írták műveiket).

20.7. **Az olasz reneszánsztól kezdve számítjuk az újkori Európa születését**.

Az olasz nemzeti egység megteremtését **jelentős mértékben segítette** elő a XVIII. századi **francia felvilágosodás értékrendje**, majd **Bonaparte Napóleon és végül—különös módon – a tehetségtelen unokaöcs, III. Napóleon is**. A francia felvilágosodásnak itáliai édes testvérévé vált az un. **Újjáébredés („Rissorgimento”)** társadalmi **mozgalma**, melynek legfőbb célja a polgári forradalmi eszmék jegyében a **polgárosodási folyamat befejezése és az egységes Olasz Állam megteremtése** volt. Bonaparte Napóleon idején megvalósított francia uralom mérlege igen kedvező eredményeket mutatott Itália számára. A szabadság, egyenlőség, testvériség jelszavaival élve **az olasz polgárság** az államgépezet és a gazdaság minden pontján **magához ragadta a hatalmat**. Egyúttal Napóleon seregében **kinevelődött egy új olasz tisztikar** is, amely már **egységes nemzetben és Európában gondolkodott**. Ezek az olasz katonatisztek az 1800-as évek első felének társadalmi mozgalmában oly módon vitték előre az egyesülés ügyét, hogy ezt a folyamatot az 1848-as olasz forradalmat követő restauráció sem tudta már megállítani. A legfőbb cél ekkor Lombardia osztrák uralom alól való felszabadítása volt. Ehhez pedig jó segítséget nyújtott a Francia Köztársaságot időlegesen megdöntő és puccsal hatalomra jutott III. Napóleon is, akinek egyik fő törekvése Ausztria meggyengítése volt. 1858 júliusában **III. Napóleon titkos szövetséget kötött** a legerősebb itáliai állam, **Piemont miniszterelnökével, Cavour-ral** (az olasz Bismarck-kal) és erre támaszkodva a felek 1859-ben **Solferinonál döntő győzelmet arattak az osztrákok felett**.

20.8. **Lombardia** a már korábban megteremtett **Szárd Királyság** részévé vált és az ezzel **egyidejűleg megindult erőteljes népi forradalmi megmozdulások elsöpörték a maradék közép-itáliai abszolút monarchiákat**. 1860-ban a forradalom elérte Dél-Itáliát, felkelés tört ki Sziciliában is. **Garibaldi** vezetésével jelentős sereg szállt partra a felkelők támogatására (a

„marsalai ezrek”) és néhány hónap alatt megdöntötték a nápolyi Bourbonok hatalmát. (Garibaldi seregében **több 48-as magyar honvédtiszt harcolt, így Türr István is.**) Miután Szicília is csatlakozott a Szárd Királysághoz, szükségessé vált a korábbiakhoz képest immár hatalmas terület (az Alpoktól az „olasz csizma” végéig) **egységes közigazgatásának megszervezése.** A korábbi évszázadokban erősen feldarabolt **Itália szinte kínálta magát a nagy önállósággal bíró helyi önkormányzatok megteremtésére.** A centralizációt úgy hajtották végre, hogy nem semmisítették meg a helyi igazgatási egységek autonómiáját. Az **ekkor kialakított rendszer ma is** a fővárosban székelő központi kormányzervektől alapvetően független **olasz államigazgatás alapja.**

20.9. Az egységesítési folyamattal ugyanakkor olyan **negatív jelenségek is együtt jártak,** amelyek napjainkban is rányomják bélyegüket az olasz közigazgatásra. Nevezetesen, az egységesülő Olasz Állam teljesen átvette a csatlakozott itáliai területek hivatalnok gárdáját, annak érdekében, hogy biztosítsa a folytonosságot. Azonban ezekhez az új rendszerhez hű, további nagy számú adminisztratív tisztviselő kart is felvettek. **Az államigazgatási apparátus az egységesítési folyamat során néhány év alatt több mint ötszörösére duzzadt.** A manapság is **gyakran kifogásolt lassú, korrupt,** pontatlan és szakszerűtlen **olasz kormányzati munka („malgoverno”)** gyökerei ebbe az időszakba nyúlnak vissza. Mindezek sajnálatos módon **az Európai Unió adminisztrációjában is visszaköszönnek.**

20.10. **Az olasz egység megteremtése 1861 elején vált teljessé,** amikor március 17-én a törvényhozói testület Olasz Királyságként ünnepélyesen deklarálta az egységes Olasz Állam létrejöttét (408 évvel az egységes Franciaország létrejöttét követően). Figyelmet érdemel, hogy a teljes egység csupán Velence megszerzésével (1866-ban), majd 1870-ben a Pápai Állam még megmaradt részeinek bekebelezésével vált teljessé.

21. fejezet Richelieu „raison d’état” államfilozófiáját Bismarck „Realpolitik” elve váltja fel.

21.1. A napóleoni háborúkat lezáró Bécsi Béke két szövetségi rendszert hozott létre: a Négyes Szövetséget (Nagy Britannia, Ausztria, Poroszország, Oroszország) és a Szent Szövetséget (GB kivételével a másik három ország). **A Négyes Szövetség** elsősorban Franciaország ellen irányult. **Ebben az időben Európában (Napoleon után vagyunk!) a nagyhatalmak éppen úgy rettegték Franciaországtól, mint a XX. században Németországtól.** A Négyes Szövetség célja az volt, hogy együttesen (Waterloo győztese) **csírájában fojtsanak el bármely francia nagyhatalmi törekvést.** A **Szent Szövetség** a kontinens konzervatív uralkodóinak reakciós összefogása volt a forradalmi mozgalmak és az erősödő nemzeti törekvések megfékezésére (ld. az 1848-49-es magyar forradalom és szabadságharc leverését). **Fő céljuk a mindenkori európai fennálló politikai helyzet (status quo) konzerválása volt.** A két Szövetséggel az európai hatalmak a modern történelemben első ízben tűztek maguk elé pontosan kidolgozott, közös célt.

21.2. A Bécsi Béke további alkotása volt (mint korábban utaltunk rá) a Német Szövetség (Deutscher Bund) megteremtése, amely véget vetett Richelieu azon politikájának, hogy Németország legyen megosztva. A megoldás zseniális volt. A Német Szövetséggel az európai politikusok lépéseket tettek ugyan Németország konszolidására, anélkül azonban, hogy megteremtették volna magát a teljes német egységet is. A Bund immár túl erős volt ahhoz,

hogy Franciaország legyőzhesse, de túlzottan decentralizált ahhoz, hogy fenyegethesse szomszédait.

21.3. A Német Szövetség két vezető állama közül **Ausztria** (ahogyan Talleyrand nevezte: „**Európa Felsőháza**”) a **feudális-katolikus értékrend őrzőjeként élte életét**, ahol a teljes bel-és külpolitikai irányítás **Metternich kancellár kezében volt**, aki egyúttal a Bécsi Kongresszus utáni teljes európai nemzetközi rendszer irányításában is döntő szerepet játszott. A magyartörténelmi köztudatban (okkal) csupán az idő kerekét visszafogó, **reakciós kövületként fennmaradt kancellár** rendkívül művelt, ügyes, mondhatni **briliáns diplomáciai érzékkel és éleslátással bírt**. Metternich munkájának eredménye, hogy a Francia Forradalom és Bonaparte Napóleon idejében már **agonizáló Osztrák Birodalom az ő vezetésével újjászületett**, visszanyerte európai nagyhatalmi pozícióját és (jóllehet egyre tarthatatlanabb belső szociális és nemzetiségi feszültségek mellett) **további száz évre biztosította számára a sikeres fennmaradást**.

21.4. **Metternich bűvészként zsonglörködött az általa megteremtett két szövetséggel**: az Ausztria számára kellemes területi egyensúlyt Anglia segítségével, a belső forradalmi mozgalmak leverését pedig orosz támogatással biztosította, vagyis a belső felkelések ellen a Szent Szövetség, a külpolitikai biztonság garanciájaként pedig a Négyes Szövetség szolgált. Ausztria számára a legfőbb fenyegetést természetesen Poroszország és Oroszország jelentette, éppen a meglévő ellentétes érdekösszefüggések következtében. **Metternich azonban mindkét országot** az „Istentől származtatott királyság „védelmét szolgáló status quo kötelező erkölcsi rendjének elfogadtatásával **Ausztria legfőbb szövetségeseivé tette**. Ennek jegyében mindkét állam (legalábbis egy ideig) tartózkodott attól, hogy Ausztriával szemben kiaknázza reálisan meglévő erőfölényét, **jóllehet a háborús okok (casus belli) már ekkor is jócskán megvoltak**. Nevezetesen, **Poroszország úgy érezte**, hogy a német egység megteremtésére való lehetőségeit **gúzsba köti az osztrák dominanciával létrehozott Deutscher Bund, Oroszország** pedig a közép-európai és balkáni szláv népek orosz befolyás alá **kényszerítésének álmát dédelgette** már régóta.

21.5. A porosz-osztrák viszony

Ausztria számára mindenek előtt **Poroszország jelentett közvetlen veszélyt**. A napóleoni háborúkat megelőző korban **Poroszország a terméketlen és periférikus Észak-német Síkság egyik kicsi és jelentéktelen fejedelemsége volt**. Amikor azonban Nagy Frigyes porosz uralkodó (1712-1786) a **Habsburg Ház férfi ágának kihalása és Mária Terézia nőági uralkodását lehetővé tevő Pragmatica Sanctio elutasítása** ürügyén kirobbant **Osztrák Örökösödési Háborúban** (1740-1748) megszerezte, majd utóbb a **Hétéves Háborúban** (1756-1763) Ausztriával szemben **megtartotta a gazdag Sziléziát** és Lengyelország első felosztásakor (1772) **Brandenburgot is Poroszországhoz** csatolta, fejedelemségét olyan királysággá tette, amely **a széttagolt német államok között gazdaságilag és katonailag egyaránt a legerősebbé vált**.

21.5.1. Érdekes módon **a magyar köztudatban Poroszország, Nagy Frigyes és Bismarck is félelmet okozó, negatív értékítéletet és negatív érzelmeket keltő kategóriák**, jóllehet (és ez különösen Ausztriával összehasonlítva szembe tűnő) valamennyien **a kor társadalmi haladását szolgálták**. Nagy Frigyes **felvilágosult uralkodó volt**, akinek **nevéhez a feudális hatalom felszámolása**, a fejlődést lehetővé tevő **társadalmi és jogi reformok**, a polgárság megerősödése, valamint átfogó **gazdaságfejlesztő intézkedések** fűződnek. A **katonai tudományok iránti erős vonzalma** lehetővé tette számára, hogy magas fokú fegyelemre és kőkemény kiképzésre épülő, jól felszerelt, kis létszámú, könnyen bevethető és **ütőképes**

hadsereget hozzon létre. A fizikailag is tökéletesen felkészített **porosz gyalogos hadosztályok** képesek voltak naponta negyven kilométert is megtenni teljes menetfelszerelésben, miközben Ausztriában és nálunk is még a nemesi felkelések voltak divatban.

21.5.2. **Nagy Frigyes** egyúttal **nagyműveltségű ember** is volt, jelentősen támogatta a tudományokat, művészeteket és a kultúrát. Megalapította a Berlini Operát és maga is írt zeneműveket. Az ő személyes érdeme, hogy **Poroszország a Bécsi Kongresszuson** (mint az egyik waterlooi győző) **már Európa egyik döntéshozójaként vehetett részt**, Nagy Britannia, Ausztria és Oroszország egyenlő partnereként. Ugyancsak **Nagy Frigyes emelte Poroszországot** a többi, korábban nála sokkal erősebb német állam fölé (mint Bajorország vagy Szászország) és **biztosította** országa számára azt a **kiváltságos pozíciót**, hogy a **német nemzetállami egységet porosz vezetéssel teremtsék meg**. Ennek gyakorlati kivitelezéséhez azonban **egy további lángelmére volt szükség: Otto von Bismarckra, a „Vaskancellárra”**.

21.6. Otto von Bismarck

Bismarcktól a hazai történelemkönyvekben jobbra csupán **azt a riasztó mondatot szokták idézni**, miszerint „**a történelem nagy döntéseit nem többségi szavazatokkal, hanem vérrel és vassal hozzák meg**”. Bismarck egyénisége és munkássága azonban **ennél sokkal összetettebb** és sokkal szélesebb horizonton **bizonyította briliáns képességeit**. A tudatos, művelt, saját **magával szemben is könyörtelen, sokat dolgozó**, de ugyanakkor **a legkifinomultabb diplomáciában is mesternek elismert államférfi** mindenekelőtt **forradalmár volt**, természetesen korának viszonyai között. **Voltaire nyomdokain haladva, könyörtelenül zúzott szét minden feudális és klerikális tekintélyvet**. Az irányításával megteremtett egységes **Németországot a kor legmodernebb, felvilágosult és polgáris nagyhatalmává tette**.

21.6.1. Bismarck **harminc éven keresztül irányította a német politikát**. 1862-71 között I. Hohenzollern Vilmos porosz király **miniszterelnöké**ként, majd a Német Császárság megteremtését követően **mint birodalmi kancellár**. Kevés politikus változtatott saját korának viszonyain annyit, mint ő. Bismarck **hitvallása az un. „Realpolitik” volt, mely szerint** az államok közötti kapcsolatokat a **diplomáciai művészet mellett a nyers katonai erő dönti el**, ahol mindenkor **az erősebb**, a jobban képzett és jobban felkészült **győzedelmeskedik**. Vallotta, hogy csakis a bécsi rendszer megdöntése által tudja Poroszország a német egység megteremtésében reá váró hatalmas feladatot megoldani.

21.6.2. **Mindenekelőtt az ellenlábás Ausztriát kellett kiszorítani** az egységért folyó játszmából. **Erre Königgrätz-nél került sor** 1866 július 3-án, ahol a **von Moltke tábornok** vezette modern porosz hadsereg könnyű és **elsöprő győzelmet aratott a feudálisan rendezetlen osztrák csapatok felett**. Ezzel Bismarck **bebizonyította, hogy a németnyelvű államok vezető ereje már nem Ausztria, hanem Poroszország**. Az osztrákok számára Bismarck azt is egyértelművé tette, hogy a Szent Szövetség egykori tartópillérének számító **Poroszország feladta a status quo fenntartásának rendező elvét** és immár könyörtelenül a „Realpolitik” gyakorlatát követi. Figyelmet érdemelnek **Adolphe Thiers, III. Napóleon** adáz republikánus ellenfelének, **Franciaország későbbi köztársasági elnökének** Bismarck sikerét elemző **szavai**: *„Megérjük még V. Károly császár birodalmának visszatérését azzal, hogy most nem Bécsben, hanem Berlinben lesz a székhelye, közel lesz határainkhoz és nyomást fog ránk gyakorolni. Két évszázadon keresztül azért küzdöttünk, hogy szétzúzzuk ezt a kolosszust és most tehetetlenül szemléljük, miszerint szemünk láttára ölt újra testet”*. 4/

22. fejezet Az Osztrák-Magyar Monarchia megteremtése

22.1. **Königggraetz ráébresztette Bécsset, hogy új szövetségesek után kell néznie, ha fenn akarja tartani hatalmi pozícióit legalább Közép-Európában. Ezt az új szövetségest abban a Magyarországon találta meg, amelynek forradalmát alig néhány évvel azelőtt lábalt tiporta és amelynek szabadságharcát a Szent Szövetség rendszerének felhasználásával orosz cári segítséggel fojtotta vérbe. A Metternich-i osztrák politika jól látta, hogy a térség szláv nyelvű tengerében egyetlen olyan ország létezik, amelyet szövetségesként konszolidálva egyúttal nem erősíti meg a szláv pozíciókat,- ez az ország Magyarország volt.**

22.1.1. Jól kell látnunk, hogy a **königggraetzi osztrák vereséget alig egy évvel követő, 1867-es Kiegyezés** az akkori közép-európai politikai realitások egyenes következményeként vált lehetségessé és nem valamiféle „lángleme” találmánya volt. Mindez nem kisebbíti a Kiegyezés-hez vezető tárgyalásokat irányító **Deák Ferenc szerepét és politikai nagyságát. Ő azáltal lett a „haza bölcse”, hogy felismerte a kor bonyolult európai politikai konstellációjában bekövetkezett reális lehetőségeket és azokat eredményesen ki is tudta használni hazájának gyarapítására. Nem sok ilyen vezető politikusunk volt egész eddigi történelmünk során és Mátyás király óta – biztos állíthatjuk - egyáltalán nem volt sikeres reálpolitikusunk. Elég itt arra utalnunk, hogy önállóságunk megteremtéséért folytatott harcaink során a Habsburgokat rendre akkor támadtuk meg, amikor erejük teljében voltak (ld. II. Rákóczi Ferenc szabadságharcát 1703-1711 között).**

22.2. Amikor alig néhány évtizeddel Rákóczi után a Habsburg Ház férfi ágának kihalása miatt Európa vezető hatalmai (Franciaország, Spanyolország, Poroszország, Bajorország, Szászország!) **Nagy Frigyes vezetésével megtámadták Ausztriát (1740) a vezető magyar nemesi politikusok elutasították ehhez a szövetséghez felkínált csatlakozás történelmi lehetőségét. Rákóczi szellemiségét megtagadva elismerték a Pragmatica Sanctio által Mária Terézia részére megteremtett trónutódlási legitimitást, „Életünket és vérünket!” ajánlva Ausztria további hatalmához és a magyar függetlenség (az önálló magyar államiség) megteremtésének további feladásához.** (Újabb adalék a Mohácsnál elemzett ostoba szűklátókörűséghez, ahogyan a magyar politika a nemzetközi erőviszonyok teljes semmibe vevésével, az európai folyamatok által nyújtott reális politikai lehetőségek kiaknázása helyett ismételten az un. „heroisztikus virtuspolitikát” választotta.)

23.fejezet III. Napóleon

23.1. Ausztria legyőzése után **már csupán Franciaországot kellett megverni** ahhoz, hogy a német egység megteremtésével **Németország** valóban a **Kontinens első számú nagyhatalmává válhasson.** Franciaország ebben az időben újra császárság volt, miután Bonaparte Napóleon unokaöccse Louis Napóleon sikeres államcsínnel császárrá koronáztatta magát. A Bécsi Kongresszus koronás nagyhatalmai, az európai uralkodóházak csupán hosszas vívódás után szánták rá magukat Franciaország teljes körű diplomáciai elismerésére. A

„Tuilleirák szfinx”-jének gúnyolt Louis Napóleon a császár Bonaparte **nagybátyjához hasonlóan nagyravágyó volt, de nélkülözte annak zsenialitását, óriási műveltségét és következésképpen annak hatalmát is.** A fiatal korában német városokban nevelkedett Louis Napóleon különböző radikális, **forradalmi eszmékhez kötődött** és ezen érzelmi töltése valamint osztrák ellenessége következtében **jelentős szerepe volt** (mint korábban írtuk) **az olasz nemzeti egység megteremtésében.** Életének tragédiája, hogy egyúttal - sorozatos baklövései eredményeképpen - **jelentős szerepe volt Franciaország európai elszigetelésében és a német egység megteremtésében is.**

23.2. A már császárrá koronázott III. Napóleon **Bismarckhoz hasonlóan gyűlölte a Bécsi Béke rendszerét,** mert abban Franciaország elszigetelését és a francia nagyság (gloire) lábbal tiprását látta. A bécsi rendszert **Bismarckkal együtt** ugyan **sikerült végül is felrúgnia,** de kiszámíthatatlan **politikájának eredményeképpen Franciaország** hosszú időre (1918-ig) a **Kontinens másodrangú hatalmává vált.** A bonyolult külpolitikai összefüggéseket képtelen volt átlátni, szereplési vágyának következtében **újabb és újabb meggondolatlan ötleteivel** pedig olyan **káoszt teremtett** Európában, melyekből **rendre vesztesként került ki** (miközben Poroszország a fegyelmezett és tudatos Bismarck vezetésével folyamatosan erősítette pozícióit). **Lord Palmerston,** a brit külpolitika irányítója III. Napóleont így jellemezte: *”az ötletek olyan szaporasággal születnek a fejében, mint nyulak az ólban”.* 5/

23.3. **III. Napóleon igazán ott volt eredményes** és alkotott maradandót, **mely terület egyáltalán nem kedvelte.** Ez a **belpolitika** volt. Igen komoly szerepe volt a mai modern francia közállapotok megteremtésében. **Ő indította be a francia ipari forradalmat, ő hozta létre** a francia gazdaság dinamizmusához nélkülözhetetlen **modern bankrendszert** és az ő irányításával (valamint főépítésze **Hausman báró zseniális tervező** munkájának eredményeképpen) **alakult ki a mai világvárosi Párizs,** a csodálatos sugárutakkal és körgyűrűkkel (uralkodásának elején Párizs még elhanyagolt, középkori város volt, tipikusan szűk és csatornázatlan, kanyargó utcákkal, elrettentő közbiztonsági állapotok mellett).

24. fejezet A Krími Háború

24.1. A korabeli európai helyzet megértéséhez figyelembe kell továbbá vennünk, hogy a **hanyagló Oszmán Birodalom** (Törökország:”Európa beteg embere”) **még mindig jelentős területekkel rendelkezett a Balkánon.** A pusztuló egykori nagyhatalom **koncára két ország vetett szemet: Ausztria és Oroszország,** mindketten a Szent Szövetség tagjai és Waterloo óta egymás legfőbb támaszai. Az alábbiakban **azt mutatjuk be,** hogy a legfőbb szövetséges Oroszországból – elsősorban a két briliáns külpolitikus, Metternich és Bismarck rövidlátó és alkalmatlan utódainak sorozatos hibáiként – **miként vált a két német nyelvű európai hatalom legfőbb ellenségévé,** az ellenük létrehozott Antant legerősebb katonai pillérévé és egyúttal az **Osztrák- Magyar Monarchia sírásójává.**

24.2. Miután **Ausztria** Königgraetznél **elvesztette a német nyelvű területek feletti hegemóniát,** mindenekelőtt **a Balkán felé fordult,** ahol új befolyási övezetet és új piacokat keresett. **I. Miklós cár** birodalmának törekvéseit ugyanakkor az **a régi orosz álom** determinálta, amely abból állott, hogy **túl kell lépni a szárazföldi hatalom korlátjain, kijárást kell biztosítani a nyílt tengerre** és ehhez **meg kell szerezni** a törökök által ellenőrzött **tengerszorosok** (Boszporusz, Dardanellák) **feletti uralmat,** valamint **hídfőállást kell létesíteni a Balkánon.** Az orosz törekvéseket **mindenekelőtt Nagy Britannia nem nézte jó szemmel,** mely hatalom Trafalgár óta éberem öröködött a tengerek feletti egyedülálló

uralmán. (Vagyis az újabb kártyák leosztása egyaránt mutatott orosz-osztrák és orosz-brit konfliktus lehetőségeket. **Ilyenkor van igazán szükség megfontolt és ügyes diplomáciára.**)

24.3. **Amíg Metternich irányította az osztrák külpolitikát, kifinomult egyensúlyozó művészetének eredményeképpen sikerült egyidejűleg London szövetségét (GB-t nem érdekelte a Balkán) és Moszkva barátságát is megtartani. Metternichet azonban 1848-ban (a magyar forradalommal összefüggésben) menesztették és távozásával véget ért a kötéláncos mutatvány. A Ballhausplatz (osztrák külügyminisztérium) új urait már kevésbé érdekelték a diplomáciai fínomságok, elhitték magukról, hogy Ausztria igazi nagyhatalom és alkalmatlanságukat egyre agresszívebb Balkán-politikával leplezték, teljesen félreismerve Ausztria tényleges erejét és geopolitikai lehetőségeit. Végül is az un „keleti kérdés” volt az, amelyen közel fél évszázad tökéletes működését követően szétzúzódott a megelőzően kirúgott Metternich mesterműve: az 1815-ös Bécsi Békerendszer.**

25. fejezet Régi koalíciók felbomlása és új érdekszövetségek kialakulása

25.1. **1854-ben Európa országai Bonaparte óta újra harcban álltak egymással, mégpedig egy olyan háborúban, amelyet a történészek azóta is a világtörténelem legostobább és legindokolatlanabb összecsapásának tekintenek. Ez volt a Krími Háború, amelyet jellemző módon nem a „keleti kérdésben” valóban érdekelt felek (GB, Ausztria, Oroszország), hanem a „nagy bajkeverő”, III.Napóleon robbantott ki, akinek nagyravágyó butasága ezúttal is szembetűnő volt.**

25.2. **Az államcsínnel frissen hatalomra jutott francia uralkodó – hogy nemzetközi pozícióját erősítse – rábírta a török szultánt (ld. a Mohács előtti francia-török összejátszást!), hogy adományozza neki a „keresztények védelmezője a Török Birodalomban” megtisztelő címet, ami ugyan semmiféle haszonnal nem járt, viszont Oroszországot elemi erővel bosszantotta fel, mivel addig mindenkor az orosz cárt illette ez a titulus (elsősorban azért, mert az ott élő keresztények döntően szlávok és szinte kizárólag az ortodox valláshoz tartozók voltak). Amikor az isztambuli orosz követ tiltakozott, a török szultán durván kidobatta, amire kitört a háború. Természetesen ez csupán ürügy volt, az igazi okokat („keleti kérdés”) már elemeztük. és megsemmisítették az orosz hadiflottát. Brit-francia szárazföldi csapatok szálltak partra a Krímben és megkezdődött Szevasztopol iszonyatos áldozatokat követelő ostroma.**

25.3. **A Krími Háború megoldhatatlan intellektuális feladatot jelentett a Metternich utáni osztrák diplomácia számára. Oroszország megtámadásakor azonnal bejelentette, hogy a „Szent Szövetség” jegyében számít az 1815 óta „örök szövetséges” Ausztria támogatására”, mely országot csupán néhány évvel korábban segítette ki a bajból a magyar szabadságharc leverésével. Ausztria azonban ekkor már attól tartott, hogy Oroszország balkáni térnyerésével megerősítheti az osztrák érdekeket alapjaiban veszélyeztető kelet-európai szláv nemzetiségi mozgalmakat. Félték attól is, hogy Oroszország támogatása újabb ürügyet ad Franciaországnak, hogy megtámadja Ausztria Észak-Itáliában megszállva tartott területeit. Bécs először semlegességet jelentett be, majd a külpolitika „bölcset vezetői” nem bírván a feszültséget, ultimátumot nyújtottak át Moszkvában, egyúttal arra szólítva fel az ez ideig még szövetséges cárt, hogy vonuljon ki Moldvából és Havasalföldről.**

26. fejezet Sodródás a világháborúba

26.1. Az előzőekben ismertetett események következtében véget ért a fél évszázadon keresztül kínosan őrzött osztrák-orosz konzervatív érdekszövetség. Az erkölcsi kötelekektől a bárdolatlan osztrák külpolitika eredményeként megszabadult Orosz Birodalom szabad kezet kapott arra, hogy európai politikáját a korábbi „lelkizések” helyett immár kizárólag saját geopolitikai érdekei alapján folytassa. Az elkövetkező évek során az ellenséggé tett Oroszország természetesen szembe került Ausztriával a Balkánon is és miután (a másik egyensúlyozó művésztől. Bismarctól időközben megszabadult ifjú német császár) II. Vilmos immár az erőpolitika jegyében vele szemben Ausztriát támogatta, ezért Németországnak is ellensége lett.

26.2. Így ért véget a Szent Szövetség által megteremtett osztrák-porosz-orosz szövetség és ez az út vezetett el az I. Világháború végén a Németországot felmorzsoló megalázó vereséghez, az Osztrák-Magyar Monarchia feldarabolásához, számunkra pedig újabb nemzeti tragédiánkhoz: Trianonhoz. Annak ellenére történt így, hogy ezt semmiféle tényleges determináció vagy komolyabb ellenérdekek nem kényszerítették ki, csupán a két német nyelvű hatalom téves önértékelése, saját reális erőinek túlbecsülése és ostoba arroganciája. A XIX. század folyamán (különösen Waterloo és a Krím-i válság kapcsán) senki sem gondolta volna, hogy egy napon Nagy Britannia Franciaországgal és Oroszországgal együtt olyan szövetségre léphet, amely napjainkig terjedően átírja Európa térképét.

27. fejezet A porosz-francia háború, a Német Császárság kikiáltása A bismarcki diplomácia vége, a porosz militarizmus

27.1. III. Napóleon azt remélte, hogy az 1866-os porosz-osztrák háborút Ausztria nyeri meg, de ennek ellenkezője történt. Ugyanakkor az ebben az időben megüresedett spanyol trónra vetett szemet (indokolatlanul, mivel semmi esélye sem volt rá, hiszen az európai uralkodóházak ezt a „jöttment puccsistát” sohasem fogadták be). Ostobaságát mutatja, hogy a poroszokkal szemben mutatott támogatásért cserébe a Habsburgoktól a spanyol trónról való lemondást igényelte, de miután porosz győzelem született, Poroszországtól ugyanezt követelte. Elküldte követét I. Vilmos porosz királyhoz egy olyan kitöltetlen (bianco) nyilatkozattal, miszerint egyetlen Hohenzollern sem kíván spanyol király lenni. Ez az oktan francia hatalmi arrogancia bosszantotta Bismarck kancellárt és azzal állt bosszút, hogy 1870-ben hadat üzentetett III. Napóleonnal Poroszországnak.

27.1.1. A francia követ valóban provokatív követelését az öregedő Vilmos király békésen végighallgatta, majd a tárgyalásról készült feljegyzést azzal küldte tovább miniszterelnökének, hogy járjon el megfelelően. Bismarck a visszafogott és kultúrált királyi értékelésből gondosan kimazsolásgatta az udvariassági formulákat, majd (korát messze megelőzve, a mai politikusok trükkjét alkalmazva) „kiszivárogtatta” a szöveget a sajtónak. Az immár megváltoztatott „királyi” szöveg ténylegesen a francia császárral szembeni felségsértést képezte. A felháborodott francia közvélemény háborút követelt és III. Napóleon engedett a nyomásnak. Megindította azt a támadást, amely saját hatalmának és

hazája elsőrendű geopolitikai pozíciójának végét, Németország számára pedig az európai hatalmi dominancia megteremtését **eredményezte.**

27.2. **A háborúban** a modern kiképzés és felszerelés, valamint a legkorszerűbb hadvezetési elvek birtokában **Poroszország könnyedén és döntő fölényrel győzött,** bevonva a többi német állam (Bajorország, Szászország, stb.) katonai erejét is. **Párizst két héten belül elfoglalták** (ezt a mutatványt az elkövetkező világháborúkban még kétszer megismételték), majd jellemzően porosz arcátlansággal éppen a **francia dicsőség szívében, a Versailles-i palota tükörtermében 1871. január 18-án kikiáltották a Német Császárságot.**

Annyi útvesztő és több százéves megosztottság után **létrejött az egységes német nemzetállam,** 418 évvel a nagy ellenfél, az egységes Franciaország megteremtését követően!

27.3. **Statisztikai adatok az egységes Német Állam súlyának megértéséhez:**

27.3.1. A modern Európa történelmében egy olyan kolosszus jött létre, amely egyedül is reális veszélyt képezett a többi európai hatalom legyőzésére.

27.3.2. Az egységes Németország lakosságának száma elérte a 65 milliót, amely az Orosz Birodalmat követően Európában messze a második legnagyobb volt.

27.3.3. Németországban addig soha nem látott gyorsütemű ipari fejlődés indult be. **A német vas, acél és széntermelés,** amely az egység megteremtése idején **a brit termelésnek** csupán a felét érte el, 1914-re annak **közel kétszeresét adta.**

27.3.4. 1871 és 1914 között a német **mezőgazdasági termelés kétszeresére, az ipari termelés pedig ötszörösére növekedett.** Ezzel egyidejűleg Németország un. tengeren túli **kereskedelmi forgalma megháromszorozódott.**

27.4. Álljon itt **néhány Franciaországra vonatkozó adat is: 1880-ban** Franciaország **Európa népességének 17 százalékát tette ki, 1900-ra ez a szám 9 százalékra csökkent.** 1920-ban a francia lakosság lélekszáma 41 millió, Németországé 70 millió volt. Amikor kritizálták a francia államférfi, **Astrid Briand** Németországgal szembeni túlzottan békülékeny politikáját, azt felelte, hogy **külpolitikáját a francia születési arány determinálja,** majd hozzátette, hogy egyúttal a francia gazdaság és a francia hadsereg gyengesége is. 6/

27.5. **A német egység megteremtését Bismarck olyan szilárd alapokra helyezte,** amelyek biztosították, hogy **az egység felbomlásának gondolata azóta egyetlen alkalommal sem merült fel!** Művének tökéletességét és kikezdetlenségét mi sem bizonyítja kézzel foghatóbban, mint az, hogy **az általa létrehozott Németország túlélte két világháborús pusztító vereséget, két idegen megszállást és több nemzedéknyi feldaraboltságot.** A baj abból következett, hogy **amíg Bismarck volt a kormányruánál, a hatalmassá vált Németország által keltett félelmeket részben feloldotta, részben elfedte** kifinomult és csakis az ő zsenialitása által kezelhető bonyolult diplomáciája. A másik mesterhez, Metternich-hez hasonlóan azonban **Bismarckot is elérte végzete.** A német egységet és a császári dicsőséget Bismarcknak köszönhető I. Vilmos halálát követően egy új uralkodó, **az ifjú és türelmetlen II. Vilmos felmentette állásából,** aki nem kívánt egy európai elismertséggel bíró ember árnyékában politizálni és poroszos szerénységgel azt a célt tűzte ki maga elé, hogy tökéletesíti egy zseni mesterművét. A **kiszámíthatatlan, hetyke és gyakran ripacskodó II. Vilmos** nyughatatlan arroganciáját korának politikusai arra vezették

vissza, hogy **ezzel akarta kompenzálni karja veleszületett nyomorékságát**. Egy fizikai fogyatékoságnál nagyobb csapás kevéssé képzelhető el egy olyan porosz előkelőségnél, aki egyúttal katonai vezető is.

27.6. Bismarck jól látta, hogy **olyan hatalmas Németországot teremtett meg, amelyet Európa egyáltalán nem, vagy csak rendkívüli erőfeszítések eredményeképpen tud befogadni**. Bismarck irányítása mellett a német politika még megfontolt és felelősségteljes volt, bonyolult taktikázásai során a „Realpolitik” mestere sohasem lépett túl országa tényleges képességein és az erőegyensúly hagyományain. Bismarck utódai elvetették az ő mérsékletre intő politikáját és egyre inkább **a pusztá erőre támaszkodtak**. II. Vilmos kijelentette: „*Németország az európai diplomácia kalapácsa lesz, nem pedig annak üllője*”. 7/

27.6.1. Találóaan állapítja meg Henry Kissinger számos történelmi tabut lebontó (Diplomácia című) kitűnő művében: „*Úgy tűnik, Németország olyannyira sok energiát fordított nemzeté válására, hogy nem volt sem ereje, sem ideje átgondolni, milyen célt is szolgáljon az új állam és miként illeszkedjék bele az összeurópai rendszerbe és a világpolitikai összefüggésekbe.*” 8/

27.7. **Az új porosz vezetés stílusában a gyengülő demokrácia már nem fékezte a nacionalizmust**, amely egyre inkább **militarista sovinizmusba csapott át**. II. Vilmos **agresszív külpolitikája következtében ellenséges hatalmi pozíciók alakultak ki és merevedtek meg**. Európa elindult a katasztrófa felé.

27.8. 1913-ban II. Vilmos egy teljesen értelmetlen akcióval **véglegesen ellenségévé tette Oroszországot**. Nevezetesen, **bejelentette Németország igényét a tengerszorosokra**. A bezártsági főbiától (azóta is változatlanul) szenvedő **Oroszországot kevés dolog bőszíthette volna jobban fel** és miután **Bosznia-Hercegovina osztrák okkupációja** során II. Vilmos Ausztria egyoldalú támogatásával már maradandó éket vert az orosz kapcsolatba, most **kiderült, hogy az okozott kár helyrehozhatatlan**. 1914. február 25-én II. Vilmos büszkén jelentette ki: „*A Porosz-orosz kapcsolat egyszer és mindenkorra halott! Ellenségekké váltunk.*” Hat hónappal később **kitört az I. Világháború**, amelyben több mint húszmillió ember vesztette életét, az **Osztrák-Magyar Monarchia eltűnt a térképről**, Magyarország területének kétharmadát, a magyar nemzet egyharmadát elvesztette, **Ausztria Európa egyik legkisebb, politikailag jelentéktelen állama lett** és a háborút kezdő négy királyi ház közül a német, az osztrák és az orosz trónfosztottá vált. Csupán a brit uralkodóház maradt fenn.

27.9. Mindezekon túlmenően **még egy tragédia következett be**, amely már valamennyiünket **mint európaiakat érintett, győzteseket és legyőzötteket egyaránt**. Az I. Világháború eredményeként **az európai hatalmak elvesztették világpolitikai súlyukat**, Európa több ezer éves szakadatlan dominanciáját követően háttérbe szorult és helyén egy fiatal, **új szuperhatalom jelent meg: az Amerikai Egyesült Államok**. Ettől kezdve **Európa a világpolitikai döntések tárgyává silányodott** és a tisztán európai döntéseket is Európa feje felett hozták meg.

27.9.1. Az előttünk végbe menő **európai integrációs erőfeszítések legfontosabb stratégiai célja** éppen ebben áll: **visszaszerezni döntési képességünket** és ezzel újra elfoglalni Európa helyét a nagypolitikai döntéshozók körében.

28. fejezet Az Amerikai Egyesült Államok a világháború győztese

28.1. A korszak nemzetállami fejlődésének irányítóját Woodrow Wilson, az Egyesült Államok elnöke adta meg, amikor 1918. január 18-án a Kongresszus előtt elmondott beszédében megfogalmazta a híres és az elszakított magyarság számára is olyannyira fontos „Tizennégy Pontját”. Ennek 10. pontja a következőt rendeli: „*Ausztria-Magyarország népeinek biztosítani kell a lehetőséget az autonóm fejlődéshez*”. Mivel utóbb többszörösen félremagyarázott szövegről van szó, ezért a pontosság érdekében idézzük az eredeti angol nyelvű szöveget is: „*The peoples of Austria-Hungary to be given the opportunity for autonomous development*” 9/

28.1.1. Ezzel az I. Világháború győztes nagyhatalmának vezetője kijelölte az elkövetkező időszak alapelvét, melynek lényege, hogy minden népnek joga van az önálló állam alkotásához. (Némi pontosítás szükséges a Trianont követő magyar politikai érvelési anyaghoz is. Nevezetesen a magyar politika mindenkor úgy hivatkozott Wilson Tizennégy Pontjára, mint amelyek kifejezetten az elszakított magyar nemzetrészek autonómiához való jogait alapozták volna meg. A valóság az, hogy Wilson a fentiek szerint már akkor elmondta ezt a beszédét, amikor a világháború még javában tartott és Ausztria- Magyarország még létezett, vagyis Wilson szavai az akkoriban a Monarchia területén élő nagy számú, nem magyar nemzetiséghez szóltak, számunkra pedig legfeljebb az utólagos analóg hivatkozás lehetőségét adják.

28.1.2. Más kérdés, hogy a Versailles-Trianon-i diktátumok megfogalmazása során a bölcs Wilson erőfeszítései pusztába kiáltott szavakká degradálódtak. Európa új rendjét kialakító Párizs környéki tárgyalásokba a vesztes országokat meg sem hívták és a győztesek koncon való marakodása nem jogokról, hanem ország területek megszállásáról és politikai határoknak önkényes tologatásáról szólt. Miután a győztesek a maguk érdekeit követve meghúzták Európa új politikai határait, értesítették a legyőzött kormányokat, hogy utazhatnak Párizsba. Megérkezésükkor pedig rámutattak a lap aljára: „*Itt tessék aláírni!*” A wilsoni ígérek reményében várakozott vesztes országok(így Magyarország) lakosságában döbbenetet keltett ez az eljárás. Hol volt ez a rövidlátó és bosszúálló diktátum a Franciaországot legyőző hatalmak Bécsi Kongresszusának tartós béke megteremtésére irányuló kiegyensúlyozott bölcsességéhez képest, ahol a győzteseket nem a bosszúállás hajtotta.

28.2. A rendezést a vezérlő francia tábornok, Ferdinand Foch is elítélte, amikor így értékelt: „*Uraim, ez nem békekötés, hanem csupán egy húsz évre szóló fegyverszünet. A bosszúállás sohasem lehet a béke alapja.*” 10/

Foché látnoki szavai beigazolódtak: pontosan húsz évvel később, 1939-ben kitört a II. Világháború.

28.3. A győztesek még akkor is megoldhatatlan feladat elé kerültek volna, ha az új nemzetállamok kialakítására irányuló törekvéseiket a jogszerűség irányította volna. A közép- és kelet-európai térség etnikai határai és az ott élő népek, továbbá nagy számú nemzetiség földrajzi elhelyezkedése olyannyira bonyolult átfedéseket mutatott (és mutat napjainkban is), amely eleve kizárta az új nemzetállami törekvések igazságon alapuló rendezését. Korunk vezető angol egyetemi professzorai által készített elemzés így értékelt: „*Az új területi rendezés legalább annyi problémát és gondot okozott, mint amennyit megoldott. Mintegy hatvanmillió ember jutott új nemzetállamhoz, miközben*

huszonötmilliónyit kényszerítettek kisebbségi létre ezekben a tökéletlen új nemzetállamokban.” (Az eredeti angol szöveg: ” Sixty million people being awarded a state of their own, while another twenty- five million were transformed into minorities within these imperfect nation-states.”) 11/

28.4. **Wilson bölcs törekvéseit a győztesek visszájára fordították.** Ennek egyik negatív példáját mutatja, hogy amikor Orlando olasz miniszterelnök és Sonnino külügyminisztere Párizsba utaztak, azonnal kiderült, hogy **csupán a zsákmány begyűjtéséért érkeztek.** Az Antant-nak Olaszországot azzal sikerült a Tengelyhatalmak ellen a háborúba bevonni, hogy az 1915-ös Londoni Szerződésben **az olaszoknak ígérték Dél-Tirolt és egész Dalmáciát. Dél-Tirol lakossága azonban döntően osztrák-német, a dalmát tengerpart pedig szláv többségű volt. Mindez homlok egyenest ellenkezett a wilsoni Tizennégy Ponttal.** (A dél-tiroli kérdés még napjainkban is gondot okoz az érintett országok politikusainak.)

28.5. A modern közgazdaságtant elméletileg megalapozó **John Maynard Keynes** is a szűklátókörű versaillesi rendezés tragikus következményének tekinti Európa gazdasági háttérbe szorulását, arra hivatkozva, hogy az „*Németország gazdasági tönkretételével egyúttal szétzúzta az európai gazdaság motorját is.*” 12/

28.6. Veirsailles-ban **Németország elvesztette területének tizenhárom százalékát és megfosztották hétmillió németajkú polgárától.** Különösen Lengyelország kapott hatalmas német területeket, de még Belgiumnak is jutott jócskán az Ardenneken Malmédy, Eupen és Stavelot városokkal. Franciaország visszaszerezte a németektől a hön áhított Elzász-Lotharingiát. A **gazdasági és pénzügyi bosszúállás még negatívabb képet mutatott. A Németország által fizetendő háborús jóvátételi összeget csupán 1921-ben véglegesítették. Elképesztően nagy szám volt: 132 milliárd aranymárkában állapították meg** (mai pénzre átszámítva mintegy 50milliárd \$!), aminek **törlesztéséhez Németországnak szüksége lett volna a XX. század egész hátra lévő részére.** Vagyis, ha más események nem következnek be, az I. Világháborúért való törlesztések néhány évvel ezelőtt, **2000 körül értek volna véget!**

28.7. Az I. Világháború győztes hatalma, **az Egyesült Államok döbbenet tapasztalta Versailles bosszúálló és sovíniszta megoldásait és úgy döntött, hogy hátat fordít az európai politikának.**

28.7.1. A Németországot büntető **Versaillesi Szerződést az USA Szenátusa nem volt hajlandó ratifikálni, a Magyarországot szétszaggató Trianoni Szerződést pedig az amerikai fél alá sem írta!** Az amerikaiak kivonulását követően **Franciaország Londonban kereste a támaszt** igazságtalan rendezéséhez és egy katonai szerződés megkötését kezdeményezte Nagy Britanniával. **A brit külpolitika már a korábbi évszázadok során sem szívesen bonyolódott katonai szövetségekbe a Kontinensen és az amerikaiakhoz hasonlóan, a rendezés igazságtalanságára hivatkozva visszautasította azt, hogy a britek adják mindehhez a garanciát. Franciaország magára maradt és a világháború utáni tarthatatlan területi rendezés támaszai kizárólag a súly nélküli Kis-Antant országai lettek.**

29. fejezet A nemzeti szocializmus kialakulása Németországban

29.1. Egy rövidlátó bosszú által erkölcsileg megalázott és gazdaságilag tönkre tett hatalom mindig is veszélyes, mert egy ilyen rendezés önmagában indukálja a revans vágyát. **Versailles egyidejűleg tönkre tette a német politikai berendezkedést is** és lényegében kizárta a demokratikus fejlődés lehetőségét. Ennek bizonyítéka, hogy az un. **Weimari Köztársaság rövid időn belül összeomlott.** A brutális jóvátételi kötelezettségektől nyögő, a négyéves világháborútól egyébként is kiszipolyozott **német gazdaság totális csődöt mutatott,** az országban **közel tízmillió munkanélküli volt, a lakosság éhezett.** Az így kialakult szociális helyzet **a szélsőséges politikai nézetek melegágya.** Ennek megfelelően a német politikai paletta végletesen polarizálódott. Mindenekelőtt **a Német Kommunista Párt** (Ernst Thälmann, Rosa Luxemburg) erősödött meg, majd **tett szert domináns pozícióra Moszkva támogatásával. A másik szélsőséget Adolf Hitler mozgalma, a Nemzeti Szocialista Német Munkáspárt képviselte.** Tekintettel arra, hogy a kommunisták minden magánvagyon konfiskálását jelentették be, ily módon (mivel más párt már nem maradt a színen) a német gazdasági élet vezetői és a német pénzvilág Hitler mögött sorakozott fel. Németország az így megkezdett úton eljutott a II. Világháborúba, a koncentrációs táborok borzalmaihoz és az újabb totális vereséghez.

29.2. **Álljanak itt figyelmeztetésként Franklin Rooseveltt amerikai elnök értékelő szavai,** aki – az Egyesült Államok hadba lépését bejelentő 1941. május 27-én elmondott beszédében – determináns **összefüggést állapított meg Versailles és a hitlerizmus kialakulása között:** *„Nem fogadunk el egy Hitler által uralt világot, de nem fogadunk el egy olyan világot sem, mint az 1920-as évek háború utáni világa, amely elhintette a hitlerizmus magjait, hogy azok újra szárba szökkenhessenek. 13/*

29.3. Jóllehet a II. Világháború utáni területi döntések Jalta következtében (ld. később) megismételték a korábbi hibákat, **az Egyesült Államok bebizonyította, hogy tud nagyvonalú győztes lenni** és a két fő ellenséggel szemben (Németország, Japán) **már elkerülte a korábbi francia rövidlátás buktatóit. A legyőzöttek kapitulációját röviddel követően** megindultak a hatalmas segélyszállítmányok mindkét országba és az egyidejű tőkeinjekciók eredményeképp **Németország és Japán gazdaságilag talpra állt.** A szociális helyzet javulásával **lehetővé vált a demokratikus politikai struktúra kialakítása.** Néhány éven belül ez a két ország **többspártrendszerre épülő, virágzó parlamentáris demokrácia lett.** Egyúttal **a korábbi halálos ellenségekből az Egyesült Államok világháború utáni (napjainkig tartó) két legfőbb szövetséges támasza jött létre.**

29.4. **Harry Truman,** az új elnök így értékelt: *”Ellenségeink felett totális győzelmet arattunk és megadásra kényszerítettük őket. Ezután segítettük őket a talpra állásban, a demokratizálódásban és a nemzetek közösségéhez való reintegrációjukban. Erre kizárólag Amerika volt képes” 14/*

30. fejezet Az I. Világháború után létrejött fontosabb új államalakulatok

Ebben a fejezetben az I. Világháborút követően létrejött új államokat mutatjuk be. Közöttük Lengyelország mintegy másfél évszázados nemlét után született újjá, a többi állam megalakulása pedig alapvetően a történelmi Magyarország területi csökkenését eredményezte.

30.1. **Lengyelország** hosszú évszázadokat követően, 1918-ban **végre elnyerte nemzetállami függetlenségét**. Az országot első alkalommal 1772-ben osztotta fel egymás között Ausztria, Oroszország és Poroszország. A második felosztásra 1793-ban, majd a harmadikra a Kosciuszko-felkelés leverését követően 1795-ben került sor, ugyanezen országok által. 1807-ben Napóleon ugyan létre hozta az un. Varsói Hercegséget, de **a Bécsi Béke újabb száz évre tüntette el az önálló lengyel államalakulatot**. 1918-ban megalakult az ideiglenes lengyel kormány, majd létrejött a független köztársaság is, amely azonban **mindössze húsz évig létezett**, mert az **1939 szeptember 1-én** kitört újabb világháború eredményeképp **ismételten megszűnt a lengyel önálló államiság**, ezúttal Hitler Németországa és a sztálini Szovjetunió által felosztva.

30.1.1. **Lord Balfour**, brit külügyminiszter **így jósolta meg Lengyelország Versailles utáni sorsát**: *„Ha Lengyelországnak visszaadjuk függetlenségét, ezáltal a lengyelek ütköző állammá válnak Oroszország és Németország között, Franciaország pedig egy következő háborúban ki lesz szolgáltatva Németországnak annak következtében, hogy Oroszország csupán úgy siethet majd a franciák megsegítésére, hogy előzőleg lerohanja Lengyelországot.”* 15/
Következésképpen az Oroszországot Németországtól elválasztó önálló lengyel államiság miatt Oroszország csakis Lengyelország sérelme révén gyakorolhatott nyomást Németországra. Következésképpen Versailles ösztönzést adott Hitlernek és Sztálinnak egyaránt, hogy újra felosszák Lengyelországot.

30.2. **Csehszlovákia** megteremtése további összetett gondokkal járt. Trianonban azzal az indokkal számolták fel az Osztrák-Magyar Monarchiát, hogy abban túlzottan sok nemzetiség élt együtt és az **„a népek börtöne”** volt. **Helyette létrehoztak egy hasonlóan soknemzetiségű Csehszlovákiát**, amelyben a tizenötmillió ország un. **uralkodó nemzete (a cseh) egyértelműen kisebbségben volt**. Az ország népességének harmada nem volt sem

30.2.1. **Ez a vonakodó szlovák együttélési készség mindvégig megmaradt és végül a közelmúltban elvezetett** az ország szakadásához és **az önálló Szlovákia megteremtéséhez**. (Figyelmet érdemel azonban, hogy a történelem során **nem ez volt az első szlovák államiság**. Nevezetesen Csehország és Morvaország náci megszállását követően létrejött **a németekkel csatlós Szlovákia**, amely a katolikus pap, **Tiso vezetésével egyértelműen fajgyűlölő, fasiszta politikát folytatott**.)

A trianoni Csehszlovákiában közel négy millió német, egymillió magyar, félmillió lengyel, továbbá jelentős számú kárpátaljai ukrán, rutén és román élt.

30.3. **Románia** 107 ezer négyzetkilométer területet kapott a történelmi Magyarországból (vagyis többet, mint a jelenlegi Magyarország 93 ezer négyzetkilométeres területe) és egyúttal mintegy 3 millió magyart kényszerített kisebbségi sorsra. Románia esetében is kiderült, hogy a wilsoni önrendelkezési eszmét a győztesek egyoldalúan kisajátították saját érdekeik szolgálatára. 18/

A Romániához csatolt terület és különösen **Erdély a történelem folyamán multietnikai és multikulturális értékeket őrzött**, ahol románok, szászok, zsidók, magyarok, örmények és még sok más nép élt együtt Európában páratlanul sokszínű, szabad vallásgyakorlás mellett.

30.4. **A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság** volt mindazonáltal a legbonyolultabb, **etnikailag és vallási szempontból is legjobban megosztott alkotása Trianonnak**. Az országot keresztül szelte a Róma-Bizánc tengely, kettéosztva az ott élő kereszténységet római katolikusokra és az ortodox vallást követőkre. A kultúra megosztottságát mutatta a latin és a

cirill írásmód párhuzamos létezése. Ezen túlmenően nagy számban éltek az Oszmán Birodalom nyomait őrző iszlám vallású bosnyákok és koszovárok. A királyság **vezető nemzete a szerb volt, amely jelentős kisebbségben volt, ennek ellenére a hatalmi szálak Belgrádban futottak össze.** A helyzet rendkívül összetett képét jól mutatja, hogy a II. Világháború után újra teremtett és a közelmúltban felbomlott délszláv állam (Jugoszlávia) területén hét önálló nemzetállam alakult (Szlovénia, Horvátország, Szerbia, Macedónia, Bosznia-Hercegovina, Montenegró, Koszovó). Emellett számos egyéb kisebb, de jelentős történelmi hagyományokkal rendelkező népcsoport is létezik, így pl. a magyar határ közelében élő sokácok és bunyevácok.

31. fejezet Versailles, Trianon, Jalta összefüggései

31.1. Az I. Világháború utáni új államalakulatok kevéssé igazságos kialakításának **kritikáját a közelmúlt évek történései adták meg.** A II. Világháború utáni területi rendezés – elsősorban Magyarország számára – a **trianoni hibák által kikövezett úton haladt tovább.**

31.1.1. Mindazonáltal **a történelem a jelenkori fejlődéssel újra bizonyítékát adta** annak, hogy az elkövetett hibák által megteremtett **tarthatatlan megoldások előbb-utóbb véget érnek.** **Versailles és Trianon hibáit az európai integráció** nemzeteket és a nemzeti karaktert újra erősítő, immár **előttünk és aktív részvételünkkel végbe menő folyamata oldja fel.**

31.2. Álljanak itt a volt amerikai külügyminiszter, Henry Kissinger önkritikus szavai a jaltai rendezésről, melyekhez hasonlókat ezidáig kevesen mondtak ki: **”Jalta viseli magán a világháború utáni európai arculat kialakításának gyalázatát.”** Ez a kijelentés rendkívüli politikai jelentőséggel bír, ezért az eredeti angol szöveget is adjuk: *”Yalta has borne the opprobrium for the shape of the postwar world in Europe.”* 19/

31.2.1. Magyarórátként a Harvard Egyetem világhírű professzora, Kissinger, még hozzá teszi (egyúttal a világháború alatti amerikai vezetés hibáinak kritikájaként is), hogy az **1945 utáni korrekt rendezésre az utolsó lehetőség a Teheráni Konferencián lett volna,** amikor a Szovjetunió még a túlélésért küzdött, mivel a német csapatok győztes pozícióban voltak. A **tizenöt hónappal később** Jaltában sorra került újabb háromhatalmi konferencia időpontjában (Sztálin, Roosevelt, Churchill) **az oroszok már megnyerték a Sztálingrádi Ütközetet** és a német vereség nyilvánvalóvá vált. Sztálingrád után **a szovjet vezetéssel már nem lehetett egyenlő félként, érdemben és a realitások talaján tárgyalni. Sztálin már Európa meghódítására és a kommunista világrendszer kiépítésére készült.**

31.3. Sztálin számára a legfőbb cél a kommunista ideológiára épült pánszlávizmus volt (jóllehet ő maga grúzoknak született). **Milovan Gyilas,** jugoszláv kommunista vezetőnek mondta Sztálin: *„Ha a szlávok egységesekek és szolidárisok maradnak egymással, a jövőben senki sem mer egyetlen újjal sem hozzájuk nyúlni, hangsúlyozta Sztálin és figyelmeztetésként mutatóujjával a levegőbe csapott.”* 20/

31.3.1. A szovjet diktátor Európával kapcsolatos hegemonista törekvéseit jól mutatja az a párbeszéd, amelyet a Potsdami Konferencián egy amerikai tábornok folytatott vele, aki nem kis szervilizmussal arra utalt, milyen felemelő érzés lehet a győztes szovjet csapatokat Berlinben látni. Sztálin nem kis malíciával így felelt: *”Ez nem kis dolog, de I. Sándor cár Párizsig jutott.”* 21/

31.4. Jalta igazságtalanságát és erkölcstelenségét ékesen bizonyítja, hogy Magyarország, amely a Szovjetunió elleni támadástól kezdődően a II. Világháború végéig, mint „Hitler utolsó csatlósa” Németországgal együtt harcolt, Jaltában ugyanazt kapta büntetésként mint Lengyelország jutalomként, - nevezetesen szovjet megszállást és kommunista hatalmat - jóllehet Lengyelország valóban „Hitler első áldozata volt” (még akkor is, ha az osztrákok utóbb elcsenték ezt a titulust) és a lengyelek a világháború első pillanatától kezdve mindvégig óriási áldozatokat vállalva, jelentős katonai erőket mozgósítva, hősiesen harcoltak a szövetségesek oldalán.

VI. Rész

Európa szellemóriásai az európai egység megteremtéséről

Európa előrevivő történelmi személyiségei, gondolkodói és filozófusai **mindenkor következetesen kiálltak az egységes Európa megteremtése mellett**, a megoldás módzatait mindazonáltal egymástól gyakran eltérően fogalmazták meg. Az alábbiakban röviden áttekintjük ezeknek a kiemelkedő személyiségeknek fő integrációs gondolatait.

1. fejezet A reneszánsz és a felvilágosodás korának gondolkodói

1.1. **Dante Allighieri** (1265-1321) az *Isteni színjáték (Divina Commedia)* c. alkotásnak, mint az egyetemes világirodalom egyik alapművének szerzője **korát messze megelőzve hirdette az európai egység megteremtésének jelentőségét**. Ezzel kapcsolatos gondolatait az *Egyeduralom (De Monarchia)* c. legérettebb elméleti művében foglalta össze és az antik történelmi korszak óta első ízben a föderáció, az európai szövetséges állam gondolatáért szállt síkra.

1.2. **Rotterdami Erasmus** (1466-1536) *„A Béke panasza, amelyet minden nép eldobott”* c. művében azt sürgette, hogy Európa uralkodói és nemzetei kössenek örök egyezséget és **ne szakítsák szét azt az egységes Európát, amelyet a természet egésznek teremtett**.

1.3. **Gottfried Wilhelm von Leibnitz** (1646-1716) a Mainz-i udvar tanácsosaként, mint első német foglalkozott Európa-tervekkel. Tagadta, hogy a német kisállamiság az egység területén alkalmas komolyabb megoldásokra és az általa javasolt német szövetséget egy átfogó európai rendszerbe építette be. Leibnitz egy összeurópai kormány gondolatát is megfogalmazta.

1.4. **William Penn** (1644-1718) a kvéker eszméket (szigorú erkölcsi szabályokat követő, papság és szertartások nélkül élő protestánsok) hirdette, aki az angliai Stuart restauráció elől kivándorolt Észak-Amerikába. Az angol korona a Penn családdal szembeni tartozását hatalmas tengeren túli földterület átadásával egyenlítette ki, amelyet Penn apjának tiszteletére **Pennsylvania** (Penn erdősege) névre keresztelt. Az indiánokkal békét kötve a „tolerancia és biztonság” társadalmi alapjait építette. 1693-ban jelentette meg *„Esszé Európa jelenlegi és*

jövendő békéjéről” c. egyesítési tervét, melyben amerikai tapasztalatait igyekezett az európai viszonyokra érvényesíteni. **Az általa javasolt egységes Európa döntéshozatali struktúrája előre vetítette napjaink közösségi döntéshozatali eljárásában alkalmazott megoldásokat!**

1.5. **David Hume** (1711-1776) skót filozófus eszmevilága az európai egység és a politikai stabilitás gondolkörét fogta át. Ő fogalmazta meg legelső alkalommal a modern biztonságpolitikában oly sokat emlegetett erőegyensúly elméletét. 1745-ben megjelent „*Esszé az erőegyensúlyról*” („*Essay on the Balance of Power*”) c. munkájában az egyéni szabadság és az általános jólét követelményeiben jelölte meg az európai államok egységes alapelveit.

1.6. **Jean-Jacques Rousseau** (1712-1778) „*Vélemény az örök békéről*” c. 1782-ben publikált művében egyrészt kritikával illette **Abbé de Saint-Pierre** 1712-ben névtelenül megjelentetett „*Az örökbéke-tervezet foglalatata*” európai egységgel foglalkozó művét, majd saját véleményeként azt hangsúlyozta, miszerint a **nemzeti érdekekre alapozott európai államok föderációja biztosíthatja a békét földrészünkön.**

1.7. **Immanuel Kant** (1724-1804), mint a klasszikus német filozófia megalapítója 1795-ben megjelent „*Az örök békéhez*” c. tanulmányában részleteiben is kiérlelt módon fejlesztette tovább Rousseau gondolatait, azt hirdetve, hogy **az örök békét csakis republikánus berendezkedésű államok tudják megteremteni** és ezek összefogása vezethet el az egységes Európához.

2. fejezet Az európai romantika gondolkodói

2.1. **Bonaparte Napóleon** (1769-1821) államférfiúi nagyságát és zseniális eszmeiségét Goethe, Hegel és Fridrich Krause egyaránt csodálta. Hívei és főleg korának kozmopolitái európa egységesítőjét látták benne. Hegel így írt róla Németországi bevonulásakor: „*Ma láttam a világszellemet lovon.*” Krause német filozófus egész világrendszert épített fel a napóleoni universalitás egység-gondolatára. Napóleon bukása után „*Tanácsok fiainak*” 1821-ben Szent Ilona- szigetén az európai egységről a következőket írta: „*Az elfajult forradalmat megtisztítottam bűneitől és Európába olyan új eszméket oltottam be, amelyeket már nem lehet eltíporni. Céлом egy nagy európai föderatív rendszer megteremtése volt.*” 22/

2.2. **Alexis de Tocqueville** (1805-1859) „*Az amerikai demokráciáról*” c.1835 és 1840 között kiadott négykötetes összefoglaló művében az **Európai Egyesült Államok** megteremtésének mintáját a tengeren túli szövetségi állam struktúrájából vezette le. A nemzetközi politikai viszonyokkal foglalkozó elemzéseiben látnoki előrejelzését adja korunk szuperhatalmi konstellációjának.

2.3. **Giuseppe Mazzini** (1805-1872) a „*Nemzetek Szent Szövetségének*” megteremtését szorgalmazta és 1834-ben „*Ifjú Európa*” néven mozgalmat indított be. Terve szerint az egyes nemzeteknek testvériség-okmányt kell aláírniuk, melynek a „*Szabadság, Egyenlőség, Haladás*” elvein kell alapulnia. Az olasz egységért küzdő Mazzini a nemzetállamok demokratikus együttműködésén alapuló, **összeurópai szervezet eszméjét fogalmazta meg.**

2.4. **Georg Wilhelm Fridrich Hegel** (1770-1831) a klasszikus német filozófia legnagyobb hatású gondolkodójaként ugyancsak hitet tett az **egységes Európa** megvalósítása mellett és annak központját a Földközi-tenger medencéjét körülvevő államokban látta.

2.5. **Victor Hugo** (1802-1885) 1849 augusztusában az **Európai Egyesült Államok** megteremtését javasolta, **amely megőrzi a nemzeti karaktert** és a konfliktusokat képes békés eszközökkel kezelni. Javasolta, hogy a francia rendek nemzetté válásához hasonlóan az európai népeknek is egy nemzetté kell válniuk. Számára Európa a XX. század egységes nemzetét képviselte.

3. fejezet A XX. század gondolkodói

3.1. **Heinrich Mann** (1871-1950) „**Európai Egyesült Államok**” címmel tette közzé 1924-ben tanulmányát, melyben hangsúlyozza: *„a népek nem halnak meg egykönnyen és **mielőtt Európa Amerika gazdasági gyarmata lenne, egyesülni fog.** Ez a közeli jövő szilárd ténye és hinni kell benne, különben miért vannak a remények. Egyébként várhatjuk az eljövendő európai háborút, amely mindannyiunkra elkerülhetetlen rabszolgaságot hozna. Európa egységesedik, a fontos feltételek már régóta adottak, mások alakulóban vannak. **Egyetlen szellemi egység vagyunk, nemzeti irodalmaink, tudományaink és művészeink egységes eredetűek.** 23/*

3.2. **Richard Coudenhove-Kalergi** (1894-1972) a **páneurópai egység első koherens megfogalmazója**, akit a legnagyobbak (Jean Monnet, Robert Schuman és de Gaulle) is az **európai egység gondolatának megteremtőjeként tiszteltek**. Coudenhove-Kalergi születésénél fogva is igazi világpolgár volt. A család eredete Flandriába (Coudenhove) és a görögországi Krétára (Kalergi) nyúlik vissza. Ereiben görög, osztrák, flamand és japán vér csörgedezett. Tokióban született, osztrák-magyar arisztokrata diplomata és japán felesége gyermekeként. 1923 októberében jelent meg „*Páneurópa*” c. műve a Paul von Zsolnay által Bécsben alapított Páneurópa Kiadónál. Coudenhove-Kalergi sohasem szünt meg küzdeni a nacionalizmus és a totális internacionalizmus növekvő veszélye ellen.

3.2.1. **A Trianoni Békével megteremtett rendszert tarthatatlannak és ezért veszélyesnek értékelte**, mivel *„az egymással ellenséges pozícióba helyezett közép-és kelet-európai államok saját megoldhatatlan kisebbségi problémáikat és gazdasági gondjaikat túlfeszített nacionalista fanatizmussal kísérelték meg feloldani. 1919-ben Európa kevésbé volt egységes, mint a népvándorlások korában.” 24/*

3.2.2. Coudenhove-Kalergi a II. Világháború alatt a New York Egyetemen tanított, majd 1946-ban már Winston Churchill mellett találjuk a Zürichi Egyetemen elmondott Európa-beszédnél. **Az európai egység legfőbb akadályának a francia-német ellentétet, valamint a nemzeti-kisebbségi kérdés rendezetlenségét tartotta. A megoldást szerinte nem a határok módosítása, hanem azok megszüntetése jelentheti** (ld. az EU Schengen rendszerét napjainkban!) Az Európai Egyesült Államok megteremtését a gazdasági és politikai tényezők föderatív alapon történő egyesítésével, a nemzeti szuverenitás egy részének ennek megfelelő feladásával képzelte el. Az Európai Parlamentet kétkamarásnak tervezte. A Népek Házába egymillió lakosonként választanának egy képviselőt, az Államok Házába a tagállamok küldenék képviselőiket. A minta a ma is működő svájci rendszer volt.

3.3. **Yehudi Menuhin** (1916-1999), a zseniális muzsikus egyúttal **az európai gondolat elkötelezett híve volt**. Alábbi mélyen szántó filozófiáját azért ismertetjük, mert **szavait**

Coudenhove-Kalergi születésének 100. évfordulója alkalmával a Svájci Szövetségi Kormány által Gstaad-ban 1994. szeptemberében rendezett konferencia **díszelnökeként mondta el**. Bevezetésként kiemelte: *„Én is európai vagyok, pontos származásomat tekintve közép-európai. A kultúra és ezen belül a zene, mint közös értékeket képviselő megtartó és összefogó erő meggyőződésem szerint első számú determináns szereppel bír Európa fennmaradásában.”*^{25/}

3.3.1. Menuhin a továbbiakban **arra figyelmeztetett, hogy Európa a világ minden más részénél erőteljesebben multikulturális** és ezért **csakis ezen az alapon lehet megközelíteni és kezelni történelmi feladatainkat**, így az európai egység kérdését is. Európa éppen azért gazdag, hogy sokszínű és sokrétű gazdag tárháza a különféle érdekeknek és értékeknek. Európa csakis gazdag sokféleségében lehet egységes. Mindazonáltal az erős politikai és kulturális gyökerek sokfélesége miatt **az európai építkezés hatalmasabb feladatokat állít elénk mint az Amerikai Egyesült Államok megteremtése** volt. Ugyanakkor **az Egyesült Európa egyáltalán nem utópia**, hanem élő realitás és **parancsoló szükségszerűség**.

3.4. **Thomas Mann** (1875-1955) a II. Világháború kellős közepén, 1943 januárjában *„Felhívás az európai föderációért”* címmel tette közzé egység gondolatait: *„Német vagyok, aki mindig is európainak tekintette magát és meggyőződésem, hogy az államok és a szuverenitások önkényes határai eredményezték a Kontinens romlását. Számomra mindig drága és értékes marad az európai egység eszméje. Az egységes Európa szabad államok föderációja lesz egyenlő jogokkal, amely képes arra, hogy felvirágoztassa szellemi függetlenségét és hagyományos kultúráját.”* ^{26/}

3.5. Az egységes Európában gondolkodó emberi nagyságok sorában befejezésként álljanak itt **John Fitzgerald Kennedy**, az Amerikai Egyesült Államok elnökének szavai, aki az amerikai vezető politikusok napjainkban Európára mindinkább vetélytársként tekintő megnyilvánulásaival ellentétben **Amerika és Európa kölcsönös egymásra utaltságát fogalmazta meg**. 1962. július 4-én Philadelphiában elmondott **elnöki üzenete** az „Az Amerikai Egyesült Államok és egy Európai Egyesült Államok közötti kölcsönös függés” címet viselte. („The interdependence between the United States of America and a United States of Europe”) A következőket mondta: *„Egy politikailag és gazdaságilag integrált Európa az Amerikai Egyesült Államok egyenrangú partnerévé válna abban, hogy megosszák a világ vezetéséből adódó terheket és kötelezettségeket.”* ^{27/}

3.5.1. **Európai elkötelezettségét** Kennedy elnök utóbb, a frankfurti Paulus Kirchében (ahol az 1848-as liberális Német Nemzetgyűlés ülésezett) elmondott beszédében **újólal megerősítette** és hitet tett az euro-atlanti együttműködés mellett: *„Csakis egy teljes mértékben egységes Európa védheti meg az Atlanti Szövetséget a darabokra szakadás veszélyétől. Kizárólag egy ilyen Európa teszi lehetővé a kölcsönösséget az Óceán mindkét partján az atlanti problémák megoldásában.”* ^{28/}

4. fejezet Korunk két legnagyobb Európa-politikusa: Robert Schuman és Jean Monnet

A szakirodalom Robert Schumant tekinti az európai egység gondolat és integráció legnagyobb politikus-filozófusának. Gondolatainak **gyakorlati megvalósítását** pedig egy francia üzletembernek és neves közéleti személyiségnek, **Jean Monnet-nak tulajdonítják.**

4.1. **Robert Schuman** (1886-1963) kivívta mind kortársai, mind a napjaink politikusainak őszinte tiszteletét és csodálatát. Francois Mitterand francia köztársasági elnök így jellemezte őt: *„Luxemburgban született, a világháborúban német katona volt, majd tökéletes francia állampolgár lett. Két világháborút élt meg azok minden következményével. Olykor egészen biztosan úgy érezte, mintha kettészakították volna. Ezért törekedett egész életében arra, hogy az ellentéteket a megbékélés eszközeivel oldja fel. Szent ember volt, bár ő ebben bizonyára kételkedne.”* 29/

4.1.1. Politikai pályájának legsikeresebb időszaka a II. Világháború utáni idősziakra tehető. 1945-ben a Nemzetgyűlés tagjává választották, a republikánus népmozgalom („Mouvement Républicaine Populaire”) képviselőjeként. A különböző francia kormányokban pénzügyminiszter, miniszterelnök, majd külügyminiszter. Tevékenyen részt vett az Európa Tanács 1949. május 5-i megalapításában. 1950. januárjában berlini diákok előtt tartott német nyelvű beszédében **a francia-német megbékélést és széleskörű együttműködést szorgalmazta**. Utóbb, a francia helyreállítási főbiztos, Jean Monnet átadta számára az Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK, másnéven: Montánunió) tervezetét. Schuman bizalmasan egyeztette azt Konrad Adenauer német kancellárral, majd az anyagot beterjesztette **a francia minisztertanács május 9-i ülésén, az egyesült Európára vonatkozó nyilatkozattal** egyidejűleg, amely így szólt: *„Európa nem egy csapásra jön majd létre, hanem kézzelfogható eredmények révén születik meg, amelyek tényleges szolidaritást teremtenek. A francia kormány azt javasolja, hogy a francia-német szén- és acéltermelés egészét egy közös Főhatóság alá rendeljék, olyan szervezetben, amely más európai országok előtt is nyitva áll. A szén- és acéltermelés egyesítése közvetlenül biztosítani fogja – az európai föderáció első állomásaként – a gazdasági fejlődés közös alapjainak megteremtését azokban a régiókban, amelyek hosszú ideig háborús célok szolgálatában állottak.”* 30/

4.1.2. **Robert Schuman** történelmi jelentőségű, az európai integrációs folyamatot megalapozó és beindító **nyilatkozatára emlékezve május 9-ét ma Európa Nap-ként ünnepeljük**. Harold Macmillan vezető brit politikus korabeli értékelése figyelemre méltó: *„Schuman terve valójában nem pusztán gazdasági vagy ipari koncepció, hanem az az új Európa nagyszabású körvonalait adja és ezért forradalmi, sőt szinte misztikus elképzelés.”*

4.2. **Jean Monnet** (1888-1979) a franciaországi Cognac városában született, családjában generációkra visszamenőleg mindenki konyak készítésével és forgalmazásával foglalkozott. Életpályája a napjainkban tanulni nem szerető diákok számára is üzenet lehet. Irtózott minden olyan tudás elsajátításától, amelyet kívülről akartak ráerőltetni. Az érettségibe ugyan belefogott, de nem fejezte be és később sem érettségizett le. Tizenhat éves korában a család angliai ügynökéhez a londoni City-be költözött, hogy ellessen a konyak kereskedés és az üzleti fogások titkait. Két évvel később már a francia konyakok fő üzleti képviselője Kanadában. Az elkövetkező évek során vezető üzletember az Egyesült Államokban, több skandináv országban, Oroszországban, majd Egyiptomban. Már a fél világot megismerte, de még nem járt Párizsban. Munkatársai szavaival *”kozmetopolita vidéki”* volt. Házasságkötése is az előzőekhez méltó módon történt. 1929-ben elszerezte üzlettársa feleségét, akivel kalandos körülmények között Moszkvában kötött házasságot (a szovjet hatóságok kimondták az asszony válását, majd egyidejűleg a házasságkötést is).

4.2.1. A világháború alatt New Yorkban telepedett le, ahol a tőzsde és bankvilág vezető alakja lett. 1943-tól Roosevelt kormányánál de Gaulle megbízásából a „Francia Nemzeti Felszabadító Bizottságot” képviselte. A háború után a francia helyreállítási terv főbiztosa. A

francia minisztertanács fentiekben említett, **1950. május 9-i ülésére ő készítette elő az ESZAK tervezetét és az Európai Nyilatkozatot.** Az ESZAK alapító szerződését 1951. április 18-án írták alá Párizsban. A Főtanács elnökévé (melynek székhelye Luxemburgban volt) a 64 éves Jean Monnet-t választották. Megszállottan, a szó szoros értelmében éjjel-nappal dolgozott és ugyanilyen ütemet kívánt munkatársaitól is. A helyi lakosok a szervezet székházát – mivel az irodák a feszített munkatempó miatt éjjel ki voltak világítva – „bolondok házának” nevezték. Szabadságról, pihenőnapról szó sem lehetett és így ment ez addig, amíg Monnet egyik vezető munkatársa infarktust kapott. A **Montánunió** rendkívüli sikereket ért el és **mintaként szolgált** a később létrehozott valamennyi európai integrációs szervezet, mindenekelőtt **a Közös Piac számára.**

VII. Rész

Európai integrációs elméletek

Az alábbiakban áttekintjük napjaink európai integrációs folyamatával kapcsolatosan **a tudomány képviselői által megfogalmazott és a vezető európai politikusok törekvéseiben visszakereshető elméleteket.** Ezek általában nem jelentkeznek tisztán, hanem a fő gondolatok egymásba kapcsolódnak, nem egyszer egymással keverednek. Mindazonáltal **valamennyiük központi kérdése, hogy egyrészt mi lesz az európai nemzetállamok sorsa,** milyen struktúrája lesz az európai egységnek és mindezeket érintve az alapkérdés abban áll, hogy **a nemzetállami szuverenitás milyen mértékben és milyen területeken kerüljön elvonásra a közös célok érdekében.**

1. fejezet A konföderalizmus és a föderalizmus

Ez a két integrációs irányzat képviseli a legmarkánsabb erővonalakat és ennek a két irányzatnak harca fogja eldönteni, hogy megmarad-e az európai integráció a jelenleg domináns kormányközi együttműködés szintjén, vagy képes lesz-e megteremtteni egy valódi európai szövetségi államot, nevezetesen az **Európai Egyesült Államokat.**

1.1. A **Konföderatív Európa** a szuverenitásukat a legérzékenyebb politikai kérdésekben (különösen a külpolitika, a védelempolitika és az önálló hadsereg területén) **maguknak fenntartó nemzetállamok szövetsége.** Ebben a rendszerben az egyes **tagállamok kormányai saját szuverenitásuk birtokában úgy döntenek,** hogy egymással együttműködnek (**kormányközi együttműködés**), de amennyiben úgy találják, hogy ez az együttműködés bizonyos területeken sérti saját nemzeti érdekeiket, akkor **a tagállamok többségével szemben is vétót jelenthetnek be,** hogy érvényesítsék érdekeiket.

1.1.1. A **kormányközi együttműködésre épülő, Konföderatív Európa legfőbb szószólója de Gaulle** francia tábornok-elnök volt, aki megteremtette a „**Nemzetek Európája**” (**Europe des Nations**) fogalmat. Legfőbb hirdetői napjainkban is a vezető **francia** politikusok és ehhez a táborhoz tartozik mindenek előtt a **brit, a spanyol és a dán** irányadó Európa-politika is. Ebben a döntéshozatali rendszerben a kisebbségben maradtak vétójukkal a legfontosabb közös kérdésekben is megakadályozhatják a döntéshozatalt, vagyis: „**a konvoj haladását a leglassúbb, legrosszabb állapotban lévő hajó determinálja.**” Ez a rendszer irányadó

napjainkban az Európai Unió Maastricht-i struktúrájának II. Pillérében, az un. „**Közös Kül-és Biztonságpolitika**” területén. (**Common Foreign and Security Policy, CFSP**) Ezen a területen a **döntéshozatal hatékonysága** az eddigi gyakorlat tanúsága szerint a **nullához közelít** (ld. délszláv válság, Irak, rendezetlen nemzetiségi kérdések, stb.).

1.2. A **Föderatív Szövetségi Állam**, vagyis a **nemzetek feletti (szupranacionális) Európai Unió** már egy önálló (sui generis) nemzetközi jogalanyisággal bíró szövetségi állam, amely a tagállamok legfontosabb szuverenitás elemeit (külügy, hadügy) magához vonja és ahol a hatalom alkotmányos szabályok szerint oszlik meg az Unió központi szervei és a tagállamok között. Ez a megoldás valóban lehetővé teszi az európai erők teljes összefogását a közös európai értékek védelmében, vagyis az **Európai Egyesült Államok megteremtését**. Ezeket a törekvéseket a már jelenleg is föderatív rendszerben működő (mindenekelőtt **Németország** mint **Szövetségi Köztársaság!**), valamint a jelentős regionalizmus-hagyományokkal bíró tagországok támogatják.

1.2.1. Tekintsük át a nemzetek feletti, föderatív államrendszer determináns tartalmi elemeit.
A szupranacionalitás fogalma:

Valamely több államból összetevődő nemzetközi alakzat szupranacionálisnak minősül, ha

1. a **tagállamoktól független döntéshozó szervezettel** rendelkezik,
2. ez a szervezet a **tagállamokra** nézve **kötelező határozatokat** hozhat,
3. a határozatokat **többségi szavazati rendben hozza**, vagyis a **kisebbségben maradottak nem blokkolhatják** a döntéshozatali folyamatot,
4. a szervezet a tagállamokra nézve közvetlenül alkalmazandó, **önálló tárgyi jogot alkot**, amely **nem szorul nemzeti megerősítésre** (ratifikációra),
5. az általa alkotott jogforrásból a **tagállamok jogalanyaira** (természetes és jogi személyekre egyaránt) **jogok és kötelezettségek keletkeznek**,
6. a saját maga által hozott jogszabályokból eredő **jogviták elbírálására** a tagállamoktól független, **önálló joghatósága** van (Európai Bíróság).

1.3. **Összefoglalás:** Az államok szövetségét jelentő **konföderáció** és a már nemzetek feletti szintre emelkedett önálló szövetségi állam **föderatív** struktúrája közötti lényegi különbséget **kézzel foghatóan érzékelhetjük Svájc** állami berendezkedésének XIX. században bekövetkezett változása **kapcsán**. A svájci törvényhozás **1848 szeptemberében elfogadta a Svájci Szövetségi Állam föderációt megteremtő alkotmányát**, amely a **helvét kantonok** addigi kormányközi együttműködésre épülő **szövetségéből valódi szövetségi államot hozott létre**. Így lett a korábbi „**államok szövetségéből**” (Staaten-Bund) „**szövetségi állam**” (Bundesstaat), amelyben immár kikerült a kantonok hatásköréből és szövetségi szintre emelkedett az **egységes svájci külpolitika, a biztonságpolitika, a hadsereg, a vámrendszer és a közös pénz**.

2. fejezet **A funkcionalizmus és a neofunkcionalizmus**

2.1. A funkcionalizmus államszervezési filozófiáját az amerikai **David Mitrany** fogalmazta meg 1946-ban megjelent **”Egy működő békerendszer”**c.művében. Álláspontja szerint a **nemzetállamok a jövőben sem pótolhatóak**, ezért nem felszámolásukra, hanem

összefogásukra van szükség és az általuk eddig nemzeti kormányzati szinten ellátott funkciókat immár együttes (szövetséges) rendszerben kell összefoglalni. Arra hivatkozott, hogy **a nemzetállam** az emberiség egyes legfontosabb **megélhetési és jóléti igényeit már nem képes kielégíteni**, valamint arra is, hogy **az önkényesen meghúzott államhatárok nem ésszerűek**. Olyan, az alapvető, igények kielégítésére szolgáló **funkcionális struktúrák megteremtését javasolta**, amelyek **együtt élnek ugyan a nemzetállammal, de azok legfontosabb kormányzati funkcióit magukhoz veszik**. A gazdasági együttműködés a politikailag nem irritatív szektorokban az igények közös kielégítésével egyúttal olyan közösségi érzéseket és közösségi szolidaritást alakít ki, amely a merev politikai államhatárokat jelentéktelenné teszi. Ezzel egyidejűleg az egyes területeken megkezdett együttműködés hólabdaszerűen kikényszeríti az együttműködés más területekre való kiterjesztését és magasabb szintre való emelését. Ez a Mitrany-féle „**spill over**” funkcionális lényege.

2.2. Az **Európai Neofunkcionalista-iskola** gyakorlati megteremtői körében mindenekelőtt **Robert Schuman**, **Jean Monnet** és az Európai Bizottság egykori elnökei, a német **Walter Hallstein**, valamint a francia **Jacques Delors** nagyívű, eredményes munkássága érdemel figyelmet. A **neofunkcionalizmus** továbbfejlesztette a funkcionális iskola alaptételeit és már a **politikai integráció** konkrét célját fogalmazta meg. A legfőbb feladat a gazdasági-pénzügyi integráció továbbvitele „egy új típusú európai politikai közösség megteremtésének irányába”.

2.2.1. Ebben a filozófiai megközelítésben **egyenes út** vezet a fentiekben ismertetett **Schuman-nyilatkozattól** az **Egységes Belső Piac** és a közös pénz (**Euro**) megteremtéséig, valamint **Maastrichtig** és az **Európai Unió** napjaink fejlődési szakaszába. A **spill-over** hatást kitűnően mutatja, hogy az ESZAK által a szén-és acélszektorban megvalósított integráció kikényszerítette az EGK vámunióját, a közös kereskedelempolitikát, a mezőgazdasági politikát és a többi, közösségi hatáskörbe emelt szupranacionális politikát, így **Schengen-t** is.

2.2.2. A neofunkcionalizmus vallja, hogy az integráció válságokon keresztül halad előre, sőt mint Jean Monnet fogalmazott, **az európai integrációt a krízisek mozgatják előre** (mint korábban idéztünk tőle: „Az *integráció atyja Sztálin*”). Megfogalmazták továbbá a „**kikényszerítettség**” koncepcióját (**locking-in**), melynek lényege, hogy az integrációs folyamatba belépett tagállamok **felelős politikusainak a folyamat előrehaladtával mind kevesebb lehetőségük van kiszállni**. Ez az elmélet az integrációs folyamatot egy hosszú zárt csatornához hasonlítja, melyben a résztvevők csupán előre kúszhatnak, már a sebességet lassítani sincs sok lehetőségük, **hátrálni vagy megfordulni pedig egyenesen lehetetlen**.

ORSZÁGTANULMÁNYOK

Bevezető gondolatok

„A múlt megismerése térkép és iránytű, hogy ne tévedjünk el egy idegen területen, amit jövőnek hívnak.

Akik figyelmen kívül hagyják a történelem tanulságait és akik nem képesek, vagy éppenséggel nem hajlandóak a történelem tanulságaiból megfelelő következtetéseket levonni, - azok arra vannak ítéltetve, hogy ismét átéljék a múltat.”

George Santayana

Az élet minden bizonnyal egyik leginkább zavaró sajátossága az a körülmény, hogy sohasem tudhatjuk, mi fog történni az elkövetkező percben, órában vagy évben. Ez kellő szerénységre kell, hogy intsen bennünket, - hiszen, ha nem ismerjük a jövőnket, az azt is mutatja, hogy mennyire kiszolgáltatottak, mondhatni a sors játékszerei vagyunk.

Azonban, talán mégsem vagyunk teljesen magatehetetlenül kiszolgáltatottak. Ugyanis azt, hogy mi fog éppen történni, azt nem tudhatjuk, - azt azonban igenis, hogy mi történt és annak elemzéséből elképzelésünk lehet, fogalmat alkothatunk, hogy mi is történhet majd.

A múlt történéseinek feltárása, elemzése és azokból megfelelő következtetések levonása képessé tesz bennünket arra, hogy legalábbis feltételezéseket, előrejelzéseket alkothassunk magunknak a jövő várható történéseiről.

A múlt megismerése és elemzése nélkül olyanok vagyunk, mintha egy számunkra idegen országban térkép és iránytű nélkül barangolnánk. Biztosan eltévednénk!

Éppen ezért rendkívüli veszélyeket képez és mérhetetlenül nyugtalanító az, hogy vezető politikusok, akik közvetlenül felelősek a történelem menetének alakításáért, olyan csekély történelmi ismeretekkel rendelkeznek. Nem tudják, hogy honnan jönnek, hol vannak és merre mennek!

A történelem tanításának lezüllesztése a társadalom egészének kezéből veszi ki az iránytűt és a jövő feltárásának térképét, vagyis elbizonytalanítja őket, a politika kiszolgáltatott játékszerévé alacsonyítja valamennyiüket.

Az Európai Unió nemzetállamai múltjának és jelenének elemzését tartalmazó következő Részek a tagállamok fejlődését, érdekérvényesítési képességeinek és jogi struktúrájának alakulását az Egységes Európa megteremtésének, mint történelmi szükségszerűségnek alapul vételével mutatja be. Az Európai Unió jelenlegi 27 tagországának nemzetpolitikáját és integrációs politikáját is elemezzük. Nevezetesen azokat az összefüggéseket, hogy a tagországok miként fogalmazzák meg és milyen eszközökkel érvényesítik nemzetállami érdekeiket (**nemzetpolitika**), valamint, hogy ezeket az érdekviszonyokat miként illesztik be az Európai Unió integrációs hatalmi rendszerébe és végül, hogy a 27 tagország önállóan létező nemzetpolitikái mennyiben tudnak egy egységes európai integrációs politikai értékrendszert kialakítani (**integrációs politika**).

VIII. Rész

Az alapító „hatok”

1. fejezet Franciaország

1.1. A megelőző, történelmi részben ismertett francia nemzetállami fejlődés töretlen folytatásaként, **Franciaország a II. Világháborút követően is igényt tartott korábbi világhatalmi státuszára, tovább dédelgette Richelieu óta megfogalmazott hatalmi álmait, annak ellenére, hogy 1945 végére egyértelművé vált: az új világrendben a döntéseket kizárólag két superhatalom, az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió hozza.** Ez

az igény változó formákban és váltakozó hevességgel napjainkig jelen van a francia politikában és ez determinálja alapjaiban Franciaország európai integrációs politikáját is. 32/

1.1.1. Az újkori francia külpolitika mindenkor visszakereshető törekvése abban áll, hogy mindenekelőtt azokkal az országokkal ápol megkülönböztetett kapcsolatokat és azokkal törekszik szövetségre, amelyek hajlandók elfogadni vezető szerepét. Henry Kissinger kitűnő elemzését adja annak a körülménynek, hogy mivel Franciaország képtelen lett volna vezető szerepet játszani egy olyan szövetségben, amely felöleli az Egyesült Államokat, Nagy Britanniát, Németországot vagy Oroszországot és mivel a másodhegedűs szerepét sosem fogadta el a francia nemzeti nagyság (gloire!) jegyében, ezért általában a nála kisebb hatalmakkal együttműködve törekedett vezető szerepre, így a XIX. században Romániával, a közép-német államokkal és a Szárd Királysággal, a két világháború között pedig Csehszlovákiával, Jugoszláviával és Romániával. A II. Világháború utáni, mindenekelőtt de Gaulle tábornok-elnök által megfogalmazott francia külpolitika azonos jegyeket mutat.

1.2. Egy „erős és egységes Németország továbbra is Franciaország rémálma maradt”, jóllehet **de Gaulle és Konrad Adenauer német kancellár politikai zsenialitásának eredményeként és történelmi nagyságának bizonyítékeként a két ősi ellenség képes volt megtenni azt a bátor lépést**, hogy egymással immár több mint fél évszázada töretlenül működő **baráti viszonyt alakítson ki. A francia-német tengely biztosítja** a kezdetektől fogva **azt a megoldást**, amelyen **az európai integráció gépezete** az eddigi hatalmas utat képes volt megtenni és amelyen **tovább tud gördülni.**

1.3. Szembenállás az Egyesült Államokkal

Mindazonáltal a világháború utáni geopolitikai helyzet a francia külpolitika irányítói számára azt az üzenetet hordozta, hogy szoros, stratégiai szövetséget alakítsanak ki az Egyesült Államokkal is. A hagyományos francia rátarti büszkeség azonban ennek akadályát képezte és ezért **Franciaország XX. századi európai integrációs nemzetpolitikája** egyúttal azt is jelenti, hogy a nagypolitikai döntési helyzetekben szinte **kivétel nélkül az amerikai világhatalmi vezető szerep nemegyszer éles hangú ellenzékét képezte.** Mindenekelőtt oly módon, miszerint **óriási erőfeszítéseket tett, hogy Európát egyesítse** és egy alternatív világhatalmi tényezővé fejlessze **az amerikai világhatalmi törekvések kiegyensúlyozására és féken tartására.** Ebbe a francia politikába illeszkedett de Gaulle-nak az a döntése, hogy a NATO irányító központját kitesse a Párizs melletti Fontainebleau-ból, több évtizedre kivonult a NATO katonai szervezetéből, hogy hatalmas pénzáldozatokkal, nemzeti fejlesztéssel **megteremtették az önálló francia atomtőerőt**, valamint az is, hogy a közelmúltban a **leghatározottabban elítélte a francia politikai vezetés az USA Irak elleni háborúját.** Franciaország világhatalmi tényezőként való szereplését tovább erősíti az a körülmény, hogy az ország az ENSZ Biztonsági Tanácsa öt állandó tagjainak egyike, vagyis **részese a „világ urai klubjának”.** (Megjegyzés: az Európai Uniót Franciaország mellett Nagy Britania is képviseli a BT állandó tagjai között, jóllehet a francia külpolitikával szöges ellentétben „junior partnerként” következetesen az USA külpolitikáját támogatja, és ezzel legfőbb akadályát képezi a Maastricht-i uniós rendszer második pillérébe tartozó un. Közös Kül-és Biztonságpolitika eredményes működésének.)

1.3. Franciaország német-politikája

A II. Világháború utáni francia Európa-politika mindenkori központi kérdését a háborúban ismételt szétzúzott és négyfelé osztott, majd utóbb talpra állt és folyamatosan erősödő szomszéd **Németország politikai, gazdasági és katonai hatalmának kontroll alatt tartása képezte.** Ezt a feladatot **de Gaulle eredetileg** (a Richelieu-i hagyományokat követve) **úgy tervezte** megoldani, hogy Németországtól leválasztják a német ipar központját képező Ruhr-vidéket, a szénben gazdag Saar-vidék Franciaországgal gazdasági unióra lép, a Rajna-vidék francia katonai megszállás alatt marad és mindezekon túlmenően **Németország három nyugati** (amerikai, brit, francia) **és egy keleti** (szovjet) **megszállási övezete „az idők végtelenségéig” fennáll.**

1.4.1. Az Egyesült Államok világháború utáni német-politikája **ezeknek ellenkezőjét kényszerítette ki.** A szuperhatalmak éleződő vitájában kiderült, hogy a Roosevelttel által meghirdetett, a győztesek világhatalmát konzerváló „Egységes Világ” (One World) koncepció tarthatatlan. **Európa 1947 nyarára végérvényesen kettészakadt,** nyugati fele az amerikai katonai védőernyő alá helyezte magát, keleti felét pedig a kommunista hatalom és a pánszlávizmus jegyében szovjetizálták. (A kettészakadás időpontját a Marshall-segély elosztásáról dönteni hivatott, 1947. júliusi Párizsi Konferenciától számítják, amikor a meghívott Szovjetunió és a szatellita országok **Sztálin parancsára,** a jelenlévő Molotov külügyminiszterrel az élen bejelentették, hogy **visszautasítják az „imperialista uzsorakölcsönt”** és kivonultak az értekezletről)

1.4.2. Az Egyesült Államok **úgy döntött,** hogy **elkerüli Versailles és Trianon hibáit** és azt hirdette, hogy **Európa békéjét kizárólag egy gazdaságilag konszolidált, jól működő demokratikus intézményekre épülő, egységes Németország biztosíthatja.** Az amerikaiak döntő szereppel bírtak abban, hogy a három nyugati megszállási övezetből **1949-ben megalakult Németország Szövetségi Köztársaság** (Bundesrepublik Deutschland, vagy ahogy akkoriban hívták: a Rajnai Köztársaság). 1950 nyarán **az amerikaiak további, a franciák számára fájdalmas döntéseket hoztak.** Ekkor ugyanis **kitört a Koreai Háború,** amely a világháborút követően kialakult két világrendszer, a kapitalizmus és a kommunizmus immár fegyverrel megvívott, totális összecsapását képezte. Hatalmas erőket mozgósított mindkét tábor. Az északiakat a legmodernebb szovjet haditechnika mellett közel kétmillió (!) kínai katona támogatta. A délieket pedig az amerikaiak által vezetett ún. „szabad világ”. Nyugat-Európa vezető politikusaiban általánossá vált a meggyőződés, hogy a Koreai Háború **csupán egy főpróba** Németország kommunista alapon történő egyesítéséhez, majd **a maradék Európa szovjet katonai lerohanásához.**

1.4.3. **Washington** a franciák és a britek **értésére adta, hogy Európát** a brit és a francia katonaság **kizárólag egy erős német hadsereggel közösen tudja megvédelmezni.** Következésképpen **az amerikaiak Németország újra felfegyverzése mellett döntöttek.**

1.4. Az egységes és immár felfegyverzett Németország létezése **hatalmas lökést adott** a világháborút követően már beindult, de erőteljesen megosztott és bizonytalankodó **európai integrációs törekvéseknek.** Ezek a történések vezettek el a Schuman-terv meghirdetéséhez, majd az Európai Szén és Acélközösség alapokmányának 1951. április 18-án történt aláírásához. **A németek ellenőrzés alatt tartását alapvető feladatként megoldani akaró**

franciák számára (Németország politikai megosztottságára való törekvések amerikai vétója következtében) immár az európai egység **újra elővett filozófiája kínálkozott megoldásnak**. A gyakorlati kivitelezést egy olyan **nemzetek feletti** (szupranacionális) szervezet létrehozása biztosította, amelyben az alapvető gazdasági ágazatok (szén és acél) területén Franciaország és Németország egyenlő partnerekként működhetnek együtt és ugyanakkor ebbe a szervezetbe beemelve, **a franciák immár intézményesen, belülről tudták ellenőrizni a németeket**.

1.6. **Az ESZAK (Montánunió) megteremtésével Franciaország német-politikája több célkitűzést is elért.** A nehézipar kulcsszektorainak egyesítése gyakorlatilag **lehetetlenné tette az újabb háborút** a két ország között és garantálta a német szentet, a lotharingiai francia acélipar számára, méghozzá a németek önkéntes csatlakozása alapján. Egyúttal tényleges **alapot szolgáltatott a két ország közeledéséhez**, majd barátságának megteremtéséhez és elindította az európai szupranacionális együttműködés napjainkig tartó integrációs fejlődését. Végezetül: a megoldás zsenialitása **egyidejűleg biztosította Franciaország németek feletti ellenőrzését és egyúttal Németország hatalmi újjászületését**, valamint **az európai egység célkitűzéseit is**. Ebben az igazságosságra és egyenjogúságra való törekvésben **áll az a titok**, amely **azóta is, napjainkig változatlanul biztosítja az európai integráció folyamatos fejlődését és az elért nagy sikereket**.

1.7. **A francia-német eurotengely**

A francia-német eurotengely mindenkori **szereposztása a következő**: a világháborúban kompromittálódott Németország **hátrább lép a nagypolitika frontvonalától**, hogy **ne irritáljon Európában érzékenységi pontokat**, a német gazdaság pedig **hajtja előre az integráció gazdasági fejlődését**. Németország megkapta **az „integráció motorja”** megtisztelő címet. Az immár szövetségessé, sőt stratégiai jóbaráttá vált **Franciaország** ugyanakkor **élére állt az integráció politikai folyamatainak**. Az egységesülő Európában megszerzett politikai vezető szerep egyidejűleg mindenkor kitűnő lehetőséget biztosított Franciaország számára, hogy saját nemzetállami érdekeit összeurópai dimenzióba ágyazva, hatékonyabban tudja azokat érvényre juttatni. (Előzőekben már utaltunk a találó brit megjegyzésre: „Miközben a franciák Európáról beszélnek, saját érdekeikre gondolnak”). **A francia nemzetállami érdekek előtérbe helyezése** ugyanakkor **gyakran megnehezítette mind a német partner helyzetét, mind az integrációs folyamat előrehaladását**, jóllehet az így előállott helyzeteket általában sikerült valamilyen kompromisszummal lezárni. Ezek tartalma jól mutatja Franciaország Európa-politikájának sikeres érdekérvényesítő képességét.

1.7.1. A francia-német kapcsolatok történetében **különös jelentőséggel bírt az 1954 októberében Párizsban tartott konferencia**, ahol aláírták a II. Világháború utáni **Nyugat-Európa talán legfontosabb szerződésrendszerét**. Ez végérvényesen pontot tett a világháború számos negatív következményére és megnyitotta az utat egy magasabb szintű európai fejlődés részére. Nevezetesen, miután **megállapodtak a háromhatalmi katonai megszállás megszüntetéséről, felvették az NSZK-t a NATO-ba és megállapodás jött létre a Saar-vidék sorsáról is**. Egyidejűleg létrehozták a **Nyugat-Európai Unió (NYEU) katonai szervezetét**, amelybe bevonták a németek mellett a briteket és az olaszokat is. (A NYEU napjainkra beépült az Európai Unió biztonságpolitikai és védelmi rendszerébe.)

1.8. **Az 1958. január 1-vel hatályba lépett Római Szerződés** a Montánunió szupranacionális intézménye mellé megteremtette az európai integráció további két alapintézményét, **az Európai Gazdasági Közösséget (EGK) és az Euratomot**. Ez utóbbiak alapvetően **kormányközi szervezetként indultak**, vagyis itt a döntéseket a taggá vált

nemzetállamok kormányai hozták, ugyanakkor ezek meghirdetett célkitűzése egy gazdasági alapon továbbfejlődő szupranacionális közösség megteremtése volt. (Ez a fejlődés vezetett el napjaink EU-struktúrájában az un. I. Pillér kialakításához, azaz a közösségi politikákat felölelő szupranacionális intézményrendszerhez. Itt találhatóak a már említett „acquis communautaire”-nek nevezett mindazon vívmányok, amelyek kikerültek a nemzetállamok szuverenitásából és ahol a döntéseket már az önálló közösségi szervek – mindenek előtt a Bizottság - hozzák, így pl. kereskedelem politika, mezőgazdasági politika, regionális politika és maga az Euro is, mint a közösségi monetáris politika megtestesülése.)

1.9. Az **EGK sikertörténetének legelső állomása** az alapító „Hatok” (Franciaország, Németország, Olaszország, Benelux) közötti **vámunió megteremtése** volt, ami azt eredményezte, hogy a tagországok egymás közötti kétoldalú kereskedelmi forgalma a vámok eltörlésének eredményeként 500%-kal nőtt, vagyis ötszörösére (!) emelkedett. Ez a **világtörténelemben addig soha nem tapasztalt hatalmas siker volt**, ami egyúttal felkeltette a franciák vezette integrációs fejlődést elutasító és a megoldást egy **Európai Szabadkereskedelmi Társulás** (European Free Trade Association, EFTA) rendszerében kereső Nagy Britannia és a hozzá csatlakozott többi ország (Dánia, Norvégia, Svédország, Svájc, Ausztria és Portugália) vezető politikusainak érdeklődését is. A következő évtizedek során ez elvezetett az EGK többrendbeli bővítéséhez.

1.10. Francia nemzetállami érdekek az integrációs folyamatban

A francia nemzetállami érdekek erőteljes, nem egyszer agresszív képviselőre és az annak eredményeként bekövetkező integrációs krízisre **szemléletes példát ad** az un. közösségi **Mezőgazdasági Politika** (Common Agricultural Policy, CAP) kérdésköre, amely a francia kormány számára **megkülönböztetett jelentőséggel bírt és bír napjainkban is**, mivel Franciaország a jelenlegi Európai Unió 27 tagállama között az egy főre jutó megművelt mezőgazdasági terület és annak gazdaságpolitikai súlya tekintetében az első számú „európai mezőgazdasági hatalom” (jól jegyezzük meg: **Magyarország szorosan a második helyen áll!**). A CAP körül **kialakult érdekköszütközések** vezettek el 1965 nyarán az európai integráció **eddig történetének legnagyobb válságához**. (A CAP célkitűzése, hogy a mezőgazdaságban élő parasztság életszínvonalát a városiak szintjéhez közelítse, küszöbölje ki a jelentős áringadozásokat és az időjárás viszontagságainak kitett gazdasági területen stabil életformát és megélhetést biztosítson. A CAP mindezt megvalósította, legalább is az un. keleti bővítést megelőző közösségi tagországok részére.)

1.11. A **Mezőgazdasági Politikát** az EGK beindulását követő első évtizedben **alapvetően a német adóbevételekből finanszírozták**, annak **első számú haszonélvezője pedig Franciaország volt**. Az EGK Bizottság német elnöke, **Walter Hallstein** 1965 elején **olyan javaslatot tett** a CAP reformjára, hogy **azt immár az EGK saját bevételeiből** (mindenekelőtt a vámbevételekből) **finanszírozzák**. Hallstein egyúttal azt is javasolta, hogy a Római Szerződés rendelkezéseivel összhangban 1966 januárjától **a közösségi határozatok döntéshozatalánál térjenek át a többségi elvre**, vagyis, hogy térjenek rá **a szupranacionalizmus útjára**. (Mindaddig, nem lehet szó erről, ameddig bármelyik tagállam vétője megbéníthatja a döntéshozatalt.) A franciák elnökét, **de Gaulle tábornokot mélységesen felbosszantotta Hallstein javaslata**, különös tekintettel arra, hogy a szavazattöbbségre épülő és a **szupranacionalizmus irányába vivő döntéshozatal szöges ellentétben állott de Gaulle önálló nemzetállamokra épülő európai koncepciójával, a már említett „Europe des nations” elvével**.

1.11.1. **De Gaulle 1965. júliusától hazarendelte Brüsszelből Franciaország valamennyi integrációs tisztviselőjét és ettől kezdve a franciák nem vettek részt az EGK munkájában!** Ez eredményezte az ún. „üres székek politikáját”, amely egy teljes fél éven át tartott. A megoldást az 1966. januári luxembourgi külügyminiszter értekezleten sikerült kialakítani. Ez a híres „**Luxembourgai Kompromisszum**”, amely **iskolapéldája a francia nemzetállami érdekek európai integrációs érdekek fölé helyezésének.** Ennek lényege: **de Gaulle elérte az EGK Bizottság hatalmának korlátozásával a Hallstein-terv elejtését, a CAP új finanszírozási rendjének fokozatosságát, valamint azt a döntéshozatali elvet, amely (mint „fából vaskarika”) sajnálatos módon még napjainkban is érezteti hatását, változatlanul fékezve az integráció előrehaladását.** E szerint: jóllehet hivatalosan feladták az egyhangú szavazásra épülő elvet és áttértek a többségi szavazati rendre, azonban **ha bármely tagállam a tárgyalt kérdést saját nemzeti érdekei szempontjából fontosnak minősít, úgy azt megvétőzhatja.**

1.12. Az legújabbkori francia-brit ellentétek

A francia **nemzeti érdekek mindent háttérbe szorító, következetes képviselőt mutatja de Gaulle tábornoknak a britekkel és az amerikaiakkal szembeni politikája.** A francia elnöknek a világháború idejében kialakult **mélyen szántó Amerika-ellenessége változatlanul megmaradt 1958-as elnöki kinevezése után is.** Azt tartotta, hogy a NATO-n keresztül **Európára gyakorolt amerikai katonai befolyás súlyosan károsítja Európa nemzetállamainak politikai érdekeit is.** Európa egyenrangú pozíciójának megteremtése céljával át kívánta alakítani a NATO-n belüli döntéshozatali rendszert (ami az óta sem sikerült). Mindenekelőtt azonban **a brit külpolitika Washington előtti feltétlen behódolása („junior partner”) bősztette fel a tábornok-elnököt.** Negatív indulatainak csúcspontját az eredményezte, amikor London elhatárolódott az általa javasolt „önálló európai nukleáris ütőerő” megteremtésétől és a brit hadsereg részére az amerikaiaktól vásároltak „Polaris” tengeralattjáró atomtöltetű rakétákat. Ez a **gyógyíthatatlan ellenszenv** eredményezte azt, hogy **de Gaulle két alkalommal is, 1963-ban, majd 1967-ben meglehetősen durva hangnemben vétőzta meg az EGK-tagságra irányuló brit felvételi kérelmet.** De Gaulle **nem rejtette véka alá elutasításának indokait,** amelyek napjainkban is visszakereshetők Franciaország Európa-politikájában. A tábornok-elnök kijelentette, hogy Nagy Britannia integrációs tagságával **az amerikaiak fogják betenni lábukat az egységesülő Európa ajtajába,** másrészt féltette az integrációs intézményekben addig kizárólagos monopolhelyzetben lévő **francia nyelvet az angol dominanciától.**

1.12.1. A francia vétő nagy felzúdulást keltett, mindenekelőtt az EGK Amerika-barát tagállamaiban, Hollandiában és Belgiumban. Az erősödő támadásokkal szemben **de Gaulle Konrad Adenauer német kancellárnál talált védelmet.** 1963 januárjában **aláírták a Francia-Német Barátsági Szerződést, az ún. Elysée-Megállapodást, amely napjainkig is a két vezető európai hatalom különlegesen szívélyes együttműködésének alapjául szolgál.** A politikától sértődötten visszavonult **de Gaulle utódja, Georges Pompidou** nem kívánta tovább feszíteni a húrt sem a britekkel, sem az amerikaiakkal. **Enyhülési politikát hirdetett** mindkét fél irányában és a brit csatlakozással **egyúttal ellensúlyt is keresett** a hihetetlenül gyorsan növekvő német gazdasági erőfölénnyel, valamint a francia enyhülési politikát („détente”) a kelet-európai szovjet megszállási övezet irányába továbbfejlesztő **Willy Brandt-féle Ostpolitik sikereivel szemben is.** Az új francia vezetés törekvéseinek eredményeként az 1969. decemberi Hágai Csúcstalálkozón nagy ívű döntések születtek az integráció továbbvitele érdekében. Az alapító „Hatok” állam-és kormányfői politikai **határozatot hoztak az első integrációs bővítésről. Megállapodtak Nagy Britannia és a**

vele együtt jelentkező Írország, Dánia és Norvégia felvételéről. Hogy az integrációs malmok milyen lassan őrlnek, azt nem csupán a tagfelvételre váró Magyarország esete bizonyítja, hanem az un. brit bővítés is, hiszen nekik is **hozzánk hasonlóan pontosan 10 évet kellett várniuk de Gaulle 1963-ban adott vétóját követően,** hogy 1973 januárjában az európai integráció teljes jogú tagjaivá válhassanak. A történethez hozzátartozik még, hogy a négy tagfelvételiző közül a tagsági okirat aláírását követően az elutasító népszavazás eredményeképpen **Norvégia visszalépett,** ami általános megdöbbenést keltett. A norvégok ezt utóbb 1995-ben még egyszer megismételték, az un. EFTA-kibővítés alkalmával, amikor Ausztriával, Svédországgal és Finnországgal tárgyalták végig a felvételi meneteket, majd újólágos elutasító népszavazás miatt másodszor is visszaléptek.

1.13. Franciaország és a német újraegyesülés

Franciaország európai integrációban képviselt **nemzetpolitikáját** az előzőekben ismertetett politikai események teljes mértékben, átfogóan és **napjainkba mutatóan jellemzik.** Mindezek arról is újólágos meggyőznek bennünket, ami jelen távoktatási tematikánk vezérgondolata, nevezetesen, hogy **a nemzeti érdekek és a nemzetállamok nem tűnnek el, hanem éppenséggel megerősödnek** és új, kitégult érvényesülési horizontot nyernek. **Az új kihívások közül is kiemelkedik** az a körülmény, hogy a Szovjetunió összeomlásával és a kétpólusú világrend megszűnésével párhuzamosan **ismét létrejött az egységes Németország.** Amikor 1989-ben a Magyarországon megrekedt mintegy százezer „trabantos NDK-turistát” a Horn-kormány Ausztrián keresztül átengedte az NSZK-ba, összeomlott a Berliini Fal és a kommunista német állam napjai meg voltak számlálva. **François Mitterand** szocialista párti francia elnök a francia-német tengely pillanatnyi feledésével még **tényleges kísérleteket tett** arra, hogy **Michail Gorbacsovval,** sőt mi több, még **Erich Honeckerrel együttműködve megállítsa az idő kerekét,** de törekvése nem járt sikerrel. Az európai kontinens szívében létrejött egységes **Németország** a volt NDK lakosságával megerősödve, **lélekszámban ismét mintegy harmincmillió fővel múlja felül a francia népességet.** Ami különösen zavarja a francia politikát, az abban áll, hogy **Németország** Európa kettéosztottságának megszűnésével **visszanyerte hagyományos közép-és kelet-európai befolyási területeit.** Ennek jelentősége tovább fokozódott az utóbb megvalósult un. keleti bővítéssel, amikor az érintett országok az Európai Unió tagjaivá váltak.

1.14. A megváltozott európai feltételek **az integráció valamennyi vezető országától új típusú adaptációt kívánnak** és **Franciaország esetében különösen** szükség van ahhoz, hogy **vezetői megőrizhessék az ország eddigi súlyát.** A közép-európai bővítés és a világpolitikai viszonyok átrendeződése kapcsán **jelentős fokozódást mutat a francia külpolitikai aktivitás.** **Franciaország** egyértelművé tette, hogy **változatlanul igényt tart az európai integráció vezetőjének szerepére.** A kontinens közepén megerősödött német szerep ellensúlyozására **Párizs a történelmi francia kapcsolatokat igyekszik mozgósítani.** Ennek **egyik iránya a földközi-tengeri térség,** ahol az új francia elnök, Nicolas Sarkozy egy új, magasabb szintre emelt regionális együttműködési térséget kíván kialakítani a Maghreb és a Mashrek arab államaival. Ugyancsak **előkerült az a francia kártya, amely az amerikaiak európai befolyásának visszaszorítására törekszik.** Ennek kézzelfogható jeleit mutatják azok a felsőszintű politikai tárgyalások, amelyeket Sarkozy elnök a NATO által a grúz válság kapcsán agresszorként elítélt orosz vezetéssel (Vlagyimir Putyinnal), továbbá az olajban és földgázban gazdag közép-ázsiai szovjet utódállamok vezetőivel kezdeményezett.

1.15. Charles de Gaulle és Konrad Adenauer

A német újraegyesüléssel párhuzamosan Franciaország számára jelentősen felértékelődött az EU szerepe, tekintettel arra, hogy abban Párizs olyan pozícióval bír, amellyel a kialakult német geopolitikai túlsúlyt kiegyenlítheti. Ugyanakkor az is egyértelművé vált, hogy **az integráció** továbbvitelét szolgáló minden egyes lépés nem csupán Franciaország, hanem **Németország pozícióját is erősíti. Sarkozy, francia elnök** legújabb törekvéseinek alap gondolata abban a dilemmában gyökerezik, **milyen eszközökkel lehet az első számú európai hatalommá vált Németország mellett a francia nemzeti szuverenitást megőrizni és Franciaország nemzetközi pozícióit megerősíteni.**

1.15.1. Ami **Európa számára** és egyúttal a mi számunkra is **megnyugtató**, az abban áll, hogy a két kiemelkedő Európa-politikus, **Charles de Gaulle és Konrad Adenauer történelmi kézfogása által megteremtett francia-német Európa-tengely változatlanul működik.** Ez a két meghatározó politikus az egész világ számára **egyértelművé tette, hogy Franciaország és Németország sorsa az őket terhelő történelmi rivalizálások ellenére, az egységes Európa keretében egy és ugyanaz.** Az integráció továbbvitelének aktuális nagy kérdéseit (mindenekelőtt a Maastrichti Unió Szerződés végrehajtása, az uniónak végre nemzetközi jogalanyiságot biztosító ún. Reformszerződés elfogadása és különösen egy hatékony, közös kül-és biztonságpolitika megteremtése) felölelő, immár **szemünk előtt végbemenő folyamat** mindazonáltal **arra utal, hogy Franciaország nemzeti érdekérvényesítési képessége a korábbiakhoz képest csökkent.**

2. fejezet Németország

2.1. Németország, Franciaország és Nagy Britannia, mint **az Európai Unió három vezető nagyhatalmának integrációs politikája** egymáshoz viszonyítva részben **szélsőséges eltéréseket, részben átfedéseket mutat. A két ellenpontot Franciaország és Nagy Britannia képezi, míg az átmenetet Németország közvetíti.** Mint a fentiekben elemzésre került, **Franciaország az európai egység eszméjének elindítója, legfőbb ideológusa és legelszántabb támogatója.** Ugyanakkor a francia külpolitika első számú célkitűzése az Egyesült Államok európai befolyásának visszaszorítása és a Szovjetunió felbomlásával bekövetkezett világpolitikai egyensúlyhiány oly módon történő felszámolása, hogy az erős és egységes Európát beemeljük az amerikai világhatalommal szemben lévő mérlegserpenyőbe. Röviden: az Európa egységét szolgáló integráció minden mennyiségben és (az USA-val ápolandó egyenrangú és baráti kapcsolatok ellenére) semmi transzatlanti determináció. Miként **Nicolas Sarkozy legelső hivatalos washingtoni útján fogalmazott: „Jó barát vagyok, de nem vagyok vazallus.”**

2.1.1. **Szöges ellentétben áll ezzel Nagy Britannia** legújabbkori külpolitikája. London ugyan csatlakozott az európai integrációhoz, mert **rájött, hogy abban számára kézzel fogható merkantilista előnyök rejlenek.** Ugyanakkor a nagyhatalmi pozícióit elvesztett, de nagyhatalmi álmait még napjainkban is dédelgető Nagy Britannia 1973 óta meglévő integrációs tagsága óta, valamennyi más tagországhoz képest **messze a legtöbb politikai és gazdasági természetű gondot okozta a brüsszeli vezetésnek** és napjainkban is **az integrációs folyamat továbbvitelének legfőbb kerékkötője.** Miután kiderült, hogy a London által létrehozott EFTA minden vonatkozásban gyengébbnek viszonyult az EGK-nál, a legelső brit csatlakozási kérelem benyújtása óta a brit Európa-politika lényege ebben áll: **„Ha nem tudsz valakit legyőzni, társulj vele és úgy ellenőrizzed.”** Ugyanakkor Nagy Britannia (mint korábban utaltunk rá) az amerikai külpolitikának nem csupán odaadó híve, de egyúttal az

amerikaiak európai politikai érdekeinek mindenkori kiszolgálója is. A britek folyamatosan sulykolják az „euro-atlanti integráció” gondolkörét, ami egyrészt érzékelteti az ő Washington által determinált pozícióit, ugyanakkor egy nem létező és éppen ezért érthetetlen fogalmi kategória. Nevezetesen: mi európaiak azon fáradozunk, hogy megteremtsük az egységes Európát, amely ugyan baráti kapcsolatokat kíván ápolni az Egyesült Államokkal, de abba semmiképpen sem kíván integrálódni. Vagyis olyan, hogy euro-atlanti integráció, az fogalmilag kizárt.

2.1.2. **Németország** a két ellentétpont között foglal helyet. Franciaországhoz hasonlóan **az európai egység ügyének élharcosa, annak első számú pénzügyi finanszírozója és gazdasági szuperhatalma** (miként Brüsszelben fogalmaznak: Németország Európa motorja). Tekintettel azonban arra, hogy a legyőzött Németország világháború utáni gazdasági talpra állításában és politikai konszolidációjában az Egyesült Államok életbe vágóan fontos, meghatározó szereppel bírt, ezt a német politika vezetői (pártpolitikai determinációiktól függetlenül) azóta sem felejtették el. **A német atlanti politika**, mindenekelőtt a NATO kereteibe beágyazva, **az Egyesült Államokkal fennálló szilárd barátság alapjaira épül**, de ez mindenkor az egyenjogúságra törekszik és sohasem megy el a britek által képviselt „atlanti integráció” irányába.

2.1.3. Az I. Világháborút lezáró Versailles-i Szerződés hibáin okulva a II. Világháború után a győztes szuperhatalom Egyesült Államok nem kívánta a legyőzött korábbi ellenséget, Németországot sem tönkretenni, sem megalázni. **Truman amerikai elnök** által képviselt politika lényege abban állott, hogy a két fő ellenséget, Németországot és Japánt a lehető leggyorsabban talpra kell állítani, mert egy tönkretett ország mindenkor komoly veszélyeket képez. Az amerikai politika sikerét jól mutatja, hogy ebben a két országban hihetetlenül gyorsan sikerült konszolidálniuk a gazdaságot, ami ugyanilyen gyorsan lehetővé tette a kiegyensúlyozott demokratikus struktúra megteremtését. Németország és Japán azóta is az Egyesült Államok jóban-rosszban rendíthetetlen szövetségese mind a külpolitika, mind a katonai együttműködés terén.

2.1.4. Ugyanakkor utalni kell arra, hogy **voltak a világháború vége felé a fenti bölcsességtől eltérő egyéb törekvések is**. Ezek körében figyelmet érdemel az 1944. szeptemberében közzé tett un. **Morgenthau-terv**, amely a jövőbeni német nagyhatalmi veszélyek újjáéledését (Karthagó római megsemmisítésének példájára) a következő módon tervezte kiküszöbölni: egyszer és mindenkorra **fel kell számolni a német nagyipart**, a gyárakat le kell szerelni és a jövőben a **német lakosságot kizárólagosan mezőgazdasági termelésre kell szorítani!** A világháború borzalmai ellenére azonban győzött a józanész. 33/

2.1.5. **Németország talpra állt és elindult az európai egységhez vezető úton**, amelynek történelmi előzményei gyakran, a németek és Európa számára egyaránt megpróbáltatások és gyötrelmek sorozatát mutatják. Németország és Európa együttes fejlődésének főbb állomásai a középkori vallási univerzalizmus világot hirdető Német-Római Szent Birodalom hatalmától, a Harmincéves Háború okozta, több mint kétszáz éven keresztül tartó nemzetállami megosztottságon, majd a bismarcki mű által megteremtett Reich-en (Német Császárság) keresztül elvezetnek a II. Világháború utáni kapitalista (NSZK) és kommunista (NDK) megosztottsáig és végül a német újraegyesülés eredményeként az immár Európába integrált, gazdasági hatalmát visszanyert Németorszáig, amelynek azonban **politikai szuverenitása és cselekvőképessége éppen annyira determinált és kölcsönösen ellenőrzött, mint Európai Unión belüli valamennyi többi partnerének**.

2.2. A német Európa-politika összetevői

Az európai unió tag **Németország immár nem kíván, de nem is képes autonóm nagyhatalmi politikát kifejteni.** Lehetőségeinek és érdekeinek determinációját egyaránt az európai integráció jelenti. Nemzeti jóléte és szuverenitásának biztonsága a nemzetállami dimenziókon messze túllépve, egy egységes Európa rendszerében érvényesül. **Az európai integrációs folyamat** nagyszerűsége éppen abban áll, hogy **egy újkori német európai hegemonia lehetőségét nem csupán kizárja, hanem értelmetlenné is teszi.** A kiegyensúlyozott és kölcsönös integrációs determinációk Németországnak uniós partnerei által történő kontrollját éppen úgy biztosítják, mint a többi partnernek Németország által történő ellenőrzését. Az így megteremtett kölcsönös függés (interdependencia) rendszerében az EU valamennyi tagországának, sőt egész Európának és a világnak is közös, jól felfogott érdeke, hogy Németország ereje az európai integráció által megteremtett keretekben növekedjék. Az Európai Unió demokratikus struktúrája és kiterjedt horizontja teszi lehetővé és egyidejűleg elfogadhatóvá az újraegyesült Németország hatalmát. Álljanak itt Peter Katzenstein iránymutató szavai: *„Tekintettel arra, hogy az integrációs folyamatban az állam jellege is megváltozik, ezért egy Európa feletti német dominancia nem egyéb, mint délibáb. Európa germanizálódása és Németország európaizálódása ugyanannak az integrációs folyamatnak a része.”* 34/

2.3. A német szubszidiaritás és szubnacionalizmus új irányzatai

A német egyesülés eredményeként az előttünk álló integrációs folyamat **elsőrangú kérdése** abban áll, **miként tudja kezelni Európa és az EU tagállamai ezt a valóban kontinentális superhatalommá vált országot.** A megnyugtató megoldást minden bizonnyal az **un. svájci példa biztosíthatja.** Nevezetesen, a Svájci Államszövetség **26 kantonból** áll, amelyek közül a döntő többség, összesen **19 kanton német nyelvű,** csupán 6 kanton francia nyelvű és egyetlen olasz nyelvű. Ennek ellenére **Svájcban soha, sehol és senki nem érzi úgy, hogy Svájc német dominanciájú ország lenne.** Ennek **titka** abban áll, hogy az Államszövetségen (Bund) belül **az egyes kantonok rendkívül nagy mértékű önállósággal bírnak** (hivatalos megnevezésük is: „Kanton és Köztársaság”), saját törvényhozással (parlament), saját kormánnyal és az eredményes működéshez szükséges önálló pénzeszközökkel rendelkeznek. A kantonok politikai-kormányzati önállósága az idők során jól körülhatárolható és féltve őrzött önálló érdekeket és önálló értékrendeket alakított ki, amelyek ugyan közjogilag betagozódnak a Bund rendszerébe, de a kantonokat egymástól is erőteljesen megkülönböztetik, mintegy eltérő „nemzeti karaktereket” teremtve. Ezek az eltérő „nemzeti karakterek” természetesen kantonális mértékben értendők, de **arra kiválóan alkalmasak, hogy az említett 19 német kanton ne olvadjon egybe, egy egységes és a francia-olasz kantonok számára félelmet keltő germán tengerré.**

2.3.1. A lakosságának nagy számát, gazdasági és katonai potenciálját tekintve valóban **félelmetes súlyú, egységes Németország** jelenkori fejlődése megalapozott reményeket nyújt valamennyiünk számára, hogy ez az **integrált európai hatalom dinamikus halad előre** a görcsöket és félelmet feloldó **svájci államszervezési megoldás (helvétizáció) irányába.** A német állam föderális felépítésének (jelentős önállósággal bíró tagállamok, vagyis a „Land”-ok által megteremtett államszövetség, „Bundesrepublik”) struktúrájában **a politikai és kormányzati hatáskörök mind jobban erősödő vertikális megosztása érvényesül.** Ennek lényege, hogy a központi hatalom (Bund) egyre kevesebb feladatot kíván magának megtartani (végső soron a külügyet és a hadügyet, melyek Svájcban is a szövetségi állam kantonoktól féltve őrzött monopóliuma). A kevesebb központi feladat ellátáshoz, kisebb hatalom is szükségeltetik és **a hatalom többi részét mindinkább lebontják és megosztják a másik kettő hatalmi szint, vagyis a Land-ok valamint a helyi politika, a Gemeinde-k között.**

2.3.2. **Ez a német fejlődés két okból is rendkívüli értékkel bír.** Egyrészt harmonikusan **illeszkedik** a Maastrichtban meghirdetett **új integrációs fejlődési irányba**, vagyis a szubszidiaritás fogalmi rendszerébe. Ennek lényege, hogy a Közösség (ld. német és svájci Bund) kizárólag akkor járhat el valamely ügyben, ha a tagállamok, a régiók és a helyi önkormányzatok intézkedései a közösségi és a tagállami alkotmányos megoldások keretében már nem elegendőek a szükséges feladat teljesítésére. Másrészt **azt a feladatot is betölti, hogy kifelé, Európa és a többi tagállam irányába minél ritkábban jelenjen meg Németország és minél többet szerepeljen Bajorország, Baden-Württemberg vagy éppenséggel Hamburg, Bréma, Hannover Szabad Hanzavárosok.**

2.3.3. A Maastricht Szerződésben már **a szövetségi tagállamok (Landok) érdekei jutottak kifejezésre** azzal, hogy megeremtették az **Unió Régiók Bizottságát**, valamint azzal, hogy ennek **hatáskörét jelentős mértékben megerősítették** a közösségi hatáskörbe vont legkülönbözőbb területeken, mint a **felzárkóztatási politika, a foglalkoztatás-és szociálpolitika, a kultúra, az oktatásügy, a környezetvédelem és kommunálpolitika, valamint a belbiztonság.** Mindezek az új integrációs fejlődési irányok teljes mértékben beilleszkednek a **német alkotmányban megfogalmazott hatalomlebontási struktúrába**, vagyis a tartományok és a legkisebb helyi közösségek (Gemeinde) hatásköri rendjébe, ami egyúttal Németország integráción belüli pozíciójának további, jelentős felértékelését eredményezi.

2.4. **Az új német Szövetségi Alkotmány előremutató integrációs szellemisége**

A német szövetségi tagállamok (Landok) Maastricht eredményeként arra is **feljogosítást nyertek, hogy közvetlenül befolyásolják Németország EU politikájának egészét.** A szövetségi alkotmány ennek megfelelő új rendelkezése úgy szól, hogy **a Bundot illető szuverenitási jogok** jövőbeni **közösségi átruházása** (vagyis az integráció szupranacionális szintjére emelése) **kizárólag** a tartományi érdekek figyelembe vételével és **a Landok támogatásával kerülhet sorra.** Ugyancsak alkotmányos **jogot nyertek a Landok** arra, hogy küldöttjükkel érdemben **részt vehessenek** bármely olyan **uniós tárgyaláson**, melynek során **a tartományok illetékességébe tartozó kérdésekben hoznak döntést.** 1997-től az EU kormányközi konferenciáin Bajorország és Rajna-Pfalz Landok kezdettől fogva jelen voltak a német tartományok érdekképviseletében. A német regionalizáció és a helyi érdekek képviseletének jelentős megerősödését mutatja az is, hogy **a Landok a brüsszeli EU központban sorra nyitják meg önálló képviseleti irodáikat.** Mindez a nemzetállami érdekek történelmileg új koncepcióját és a helyi érdekek integrációs érvényre juttatásának új típusú megerősítését jelenti.

2.4.1. A fentiekben bemutatott új fejlődési iránynak a többi tagállam részéről való átvétele és alkotmányos megerősítése még várat magára, jóllehet annak európai szintű politikai megerősítése és jogi legitimációja további, számos tabu felszámolását és az integráció ügyének jelentős előremozdítását eredményezné. Ebbe a folyamatba illeszkedne számos nyugat-európai „terrorista gócpont” felszámolása, vagyis a régóta akut északír, baszk és korzikai autonómia törekvések megoldása, valamint egyéb más regionális természetű politikai krízis helyzetek rendezése, mint a vallon-flamand ellentét, a skót önállósodási törekvések vagy éppen a felvidéki és délvidéki magyarság valamint Erdély helyzetének hosszú távra szóló, mindenki számára megnyugtató megoldása, azaz mindezeknek az összeurópai struktúrákba történő legitim beillesztése.

2.4.2. A német vezető politikusok rendkívüli gonddal ügyelnek arra, hogy Németországot „nagyhatalom”-ként mutassák be, ugyanakkor már mindennapos gyakorlatként szólnak Németországról, mint „egy nagyhatalomról”. Mindez azt mutatja, hogy Németország Európa-politikájában a vesztes világháború által okozott bénító komplexusok és a német kisebbségi érzés (Minderheitsgefühl) ideje a végéhez közeledik. 35/

3. fejezet Olaszország

3.1. Az Egyesült Államok Olaszország világháború utáni helyreállításában is meghatározó szereppel bírt és rövid időn belül **kialakult az olasz külpolitika** napjainkig érvényes **kettős determinációja**. Nevezetesen az **európai egység iránti odaadó elkötelezettség** és a **biztonságpolitika területén való atlanti orientáció**. Olaszország kezdettől fogva aktív résztvevője volt a világháború utáni valamennyi integrációs intézmény megalapítását előkészítő munkálatoknak. Így alapító tagja volt az 1949-ben létrehozott Európa Tanácsnak, majd a Montánuniónak és végül mindezek betetőzéseként és az olasz egységtörekvések elismeréseként Itália adott otthont 1957 márciusában az EGK és az Euratom integrációs szervezeteit létrehozó **Római Szerződés** aláírásának. **De Gasperi** személyében Olaszországnak a legnagyobb Európa- politikusokkal (Schuman, Adenauer, stb.) azonos súlyú képviselője volt. Az integráció folyamatát beindító tárgyalásoknak, majd 1954 elejétől **Gaetano Martino** olasz külügyminiszter briliáns diplomáciai ügyessége eredményezte azt, hogy az EGK-t előkészítő Montánunió külügyminiszteri értekezletét a szicíliai Messinában, majd a Római Szerződés ügyében hozott politikai döntést eredményező, immár kormányfői konferenciát ismét olasz földön, Velencében tartották meg, végül **az 1957. márciusi, Európa újkori történelmét meghatározó államfői ceremóniára a római Capitoliumon került sor**.

3.2. Különösen a világháborút követő évtizedek többpártrendszerre épülő, rendkívül törekeny olasz belpolitika legfőbb támaszát maga az európai integráció képezte. (Kormányválságot kormányválság követte, rövid időn belül több tucat koalíciós kormány és ugyanennyi vezető politikus bukott meg.) Találó az a mondás, mely **szertint „Olaszország Európa-politikájának legfőbb célja, hogy megvédje az olasz belpolitikai struktúrát a belső veszélyektől.”** 36/

3.3. **Olaszország az európai integráció** eddigi történetének **egyik legnagyobb haszonélvezője**. Mindenkor **rendkívül ügyesen használták ki** a legkülönbözőbb integrációs folyamatokban és új integrációs intézményekben meglévő, saját **nemzeti érdekeiket szolgáló lehetőségeket**. Ezek körében mindenképp megemlítendő a közösségi **mezőgazdasági és a regionális felzárkóztatási politika**, amelyek nagymértékben járultak hozzá az **Észak- és Dél-Itália közötti**, korábban szinte elviselhetetlen fejlettségbeli **különbségek felszámolásához**, az itáliai parasztság életszínvonalának jelentős emeléséhez. Jóllehet, Olaszország az egyik leggyengébb láncszeme volt a Monetáris Unió megteremtéséért küzdő erőknek, nem kis erőfeszítések árán azonban végül is **sikerült bekerülniük az Euro-övezet tagjainak első körébe** és ezzel **Itália értékálló pénzre válthatta Európa addigi egyik legnagyobb mértékben inflálódnó nemzeti fizetőeszközét, a Lírát**.

3.4. Jóllehet, Olaszország az európai nagypolitika színpadán sohasem rendelkezett Franciaországhoz vagy Németországhoz hasonlítható pozíciókkal, de az olasz Európa-politika **sohasem kényszerült másodrangú szerepre**. Az európai kettéosztottság megszűnése és az Unió legutóbbi bővítése **jelentős mértékben felértékelte Róma integrációs pozícióit**. Az

önállóságukat visszanyert **közép-európai és balkáni országok többsége a történelmileg kialakult, évszázados olasz befolyási övezet részét képezte**, így mindenek előtt Magyarország, Horvátország, Szlovénia, valamint egyúttal Albánia is. Olaszország külpolitikája azonnal felismerte az új lehetőségeket és már az 1990-es évek elején intézményes programokat indított be a térségben való olasz érdekérvényesítés támogatására. Ezek körében megkülönböztetett figyelmet érdemel a **De Michelis** külügyminiszter által kezdeményezett (Magyarországot is felölelő) **„Pentagonale”**, majd utódja, **Emilio Colombo** által kibővített **„Hexagonale”**. A több országot átfogó **INTERREG** európai regionális együttműködés talán legsikeresebben működő gyakorlati példáját adja az **Alpok-Adria Együttműködés**, amely résztvevőinek összeállításában is tükrözi Olaszország térségbeli történelmi elhivatottságát (abban olasz, osztrák, magyar, szlovén és horvát határ menti régiók működnek együtt). A jövőt tekintve, Olaszországnak jó esélyei vannak egy erőteljesebb szerepvállalásra, de ebben a többi partnernek, így a magyar politikai vezetésnek is tudatosabban kell együttműködnie, hiszen a történelmi múlt kulturális és emberi értékei egyaránt jól szolgálják a továbblépést.

4. fejezet A Benelux- országok

Belgium regionalizációját megeremtő széleskörű jogalkotási munkát és az elmúlt húsz év során végrehajtott öt mélyreható alkotmányreformot a III. Rész 4. fejezete részletesen tárgyalja.

4.1. Belgium, Hollandia és Luxemburg által a világháborút követően létrehozott Benelux Unió két, számunkra is kiválóan hasznosítható, jövőbe mutató példát ad. Egyrészt **ékesen bizonyítja, hogy un. „kis-országok” is képesek az integráción belül megvédeni és érvényre juttatni nemzetállami érdekeiket**, másrészt bebizonyították, hogy országok közötti **regionális csoportosulások** létezése és működése **nem ellentétes az Európai Unió célkitűzéseivel**. Kiderült, hogy összefogásuk és politikai együttműködésük mindhárom ország integrációs pozícióját megerősítette és lehetőségeiket kibővítette. Enélkül egyikük sem tarthatna ott, ahol ma vannak.

4.2. Benelux Unió mindhárom tagországa a kezdetektől fogva az integrációs folyamat úttörői, előrevivői és megbízható építői voltak. (Alapító tagjai az Európa Tanácsnak, Montánuniónak, az EGK-nak és az Euratomnak is.) Körükben az integráció legfőbb haszonélvezője **Belgium**, minden ráfordítás nélkül hatalmas finansziális bevételekhez és stratégiai előnyökhöz jutott azzal, hogy a legfontosabb európai intézmények Brüsszelben telepedtek le. Az Európai Statisztikai Hivatal (EUROSTAT) legújabb adatai szerint Belgiumban jelenleg több mint hatvanezer EU-tisztviselő tevékenykedik állandó jelleggel, vagyis a családtagokkal együtt számuk megközelíti a negyedmilliót. Ezek a jól fizetett emberek havonta több milliárd Eurot költenek, lakást bérelnek, fellendítik az idegenforgalmat és az ingatlanpiacot. (Az EU mellett hasonló előnyökkel jár a brüsszeli NATO –Központ is.)

4.3. A Bonaparte Napóleon által egyetlen királyságba **mesterségesen „begyömösölt”, két egymástól jelentősen eltérő karaktert mutató** nemzet (a germán típust képviselő flamandok és a latin kultúrához tartozó vallonok) **elszakadási törekvései mind erőteljesebben jelentkeznek**, amit felerősít a szövetségi államberendezkedés és az a körülmény is, hogy a flamand területek gazdagsága, jóléte, sokkal gyorsabban fejlődik az előnyösebb gazdasági struktúra következtében (így pl. a Flandriában található Antwerpen a világ negyedik legnagyobb kereskedelmi kikötője, az Európai Unió egyik kapuja). A megoldást itt is a

regionalizmus erősítésének német-svájci példája adhatná. Ha azonban a belga politikai vezetés a jövőben is az eddigiekhez hasonló értetlenséggel kezeli a témát, az könnyen Belgium kettészakadásához vezethet.

4.4. **Hollandia** saját magát **az Unió „legnagyobb kis országaként”** definiálja. Az ország gazdaságát jól mutatja, hogy Hollandia az uniós költségvetés egyik legnagyobb nettó befizetője. Mindhárom Benelux országra egyaránt jellemző, hogy jóllehet, elkötelezett hívei az integráció továbbvitelének, de (éppen kis-ország létükből adódóan) nem siettetik a szupranacionalizmust, vagyis a nemzetállami pozíciók gyengítését.

4.5. **Luxemburg** ugyancsak jelentős haszonélvezője a befogadott közösségi intézmények finansiális előnyeinek. **Területén található az Európai Közösség Bírósága, az Európai Parlament Titkársága,** valamint az *Európai Elszámolási Bank* és az **Európai Monetáris Alap** székhelye.

4.6. A Benelux Unió bemutatásának befejezéseként **szólni kell ennek a három országnak történelmi súlyú Európa-politikusairól,** akik hazájuk tényleges erejét messze meghaladóan voltak képesek determinálni és irányítani az integrációs folyamatokat. Körükben kiemelkedik **Paul Henry Spaak** belga külügyminiszter, majd miniszterelnök, **A.H. Luns** holland külügyminiszter, **Pierre Werner** luxemburgi miniszterelnök, **Gaston Thorn** luxemburgi külügyminiszter-miniszterelnök, **Leo Tindemans** belga külügyminiszter-miniszterelnök, Willy Claes belga külügyminiszter, **Wilfried Martens** (tizehátszeres!) belga miniszterelnök, **Van den Broek** holland külügyminiszter, **Jacques Santer** luxemburgi miniszterelnök, EU bizottsági elnök és végül napjaink Európa-politikájának erős embere és „fenegyereke” az európai tehetetlenséget és különösen az un. lisszaboni reformfolyamat hibáit leplezetlenül feltáró **Jean-Claude Juncker,** Luxemburg miniszterelnöke. Nélkülük sem országaik, sem az európai integráció nem tartana ott, ahol ma vagyunk. 37/

IX.Rész

Az első integrációs bővítések (a brit, ír, dán, a balkáni és az ibériai bővítések)

Ebben a Részben az európai integrációs folyamat legelső bővítéseit mutatjuk be. 1973-ban jöttek be az első új tagállamok az „alapító hatok” mellé, nevezetesen az Egyesült Királyság és Észak-Írország, az Ír Köztársaság és Dánia. Így lettek már „kilencek”. Majd 1982-ben az eddigi egyetlen olyan bővítés, amikor valamely országot (Görögország) egyedülként vettek fel („tizek”). Végül az 1986-ban sorra került spanyol és portugál bővítéssel lettek „tizenkettek”

1. fejezet Egyesült Királyság és Észak-Írország

1.1. Megjegyzés: Az eddigiek során a címben nevezett megjelölés helyett Nagy Britanniát írtunk, elsősorban azért, mert a mindennapi szóhasználatban ez tekinthető általánosnak,

jóllehet sajnálatos módon még vezető politikusok is **gyakran „Angliát” mondanak**, ami már alapvető hiba, hiszen Anglia csupán az egyik tagországa, a másik három „nemzetállam”, Skócia, Wales és Észak-Írország mellett az Egyesült Királyságnak. Mivel **az Európai Uniónak a címben jelzett nemzetközi közjogi alany vált tagjává**, ezért a következőkben nekünk is kötelességünk ezt a jelenleg hatályos megnevezést használnunk: **United Kingdom and Northern Ireland, UK**.

1.2. A **XIX. század folyamán az Egyesült Királyság Európa leghatalmasabb országává vált**, ez a század jelentette a brit világhatalom csúcsát. Az UK politikai vezetése magabiztossá vált és erre mindem oka megvolt. A királyi flotta uralta a tengereket (Trafalgar óta), **kiépült a brit gyarmatbirodalom az öt kontinens valamennyi részén**. Belpolitikai felfordulások ismeretlenné váltak az országban, a gyarmatosítás által teremtett jólét a társadalom valamennyi rétegét felemelte. Az Egyesült Királyság ekkor **alakította ki a XX. század végéig irányadó külpolitikáját**. Ennek lényege: a **cselekvési szabadsághoz való feltétlen ragaszkodás**, tekintettel arra, hogy a világhatalom kontinentális **szövetségek révén többet veszíthet, mint nyerhet**. Lord Palmerston brit miniszterelnök 1841-ben ennek lényegét így fogalmazta meg: *”Angliának nem szokása, hogy kötelezettségeket vállaljon olyan esetekben, amelyek még nem merültek fel, vagy a közeljövőben nem következnek be.”* 38/

1.3. A szigetország politikai vezetése felismerte, a brit világhatalom elég erős ahhoz, hogy kizárólag a saját erejére támaszkodjon és megengedhesse magának, hogy (gyakran önző) nemzetállami érdekeit minden más fölé helyezze. Ebben állt a brit világpolitika lényege egészen a XX. század végéig, ami az Egyesült Királyság napjainkban is érvényesülő *”Európa-politikájában”* valamennyiünk számára intő módon visszakereshető. **George Canning**, brit külügyminiszter beiktatásakor elmondott beszédében (1823. október) így fogalmazott: *„Bármilyen szorosan is kötődünk Európához, ebből nem következik, hogy minden adandó alkalommal izgága és minden lében kanál módon bele kellene keverednünk az európai államok ügyeibe. Az Egyesült Királyság fenntartja magának a jogot, hogy politikáját a konkrét ügyek érdemi ítélete és saját nemzeti érdekei szerint alakítsa.”* 39/

1.3.1. Palmerston miniszterelnök nekünk is szóló üzenete 1856-ból még konkrétabb: *„Nincsenek sem örök szövetségeseink, sem állandó ellenségeink, kizárólag állandó érdekeink vannak. Érdekeink örökösök és kötelességünk, hogy azokat eredményesen képviseljük.”* 40/ Más szóval, az Egyesült Királyság külpolitikáját mindenkor a nemzetállami érdekek, nem pedig dogmatikus, ideológiai megfontolások alapjaira építették.

1.3.2. **Sajnálatos módon jól mutatta ezt** a megközelítést az 1848/49-es **magyar szabadságharc ügye** is, ami egyértelműen összhangban állt a Habsburgok uralmának gyengítésére törekvő brit külpolitika érdekeivel. London ekkor a korrektnek nem mondható hármaskör megközelítést követte: **Kossuthékat szép szavakkal lelkesítették** (Kossuth követét, Pulszky Ferencet a Trafalgar téren százezres tömeg éljenezte), a nemzetközi diplomácia terén formálisan a **be nem avatkozás politikáját hirdette**, ténylegesen pedig örömmel üdvözölte, hogy Oroszország hadserege vérbe fojtotta szabadságharcunkat és megóvta az európai status quo fennálló hatalmi rendjét. Erre egyébként az 1815-ben létrehozott **Négyes Szövetség jogilag is kötelezte őket**.

1.4. Az Egyesült Királyság külpolitikája és Európa-politikája mindenkor vargabetűk nélkül, következetesen járta az előzőekben vázolt utat, annak ellenére, hogy a brit belpolitika már ekkor egy több pártrendszerre épült, működő demokrácia volt, ahol az **1700-as évek óta a parlamenti ellenzék, a napi sajtó és a közvélemény egyaránt jelentős befolyással bírt a**

politika alakításában. A brit társadalom különösen a külhonban viselt háborúzások idején mindenkor tiszteletre méltó fegyelmet és a kormány mögötti rendkívüli egységet tanúsított. Az ellenpéldát Ausztria, Poroszország és Oroszország képviseli, ahol a vezető politikusok (Metternich, Bismarck és I. Sándor cár) évtizedeken keresztül, megszakítás nélkül voltak hivatalban gyakorlatilag minden ellenzéki kontroll nélkül. A kontroll nélküli hatalom jellemzőjeként Metternich így jellemezte **I. Sándor** politikáját: *”A más uralkodókat korlátozó és gátló tényezők – hatalommegosztás, alkotmányos formák, közvélemény – közül egyik sem létezik az orosz uralkodó számára. Amit éjszaka megálmodik, másnap reggel véghez viheti.”*^{41/}

1.5. A brit világbirodalom felbomlása, a szuezi válság

A két világháború az Egyesült Királyság számára is ugyanazt eredményezte, mint egész Európa számára (győztesekre és vesztesekre egyaránt). Nevezetesen Európa és **az európai un. „hatalmak” elvesztették világpolitikai befolyásukat.** Az Egyesült Királyság emellett a II. Világháborút követően viszonylag rövid időn belül elvesztette teljes gyarmatbirodalmát is, jóllehet a brit-amerikai együttműködés jegyében ezt a folyamatot lassítani igyekeztek, mivel a hirtelen kivonulás világpolitikai káoszt teremtett volna, a győztes **Egyesült Államoknak** pedig **időre volt szüksége,** hogy immár pénzügyi-gazdasági eszközökkel **behatoljon az évszázados brit gyarmati pozíciókba.** Mindazonáltal már a világháború idején is nyomatékosan figyelmeztette Roosevelt elnök Winston Churchillt, hogy a gyarmatosítás időszaka lejárt és Amerika sohasem lehet partnere a brit neokolonialista törekvéseknek. Az új idők követelményét azonban még a legbölcsebb brit politikusok sem ismerték fel. Jóllehet Bismarck kancellár már saját korában azt jósolta, miszerint *„A modern világ legfontosabb tényezője, hogy Britannia és Amerika ugyanazt a nyelvet beszéli”.*^{42/}

1.5.1. Ez az egybehangzás gyakran mutatott disszonanciákat. Rooseveltnek a brit imperializmussal szembeni több rendbeli kritikáját Churchill így utasította vissza: *„Nem azért lettem Öfelsége első minisztere, hogy elnököljek a brit birodalom felbomlása fölött”.*^{43/}

1.5.2. A II. Világháború utáni brit politikát világhatalmi illúziókat kergető szendergéséből **az 1956-os szuezi fiaskó** ébresztette fel, amely **egyszer és mindenkorra véget vetett az évszázados brit pozícióknak.** Az történt, hogy az ekkor már szovjet segítséggel is erőteljesen támogatott nemzeti felszabadítási mozgalmak körében egy **Gamal Abdel Nasszer** nevű, az egyiptomi monarchiát megdöntő, lázadó ezredes (az Egyiptomi Köztársaság későbbi elnöke) 1956. júliusában nemzeti tulajdonba vette az 1869-ben felépült és 1956-ig brit ellenőrzés alatt működő Szuezi Csatornát. A brit politikát irányító **Anthony Eden,** aki pedig miniszterelnökségét megelőzően egész karrierjét a külügyek irányításában töltötte el, olyan kalandba vitte országát, amelyből következő **megaláztatást az Egyesült Királyság azóta sem heverte ki.** Az újkori brit külpolitika ebben a kalandban hátat fordított legfőbb szövetségeseinek, az Egyesült Államoknak és Franciaországgal szövetkezett. Ugyanakkor felrúgta évszázadok óta követett, hagyományosan erős arab kapcsolatait is és Szueznél indítandó kalandor műveletbe Izraelt is bevonta. Eisenhower amerikai elnök a leghatározottabban ellenezte a Szuezi Csatorna államosítása ürügyén Egyiptom ellen indítandó támadást, különös tekintettel arra is, hogy a tengereken való szabad hajózás legfőbb zászlóvivőjének számító Egyesült Államok szemében a **Csatorna feletti brit ellenőrzés egy idejétmúlt gyarmati hatalom tarthatatlan szimbóluma volt.** Eden politikai szüklátókörségét ékesen bizonyítja, hogy az amerikai figyelmeztetés valamint a brit tábormokok és az admirális vezetésének tiltása ellenére megindította támadását, ami rövid időn belül katasztrófához vezetett. Ez volt az utolsó kísérlet arra, hogy a londoni politika azt

bizonyítsa, miszerint az Egyesült Királyság még létező világhatalom és egyedül is képes ilyen súlyú sikeres katonai akciókat véghez vinni. **A katonai megaláztatásnál is nagyobb fájdalmat okozott** mind a brit, mind a francia politika számára az, hogy **Egyiptomba küldött csapataikat** az ezúttal kivételesen egységesen fellépő **szovjet amerikai utasításra kellett kivonniuk** és az ENSZ Biztonsági Tanácsában is súlyos megrovásban részesültek a „világ új uraitól”.

1.5.3. Szuezhhez képest a későbbi miniszterelnök, Margaret Thatcher által megvalósított Falkland-akció már csupán a fogatlan brit oroszán modern katonai kulisszák közé helyezett cirkuszi színjátéka (magyar szóhasználat: „műbalhé”) volt és egyúttal a brit imperializmus legsötétebb napjait idézte.

1.6. A brit Európa-politika filozófiája: veletek, de nélkülünk

Jellemző módon, a szuezi sokkból **a két vesztes** egymástól alapvetően **eltérő következtetéseket** vont le. **Franciaország** ekkor határozta el, hogy **politikáját** mindent megelőzően **az európai egység megteremtésének szolgálatába állítja**. Ennek igen rövid időn belül tanújelét is adta, miután alig néhány hónappal később, 1957. áprilisában öt európai szövetségesével közösen a francia vezetés aláírta a Római Szerződést. Az évszázados **hatalmi beidegződések béklyójából az Egyesült Királyság még most sem tudott kitörni**. Nem ismerte fel az európai integráció történelmi jelentőségét, bár meghívták Rómába, nem csatlakozott az EGK-hoz, hanem az EFTA megalapításával olyan vetélytársat teremtett, amelyről rövidesen kiderült, hogy az EGK-val szemben versenyképtelen. Mindezzel az Egyesült Királyság **jelentős pozícióhátrányba került Európában**, 1973-ban bekövetkezett teljes jogú tagságáig **másfél évtizedet vesztegetett el** és végig kellett mennie azon a kálvárián, amelyet de Gaulle Franciaországa teremtett számára a későbbi brit felvételi kérelmek többszöri elutasításával.

1.6.1. Az Egyesült Királyság integrációs **tagságának elnyerését követően sem lett az európai egység ügyének odaadó harcosa**. Politikai és gazdasági téren egyaránt, napjainkig a brit politika okozta a legtöbb nehézséget az integrációs építkezésben és a szupranacionalizmus rendező elvének következetes visszautasításával napjainkban is London jelenti az integrációs folyamat továbbvitelének és felgyorsításának első számú akadályát. Az Egyesült Királyság mindenkori kormányai a legkevésbé sem rejtik véka alá **Európa-politikájuk Janus-arcú kettősségét**. Ennek, jelenleg is naponta érzékelhető gyakorlati megnyilvánulása abban jelentkezik, hogy **a brit gazdaság modernizációjához** és megerősítéséhez szükséges **forrásaikat az Európai Unió struktúrájában szerzik meg, külpolitikájuk** azonban mindenben, **kizárólagosan és egyértelműen az Egyesült Államok külpolitikai érdekrendszerébe** illeszkedik. (Bevallottan és nyíltan hangoztatva: „We are the junior partner of the US foreign policy”.) London egyúttal azt is világosan látja, hogy az ő tényleges súlya és szerepe ebben az „euro-atlanti partnerség” csiki-csuki játékban annak függvényében alakul, hogy európai uniós tagsága révén milyen mértékben tudja megerősíteni gazdaságpolitikai súlyát.

1.6.2. Végezetül: az európai külpolitikai együttműködésben való (ld. a maastrichti uniós struktúra II. Pillérébe emelt Közös Kül-és Biztonságpolitikát) legcsekélyebb brit hajlandóság hiányát sajnálatosan jól mutatja az a nyilatkozat, amelyet az Egyesült Királyság kormánya az ENSZ Biztonsági Tanácsában elfoglalt brit pozícióval kapcsolatban. Ennek lényege, hogy **London mindenkor fenntartja magának a jogot az önálló eljárásra** és nem kívánja döntéseit azzal befolyásoltatni, hogy az Európai Unió egy másik vezető országa,

Franciaország ugyancsak az ENSZ BT állandó tagja. Ennek a különutas brit külpolitikának egyik legutóbbi tragikus példáját adta az, amikor az **Irak ellen indítandó amerikai támadás** kérdésében az ENSZ BT öt tagja közül Oroszország, Franciaország és Kína a leghatározottabban elítélte azt és **csupán az Egyesült Királyság támogatta.** (Ezzel egyúttal az ENSZ eddigi történetének is példátlan jogsértését létrehozva, mivel az eddigiekben akár csupán egyetlen állandó BT-tag vétője is elegendő volt egy ehhez hasonló akció megghiúsításához.)

2. fejezet **Ír Köztársaság**

2.1. Írország Nyugat-Európa peremterületén egyúttal az európai történelmi gondolkodásban is a perifériára szorult. A Zöld Sziget (The Green Island) az emberek fejében gyakran még napjainkban is az **angol-ír permanens válsággóc** területeként jelenik meg. A szigetország geopolitikai súlya és társadalmi-gazdasági fejletlensége egyaránt kizárta azt, hogy érdemleges szereplő legyen az európai folyamatok alakításában. A Zöld Sziget elkerülte a Római Birodalom hódítását és lakói már az V. században felvették a kereszténységet. Az európai kontinens jelentős részén (így pl. Nagy Károly birodalmában) ír szerzetesek terjesztették a keresztény hitet. **A katolicizmus,** éppenséggel a kisebbségi tudat és az anglikán egyház által is támogatott, kegyetlen angol elnyomás eredményeként a kezdetektől fogva **szakadatlanul az ír nemzet kohézióját biztosító tartóoszlop.** Írországban a katolicizmus nem csupán vallás, hanem a társadalom egészét mély gyökereivel átfogó, hosszú évszázadokból táplálkozó, **a nemzeti identitást alapjaiban determináló életfilozófia.**

2.2. Az évszázadok során a teljes politikai és vallási jogfosztottságon túlmenően az ír lakosságot rendkívül súlyos társadalmi problémák terhelték. Éhínségek és járványok visszatérően tizedelték őket, illetve kényszerítették az íreket hazájuk elhagyására. Csupán az 1845-ös tragikus burgonyavész több millió (!) halálos áldozatot követelt, melynek nyomán az ír népesség közel 30 százalékkal csökkent. Az ír kivándorlók első számú cél állomása kezdettől fogva az Amerikai Egyesült Államok volt, ahol – bármennyire is hihetetlen – napjainkban mintegy negyvenmillió ember vallja magát ír származásúnak. Ez a hatalmas tengeren túli ír kolónia olyan erős, hogy képes jelentősen befolyásolni az elnökválasztások eredményét és az amerikai külpolitikát is.

2.3. A kontinentális országok által számtalanszor (így a francia forradalom idején, majd Napóleon által is) cserbenhagyott angol ellenes ír nemzeti szabadságmozgalom a XX. század elején új lendületet nyert a Sinn Féin (Önsegítés) politikai szerveződéssel, amelynek utóbb létrejött az Ír Köztársasági Hadsereg (IRA) nevű fegyveres szárnya is. Az I. Világháború közepén, az 1916-os „Húsvéti Felkelés”-t a brit hatóságoknak még sikerült leverniük, de az 1918-as parlamenti választásokon elért hatalmas Sinn Féin győzelem és az azzal együtt kiéleződött polgárháborús helyzet végül rákényszerítette a világháborúban kimerült brit vezetést a fegyverszüneti megállapodás megkötésére és az ír kérdés viszonylagos rendezésére. Ennek eredményeként több évszázados gyarmati múltat követően létrejött az Ír Szabad Állam (Irish Free State), de a viszonylagosságot és az angol gyarmatosítás kétarcúságát az mutatja, hogy erősen manipulált népszavazással abból kiszakítottak hat grófságot (Ulster), melyek ma is az Egyesült Királyság részeként az angol koronához tartoznak. A fiatal ír állam mai nemzetközi közjogi helyzetét az 1948-as Hágai Kongresszus rendezte. A mindenkori ír

kormány politikája ennek szellemiségét tükrözi napjainkban is, melynek **lényege a katonai semlegesség és a távolságtartás.**

2.4. A függetlenségét csupán a közelmúltban elnyert Ír Köztársaság az európai integráció irányába is kezdettől fogva erős visszafogottságot mutatott. Nem kívánták a zsenge ír szuverenitást új korlátokkal terhelni. London uniós tagfelvételi kérelmének többszöri francia visszautasítását is mértéktartóan kezelték, majd végül is bekapcsolódtak az érdemi tárgyalásokba. A közösségi tagságot az Ír Köztársaság az Egyesült Királysággal és Dániával együtt 1973-ban nyerte el. Időközben Írország az európai integrációs folyamat első számú gazdasági haszonélvezőjévé vált, amit mutat, hogy az egykori legszegényebb tagállamból (a belépéskor az ír GDP alig haladta meg a közösségi átlag felét, 54%) napjainkra jóléti állammá vált (elérte a közösségi GDP átlag 97%-át!). **Ma Írország a 27 tagú Unió legdinamikusabban fejlődő gazdaságával rendelkezik,** jelentős számú új munkalehetőséget teremtettek, ahova a keleti bővítés új tagállamiból is áramlik a munkaerő (a gazdaságpolitikai elemzést ld. Nemzetgazdaságok az EU-ban).

3. fejezet **Dánia**

3.1. A Dán Királyság politikai vezetése kezdettől fogva nagy elhivatottsággal támogatja az integráció fejlődését, elsősorban annak gazdaságpolitikai területeit. Dánia egyidejűleg mindenkor kökemény védelmezője saját nemzetállami érdekeinek. Kicsi, mondhatni **laboratóriumi méretekben a dán Európa-politika számos analógiát mutat a britek hasonló politikájával.** Ennek lényege: a nemzeti szuverenitás csökkentésének elutasítása és a nemzetek feletti irányba történő haladás minden eszközzel történő fékezése, ezzel egyidejűleg a gazdasági integráció mélyítésének elősegítése. Dánia, mint a NATO egyik alapító tagországa az Egyesült Királyság mellett az Egyesült Államokkal szoros kapcsolatokat ápoló **atlanti elkötelezettség egyik legerősebb európai támasza.** 44/

3.2. A karakterisztikus dán Európa-politika jól tükröződik a nemzeti szuverenitást szimbolizáló hagyományos elemekhez való ragaszkodásban is. A „Tizenötök Európája”-ban az Egyesült Királyság és Svédország mellett Dánia ugyancsak **elutasította a nemzeti fizetőeszköz felszámolását és az Euró bevezetését.**

3.3. Az **Északi Együtműködés** hagyományos struktúráján belül Dánia különleges kapcsolatokat ápol a másik két EU tagország (Svédország, Finnország) mellett az európai integrációból egyelőre kimaradó Norvégiával és Izlanddal is. Dániának jelentős szerepe volt abban, hogy e két utóbbi ország speciális együtműködési státuszt kapott a Schengen Egyezményben is. Az EU tag Svédországgal és Finnországgal közösen, Dánia integrációs tagságának legfőbb geopolitikai nyeresége abban áll, hogy **sikerült felszámolni periférikus, kitzásítottági determinációikat** és ma már valamennyien aktív, pozitívan cselekvő részesei az európai nagypolitika alakításának.

3.4. Befejezésként, sajnálatos módon szólni kell az **eddig európai integrációs fejlődésnek Dániához kötődő, minden bizonnyal legnegatívabb eseményéről.** Nevezetesen arról, hogy míg az egyik oldalon az Európai Unió létszáma újabb és újabb tagállamok felvételével folyamatosan bővül, ennek ellenpéldájaként **az integráció** elszenvedte eddigi **egyetlen területi csökkenését is.** A Dán Királysággal egyidejűleg az integráció rendes

tagjává vált Grönland is, amely 1953-ig dán gyarmat volt, majd azóta közjogilag a dán korona részét képezi, 1979 óta jelentős autonómia birtokában. Tekintettel arra, hogy a közösségi halászati politika rendszerében a tengerparttal rendelkező EU tagországok között a halászati kvótákat a nemzeti tengerpartok hosszának arányában osztják el. Következésképpen Dániának meg kellett osztani halászati területeit az ír, brit, francia, sőt még a spanyol és portugál halászati flottákkal is. Ez kezdettől fogva rendkívüli mértékben zavarta a dán politikát. Utóbb népszavazást rendeztek Grönlandon, amely ugyan a közjogi helyzet eredményeként az anyaország Dániával együtt csatlakozott az integrációhoz, de most a népszavazás eredményeként abból kivált, halászati forrásaival együtt. A kilépés okozta erkölcsi károkon túlmenően figyelembe kell venni a gazdasági károk nagyságát is. Grönland maga a Föld legnagyobb szigete, területe több mint kétfélmillió (!) négyzetkilométer, vagyis a kilépéskori Európai Unió teljes területét mintegy felére csökkentette. A már említett halászon túlmenően a sziget rendkívül gazdag ásványi kincsekben. (vasérc, földgáz, kőolaj, ólom, cink, stb.).

3.4.1. Ez a döntés az önző, merkantilista nemzeti érdekek európai érdekek fölé helyezésének elszomorító példája. Egy uniós tagság nem csupán előnyökkel, de áldozatokkal is jár és Dánia oly sokat kapott már eddig is Európától, ezért joggal lett volna elvárható a dán politikai vezetésétől, hogy belássák: a jogok és a kötelezettségek mindenkör együtt járnak.

Megjegyzés: A legújabb fejlődés eredményeként **Grönland által 2009. június 21-én** az anyaországtól elnyert, rendkívül fejlett és **széleskörű területi autonómia jogi összefüggéseit a III. Rész 5. fejezete mutatja be.**

4. fejezet A balkáni bővítés: Görögország

4.1. Görögország - amely 1981-ben tizedik tagállamként került be az európai integráció tagjai közé - uniós tagfelvétele **számos vonatkozásban a korábbiaktól eltérő, rendkívüli jellemzőket mutat.** Mindenekelőtt a görög tagfelvétel sajátossága abban áll, hogy míg azelőtt és (Spanyolország és Portugália esetét kivéve) azt követően is a bővítéshez minden esetben könnyörtelen következetességgel, rendkívül szigorú gazdasági-pénzügyi kritériumok teljesítését követelték meg (így Magyarország esetében is), Görögországot **kizárólag politikai és biztonságpolitikai megfontolások segítették taggá válni.** A további sajátosságok: a görög bővítéssel **első ízben vettek fel egy balkáni országot,** amely az **ortodoxia fellegvára,** ahol az egyház erős, közvetlen politikai befolyása mindennapi gyakorlat és amelynek **egyetlen közösségi tagországgal sem volt közös földrajzi határa.** Görögország **az Unió messze legszegényebb tagállama volt** (az egy főre jutó GDP nem érte el a közösségi átlag felét sem). Mindezekon túlmenően, a **görög belpolitikai rendszer** rendkívül törekeny volt, ahol igen erős kommunista és szélsőjobboldali (katonai) hatalom átvételi törekvések érvényesültek. A korábbi uniós tagokhoz képest Görögország volt az egyedüli, amelynek nemzeti szuverenitása és **területi integritása állandó veszélyeknek volt kitéve** (mindenekelőtt Törökország és a kommunista befolyást képviselő Jugoszlávia részéről). 45/

4.2. Végül Görögország speciális esetét és a **görögökkel történt kivételezés súlyát jól mutatja**, hogy ez az ország volt az integrációs bővítések sorában az egyedüli, melyet **mint egyetlen országot vettek fel**. Az 1973-as un. brit bővítéskor az új tagállamok hárman voltak, az ibériai bővítésnél ketten, az EFTA bővítésnél ugyancsak hárman, végül az un. kelet-európai bővítéskor 10+2 új tagországot vettek fel. A Görögországnak nyújtott megkülönböztetően kivételes bánásmódot a döntéshozó nyugat-európai nagypolitika vezető személyiségei (Giscard d'Estaing francia államfő, Helmut Kohl német kancellár és Margaret Thatcher brit kormányfő) egybehangzóan azzal indokolták, hogy az „egységes Európa” ezzel róttá le háláját azért, amit az antik hellén kultúra adott Európának.

4.3. Az, hogy Görögországot „balkáni” államnak tekintik, ez földrajzi helyzetén és környezetén túlmenően mindazokat a tulajdonságokat felöleli, amit ezen kevéssé pozitív fogalom valamennyi európai nyelvben jelent. **A balkáni állapotok kialakulásának** és jelenlegi továbbélésének **legfőbb oka** az, hogy az ország évszázadokon keresztül **török elnyomás alatt volt**. Az Ottomán Birodalomból való görög szabadulás csupán az 1820-as évek felkeléseivel kezdődött el. A görög társadalom a politikai megosztottság mellett **rendkívül kevert etnikai viszonyokat mutat**. Igen jelentős szláv népesség mellett az egykori török birodalom számos más etnikai képviselői is bonyolítják az összképet. Napjaink mentalitásában és politikai kultúrájában erősen keverednek az ősi hellén kultúra, a keleti kereszténység, a bizánci, valamint a legmodernebb nyugat-európai civilizáció gondolkodásmódbeli és viselkedésmódbeli megnyilvánulásai.

4.4. A II. Világháború végéig érvényesülő **erős brit befolyást**, éppen a moszkvai támogatással megerősített kommunista hatalom átvételi törekvések ellensúlyozására, **az Egyesült Államok közvetlen katonai és gazdasági szerepvállalása vette át**. A Truman-doktrina jegyében Görögország **már 1951-ben a NATO tagjává vált**, a Marshall-terv keretében pedig hatalmas amerikai pénzügyi segélyekhez jutottak. Mindez lehetővé tette, hogy az elsősorban macedónokból álló kommunista partizán hadsereget egy négy éven keresztül tartó (1945-49) rendkívül véres polgárháborúban legyőzzék és az ország a fentiekben felsorolt számos negatív tehertétele ellenére a „nyugati világ” részesévé válhasson. 1961-ben az akkori EGK első társulási szerződését Görögországgal írták alá, amely a brüsszeli szerződéskötési rendszerben már a teljes jogú tagság előszobáját képezi. Ezt követően azonban még pontosan húsz évnek kellett eltelnie, mert **1967-ben katonai puccsal az „ezredesek” vették át a hatalmat**, ami közel tíz évig tartott. Az „ezredesek” **belevítették az országot a „ciprusi kaland”-ba** is, aminek a lényege, hogy az „Enozis” filozófiájának jegyében Ciprust teljes egészében Görögországhoz kívánták csatolni. A török hírszerzés erről értesülve katonai támadást indított a sziget ellen, annak törökök lakta északi részét megszállta és ott kikiáltották Ciprus napjainkig tartó kettéosztottságát jelentő Ciprusi Török Köztársaságot. (Ekkor rendkívül közel került a helyzet ahhoz, hogy két NATO tagállam háborúzzon egymás ellen!)

4.5. Mindezek eredményeként Görögország két évtizedre kiiktatta magát a jogállamok és a nyugati integráció rendszeréből. A katonai diktatúra következtében **felfüggesztették az ország Európa Tanács tagságát** és Brüsszel befagyasztotta az integrációs kapcsolatokat. Válaszként 1974-80 között Görögország felfüggesztette NATO-tagságát, tiltakozásul az ellen is, hogy a NATO nem üzte ki a törököket Ciprusról, jöllehet a török inváziót a görög katonai junta provokálta ki. **A ciprusi kalandba végül is az „ezredesek” buktak bele** és a katonákat felváltó jobbközép **Karamanlisz-kormány** hatalmas energiával belekezdett a kármentésbe. Karamanlisz **azt valósította meg sikerrel 1978. év folyamán, amire a rendszerváltás után a magyar kormányoknak is lehetősége lett volna**. Nevezetesen a görög miniszterelnök januártól

decemberig körbejárta az uniós tagországok, valamint a világhatalmak fővárosait és elérte, hogy támogassák országának EU tagságát annak nyomorúságos politikai és gazdasági körülményei ellenére. Szívós munkával **sikerült elfogadtatnia**, hogy egy **gyors EU tagság** képes Görögországot konszolidálni és véglegesen beépíteni a nyugat-európai értékrendszerbe, annak elmaradása viszont **további szélsőséges kihívásokkal veszélyeztet**. A karizmatikus, nagy ívű európai gondolkodó politikus következetes tárgyalássorozata, **a nemzeti érdekek összeurópai értékrendszerben történő megfogalmazása** és azok **rendíthetetlen képviselője** a korabeli világpolitika csodálatára **hihetetlenül gyorsan teremtette meg Görögország teljes jogú európai integrációs tagságát**. A tagfelvételi megállapodást 1979. májusában írták alá az antik hellén kultúra fellegvárában, Athénben és az ország 1981. január 1-től vált taggá.

4.5.1. Megjegyzés: a II. Világháborút követő geopolitikai zűrzavar aberrációját mutatja, hogy a földrajzilag és politikai kultúráját tekintve balkáni Görögországot Nyugat-Európához tartozónak minősítették, miközben az évszázadok óta nyugathoz tartozó Magyarországot kelet-európai országnak minősítették.

4.6. Az elmúlt negyedszázad bebizonyította, hogy **Görögország számára óriási nyereséget hozott az integrációs tagság**, valamint azt is, hogy az eddigiekben még soha egyetlen tagállam nem okozott ekkora anyagi károkat (finomabban szólva: pénzügyi tehertételt) az Európai Uniónak, mint Görögország. Különösen az ország teljes területének „elmaradott régióknak” történt minősítése lehetővé tette a görög kormány számára az un. **Felzárkóztatási és a Strukturális alapokból** való hatalmas pénzeszközök lehívását. Ugyancsak **csillagászati összegekhez jutottak** a görög mezőgazdaság modernizálása terén. A tagfelvételtől (1981) napjainkig Görögország csupán a most nevezett közösségi politikák keretében több mint ötvenmilliárd (!) Euro juttatásban részesült. Mindezek hatékonysága és a fejlettebb tagállamokhoz való **felzárkózás** meglehetősen **alacsony szinten maradt**, melynek okát Brüsszelben elsősorban a görög gazdaság széttagozottságára, a gazdaságirányítási struktúra elmaradottságára, valamint a politikai pártokhoz kötődő kliens rendszerre és a **korrupció** „balkáni” méreteire vezeti vissza.

4.6.1. Mindazonáltal az EU tagság eredményeként **Görögország stabil és működő demokráciává vált**, ahol a szélsőséges politikai puccsok korábbi állandó veszélye minimálisra csökkent. Az ország szerepe a térségben felértékelődött, a megelőzően fenyegető török és szláv invázió kísértete semmivé vált. Napjainkban **Görögország a Balkán gazdaságilag legerősebb, vezető politikai hatalma**.

5. fejezet **Az ibériai bővítés/I: Spanyolország**

5.1. Az ibériai bővítés során **az érintett két országot ugyancsak alapvetően geopolitikai és biztonságpolitikai megfontolások alapján vették fel**, ahol a gazdaságpolitikai követelmények teljes mértékben háttérbe szorultak. Spanyolország és Portugália a jobboldali rezsimek több évtizedes elzárkózását követően, a két diktátor, Franco és Salazar halála által teremtett lehetőséget egyes politikával arra használta fel, hogy elfogadtassa az integráció vezetőivel: amennyiben felveszik őket, úgy Európa két demokratikus állammal gazdagodik, ellenkező esetben pedig továbbra is állandósul az Ibériai félszigeten a kommunista és a fasiszta veszélyhelyzet.

5.2. 1492-ben a két katolikus spanyol uralkodó (az egymással korábban házasságra lépett **Aragóniai Ferdinánd király és Kasztíliai Izabella királynő**) elfoglalta Granadát, az utolsó mór végvárat és véget vetettek a félsziget hétszáz éves arab uralmának. A létrejött egységes Spanyolországgal új nagyhatalom született Európában. Az ibériai országnak újabb **ötszáz évre volt szüksége, amíg eljutott a spanyol társadalom és az állami-politikai berendezkedés európai viszonyainak megteremtéséig**. A minden önálló törekvést elnyomó és maga alá kényszerítő, a középkortól változatlan királyi hatalom 1931-ben ért véget, amit egy rövid életű, törekeny köztársasági időszak váltott fel. Az ország a moszkvai vezetéssel irányított kommunista hatalmi és ideológiai terjeszkedés egyik céltáblája lett. A demokratikus köztársasági berendezkedés már nem volt elegendő ezen igények kielégítésére, a külföldről irányított változások mindinkább egy kommunista hatalomátvétel irányába mutattak. **1936-ban véres polgárháború tört ki**, amelyben az egyik oldalon a világ számos országából verbuválódott kommunista elkötelezettségű nemzetközi brigádok, a másik oldalon pedig Franco tábornok fasiszta eszmék által vezérelt csapatai harcoltak. A polgárháború a Hitler által küldött légiőr (Kondor-légió) segítségével **1939-ben a jobboldali erők győzelmével végződött**, ami lehetővé tette **Franco tábornok 1975 végéig tartó diktatórikus fasiszta hatalmát**. Ennek megfelelően betiltották a politikai pártokat, feloszlatták a társadalmi érdekképviseleteket, a szabad sajtót és a köztársasági alkotmány alapján kialakított regionális önkormányzatokat. **Spanyolország hosszú időre kiiktatta magát mind az európai kapcsolatból, mind a világpolitikából**. Franco tábornok halálát követően a már hat év óta ideiglenes államfővé kinevezett **János Károly herceg** személyével visszaállították a **királyság** intézményét. Az Európa és Amerika egyetemeken tanult, felvilágosult demokrata uralkodó és kormányai (polgári és szocialista kormányok egyaránt) rövid időn belül **elvezették az országot az európai uniós tagságba**. **1985. június 12-én** Madridban aláírták a tagfelvételi szerződést, a spanyol parlament két háza pedig (páratlan nemzeti konszenzust felmutatva) egyhangúlag jóváhagyta azt. 46/

5.3. A legújabb kori spanyol fejlődés bemutatása során szólnunk kell a spanyol regionalizáció rendkívüli eredményeiről. **A spanyol regionális struktúra három egymásra épülő rendszert mutat: a nemzet, az ún. "kis nemzetek" és az önkormányzattal rendelkező helyi, történelmi egységek (régiónok)**. Az ún. **kis nemzetek** körébe a következők tartoznak: Katalónia, Baszkföld, Galícia, Navarra, és a Valenciai Közösség. A többiek, az ún. **történelmi régiónok (Comunidad Autónoma)**: Asztúria, Aragónia, Cantabria, La Rioja, Kasztília-León, Kasztília-La Mancha, Murcia, Extremadura, a Kanári- szigetek és Madrid önkormányzati agglomerációja. A spanyol regionalizmus rendszere jól illeszkedik az Európai Unió Maastrichtben beindított szubszidiaritási irányvonalába. Spanyolország rendkívül eredményesen kamatoztatja saját nemzeti érdekeinek érvényesítésére azokat a lehetőségeket, hogy immár mindhárom szinten önálló képviseleteket működtet Brüsszelben. Napjainkban 17 autonóm és 4 városi képviselet működik a brüsszeli Régiók Bizottságában és Brüsszelben a területi önkormányzati közösségek döntő többsége is önálló érdekképviseleti irodát működtet (ld. a megelőző német példát). 47/

5.4. **Az uniós tagsággal véget ért Spanyolország perifériális szerepe** és intézményesen is beépült az európai érdekközösségbe. A tagság kiszámíthatóvá tette a nemzeti érdekek megnyilvánulását és biztosította a spanyol külkapcsolati rendszer hatékonyságát. A kilencvenes évek elejére **Spanyolország a világ tíz vezető hatalma közé került** és egyúttal az Unió egyik vezető nagyhatalmává vált. A különböző közösségi szervezetekben Madrid a „három nagyhoz” hasonló döntéshozatali pozíciókkal rendelkezik. Egyúttal az ország **jelentősen gazdagította is az európai integrációt**, évezredes kultúráján és a **spanyol**

világnyelv értékteremtő gazdagságán túlmenően mindenekelőtt azzal, hogy a többi, korábban gyarmattartó uniós hatalomhoz (Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia) intézményes keretek között **behozta a közösségi rendszerbe korábbi teljes, világméretű gyarmatbirodalmának immár függetlenné vált országait.** Ezt a gyümölcsöző együttműködést a napjainkban mintegy nyolcvan fejlődő országot felölelő **Lómé Egyezmény** fogja össze.

6. fejezet Az ibériai bővítés/II: Portugália

6.1. A mai Portugália elődje **Lusitania néven** az i.e. III. században Julius Caesar által meghódított **Hispania leggazdagabb tartománya volt.** A Római Birodalom bukását követően közel 800 évre ez a terület is arab uralom alá került, jóllehet **napjainkig is megőrizte a népies latin nyelvet,** a római közigazgatási rendszert és a római jogi kultúrát. **Az önálló portugál nemzetállamot Henrik király** teremtette meg a **XII. században,** amelynek **legnagyobb ellenségét** évszázadokon keresztül az ekkor még kettős (Kasztília és Aragónia), majd utóbb egyesült **Spanyol Királyság jelentette.** Az erősebb, halálos ellenségnek tekintett Spanyolország közel nyolc évszázadon keresztül kizárta Portugáliát az európai kontinentális kapcsolatokról, ezért az ország alapvetően tengeren túli kapcsolatokat épített ki. Portugália újkorba mutató **legfőbb szövetségese** természetesen az ő ellenségének (Spanyolország) első számú ellensége, vagyis **Nagy Britannia lett.** I. János portugál király már 1386-ban aláírta az „örökös szövetséget” teremtő szerződést Angliával, amit Portugália az újkorban is folyamatosan megerősített. Az uniós tagsághoz vezető tárgyalásokon **London változatlanul kiemelt segítséget nyújtott.** Portugáliában **1910-ben megbukott a monarchia,** de a létrehozott törekeny köztársaságban a politikai válságok egymást követték. Mindez **1932-ben elvezetett Salazar 35 évig tartó egypárti diktatúrájához,** mindazonáltal az nem öltötte magára a Franco rezsim szélsőséges jegyeit. Salazar mindenkor **nagy súlyt fektetett az Egyesült Államokhoz való jó viszonyra.** A II. Világháborúban az ország semleges maradt, az Azóri- szigeteken lévő és a távol-keleti repülőtereit a Szövetségesek rendelkezésére bocsátotta. A hidegháború idején is gyümölcsöző atlanti kapcsolatokat ápolt. Mindezek elismeréseként Portugália **jelentős összegekhez jutott a Marshall-segély keretében, alapító tagja lett a NATO-nak** és a britek által kezdeményezett **EFTA-nak is.** Salazar 1969-ben bekövetkezett **halála megnyitotta az utat** az ország demokratizálása és **Európába való visszatérése előtt,** jóllehet az ő utódlása nem volt olyan gondosan előkészítve, mint diktátor társának váltása Spanyolországban. A politikai átmenet első lépését ezért egy katonai hatalomátvétel képezte, majd a régi rendszerrel való **teljes szakítást a híres „szegfűk forradalma” teremtette meg 1974. áprilisában.**

6.2. Portugália viszonylag rövid idő alatt túllépett az EFTA kapcsolatokon és már 1972-ben Szabadkereskedelmi Megállapodást kötött az EGK-val. A Spanyolországgal közösen megkezdett **uniós tagfelvételi tárgyalások** rendkívüli módon elhúzódtak, **csupán hét év elteltével teremtették meg az ország teljes jogú tagságát.** A csatlakozási szerződést 1985. június 12-én Lisszabon történelmi szimbólumát képviselő helyen, a Szent Jeromos kolostorban írták alá. Portugália **az uniós tagság egyik fő haszonélvezőjévé vált.** Az Európai Unió keretében sikerült felszámolni az ország periférikus tagságát és a gazdasági sikereken túlmenően a **legkézzelfoghatóbb politikai nyereség** abban áll, hogy az integráció **feloldotta a közel ezeréves portugál-spanyol érdekellentéteket** és hagyományos ellenségeskedést, amely gyakran véres háborúskodásokhoz is vezetett.

6.3. Az európai determinációkon túlmenően Portugália változatlanul **megkülönböztetett figyelmet fordít az atlanti elkötelezettség ápolására** és külpolitikájának harmadik dimenziójának keretében 1996-ban sikerrel hozta létre az un. **Luzitán Nemzetközösséget**, amely **felöleli** a korábbi gyarmatokkal együtt **a portugálul beszélő népek teljes körét**. Az Európai Unió által is elismert és támogatott szervezet teljes jogú tagja a XVI. században portugál gyarmattá vált Brazília, Angola és Mozambik, valamint a többi volt gyarmat, így a Zöldfoki szigetek, San Tomé és Príncipe, Bissau Guinea, végezetül a két városállam, Macao és Goa. Ezek az országok a **Lómé Egyezmény** keretében (ld. Spanyolország) egyúttal betagozódnak az Európai Unió szerződéses külkapcsolati rendszerébe is. 48/

X. Rész

Az EFTA- bővítés: Ausztria, Finnország, Svédország

1. fejezet EFTA sajátosságok

1.1. A Szovjetunió felbomlásával **megszűnt** az elrettentésre épülő **kétpólusú világrendszer** és véget ért a hidegháború. Ez egyúttal **megnyitotta** a fenti semleges **EFTA-országok számára az európai integrációhoz vezető utat**. A korábbiak során Moszkva az 1955-ös Államszerződésre hivatkozva **Ausztriának kifejezetten megtiltotta az integrációs csatlakozást** és az intézményesített KGST-finn együttműködésre hivatkozással **Finnország számára is határozott vétőt jelentett be**. Svédország vonatkozásában a földrajzi közelség biztonságpolitikai determinációira való szovjet hivatkozás ugyan visszafogottabb volt, de a **svéd politikai vezetés elfogadta**, hogy az ország uniós tagsága **irritálná a közeli szuperhatalom Európa-politikáját**.

1.2. Legelőször Ausztria (már 1989-ben) nyújtotta be csatlakozási kérelmét, majd 1991-ben Svédország, végül 1992-ben Finnország is. Csatlakozott hozzájuk az a NATO- és egyúttal EFTA-tag Norvégia is, mely ország (mint utaltunk rá) az 1973-as un. brit-csatlakozási folyamat aktív résztvevője volt. Az EFTA-bővítés során **Norvégia újból** kialakította uniós tagságának feltételeit, de a megismételt népszavazás ezúttal is **elutasította a csatlakozást**.

1.3. Brüsszel ebben az időszakban már beindította az Európai Unió szerződéses intézményrendszerét létrehozó un. maastrichti folyamatot és annak lezárásáig nem nyitotta meg az újabb bővítéshez vezető tárgyalásokat. Az Unió jogi kereteinek megteremtése után mindenekelőtt **létrehozták** az EFTA-tagországokkal kialakított un. **Európai Gazdasági Térséget**, amely napjainkban is **felöleli az EU valamennyi tagországát**, valamint **a maradék EFTA-ból Norvégiát, Izlandot és Lichtensteint**. Az EGT megállapodást a **Svájcban rendezett népszavazás** (alapvetően a rossz kormányzati-politikai előkészítés következtében) elutasította, amivel az ország hatalmas csapást mért saját magára, hiszen **kizárta magát** egy több mint ötszázmillió fogyasztót felölelő nagy, egységes és akadálymentes piacról.

1.4. A Maastricht Szerződés hatályba lépését követően az **EFTA tárgyalásokat 1993. február 1-én nyitották meg** és tekintettel arra, hogy a legkényesebb kérdéseket (a közösségi acquis átvétele, a négy alapszabadság és a többi közösségi politika beépítése) már az EGT

tárgyalások során, kemény harcok eredményeként tisztázták, ezért **rekordidő alatt (egy éven belül) be is fejezték azokat**. Ausztria, Finnország és Svédország **1995. január 1-én** az Európai Unió teljes jogú tagjaivá váltak, tizenötre bővítve a tagok számát. Az eddigiekhez képest **ez is rendhagyó elemeket mutat**. Nevezetesen, ez volt **az első és egyben utolsó alkalom**, hogy az Unióhoz gazdag, olyan jóléti államok csatlakoztak, melyek **nemzeti jövedelme messze a közösségi átlag feletti**. Mindhárom ország a közösségi költségvetés „**nettó befizetői**”.

1.5. **Az EFTA bővítéssel az Európai Unió a világ első számú kereskedelmi nagyhatalmává vált és az EGT-vel a világ (területét és fizetőképes vásárlóerejét tekintve) legnagyobb egységes belső piaca jött létre**. A Tizenötök jöllehet a Föld lakosságának csupán 9 %-ával (380 millió) a világ teljes évi megtermelt **GDP-jének több mint 25 %-át állította elő** és a világkereskedelem közel 1/3-át ezek az országok realizálták (körükben is az első helyen Németország, mint az ENSZ statisztikák szerint: első számú világkereskedelmi nagyhatalom)

2. fejezet Ausztria

2.1. Ausztriának a két világháború következtében **számos nemzetállami katarzissal kellett szembenéznie**. Az ország annak a **Habsburg birodalomnak** a legnagyobb tagállama volt, amely az európai kontinens meghatározó súlyú **szuperhatalma volt** Németország, Franciaország és Oroszország mellett (ld. Bécsi Béke, stb.). Az 1867-ben kialakított Osztrák-Magyar Monarchia, **területe az I. Világháború kezdetén 680 ezer km² volt lakossága meghaladta az 53 millió főt**. A Monarchia **szupranacionális** természetéből adódóan nagy, **akadályoktól mentes piacot hozott létre**, amely biztosította a terület **páratlanul dinamikus gazdasági fejlődését**. (Magyarország ezen belül a fejlődés **első számú siker országává vált**. A Monarchia pénzügyi, textilipari, malomipari és mezőgazdasági központja Budapest lett, az ekkor kiépült több mint negyvenezer kilométeres vasúthálózat-Baross Gábor nagy ívű vasútfejlesztő munkája eredményeként-Budapest centrikussá vált, amit mutat, hogy Belgrádból, Zágrábból és Ljubljanából kizárólag Budapesten keresztül lehetett Bécsbe utazni).

2.1.1. Mindazonáltal a Monarchia **társadalmi berendezkedését rendkívül súlyos, megoldatlan problémák terhelték**. A legnagyobb gondot az okozta, hogy a Monarchia **egyetlen országában sem volt győztes polgári forradalom**, a polgárosodás ugyan erőteljesen beindult, de a meglévő, erőteljes feudális-arisztokratikus intézmények béklyóba kötötték. A **nemzetiségi összetételét tekintve különösen megterhelt Monarchia** egyre erősödő **etnikai konfliktusok** színterévé vált, amelyek az elmaradt polgári forradalmakból adódó társadalmi konfliktusokkal együtt az I. Világháború végén **szükségszerűen elvezettek az államalakulat felbomlásához**. 49/

2.1.2. Ezen tényezők bukáshoz vezető domináns szerepét világosan mutatja, miszerint a Monarchia **úgy jelentett be teljes kapitulációt, hogy a területén egyetlen ellenséges katona sem tartózkodott**. A felbomlott Monarchia **legkisebb utódállama** a korábbi vezető hatalom, **Ausztria lett**, alig több mint **hatmillió lakossal és 84 ezer km² területtel** (jöllehet a történelmi Magyarország egyik leggazdagabb területét is Ausztriához csatolták Burgenland néven). Ausztria kis országgá vált és rövid időn belül **meg kellett ismerkednie** ennek a létnek

kisebbrendűségi érzést keltő számos keserű tapasztalatával. Ez a **kisebbrendűség** mindenképp az azonos nyelvet beszélő másik országgal, **Németországgal kapcsolatban mutatott erőteljes jegyeket**, melyek **feldolgozására** az osztrák társadalomnak még további, **közel száz évre volt szüksége.** Ezt kizárólag **a teljes jogú EU tagság tette lehetővé számukra.**

2.2. Az osztrák nemzet megteremtése

2.2.1. A területi és lélekszámbeli hatalmas csökkenés okozta sokkon túlmenően az I. Világháború végén kiderült, hogy ugyan **volt Habsburg Birodalom** és azon belül volt Ausztria, **de nem volt osztrák nemzet.** A **Habsburg uralkodók** számos európai (mindenekelőtt német) uralkodóház tagjaival keveredve **sohasem fordítottak energiát** arra, hogy az Ausztriában élő emberekből **osztrák nemzetet alkossanak.** **Ferenc József** magánlevelezéséből is egyértelműen kitűnik, hogy ő alapvetően bajornak, vagyis **inkább németnek mint osztráknak**, de elsősorban a Habsburg hatalom képviselőjének **tartotta magát.** Az osztrákok „osztrák nemzeté” válásának legújabb kori folyamatát jól mutatja, hogy a Hitler által **1938-ban** megvalósított Anschluss idején **Ausztria lakóinak 80%-a vallotta magát németnek, 1945-ben csupán 25%-a** gondolta azt, hogy az „osztrák nemzet” tagja, **1964-ben** ez az arány már **a lakosság felét**, 20 évvel később, **1984-ben** pedig már **annak ¾ részét** tette ki. Az uniós tagság elnyerését követően, **2000-ben** már csupán 5%-ra csökkent azok száma, akik nem tekintették magukat osztráknak, az osztrákokat pedig „identitással bíró önálló nemzetnek”. A legutóbbi brüsszeli Eurostat adatai azt mutatják, hogy Ausztria lakóinak közel **80%-a immár „büszke”, 17%-a pedig „nagyon büszke”** arra, hogy **„az osztrák nemzet tagja”.** Az alábbiakban azt elemezzük, mennyire keserves és milyen sok vargabetűvel terhelt út vezetett el az osztrák nemzeti identitás megteremtéséhez, melyhez a **legnagyobb segítséget** maga az európai integrációs folyamat és Ausztria **teljes jogú EU tagsága biztosította.**

2.2.2. Az identitás konfliktusait mindenkor az determinálta, hogy **mennyire képes** Németországtól **eltérően definiálnia magát** a német nyelvű európai kultúrkör vezető pozícióját elvesztett Ausztria. Az első buktatók már a **harmincas évek elején** jelentkeztek, amikor **Dollfuss kancellár** Hitler hatalomra kerülését követően a nemzeti szocializmus (nácizmus) Ausztriára való áttérjedését úgy kívánta megakadályozni, hogy a fasiszta **Mussolinival kötött szövetséget** és egy terrorizmusra épülő, katolikus szellemiséggel átitatott diktatórikus kormányzást hozott létre. **Legfőbb törekvése Ausztriának Németországtól és a szocializmus bármely formájától való távoltartása volt.** Ennek jegyében Dollfuss ezrével tartóztatta le az Ausztriában élő „nagynémet” nacionalistákat, valamint a szocialista és a kommunista mozgalom híveit egyaránt. Dollfuss kancellár végül is puccs áldozata lett, utódja pedig **Schuschnigg kancellár** feladta a Mussolinival ápolt barátságot és **utat nyitott a németországi náci befolyásnak.** Az 1936-ban Hitlerrel kötött megállapodás szavakban elismerte Ausztria függetlenségét, cserébe viszont Schuschnigg ígéretet tett arra, hogy a jövőben „jó németként” viselkedik. Beengedte Ausztriába a Hitler propaganda minisztere, Göbbels által irányított nemzeti szocialista sajtó termékeit, miközben szigorúan tiltotta, hogy az osztrák médiában a náci ideológiát bíráló kritikák megjelenjenek. 50/

2.3. Ausztria és a nemzeti szocializmus

2.3.1. Az Anschluss évéhez, **1938-hoz közeledve az osztrák társadalom döntő többsége kívánta Ausztriának Németországgal való egyesülését. A felnőtt lakosság több mint 1/3-a a nemzeti szocialista párt tagja lett**, ami a családtagokkal együtt közel az egész lakosságot felölelte. A németekkel való egyesülés iránti lelkesedés magával ragadta a parasztság és a munkáság nem nácibarát rétegeit is. **Karl Renner, szocialista politikus**, az Osztrák Köztársaság első kancellárja **és a teljes pártvezetőség is az Anschluss mellett foglalt állást**, mert **örültek az „osztrák klerikálfasiszta rezsim” bukásának**, amely Dollfuss óta üldözte és börtönbe vetette őket. 1938. március 11-én Ausztriát megszállta Hitler katonasága, létrejött a két németül beszélő ország egyesülése, az Anschluss.

2.3.2. Az osztrák polgárok az Anschluss következtében meglévő **csékély osztrák identitásuk maradék részét is elvesztették**, a Harmadik Birodalomba (Drittes Reich) beolvasztott Ausztriát még a nevéől is megfosztották és **a terület az „Ostmark” elnevezést kapta**. Ostmark lakói úgy gondolták, hogy az Anschluss által testvéreikkel egyesülnek, de rövidesen kiderült, hogy **ők lettek a német birodalom mostohagyermekei**. Berlin mindenekelőtt lefoglalta és elszállította a teljes osztrák aranykészletet és valuta tartalékokat, amelyek akkor a német monetáris vagyon többszörösét képezte. Az Anschlusst fenntartás nélkül támogató lakoságnak keserű szájjal kellett tapasztalnia a német közigazgatásba és gazdaságba való betagozódás megalázó eseményeit.

2.3.3. Figyelmet érdemel, hogy a Hitler elleni szövetség két vezető nyugati hatalma az **Egyesült Államok és az Egyesült Királyság** politikusai a világháború utáni terveikben **változatlanul fenn kívánták tartani az Anschluss rendszerét**. Sztálin utasítására **Molotov** szovjet külügyminiszter **fogalmazta meg első ízben az 1943. októberi moszkvai konferencián**, hogy **„Ausztria a hitleri agresszió első áldozata”** és Ausztriának Németországtól **független, önálló államként kell léteznie**. Jóllehet, a szovjet vezetés már ekkor a jövő Európáját alakította, melyben nem fűződött szovjet érdek egy egységes és nagy Németország létezéséhez, mindazonáltal ez alapozta meg és indította be azt a szociálpolitikai folyamatot, amelyet a háború utáni **Ausztria vezetése kitűnően használt fel** arra, hogy a háború alatti bűnökben való ártatlanságát és Hitler **Németországtól való különállását bizonygassa**.

2.3.4. **Az osztrák identitástudatot** alig több mint fél évszázadon belül **három ízben is a „nagy testvér” Németország roppantotta össze**. Első alkalommal **1866-ban (Königgrätznél)**, amikor a Bismarck által megteremtett modern porosz hadsereg tönkre verte az osztrákokat és ezzel Bécs értésére adta, hogy a vezető német hatalom központja immár Berlinben van. Másodszer az erőfölényre szert tett, „domináns rokonnal” együtt elvesztett **I. Világháború során (1918-ban)**, majd **végül húsz évvel később**, az osztrákok által **öngyilkos eufóriában igényelt Anschlussnak** az osztrák identitást csírájában **megsemmisítő szorításában**. Az identitási krízist tovább bonyolította, hogy az Osztrák-Magyar Monarchiában **több mint tízmillió** olyan ember élt, aki magát kifejezetten **„birodalmi németnek”** vallotta, miközben az osztrákok csupán néhány milliós és erősen bizonytalan csoportot képeztek.

2.3.5. **Az Ideiglenes Osztrák Nemzetgyűlés 1918 novemberében magát „Német–Ausztriaként”** identifika, és az országot az új **„Német Köztársaság alkotórészének”** nyilvánította. Az I. Világháborút követően az osztrák dinasztia uralmából menekülő fiatal republikánus politikai vezetők Bécsben **jobban féltek a Habsburgoktól, mint egy**

nagynémet dominanciától. A II. Világháború eredményeként Ausztria tíz éven keresztül négyhatalmi megszállás alatt állt. Az 1943-as moszkvai értekezletre hivatkozva a vezető **osztrák politikusoknak sikerült elfogadtatniuk, hogy Ausztria Hitler áldozata volt,** a világháború kitörésekor **nem is létezett,** következésképpen **nem lehetett hadviselő félnek tekinteni.**

2.4. Ausztria „Hitler első áldozata”

2.4.1. A vesztes Németországtól való osztrák elhatárolódásnak gyakran megmosolyogtató jelenségei voltak. Így például az ötvenes években következetesen kerültek a „német” szó használatát, az iskolákban a „németóra” elnevezés helyett a „tanítási nyelv” (Unterrichtssprache) fordulatot alkalmazták. A kétes siker további példája, hogy **az újkori generáció tagjai szinte kizárólag úgy vélik, hogy „Hitler német ember” volt,** jóllehet Ausztriában született, a Monarchia hadseregében az I. Világháborúban káplársági rangig vitte, majd német állampolgárságát csupán néhány hónappal az 1933-ban bekövetkezett német kancellári kinevezését megelőzően kapta meg. **A németek erős kritikával szemlélték** mindezen osztrák törekvéseket, azt állítva, hogy **„Ausztria a közös felelősség következményei elől menekülve kilopta magát a közös történelemből is”.** Az osztrákok végül **maguk is elhitték,** hogy a világháború bűneiért **kizárólag a németek felelnek,** ami az **ártatlanság érzetével itatta át a háború utáni társadalmat** és egyúttal azt is eredményezte, hogy a Németországban végrehajtott **„nácitalanítás” Ausztriára nem terjedt ki.** Az osztrák politika sikerét mutatja, hogy a győztesek elfogadták az „Ausztria mint Hitler áldozata” teóriát és éppen ezért a megszállási státusz végeztével, **1955-ben Ausztriával nem békeszerződést, hanem államszerződést kötöttek.** Ausztria **örökös semlegességet vállalt,** a megszálló csapatok kivonultak és az ország visszanyerte teljes szuverenitását.

2.4.2. A nemzeti szocialista és más szélsőséges eszmék maradványai esetenként ma is visszakereshetőek az osztrák belpolitikában. Ebből a tudatosan felépített **„Csipkerózsika álomból” az un. Waldheim vita ébresztette fel Ausztria lakóit,** amikor kiderült, hogy **Kurt Waldheim** az „örökös semleges Ausztria” állampolgáraként **úgy lett az ENSZ főtitkára,** hogy **korábban Hitler katonája volt.**

2.4.3. Az európai integrációs folyamat beindításától kezdve Ausztria az Európai Gazdasági Közösség tagjaként kívánta felszámolni a múlt negatív kötéseit, **a Szovjetunió** azonban az **osztrák államszerződésre való hivatkozással tiltakozást jelentett be.** Moszkva arra hivatkozott, miszerint az államszerződés megtiltotta, hogy Ausztria bármilyen olyan nemzetközi szervezetbe lépjen, amely az aláíró államok bármelyike (így pl. a Szovjetunió) ellen irányul. Végül is **Ausztria csupán arra kapott engedélyt, hogy csatlakozzon az Európai Szabadkereskedelmi Társuláshoz (EFTA).** Mindazonáltal Ausztria gazdasági és tőkekapcsolataiban, valamint külkereskedelmében nem az EFTA, hanem az EGK tagországai (elsősorban Németország) szerepeltek az első helyen. Mint jeleztük, a Szovjetunió felbomlását követően **az osztrák vezetés ismét bebizonyította, hogy milyen gyorsan használja ki a megnyílt lehetőségeket** és már 1989 júliusában benyújtotta közösségi tagfelvételi kérelmét, ami 1995 januárjától elvezetett a teljes jogú EU tagsághoz.

2.5. Az osztrák Európa-politika sikere

2.5.1. Ausztria a világháborút követően tudatosan következetes politikával megszabadult saját nemzeti szocialista árnyékától, a Hruscsov által képviselt poszt-sztálinista szovjet nyitás legnagyobb nyerteseként létrehozta 1955. évi Államszerződését, amely lehetővé tette számára a gazdasági felemelkedést, a jóléti állam megteremtését és a szociális védőháló eredményeként egy rendkívül stabil társadalmi konszenzus kialakítását. Az európai unió tagság pedig biztosította az osztrákok részére a nemzetné válási folyamat eredményes végigvitelét, valamint a kis-államiságból adódó görcsök feloldását. **A Monarchiát vezető európai centrum-ország** a II. Világháborút követően kettéosztott világban **a nyugati érdekszféra periferiájára került**, amit a határain felépített **vasfüggöny is szimbolizált**. Az integráció tagjaként, **az Unió közép-európai bővítésével és Németország újraegyesítésével** párhuzamosan **Ausztria visszanyerte** korábbi gazdasági és egyúttal politikai **érdekszféráit** is. Az ország **újra az európai centrumba került**, elsősorban nem területének és lélekszámának eredményeként, hanem az elmúlt ötven év sikeres nemzetállami és gazdaságpolitikai érdekérvényesítésének következtében.

3. fejezet Finnország

3.1. A másik két EFTA országhoz képest Finnország esete számos párhuzamot és még **több specialitást mutat**. Finnországnak van a **leghosszabb közös határa Oroszországgal** (több mint 1200 km) és a szuperhatalom szomszédsága determinálja a finn biztonságpolitikai helyzetet. Az ország egyúttal **az EU legészakibb** (területének 1/3-a van az Északi Sarkkörön túl) és egyúttal **legkeletibb tagállama**. Finnország **az Unió egyik legfiatalabb állami szuverenitása**, függetlenségét 1917-ben nyerte el. A finn nomád törzseket már a XII. században meghódították és beolvasztották a Svéd Királyságba, melyen belül semmiféle önállósággal nem rendelkeztek, csupán a nyelvüket és kultúrájukat tartották meg. A napóleoni háborúk eredményeként a finn területeket teljes egészében a cári Oroszországhoz csatolták). A finn specialitáshoz tartozik, hogy a lakosság többségének anyanyelve nem az indo-európai nyelvcsaládba tartozik, valamint az is, hogy **a svédek aránya csupán 6%, de a svéd nyelv továbbra is az ország második hivatalos nyelve**.

3.2. Az európai integrációhoz való finn közeledést a **Brezsnyev** által vezetett Szovjetunió a leghatározottabban megtiltotta, sőt Finnország EFTA tagsága miatt is „rendkívül negatív következményeket” helyezett kilátásba. A **Kekkonen** finn elnök által irányított **ügyes politika** a szovjet neheztelést a következőképpen hidalta át: felajánlotta, hogy szabadkereskedelmi megállapodást köt a KGST országokkal, melynek keretében a szocialista országoknak megadja mindazokat a kereskedelempolitikai kedvezményeket, amelyeket Finnország az EFTA keretében nyugati partnereinek biztosít. Ez a nagypolitikai sakkhúzás teremtette meg mindazoknak az előnyöknek az alapjait, amelyek elvezettek napjaink jóléti finn társadalmához. (Az Eurostat adatai szerint **Finnország Dánia mellett az EU leggazdagabb tagországa**.) Az ország a KGST és a szovjetek felé történt nyitással **kialakította** saját közvetítő **híd-szerepét Kelet és Nyugat között**, jelentős részesedést szerzett a hatalmas orosz felvevő piacon és jutányos feltételekkel biztosította maga számára az orosz nyersanyag és energiahordozó ellátást. 51/

3.3. A bevezetőben elemzett, rekordgyorsasággal megteremtett **EU tagság** a finn társadalmi és gazdasági fejlődés új horizontjait nyitotta meg és az integráció struktúrája **lehetővé tette az ország periférikus helyzetéből adódó, még meglévő negatívumok felszámolását.**

4. fejezet Svédország

4.1. Svédország a **XVII. századig európai nagyhatalom volt**, évszázadokon keresztül visszatérően uralma alá kényszerítette a norvégokat, dánokat és finneket egyaránt. Erre utal az ország címerében található három arany korona is („tres connors”). Franciaország fejlődésének elemzésénél részletesen kitértünk a Richelieu bíboros által a katolikus német fejedelemségek ellen legfőbb szövetségessé tett Svédország európai történelmet alakító szerepére. A Harmincéves Háborúban elsősorban **Svédország katonai ereje vitte győzelemre az európai reformáció ügyét és segítette** hosszú évszázadokra intézményesíteni **Franciaország vezető európai szerepét** és egyúttal **Németország megosztását**. Az 1648-as **Westfáliai Béke pontot tett** Svédország katonai hegemóniára irányuló törekvéseire. Ettől kezdve az ország már nem törekedett arra, hogy territoriális, gazdasági és politikai lehetőségeit meghaladó kalandokba bocsátkozzon. Így az ország **mindkét világháborútól távol tartotta magát.**

4.2. A II. Világháború utáni szovjet katonai doktrína a svéd semlegességre hivatkozva ugyancsak késleltetni tudta az osztrákokkal és a finnekkel együtt uniós taggá vált Svédország integrációs nyitását. **Stockholm is kénytelen volt bevárni a kétpólusú világrend megszűnését.** A svéd példa jól mutatja, hogy az EFTA és az EGT milyen kitűnő felzárkózási iskolát teremtett a későbbi uniós tagsághoz. A jóléti Svédország uniós beilleszkedése zavartalanul ment végbe. 52/

4.3. A nettó befizető pozíció **jelentősen hozzájárult az EU monetáris stabilitásához**, jóllehet a nyitott gazdaságú és erőteljesen export orientált ország politikai vezetése úgy döntött, hogy **egyelőre nem kíván belépni az Euro övezetbe**, tekintettel arra, hogy az kiszolgáltatná a nemzetállami gazdaságpolitikai érdekeket.

4.4. **Svédország is tagja (Dániával és Finnországgal együtt) az Északi Együttműködési Tanácsnak** és az ő együttműködésük az integrációs folyamat keretében már eddig is erőteljesebb hangsúlyt adott az Unión belüli „északi-protestáns-germán” tengelyre épülő együttműködésnek. A **Stockholm-Koppenhága-Helsinki-Berlin övezet** által kialakított nagytérségi kooperáció a keleti bővítéssel **tovább gazdagodott Észtországgal, Lettországgal és Litvániával.**

4.5. A finn példa tapasztalataiból merítve Svédország is fokozatosan **erősíti stratégiai kapcsolatait Oroszországgal.** A keleti piacnyitás az uniós prioritások egyidejű figyelembe vételével alkalmas arra, hogy Moszkva és az EU közötti érdekközösséget tovább erősítse. Svédország történelmi tapasztalatai és nemzetállami érdekei egyaránt jól szolgálják ezeket a közös törekvéseket.

4.6. A jelenlegi **svéd államberendezkedés** és általában a skandináv alkotmányos monarchiák **jogi struktúrájának kialakításában** meghatározó szereppel bíró **1772. évi svéd forradalom** diplomáciai és **közjogi összefüggéseit a V. Rész 19. fejezete részletesen elemzi.**

XI. Rész

A közép-európai és mediterrán kibővítés (a 10+2 ország, a „tizenkettek”)

A hazánkat is magába foglaló, ezen uniós bővítés sok szempontból eltérő jegyeket mutat a korábbiakhoz képest. A két mediterrán sziget mellett **most tért vissza a Jaltában eladott „kommunista” országok döntő többsége**, vagyis ezt **nevezhetnénk akár „jaltai bővítésnek” is**. A sajátos jegyeket gazdagítja, hogy a korábbi (összesen négy) bővítések során **még soha nem vettek fel egyszerre ilyen sok országot** (az eddigi maximum három) és még soha nem bővítettek alapvetően szegény országokkal, melyek közül **egyikük nemzeti jövedelme sem érte el a közösségi átlagot**. A **sajnálatos specialitások** körébe tartozik az is, hogy a **korábbiakban mindenkor korrekt módon vették figyelembe** a felvételiző országok gazdasági és politikai struktúrájában **meglévő különbségeket**, melyektől **most** (mint látni fogjuk) **teljes mértékben eltekintettek**. (Így pl. az ibériai bővítéskor messzemenően súlyoztak Spanyolország és Portugália között, a kevésbé fejlett luzitán ország sokkal toleránsabb bánásmódban részesült, amelyet jól mutat, hogy a közösségi versenyfeltételek kötelező átvételére irányadó időtartam Spanyolország esetében főszabályként hét év, míg Portugália vonatkozásában ennek a duplája volt!)

1. fejezet Mitteleuropa vagy keleti bővítés?

1.1. A fentiekén túlmenően még egy kis **alapfokú földrajzi és geopolitikai elemzéssel tartozunk**, hiszen a fejezet címe is meglepetést okozhat, mivel **Brüsszelben** ezt a bővítést **egyszerűen „Keleti kibővítés”-nek nevezik**, de ez a titulus többrendbeli pontosítást igényel. A 2004. május 1-én az Európai Unióba felvett **10 ország közül földrajzi és identitásbeli-történelmi szempontokra tekintettel egyaránt egyik sem tartozik „Kelet-Európá”-hoz**. Nevezetesen, közülük nyolc, azok az országok, melyeket Jaltában a Szövetséges Hatalmak odaajándékoztak Sztálinnak. Ekkor került kommunista érdekszférába 150 millió ember és 2 millió km², a Balti –tengertől a Fekete-tengerig terjedő „egészségügyi övezet” (cordon sanitaire), felölelve a következő országokat: Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Csehszlovákia, a majdani Csehország és Szlovákia, Magyarország és ugyancsak Jaltában utalták a Tito vezette délszláv államba Szlovéniát. Tekintettel arra, hogy **a Római Szerződés** hatályos szövege **„valamennyi európai állam”** részére biztosítja a **jogot az európai uniós tagságra**, joggal feltételezhető, hogy az Unió keleti határa **tovább terjeszkedik az Ural hegység irányába**. Kérdés most már, hogy a következő bővítést **„távol-keleti bővítésként”** fogják definiálni, hiszen a „keleti” jelzőt már felhasználták a közép- európai térség országainál!

1.2. A „keleti” megnevezés a fentiekén túlmenően azért is zavaró, mert azt Nyugat-Európában **mindig is lebecsülő, kirekesztő, sőt esetenként megvető módon alkalmazták velünk szemben.** Vagyis az irányunkban **sem földrajzi, sem politikai értelemben nem helytálló** és kizárólag negatív emocionális megközelítést takar. Az érzelmi töltést jól mutatja egy közelmúltban elvégzett **Eurostat felmérés,** amely arra irányult, hogy **„hol kezdődik Európában a Balkán”?** Az értékítélet relativitására utalnak a válaszok. Az észak-német Hanza-városok (Hamburg, Hannover, Bréma) lakói szerint a Balkán a bajor fővárosnál, Münchenben kezdődik, a bajorok szerint Bécsnél, az osztrákok szerint Budapestnél, miszerintünk Belgrádnál, a szerbek szerint pedig Szófiánál, végül a bolgárok és a görögök számára nem maradt más hátra, mint büszkének lenni balkáni mivoltukra.

1.3. Ennek a bővítésnek a címében (mediterrán bővítés) utalunk továbbá arra a tényre, hogy **velünk együtt felvették az Európai Unióba a két földközi–tengeri szigetet, Máltát és Ciprust,** melyek közül **Ciprus** a Római Szerződés hivatkozott rendelkezését is figyelmen kívül hagyva, **ázsiai országgént került az Unióba.** Ciprus korrekt földrajzi megnevezése: **”nyugat-ázsiai ország”.** Ugyanakkor Ciprus felvétele **precedenst,** vagyis tökéletes meghivatkozási alapot **biztosít** a földrajzi területének 90%-ban Ázsiához tartozó **Törökország uniós tagságának követeléséhez.**

1.4. Végül is a fentiekben nevezett un. posztkommunista országok kiegészítéseként, **utóbb uniós taggá vált Románia és Bulgária is,** melyek földrajzilag ténylegesen Kelet-Európában találhatóak, de a „keleti” jelzőt célszerű eltenni a jövőbeni, valóban „keleti-bővítésekre”. Ezért minden bizonnyal ezen utolsó bővítés reánk vonatkozó legáltalós megnevezésének arra kellene utalnia, hogy ez a bővítés vetett véget Európa II. Világháború utáni, „vasfüggöny” kialakított kettéosztottságának.

2. fejezet **Egy százötven milliós beruházási piac ajándékba Európának**

Mielőtt áttekintő elemzést adunk magáról a bővítési folyamatról, utalunk kell még egy érthetetlen és számunkra fájdalmas brüsszeli értékítéletre. Nevezetesen, amióta ez a bővítés elkezdődött, napjainkig bezárólag folyamatosan **azt sulykolják** az uniós „eurokraták”, hogy mi „vasfüggönyön túliak” **milyen hatalmas költségkihatásokat okozunk a Nyugatnak.** Bátorkodunk utalni arra a történelmi tényre, hogy a kontinens fentebb említett országai révén az Európai Unió egy olyan 150 milliós szabad felvevő piachoz jutott, melynek **megkaparintásáért évszázadokon keresztül kérlelhetetlen harcot folytattak az európai nagyhatalmak** (mindenekelőtt a németek, franciák és olaszok), most pedig, miután megszerezték, **nem tudnak vele mit kezdeni** és reánk mutogatnak, hogy „sokba kerülünk”. **Ilyen hatalmas,** beruházásokra alkalmas **piachoz** az Unió **egyetlen világméretű versenytársa sem jutott** és a valóban felmerülő integrációs **többletköltség terhek** elsősorban a rendkívül **lanyha európai beruházási tevékenységre vezethetők vissza.** Mivel ezek az országok már a tényleges uniós tagságot jóval megelőzően az európai gazdasági érdekszférába integrálódtak, ezért joggal lett volna elvárható az Unió gazdasági hatalmaitól egy dinamikus, mindenki mást háttérbe szorító privatizációs és beruházási tevékenység, ehelyett azonban a példák azt mutatják, hogy **az amerikai és távol-keleti (Japán, Dél-**

Korea) működő tőke aktivitása hatalmas erőket mozgósít, miközben a „vén Európa” öregurasan szunyókál.

3. fejezet A társulási megállapodások és a bővítési folyamat

3.1. Az uniós tagsághoz vezető utat az un. **társulási megállapodások** (Association Agreement, más néven: Europe Agreement) **nyitották meg**. Ebben az időszakban **Magyarország** (mint majd az ország elemzésnél látni fogjuk) még a 10+2 csapatnak **valamennyi országát messze megelőző, élen járó tagja volt**. A magyar kormány integrációs törekvéseit már 1968-ban beindította, amikor a tervgazdálkodást feladva, **bevezette az Új Gazdasági Mechanizmust** és a vállalati munkát a „kereskedelmi megfontolások” (commercial considerations) gazdaságpolitikai alapjára helyezve, 1973-ban lehetővé tette az ország **GATT-tagságát** (General Agreement on Tariffs and Trade, Általános Vámtarifa és Kereskedelmi Egyezmény). Ezzel a **KGST országok körében egyedülként lettünk integráns részesei** a világ **szabadpiaci** kereskedelmet folytató **gazdasági hatalmait felölelő szervezetnek**. GATT-tagságunk utóbb lehetővé tette, hogy **1984-ben** általános kereskedelmi egyezmény megkötésére irányuló **tárgyalásokat kezdhettünk Brüsszellel**, melyek öt év kemény küzdelmeit követően **1988-ra** (ugyancsak messze legelsőként) **biztosították** Magyarország számára a korábbi közösségi diszkriminációk felszámolását és a **Legnagyobb Kedvezmény-re épülő** (Most Favoured Nation, MFN) kereskedelempolitikai **bánásmód elnyerését**. Az elsőként megvalósított magyar rendszerváltás lehetővé tette számunkra, hogy már **1992-ben megkötöttük a társulási megállapodásunkat** és ezzel **Magyarországot** Brüsszel hivatalosan is „**érettnek**” **nyilvánította a teljes jogú tagságra**. Az éltanulónak megadatott kitűnő minősítést a magyar kormány nem hagyta kihasználatlanul és egyértelművé tettük, hogy a társulást csupán közbülső állomásnak tekintjük, mert célunk az uniós tagság elnyerése. Magyarország ugyancsak **elsőként, 1994. április 1-én Brüsszelben hivatalosa benyújtotta csatlakozási kérelmét**.

3.1.1. Ezt követően **Magyarországot parkoló pályára helyezték** (részben saját hibánkból is) és még pontosan **egy évtizedet kellett várnunk** uniós álmaink beteljesülésére. Ez alatt **felmorzsolódtak** úttörő elsőségünk által megteremtett **pozícióink**, bekerültünk az említett 10+2 blokkba, abba beleszürkültünk, sőt **napjainkra sereghajtóvá váltunk**.

3.2. Miután később az összes többi érintett ország megkötötte társulási megállapodását és ugyancsak benyújtotta tagfelvételi kérelmét, Brüsszel rangsorolta az országokat és felkészültségük alapján két csoportot alakított ki. Az Európai Tanács (az állam-és kormányfők legmagasabb szintű politikai testülete) 1997. decemberi luxemburgi ülésén a legfejlettebb hat országból alakította ki az első csoportot, amelybe Magyarország is bekerült (a többiek: Szlovénia, Észtország, Lengyelország, Csehország, Ciprus). Ez volt az un. **Luxemburgi Csoport**. Két évvel később, az Európai Tanács 1999. decemberében Helsinkiben tartott ülésén létrejött a maradék országokkal a **Helsinki Csoport** (Lettország, Litvánia, Szlovákia, Románia, Bulgária, Málta).

3.3. **A hivatalos tárgyalásokat elsőként** ugyancsak **a magyar kormány delegációjával kezdték meg**, 1998. április 24-én. A tárgyalások **rendkívül vontatottan haladtak** és az érdemi kérdéseken túlmenően Brüsszel arra is vonakodva adott választ, hogy az egyes

tagjelöltekkel „**érdemeik szerint**” folytatja le a tárgyalásokat, **avagy** a számára **könnyebb megoldást választva**, egybe mossa az országok érdekeit és **valamennyiük részére** („take it or leave it”, vagy ahogy mi mondjuk „eszi, nem eszi, nem kap mást”) **azonos feltételeket alakít ki**. (Mivel azonban maguk az országok jelentős eltéréseket mutattak egymáshoz képest, ezért az „**azonos feltételek**” országonként „**eltérő feltételeket**” **eredményeztek**). Végül is a Helsinkiben 1999. decemberében meghozott döntés egyértelművé tette, hogy kizárólag a „**Big Bang**” (nagy durranás) **megoldás jutott mindenki osztályrészül** és ezzel lenullázták mindazoknak az országoknak (mindenekelőtt Magyarország) előnyös pozícióit, amelyek már a kommunista hatalom idején, gyakran jelentős politikai kockázatot vállalva, tudatos erőfeszítéseket tettek az integrációs közeledés érdekében. Az „egy kalap alá” szorított országok közül a tárgyalások folyamatából kiemelték **Romániát és Bulgáriát**, melyeket egyelőre az uniós tagságra **alkalmatlannak minősítettek**.

3.4. Az éveken keresztül elhúzódott felvételi tárgyalások során az Unió nevében tárgyaló Bizottság ügyes (számunkra pedig kifejezetten hátrányos) taktikával rendre elérte, hogy **a tíz tárgyaló delegáció bármelyike által elfogadott mindenkori leggyengébb pozíciót általánosan érvényesíttette a többiek irányában is**. Az alapvető kérdésekben a Bizottság a tárgyalások legutolsó, szövegezési szakaszában még tovább erősítette az egységes megközelítésre való törekvést. Ezek számos esetben rendkívül **keserű tapasztalatokhoz vezettek**. Néhány példa: a **munkaerő szabad mozgásával** kapcsolatban mindenki számára egyértelmű volt, hogy egyes tagjelöltek esetében (pl. Lengyelország) fennáll az erőteljes munkaerő vándorlás (munkaerő dömping) veszélye, míg más országoknál (Pl. Magyarország, Szlovénia) ilyen veszély nincs, ennek ellenére egységesen ugyanazon munkaerő piaci korlátozásokat kötöttek ki. Hasonlóan káros eredményre vezetett a **belföldi közúti árufuvarozásra, a mezőgazdasági támogatásokra** és a **felzárkóztatásra** vonatkozóan kialakított uniformizált szabályozás.

3.5. **Egyetlen kivételt teremtettek**, ami azonban nem az átgondolt racionalizáció, hanem az újabb **közösségi önkényesség példájaként marad fenn** az utókor számára. Miután a költségvetési kérdésekben hozott uniformizált megoldásokat Lengyelország és Csehország kőkeményen elutasította, ezért a tízes bővítés ünnepélyes megállapodásainak aláírásakor ezen két ország miniszterelnökei úgy térhettek haza fővárosaikba, hogy **Lengyelország 1 Mrd Euro (!), Csehország pedig 100 millió Euro (!) összegű, rendkívüli preferenciát** (a többiek számára pedig ugyanilyen diszkriminációt) képező, **egyedi juttatásban részesültek**.

4. fejezet Lengyelország

4.1. A lengyel nép **Európa egyik legtragikusabb nemzete**, amelynek közel **két évszázadon keresztül nem volt önálló állama**. Alapvetően három **hatalmas szomszédja marakodott területén**, Ausztria, Poroszország és Oroszország. Lengyelországot Nagy Frigyes porosz uralkodó nagyhatalmi törekvéseinek jegyében először 1772-ben osztották fel nevezett országok egymás között, majd Bonaparte Napóleon uralkodásáig még további két alkalommal (1793-ban és a Kosciuszko-felkelést követően 1795-ben). A Napóleon által 1807-ben megteremtett lengyel csonkaállam, a Varsói Hercegség csupán 1815-ig létezett, majd a Bécsi Béke újólal szétosztotta a lengyeleket Waterloo kontinentális győzteseinek között. További száz év telt el és az I. Világháborút követően 1918-ban megalakult a Lengyel Köztársaság, amely azonban már létrejöttét követően kénytelen volt Szovjet-Oroszországgal szemben

(1920-22) fegyveres harcot folytatni függetlenségéért. A harmincas évek második felétől kezdődően pedig a hitleri Németország lépett fel mind agresszívebben ellene. **A frissen elnyert függetlenség mindössze két évtizedig, 1939. szeptember 1-ig tartott**, amikor Németország lerohanta Lengyelországot és ezzel kitört a II. Világháború. Az ország keleti részét szovjet csapatok szállták meg. Mint utaltunk rá, **a lengyel nép kezdettől fogva a szövetségesek oldalán harcolt a hitleri csapatok ellen**, mégis ugyanazt kapta, mint Németország háborús szövetségesei, vagyis Jaltát és újabb, közel fél évszázados szovjet katonai megszállást.

4.2. A fentiek rámutatnak napjaink lengyel társadalmának összetett, átfedéseket mutató, erősen polarizált természetére és mindezek gyökereire. A közel 40 milliós lengyel nép három, egymástól eltérő kultúrkörben élte az életét, melyek hatásaitól képtelenség volt függetlenedni. Az évszázadok során Lengyelországot alapvetően eltérő vallású hatalmak vették körül, így az evangélikus svédok és poroszok, a pravoszláv oroszok, a kálvinista Erdély és a mohamedán törökök, **ezért a nemzet egészének védelme teljes mértékben azonosult a római katolikus hit védelmével**. A lengyelek számára az állandóan változó megszállások mellett kizárólag a katolicizmus jelentette azt a folytonosságot, amelybe kapaszkodva meg lehetett őrizni az önálló nemzettudatot. A római katolikus egyháznak a lengyel identitás fenntartásában játszott szerepe igazolja a Lengyelországban napjainkban is tapasztalható rendkívül erőteljes vallásosságot. Az egyház egyúttal a lengyel nemzeti kultúra determináns részévé is vált és a társadalom legkülönbözőbb rétegeit integrálva, katolikus iskolák és más oktatási intézmények széles körű rendszerével, keretet biztosított a lengyel népi kultúra valamennyi területének. /53

4.3. Az 1989-90-es politikai irányváltás Lengyelországban Magyarországot közvetlenül követően, sorban másodikként ment végbe. Ennek **két fő jellemzője** a lengyeleken túlmenően valamennyi „jaltai-országban” egyaránt kimutatható, nevezetesen a **nemzetállami újjászületés** (renacionalizáció) és az **európaizálódás**, vagyis az elszakított nyugat-európai értékrendhez való visszatérés. Ezek az országok a szovjet tömbpolitika és a kommunista ideológia által évtizedeken keresztül rájuk kényszerített korlátozott szuverenitás rabságából szabadulva, valamennyien újra fogalmazták (vagy végre megfogalmazták) nemzeti karakterüket, érdekeiket és érdekérvényesítő képességüket. Ezzel egyidejűleg, a másik fő hajtóerő az európaizálódásban jelentkezett, hiszen valamennyiük számára világossá vált, hogy társadalmi-politikai és gazdasági konszolidációjuk kizárólag az európai integráció segítségével, annak keretében oldható meg.

4.4. A mindenkori lengyel kormány politikai mozgásterét és stratégiájának fő irányát változatlanul **a két fő történelmi ellenséggel (németek és oroszok) szembeni tudatos távolságtartás** és nem egyszer a beidegződött félelmek determinálják. Jóllehet, a rendszerváltás óta Lengyelországban már több mint tíz kormány váltotta egymást, ez az irányvonal mindenkor változatlan maradt. Oroszország a lengyel identitástudatban barbár, primitív, ellenséges és támadó hatalomként rögzült, Európa viszont egyfajta misztikus szellemi és jóléti paradicsom jelképévé vált. Az orosz veszély állandó kísértése igazolja Lengyelország rendkívüli NATO-elkötelezettségét és azt, hogy a térségben az atlanti együttműködés legodaadóbb, mondhatni feltétlen híve. Ezt a hozzáállást tovább erősíti az a körülmény, hogy az Egyesült Államokban olyan nagy számú, több milliós lengyel diaszpóra él, amely az elnökválasztások végső kimenetelét is képes befolyásolni.

4.5. A németekkel szembeni történelmi fóbiát jelentős mértékben enyhíti az a körülmény, hogy Németország immár az Európai Unió fegyelmező geopolitikai rendszerének szerves része, ami egyúttal azt is jelenti, hogy jelenleg Lengyelországot semmiféle német katonai

veszély nem fenyegeti. **Napjaink lengyel-német partneri viszonyát** visszatérően **hasonlítják** a II. Világháborút követő **francia-német történelmi megbékéléshez**. A lengyel politikai vezetés jól érzékelt, hogy az Unióba való integrálódást ez a hatalmas ország kizárólag erőteljes német segítséggel valósíthatja meg és nagy erőfeszítéseket tett azért, hogy a nagy szomszédhoz való baráti viszonyt ünnepélyes és kötelező nemzetközi közjogi szerződésekkel is megerősítse. Mindenekelőtt a két ország közötti határok kölcsönös és végleges elismerését kellett biztosítani (az 1990. november 14-én aláírt szerződéssel), majd 1991. június 17-én megkötötték a Lengyel-Német Jó Szomszédságról és Baráti Együttműködés-ről szóló Szerződést is. Ebben a felek, mint napjaink gyakorlata is mutatja, példaértékűen rendezték nemzeti kisebbségeik kérdését, továbbá az oktatási, kulturális és a társadalmi kapcsolatok legszélesebb körét felölelő egyéb területeket.

4.6. Lengyelország Európa politikája az Unióba került „jaltai országok” közül a legsikeresebb. Vonatkozik ez a relatív érdekérvényesítés eredményeire, valamint az összegezően elnyert eddigi támogatásokra egyaránt. A közösségi mezőgazdasági politika, a felzárkóztatási-regionális politika és a közlekedési politika első számú haszonélvezőjévé váltak. **A lengyel kormány** mindenkor tudatosan, következetesen és nem egyszer – a brüsszeli értékítélet szerint – **szokatlanul erőszakos módszerekkel juttatja érvényre saját nemzetállami érdekeit**.

5. fejezet Csehország

5.1. A lengyelek és a Balti- államok mellett mindenekelőtt a cseheket tartják Európában olyan népnek, amelynek sikerült elvesztett államiségát ismételtén újra teremtenie. A cseh nemzet történelme során jelenleg éli meg negyedik nagy nemzetállami váltását, vagyis az európai integrációba egyenrangú partnerként való beépülés összetett kihívásait. Ebben a folyamatban ugyancsak sok hasonlóságot mutatnak a lengyelekhez, mivel nemzeti értékeiket mindenkor nagy öntudattal, következetesen fogalmazzák meg és azokra épülő érdekeiket tudatosan, sőt könyörtelenül képviselik. **A cseh nemzeti identitás** az évszázadok során **három további nagy váltást élt** meg és olyan történelmi kihívásokkal szembesült, amelyek az egész cseh társadalom szellemiségét és materiális létét is napjainkba mutatóan meghatározzák. Ebben a folyamatban az első korszak **a Huszita-mozgalom XV. században** bekövetkezett **vereségét** és **az önálló államiség elvesztését jelenti**. A cseh nemesség Habsburg ellenes felkelésének (1620) bukása után az önálló Csehország megszűnt és a terület osztrák tartomány lett. A második a **fehérhegyi vereség után a csehszlovák állam 1918-as létrehozásáig** tartott. A harmadik pedig a hitleri megszállással kezdődött, majd az önálló államiség újabb elvesztését követően az 1948-ban bekövetkezett kommunista hatalomátvétellel folytatódva, **felöleli** az 1968-as „Prágai tavasz” eseményeit, a **rendszerátváltást** és végül a **Szlovákiával történt szakítás** eredményeként a cseh nép, mint immár egyedüli államalkotó tényezőként való szereplését.

5.2. Az erőteljes cseh nemzeti öntudatra jellemző, hogy visszatérő hivatkozásuk szerint a huszita mozgalom idején, már kétszáz évvel a Nagy Francia Forradalmat megelőzően megfogalmazták annak polgárosodást lehetővé tevő hármasságát: szabadság, egyenlőség, testvériség. **A csehek önmagukat a „legnyugatibb szláv nemzetként” definiálják**, akik szlávságuk mellett a nyugati kereszténységet választották (ez az un. **Szent Vencel hagyaték**). Ez a döntés a cseheket a nyugati kultúrához és a nyugati szellemkör érdekszférájába kapcsolta, majd a huszitizmus eredményeként kereszténységüket a római egyházzal

leválasztotta és a protestáns közösségbe utalta. (Ebben áll a cseheket a katolikus szlovákoktól elválasztó egyik legjelentősebb erővonal.) /54

5.3. A **szlávsághoz való tartozás mellett** a cseh identitás alakulását napjainkig is jelentősen befolyásolja a németek közé beékelte geográfiai helyzetből és a pángermán törekvések negatív tapasztalataiból eredő **németellenesség, a germánoktól való állandó félelem**. Ennek ellenére kultúrájukat, egzaktságra törekvő gondolkodásmódjukat, szervezőképességüket és munkaszeretetüket szívesen hasonlítják a németek hasonló karakterjegyeihez. A vallási reformációt hirdető huszitizmus vérbefojtása után a cseh intelligenciát részben száműzték, részben kivégezték. Miután **a cseh társadalmat lefejezték**, a nemzet vezetők nélkül, magára maradt. A Habsburgok által végrehajtott **könyörtelen rekatolizáció** a cseh társadalom nyakára osztrákokat és mindenek előtt birodalmi németeket ültetett. Ennek kettős hatása ma is megmutatkozik a **katolicizmus és a katolikus hierarchia következetes elutasításában**, valamint a cseh nemzeti sajátosság másik jellemző gondolatiságában, mely szerint **„aki a társadalmi ranglétrán fölöttük van, az nem cseh, hanem német, vagyis idegen”** Ebben gyökerezik a felső társadalmi rétegekkel (főpapság, arisztokrácia, nagypolgárság) szembeni, az egész cseh társadalmat átható, zsigerekből táplálkozó elutasítás. A **cseh életfilozófia** lényege a **természetességre, magától értetődőségre, humorra és esetenként öngúnyra** épülő megközelítés, amely a nép egyszerű fenségét hirdetve **elutasítja a nagy társadalmi** (anyagi, szociális, jogi) **különbségeket**.

5.4. Szólni kell még a **„Svejkség”**, mint cseh nemzeti viselkedésforma kialakulásáról, amelyhez két különböző folyamat is hozzájárult, illetve tovább erősít napjainkba mutatón. Az egyik azokat az eseményeket olvasztja magába, amikor a cseh népet a történelem során cserbenhagyták, így pl. Husz János mozgalmát, az önálló Csehszlovákiát felszámoló Müncheni Döntést, a „szlovák árulást” a München utáni Tiso-féle fasiszta Szlovákia megteremtésével, majd a közelmúltban a „Szabad Világ” farizeusi viselkedését az 1968-as Prágai tavasz idején. A másik gondolati vonal azt boncolgatja, hogy az újkori történelemben a csehek önmagukban nem voltak képesek újjáteremteni elvesztett államiságukat, hanem azt 1918-ban a franciáknak köszönhették, 1945-ben a Szovjetunióknak, végül az 1993-as önálló Cseh Köztársaságot is a szlovák elszakadási törekvések kényszerítették ki. Mivel pedig láthatóan a cseheket mindig cserbenhagyták, egyedül pedig nem elég erősek, ezért a passzivitásra és a túlélésre való törekvés a cseh nemzeti identitás állandósult elemévé vált. Ezt a jelenséget irodalmi igényességgel **Jaroslav Hašek: Svejk a derék katona c. világhírű regénye** mutatja be rendkívül szemléletes módon. Ebből a filozófiából táplálkozott Edvard Beneš, vezető cseh politikusnak az a parancsa, amely megtiltotta, hogy 1938-ban a csehszlovák hadsereg ellenálljon a hitleri támadásnak és az ország harc nélkül kapitulált./55

5.5. **Ugyanez** a magatartás volt visszakereshető Csehország uniós **tagfelvételi tárgyalásainál**. Sem a cseh tárgyalódelegáció, sem a cseh politikai elit nem siette el a Brüsszel által megfogalmazott „eurokompatibilitási” követelmények teljesítését. Szembetűnően érzékelhető volt a brüsszeli „ugróiskola” végrehajtásának késleltetése, szándékos akadályoztatása és ezzel együtt a **cseh nemzeti érdekek mindenkor előtérbe helyezése**. Baráti beszélgetések során a cseh tárgyalódelegátusok ezt a jelenséget tréfás formában, de annál komolyabban gondolva a „svejkelni”, azaz a követelmények szabotálásának fogalmával jellemezték.

5.5.1. A cseh kormánypolitikusok Európa politikáját változatlanul ezek jellemzik, aminek lényege a brüsszeli előírások könnyed, humoros, sőt néha gunyoros megközelítése, valamint a nemzeti érdekek egzakt megfogalmazása és azok kökemény képviselése.

6. fejezet Szlovákia

6.1. Az 1993-ban létrejött önálló Szlovákia az Európai Unió **legfiatalabb nemzetállama**. (A kézirat lezárásakor mindössze 15 éves volt!) A szlovákok **közel ezer éven keresztül Magyarország földrajzi területén éltek**, a magyar állam szerves részeként, mely viszonyban egész **Európának figyelemre méltó üzenet**, hogy **a szlovákok** ezen rendkívül hosszú idő folyamán **megtarthatták anyanyelvüket, kultúrájukat** és következőképpen **nemzeti identitásukat**. Ehhez **hasonló példával kizárólag a svéd-finn viszony** szolgál, a szomorú ellenpélda pedig az angolok nyelvet, kultúrát és identitást felszámoló tevékenysége a többi szigetlakó néppel (walesiek, skótok, írek) szemben. A szlovákok nem csupán együtt éltek a magyarokkal, hanem **rendkívül értékes, aktív és előrevivő részesei is voltak a magyar államfejlődésnek**. Ennek ellenére napjainkban sajnálatos módon több vonatkozásban is erősen megterhelt a magyar-szlovák viszony (ennek részleteibe azonban nem bocsátkozunk, csupán annyiban érintjük, amennyire témánk, azaz a szlovák nemzetállamiság elemzése megköveteli).

6.2. A **szlovák nemzeti identitás ideológiai háttere** a XIX. század folyamán alakult ki, melynek fő elemei a **szlávásgtudat**, a **ruszofil érzések**, a **magyarellenesség**, a **cseh pártiság** és annak folyamatos **átalakulása a cseh nemzettel való együttélés tagadásáig**, végül a csehektől való **nyelvi-etnikai elhatárolódás** erősödése. A szlávásgtudat és a pánszláv törekvésekkel való szimpatizálás végigkíséri a szlovákok nemzettörténetét. A ruszofil érzelmek különösen a XIX. század végén erősödtek meg. Ennek jegyében úgy vélték, hogy a kis szlovák nemzet identitási problémáit a szláv testvériség jegyében, Oroszország állami keretei között oldhatja meg legjobban. Szlovák vidékeken ekkoriban sokan hódoltak az orosz kultusznak, orosz ruhában jártak, nagy szakállt növesztettek és orosz dalokat énekeltek. 56/

6.3. A csehekhez fűződő szlovák rokonszenvet a huszitizmustól kezdődően behatárolta a **katolikus-evangélikus ellentét**, melynek hatásai napjainkban is érzékelhetőek. A huszita bibliafordítás cseh nyelvét elterjesztve háttérbe szorították a katolikus egyházi latin nyelvet és ezzel jelentős befolyásra tettek szert a szlovák nemzeti karakter alakításában, egyidejűleg megerősítve a cseh pártiságot. A kisebbségben lévő evangélikus szlovákok a XX. században jelentős mértékben tették magukévá az egységes csehszlovák nemzeteszme és a közös csehszlovák államiság(vagyis az un. csehszlovakizmus) gondolatkörét.

6.4. A szlovákok által a **csehekről kialakított kép** a független Csehszlovákia 1918-ban történt létrehozását követően **jelentős változásokon** ment keresztül. Az évek során egyre erőteljesebbé vált az a szlovák meggyőződés, hogy a közös államiság nem adja meg azokat a jogokat, amelyeket a csehek ígértek. A szlovákok **másodrangú nemzetnek érezték magukat** és ekkor indultak be a csehektől való elszakadási törekvések. A cseh felsőbbrendűséggel és Prága centralizációs törekvéseivel szembeni ellenszenv vezetett oda, hogy a **cseh területek német megszállását követően** a szlovákok Hitler kegyeit keresve, 1939. március 14-én **kikiáltották a Josef Tiso katolikus plébános egypárti fasiszta diktatúrájára épülő Szlovák Államot**. 57/

6.5. A mindössze hat évig fennálló bábállam üldözte a zsidókat és a hatalom minden területéről kiűzte a cseheket. Tisot a csehek 1947-ben kivégezték, a szlovákok pedig szégyellve ezt az időszakot, **igyekeznek azt a történelemből kiiktatni és úgy beállítani, hogy az első önálló szlovák államiságot Vladimir Mečiar teremtette meg.** A Csehszlovákián belüli szlovák elégedetlenség az „emberarcú szocializmus” megteremtését hirdető **Prágai tavasz** folyamatában is megnyilvánult. Míg a csehek a kommunista elnyomás enyhítését és a politika demokratizálását tűzték ki célul, az erjedési folyamatban a szlovákok nemzeti diszkriminációjuk felszámolását kívánták megteremteni. Végül is a szlovákok törekvése hozta meg az egyetlen kézzelfogható eredményt, a közös államot szövetségi köztársasággá alakították és a szlovákok végre elérték, hogy **az állam élére szlovák politikus (Gustav Husák) került.** Érdekességként említendő, hogy míg a szlovákok siettek kihasználni és kitölteni az új föderáció számukra megnyitott lehetőségeit, a csehek azonban igyekeztek róla nem tudomást venni (vagyis sivejeltek). Gustav Husák szlovákokat előnyben részesítő politikája még tovább mélyítette a csehek felé meglévő árkokat, a fejlődés pedig elvezetett az 1989. november 7-i „bársonyos forradalomhoz”, a kommunista politikai struktúra felszámolásához.

6.6. Ilyen előzmények után került sor **Csehszlovákia két államalkotó nemzetének szétválására,** melynek kivitelezését számosan (elsősorban a csehek) még napjainkban is **antidemokratikusnak tartanak.** Nevezetesen, a szétválást pártpolitikai döntésnek tekintik, mivel a cseh és szlovák lakosság nem fejthette ki álláspontját népszavazás útján. Következésképpen, szerintük a Szlovák Állam ugyan a törvényes követelmények betartásával (tehát legálisan), de **a legitimitáció szempontjaiból erősen vitatható módon jött létre.**

6.7. Mindazonáltal, a **fiatal szlovák államvezetés rövid időn belül sikerrel oldotta meg** a reá hárult bonyolult feladatok többségét, még akkor is, ha számos területen szélsőséges és az európai normákkal összeegyeztethetetlen jelenségek merültek fel. A legnagyobb kihívásokkal a fiatal szlovák külpolitikának kellett szembenéznie. Ennek legfőbb törekvése ugyanis az új állam területi integritásának megerősítése, a nemzeti értékek erőteljes megfogalmazása és a külvilág irányába való eredményes képviselése volt, jóllehet már a függetlenség első napjától kezdve szembetalálta magát az európai integráció számos, ellenkező irányba ható követelményével. A nemzetállami felségjogoknak és kormányzati hatásköröknek a szupranacionalizmus jegyében történő csökkentése és a brüsszeli szervezeteknek történő átadásának kötelezettsége a szlovák nemzeti öntudat számára hihetetlen megterhelést jelentett. Az ebből adódó negatív nacionalista és a hagyományos russzofil érzelmeket használta ki a háromszor is kormányfői pozícióhoz jutott **Vlagyimir Mečiar.** A mečiarizmus markánsan hátat fordított mind az európai integrációnak, mind az atlanti szövetségnek (NATO) és Moszkva újólá megjelent világpolitikai törekvéseit erősítette. Mindez **jelentős károkat okozott Szlovákia érdekeinek,** mert ezek éppen az integrációs felzárkózás legkényesebb időszakában (1994-98) érték el csúcspontjukat. Szlovákiát a NATO 1997.júliusi Madridi Csúcsértekezlete megbélyegezte, az Európai Tanács decemberi ülése pedig **kivette az országot az „első körös” tagfelvételizők sorából.** A szlovák diplomáciának további **megszégyenítő intézkedéseket kellett lenyelnie.** Az Európai Unió és az Egyesült Államok vezetésétől négy **kemény hangvételű tiltakozó jegyzéket (démarche) kapott** Pozsony, melyekben a demokrácia legegységibb szabályainak betartására figyelmeztették a szlovák kormányt és egyúttal kilátásba helyezték, hogy megszakítanak az országgal minden együttműködést. **Szlovákia mindezt büszkén visszautasította** és az egészet a szlovák belügyekbe való durva beavatkozásnak értékelte.

Az **1998 utáni Dzurinda-kormány** igyekezett jelentős gesztusokat tenni mindkét

megharagított fél irányába és a **Magyar Koalíció Pártjának a kormányba való beemelésével** azóta sem tapasztalt **gesztust gyakorolt a magyar kisebbség jogegyenlőségének megteremtése felé**. Hatalmas erőket mozgósítva sikerült a ruszofil törekvéseket felszámolni és az európai integráció érdekében egy meglehetősen széles társadalmi konszenzust megteremteni. **Ügyes eurokonform politikával súlyos lemaradásokat hoztak be**, aminek eredménye abban is megmutatkozott, hogy végül is még **fel tudtak kapaszkodni** az Európai Unióba induló és oda **2004. május 1-én a többi kilenc országgal együtt** megérkező vonatra. Az EU tagság birtokában Szlovákia bebizonyította, hogy nemzetállami érdekeinek képviselőjében rendkívül következetes és eredményes kormányzati munkára képes. A belpolitikai gondokat (pl. **megoldatlan kisebbségi problémák**) ügyes politikával elfedő és kivételesen eredményes gazdaságpolitikát megvalósító szlovák vezetés napjainkban is az ország uniós sikertörténetét írja. Ennek különösen látványos, kézzelfogható eredményét mutatja, hogy **2009. január 1-vel az Unió legfiatalabb országa** felszámolta rövidebb ideig bevezetett nemzeti fizetőeszközét és **belépett az Euro-övezet irigylve tisztelt tagjai körébe**.

7. fejezet Szlovénia

7.1. A volt Jugoszlávia **legkisebb, legfejlettebb és legnyugatibb tagállamának** nemzeti identitását hosszú időn keresztül alapvetően a lakosság csekély száma (kevesebb mint két millió), a szerb hegemonisztikus törekvésekhez való viszony és a **fenyegetettség érzése** determinálta. Szlovénia ugyancsak a cseheknél látott mentalitást tette magáévá, vagyis **a nemzet jelentős célkitűzéseit nem fegyverekkel, hanem okos és ügyes politikával kell elérni**. Fegyveres harcra kizárólag a II. Világháborúban az olasz és német támadásokkal szemben kényszerültek, Milosevics szerb uralma ellen indított néhány napos szlovéniai lövöldözések, különösen a horvát és a boszniai háborúhoz képest, nem tekinthetők komoly harcoknak. A szerbekkel és a horvátokkal, mint a két délszláv testvérnemzet fenyegetéseivel szemben a szlovének kialakították saját, védekező nemzetfilozófiájukat, melynek alapvető eleme a kultúra és a gazdagság. Eszerint **„a szlovén a legműveltebb délszláv nemzet”**, mert közöttük a horvátok csak szónokolnak, a szerbek erőszakosak, durvák és állandóan háborúznak, kizárólag a szlovének dolgoznak. Ezt a tudatot erősítette az a statisztikai tény, hogy a szlovének Jugoszlávia lakosságának csupán 8 %-át tették ki, de ők termelték meg a teljes GDP 20%-át és ők finanszírozták a föderáció közel 1/3-át. Ugyancsak hozzájárult ehhez az önképhez, hogy a jugoszláv tagköztársaságok körében **kizárólag Szlovéniának volt nyugat-európai szomszédja** (Olaszország, Ausztria) és a gazdag szlovének már a II. Világháborút közvetlenül követően egyenrangú emberekként jártak Nyugat-Európába, ahol nem „papírzacsokból táplálkoztak”, hanem jól éltek. 59/

7.2. A szlovén nemzettudat további markáns eleme a mindenkori centralizmussal szembeni ellenszenv és ellenállás. Szlovénia a Habsburg Birodalomba is harc nélkül került be, a Habsburg család öröklés útján jutott a területhez. Ezért hívták Szlovéniát Ausztrián belül „örökös tartománynak”, ami azonban félreértésre ad okot, hiszen nem volt „örökkön örökké” Ausztria része, hanem pontos elnevezése „Kronenerbland”, ami helyesen fordítva annyit jelent, hogy a „korona által megörökölt ország”. Következésképpen: Szlovénia nem „örökös”, hanem „örökölt” tartománya volt Ausztriának. Bécs központosító törekvéseivel

szemben Szlovénia már az Osztrák-Magyar Monarchia idején megfogalmazta az osztrák birodalom föderalizálására vonatkozó igényét.

7.3. A szlovén államiság fejlődésében **az eddigi legnagyobb sokkot** az a félelem okozta, hogy a szerbektől való, **1991. júniusi elszakadást követően** az Európai Unió és a nemzetközi közösség vezető államai kezdetben **hallani sem akartak Szlovénia önállóságáról**. Az 1991. év végéig rendkívül bizonytalan volt a szlovén önálló nemzetállamiság helyzete, különösen az olasz jobboldali irredenták és a Jörg Haider vezette osztrák jobboldal fogalmazott meg mind veszélyesebb igényeket. (Ausztria Szlovéniával határos Karinthia tartományában napjainkban is jelentős szlovén kisebbség él, melynek önálló nyelvhasználatát, a szlovén települések kétnyelvű kitérítését és egyéb szlovén kulturális törekvéseket az ottani osztrák politika változatlanul igyekszik elnyomni.)

7.4. **Az 1992-es év az ezer éves szlovén történelem legsikeresebb esztendeje.** Az Európai Unió tagállamai 1992. január 15-én egyhangúlag elismerték a független Szlovén Köztársaságot, az országot még ebben az évben felvették az ENSZ-be és beépült számos európai együttműködési szervezetbe is. Így tagja lett az EBEÉ-nek (Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet), továbbá a KEK-nek (Közép-Európai Kezdeményezés) és rövid időn belül a valóban magas szintű európaiságot tanúsító Szlovénia a kultúrállamok közösségének megbecsült tagjává vált. Ebben a folyamatban az ország bekerült az „elsőkörös” uniós bővítésbe, 2004. május 1.-vel elnyerve a teljes jogú tagságot. Szlovénia bizonyította rendkívüli gazdasági fejlettségét és pénzügyi stabilitását és a 10+2 bővítés tagországai közül **elsőként léphetett be az Euro-övezet irigyelt tagjainak zárt klubjába**. Ezt követően, 2008. január 1.-június 30. között Szlovénia **ugyancsak elsőként, rendkívül sikeresen töltötte be a féléves uniós elnökséget**.

7.5. Befejezésként egy **számunkra is pozitív üzenetet** tartalmazó hivatalos szlovén kormányzati megállapítás, mely szerint Szlovéniának négy szomszédja közül **kizárólag Magyarországgal vannak problémamentes, kölcsönösen rendezettnek tekintett kapcsolatai**. Horvát, olasz és osztrák viszonylatban a visszatérően összehívott kormányközi vegyesbizottságok állandó napirendjét képezik a megoldatlan határviták, jóvátételi és elszámolási kérdések, valamint az elűzött olasz és horvát lakosság által támasztott kárpótlási igények. Az Unión belül a „kis Szlovénia” jól tudja, hogy **érdekérvényesítő lépességét megerősítheti** hozzá hasonló szövetségesek támogatásával. **Magyarország irányába** a szlovén külpolitika hangsúlyozottan nyitott és **kész lenne a jelenleginél szervezettebb** együttműködési kapcsolatokat kialakítani

8. fejezet Románia

8.1. Románia is **etnikailag megosztott, töbnnemzetiségű állam**, ami meghatározza mind a román nemzeti identitás összetevőit, mind pedig Románia integrációs magatartását. Mindazonáltal az alábbi elemzés során is (a szlovák fejezethez hasonlóan) a kurzus által meghatározott alap gondolatot követjük, vagyis a román nemzetállamiság fő jegyeit és annak európai integrációs összefüggéseit ismertetjük. **Az erdélyi magyarság** és a magyar-román viszony **problémakörét** kizárólag a **téma által szükségessé tett mértékben**, a tényekre szorítkozva értékeljük.

8.1.1. A román nemzeti identitás tudatos alakítása és erősítése, az államiság alapeszméjét megteremtő nacionalizmus a többi európai nemzetállamhoz hasonlóan alapvetően a feudalizmust követő modernkor terméke. Ez a fejlődés Romániában is a területi és igazságszolgáltatási hatalommal rendelkező feudális hűbérurakhoz való kötődés, a nekik való alárendeltség megszűnésével, a polgárosodással vette kezdetét. Az **I. Világháborút követő időszak** meghatározó jelentőséggel bír az **újkori román nacionalizmus megalapozása** terén, melynek hatásai mindmáig erőteljesen működnek. Ekkor alapozzák meg elméleti szinten is a „**nagyromán**” **nemzeti identitás** ideológiáját és ekkor teremtik meg a román államrendszernek azt a struktúráját, amelynek **kizárólagos törekvése a „homogén román nemzetállam” megteremtése**. A területén élő nemzetek és etnikai csoportok vonatkozásában kétirányú román politika érvényesült. Eszerint a **gyengébb nemzeti kultúrával** és kevésbé kialakított nemzeti öntudattal rendelkező etnikumok irányába az **asszimiláció** és a felszámolás, míg az **erőteljesebb** nemzeti karaktert képviselő nemzetrészek (magyarok, szászok) irányába az ellenségkép megteremtésére alapozott **kirekesztő politika** működött. Az I. Világháborút megelőző Romániában a teljes lakosságnak még csupán 8%-át tették ki a kisebbségek, **Trianont követően a kisebbségi lakosság számaránya elérte a 32%-ot**, vagyis megközelítette a teljes lakosság 1/3-át ! A román politikai elit mentségére szolgáljon, hogy Romániánál jelentősen nagyobb történelmi hagyományokkal rendelkező, konszolidált európai nemzetállamok sem tudták kezelni az ilyen jelentős számú idegen ajkú és eltérő kultúrát képviselő nemzetrészek meglétéből logikusan következő problémákat.

8.2. **Többnemzetiségű európaiság avagy homogén nemzetállam?**

8.2.1. A nemzeti homogenizáció politikája ugyanakkor **figyelman kívül hagyta** a történelmileg kialakult, egymástól eltérő karaktereket mutató **román identitásokat is** és jelentős károkat okozott a havasalföldi, bukovinai, besszarábiai, erdélyi és moldovai román kultúra népi hagyományainak értékrendjében.

8.2.2. A soknemzetiségű Románia bonyolult összetevőit tovább színesíti az a körülmény, hogy a statisztikai adatok tanúsága **szerint mai területén már a történelem során is a legtöbb önálló vallást képviselő egyház működött** és azok közül sokan átvészelték a legnagyobb tragédiákat is. A román nemzeti identitás kialakulására az ortodox és a görög katolikus egyház egyaránt determináns szereppel bírt. Az 1923-as Román Alkotmány még mindkettőt nemzeti egyházként határozta meg és direkt politikai befolyásukat jól mutatja, hogy mindkettő jelentős parlamenti képvisellel rendelkezett. 1948-ban a görög katolikus román egyházat „bűnösnek” nyilvánították, az egyházat felszámolták és javait az ortodox egyháznak adták. (Ez mutatja, hogy a homogenizáció a vallást is elérte, a hivatalos ortodox államvallás mellett mások létezését nem tűrte.) **A román ortodox egyház hatalmas, direkt politikai befolyását** napjainkban is jól mutatja, hogy az ortodoxia vezetői II. János Pál pápa 1997-es romániai látogatása során meg tudták akadályozni, hogy a pápa Erdélybe is ellátogasson. Ezzel elsősorban az 1989-ben újjáélesztett görög katolikus egyház képviselői és a pápa közötti találkozást kívánták lehetetlenné tenni. Ugyancsak a román ortodoxia negatív politikai szerepére utal, hogy a másik Európában maradt diktátor-kövület, Milosevics hatalmának megdöntésére indított NATO hadműveletet a bukaresti ortodox pátriárka kemény szavakkal ítélte el.

8.2.3. Napjaink rendkívül összetett romániai egyházi struktúrájának **hátterét a középkori Erdély szabad szellemisége alakította ki**, ahol az ortodox és görög katolikus románok mellett jelentős számú római katolikus, evangélikus, kálvinista, unitárius magyarok, szászok és örmények, zsidó vallást követők, sőt hogy a vallási kaleidoszkóp még bonyolultabb legyen, Erdélyben olyan székelyek is éltek, akik szabad elhatározásból a zsidó vallás rítusait követték, ezek voltak a „szombatosok”. Magyar vonatkozású megjegyzés: **Bocskai István fejedelem** felismerte, hogy Erdélyben **csakis úgy tud a sokszínű lakosság körében békét és ezzel virágzó gazdaságot teremteni, ha biztosítja mindezen vallások szabad gyakorlását**. A vallástörténészek egybehangzóan elfogadják, hogy **a világ legelső működő vallásszabadságát Bocskai István Erdélye teremtette meg** az 1606-os Bécsi Béke megkötése alkalmával. Ha ellátogatunk Kálvin szülővárosába, Genfbe, magunk is meggyőződhetünk, hogy a reformáció nagyjainak (Luther, Zwingli, Farel, stb.) szobrai mellett ott áll azonos nagyságban a mi Bocskai Istvánunk is.

8.2.4. A két világháború között irányadó, mondhatni „burzsoá népelnyomó törekvéseken” **csékély mértékben változtatott** az 1945 utáni, erősen központosított **román-szovjet hatalom**. Azt követően pedig, hogy a szovjetek 1956-ban távoztak az országból, a **Nicolae Ceaușescu** által vezetett zártkörű klikk még **tovább csavart a centralizmus szigorán**. A hatalom legitimációját egy nyugat felé nyitó, **szovjetellenes külpolitikával** kívánták megteremteni, amelynek belpolitikai vetülete az un. **„román nemzeti kommunizmus”** ideológiai megalapozásával a korábbiakban soha nem tapasztalt, **durva és leplezetlen** (pl. falurombolások, történelmi kultúrértékek megsemmisítése) **kisebbségellenes politikai gyakorlatot alakított ki**. Ez a Ceaușescu-féle terror azonban már a román nemzeti intelligencia számára is elviselhetetlenné vált és a „minél rosszabb, annál jobb” fatalista szemlélet igazságát bizonyítva, radikalizálta a román társadalmat és ennek az Európához méltatlan hatalmi struktúrájának gyászos végét eredményezte.

8.3. Románia 1989 után

8.3.1. A rendszerváltás utáni Románia politikusai **két alapvető feladattal** találták magukat szembe. A legfontosabb törekvés napjainkra meghozta eredményét a teljes jogú tagsággal az **Európai Unióban és a NATO-ban** egyaránt. Ehhez azonban, a másik feladatkör keretében, hozzá kellett látni a korábbi századokban megteremtett mindazon mítoszok és ellenségképek felszámolásához, amelyekkel a korábbiakban mindig is kizárták magukat a nyugat-európai értékrendből, mert azoknak - ugyan csökkenő mértékben – minden eddigi román kormány foglya volt. Mindkét szervezeten belüli tagság elnyerését a román politikai vezetésnek **„megelőlegezett ajándékként” kellett tudomásul vennie**. 58/

8.3.2. Az Európai Unió a legutóbbi bővítés előfeltételeit megfogalmazó un. Koppenhágai Kritériumok körében hangsúlyos követelményként fogalmazta meg a romániai kisebbségek nemzeti jogainak európai normáknak megfelelő rendezését. A román kormány a demokratikus átalakulás első éveiben tapasztalt vonakodás, majd tétova tanácsstalanság után jelentős erőfeszítéseket tett az integrációs felzárkózás érdekében. Azt ugyan nem tudták elérni, hogy a „kiválasztottak” körébe bekerülve, 2004. május 1-vel ők is uniós tagok legyenek, de **két évvel később Bulgáriával együtt már sikerrel jártak**.

8.3.3. Románia jövőbeni **európai integrálódásának egyik kulcsa** minden bizonnyal abban áll, hogy a történelmi fejlődés során minden homogenizációs és asszimilációs központosítási törekvés ellenére Romániában jól körülhatárolható földrajzi területeken, ugyancsak **jól identifikálható, egymástól különböző kultúrák és nemzeti identitások léteznek**. A román politikai elit ezt részben „**regionális identitásként**” vagy „**autonóm identitásként**” fogalmazza meg és azt mindenekelőtt a román eredetű, de eltérő jegyeket mutató identitásokra vonatkoztatja (a már említett havasalföldi, moldovai, besszarábiai, bukovinai, erdélyi román kultúrák). Ezen túlmenően, még ugyancsak a román nemzetben belül megfogalmaznak „**szubregionális identitásokat**” is (pl. máramarosi, bánági, partiumi), amelyek a gyakorlatban visszakereshető, eltérő viselkedési, gondolkodásmódbeli, kulturális és egyéb jegyekben mutatkoztak meg. Mindezeknek decentralizáció jegyében történő **megoldása nem kis feladatot képez**, de **ugyanakkor kitűnő lehetőséget is biztosít** arra, hogy **Románia bebizonyítsa**, miszerint éretté vált és **képes magáévá tenni** az EU Maastrichti Szerződésében lefektetett új integrációs fejlődési irány, azaz **a szubszidiaritás és a regionalizáció követelményeit**. Az előzőekben már több alkalommal hangsúlyoztuk, hogy az egységes Európa kizárólag oly módon teremthető meg, amennyiben az eddigi, nemzetek feletti (szupranacionális) fejlődés által a hatalmat Brüsszelbe központosító irányzata mellett valamennyien (és nem csak Románia) képesek leszünk a legszükségesebb nemzetállami szuverenitáselemek fenntartása mellett erőteljes lépéseket tenni a nemzetek alatti (szubnacionális) integrációs irányba.

8.3.4. A központi államhatalom decentralizálásával és a regionális fejlesztések továbbvitelével az Unió valamennyi tagállama magától értetődően eljut majd annak felismeréséhez és elfogadásához (lásd pl. Spanyolország és Németország kisnemzeti, regionális fejlődésének elemzését), hogy a történelem során kialakult önálló kultúrák, nyelvek, nyelvjárások, sajátos hagyományok és tradíciók elfogadása és ápolása sokkal inkább teremtik meg a **Jean Monnet** és a többi nagy európai gondolkodó által megfogalmazott sokszínű, az egyesült Európához (egység a sokféleségben) vezető út feltételeit, semmint azok erőszakos felszámolására irányuló törekvések, amelyek a több ezeréves európai fejlődés tanúsága szerint kizárólag az elzárkózást, az elidegenedést és az egymással szembeni gyűlölködést táplálták. A román politikai elit számára ugyanakkor megnyugtató perspektívát ad az a körülmény, hogy míg az uniós fejlődés kényszerítő erővel visz a decentralizáció, a regionalizáció és a kollektív nemzeti jogok elismerésének irányába, ezzel egyidejűleg a hagyományos nemzetállam garanciáit is megteremti, hiszen az **uniós tagság birtokában immár nem kell félni a területi integritást** és nem kell félni az újszerű, de immár Európába beépült hatalmi struktúra dezorganizációjától sem.

9. fejezet Bulgária

9.1. A balkáni állam Bulgária területén az ókorban a trákok laktak, Kr. előtt 29-től a Római Birodalomhoz, majd Kr. után 395-től a Bizánci Birodalomhoz tartozott. A VI. századtól keleti szlávok és a volgai bolgárok szállták meg, összeolvadásukból alakult ki a bolgár nép. A létrehozott Bolgár Kánság 680-tól állandó küzdelmet folytatott Bizánc hódító törekvései ellen. A nemzetalapítónak tekintett I. Borisz kán (852-889) népével együtt 864-ben felvette a kereszténységet. **Az első bolgár állam** fénykorát I. Simeon cár (893-927) uralkodása alatt élte. Utóbb a Bizánci Birodalom bekebelezte. **A második bolgár állam** (1185-1393) legjelentősebb uralkodója II. Ivan Aszen (1218-41) cár volt.

9.2. **Bulgáriát 1393-ban meghódította az Oszmán Birodalom és az ország ötszáz éven keresztül (!) török uralom alatt élt.** A török hódítások ellen a nyugat-európai országok, mindenekelőtt a **Magyar Királyság számos hadjáratot folytatott.** Különösen **kiemelkedő hadi sikereket ért el Hunyadi János,** akit a bolgárok **nemzeti hősként tisztelnek.** Erre utal, hogy a bolgár irodalom legnagyobb eposza is róla, vagyis ahogyan ott nevezték **”Janko Vityaz”**-ról szól. Hunyadi János magyar sereg élén az 1443. szeptember és 1444. január között sorra került un. „hosszú hadjárat” alkalmával több mint kettőezer kilométert (!) megtéve csapataival egészen Szófiáig nyomult előre és több csatában győzött, utóbb azonban 1448. októberében a **Rigó mezőn (Kosovo polje)** Hunyadi János csapatai vereséget szenvedtek II. Murad szultán seregétől.

9.3. **A történelmi magyar-bolgár kapcsolatokat tovább gazdagítja, hogy II. Rákóczi Ferenc** üldöztetése során rövidebb ideig Bulgáriában is megállott, majd a szabadságharcot követően **Kossuth Lajos** hosszú időn keresztül élvezte a bolgárok vendégszeretét.

9.4. Számos bolgár nemzeti felkelés tört ki a török uralom ellen, melyeket mindenkor véres megtorlás követett. **Az ötszáz éves muzulmán török uralom ellenére a bolgárok megőrizték keleti keresztény vallásukat,** nem tértek át a megszállók hitére. Az ország az **1777-78-as orosz-török háború eredményeként szabadult fel az oszmán elnyomás alól,** az ország függetlenségét a San Stafanó-i békeszerződés szentesítette. Az első bolgár fejedelem, Battenberg Sándor (1879-1886) elűzése után egy német herceget, Ferdinándot választották fejedelemmé, majd 1908-tól királlyá. Az első Balkán-háborúban (1912.) a szerbekkel szemben nagy területeket szereztek, amelyeket a második Balkán-háborúban (1913) elvesztettek.

9.5. **Bulgária 1915-ben a Központi Hatalmak oldalán belépett az I. Világháborúba.** A Neuilly-i Békeszerződés (1919) értelmében további nagy területvesztéseket szenvedett az ország. 1923-ban Georgi Dimitrov vezetésével kommunista hatalom átvételi kísérlet történt, melyre válaszként III. Borisz cár katonai diktatúrát vezetett be. Az ország **1941-ben csatlakozott a Háromhatalmi Egyezményhez** (melyet 1940. szeptemberében Németország, Olaszország és Japán kötött világhatalmi törekvéseik elősegítésére, ahhoz utóbb csatlakozott Románia, Szlovákia, Magyarország, majd Bulgária is). Bulgária **a németek oldalán részt vett a Görögország és Jugoszlávia elleni hadjáratokban** (1941), megszállta az Égei-tenger partvidékét és Macedóniát. A szovjet hadsereg 1944 szeptemberében foglalta el az országot, majd a többi kommunista szatellita országokban tapasztalt hatalmi harcokhoz hasonlóan **1946-ban** hivatalosan is bejelentették a monarchia megdöntését és **kikiáltották a Bolgár Népköztársaságot,** amelynek első miniszterelnöke Dimitrov lett. **A további évtizedek a szokásos kommunista uralom, KGST és Varsói Szerződés jegyében teltek.** A bolgár kommunista vezetés mindenkor igyekezett az éltanuló szerepét betölteni, amit jól mutat, hogy odáig mentek el, ameddig egyetlen más kommunista kormány sem merészelt megtenni: a 60-as években Bulgária hivatalosan kérte 17. tagköztársaságként való felvételét a Szovjetunióba!

9.6. **A rendszerváltás a 90-es évek elején Bulgáriát is elérte,** a kommunista hatalom megbukott, az ország ma többpártrendszerre épülő, demokratikus parlamenti köztársaság. Az európai integráció szellemisége meglehetősen késve érkezett el a balkáni országba és részben ennek, részben pedig a rendkívül gyenge gazdasági mutatók következtében Bulgária az un. „keleti bővítésnek” csupán a második, „Helsinki –csoportjába” került be. Utóbb a felvételi tárgyalások együttesen folytak a legfejlettebb kandidátusokkal (így Magyarországgal is). A záró fordulóknál azonban **világossá vált,** hogy a tizenkettes ország csoportból Románia és

Bulgária még nem érett a tagságra, ezért ez a két ország a tízes-bővítést (2004. május 1.) követően mintegy 2 évvel később került be az Európai Unióba. **Bulgáriát napjainkban is a „keleti bővítés” leggyengébb láncszemének tekintik** Brüsszelben, mindenekelőtt a kaotikus politikai viszonyok, az adminisztrációt elöntő hatalmas korrupció és a jogállamiság alapvető hiányosságai miatt.

9.7. Bulgária az erőltetett kommunista iparosítás ellenére elsősorban **mezőgazdasági ország**, melynek **kertészeti kultúrája és gyümölcsstermesztése Európa szerte elismerten magas színvonalú („bolgár kertészetek” Magyarországon is)**. Az ország fejlődésben **elmaradott, ráfizetéses és versenyképtelen ipart örökölt** az előző rendszertől. Egész iparágakat számoltak fel, jelentős a munkanélküliség, jóllehet, jelentős ásványi kincsekkel rendelkezik: barnaszén, ólom, vasérc, színes fémek, ólom, kőolaj, földgáz, kősó. Az ország energiaszükségletének 80 %-át hőerőművekben, a többit vízierőművekben termelik meg. Az elavult, szovjet technológiára épült **atomerőműveket az EU tagság eredményeként kötelesek felszámolni**. A **Fekete-tenger partján népszerű üdülőhelyek** (Aranyhomok, Napos part) a rendszerváltás óta elmaradt kelet-európai turisták után jelenleg igényes nemzetközi beruházásokkal a tehetősebb turistákat is egyre több sikerrel csalogatják.

XII.Rész

Magyarország

A heroisztikus magyar történelemszemlélet nemzetpusztító következményeire röviden utaltunk a jelen tanulmány első részében, szóltunk Mohácsról, ahol 25 ezer katonával nekimentünk a tízszeres túlerőnek, ahelyett, hogy ügyes tárgyalással elkerültük volna az egyébként sem ellenünk irányuló támadást. Említettük Buda 1686-os visszafoglalását, amikor az európai seregben harcoló, közel százezres magyar katonaságot szétszortották a nyugati hadtestekben, nehogy arra hivatkozhattunk, hogy mi is részt vettünk a török kiűzésében. **Önfeláldozó hősiességre és egyházi engedelmességre nevelő történelemtanításunk** sikerrel fogadtatta el a mindenkori magyar politikai elittel, hogy **„nekünk kell megvédenünk a keresztény Európát”**. Ennek kapcsán minimum két kérdés merül fel. Egyrészt, miért nem a hatalmas keresztény Európa védett meg bennünket, amikor a Csele patakba belefűlt Lajos királyunk feleségének, Habsburg Máriának két fivére, a spanyol trónon ülő V. Károly és Ausztria királya, I. Ferdinánd az akkori világ katonai urai voltak? Miután a keresztény Európa védelmében eltöltött másfél évszázados török megszállásunk teljes egészében elpusztította a megelőző ötszáz év során felhalmozott, Hunyadi Mátyás reneszánsz királyságával az európai hatalmi csúcsra érkezett Magyarország teljes kultúrkincsét és az ország lakosságának ¾ része odaveszett, - joggal kérdezhetjük: **mit kaptunk ellenszolgáltatásként mindezért?**

1. fejezet Mohácsról az Osztrák-Magyar Monarchiáig

1.1. Mindezekért **hálából** a „keresztény Európától” **megkaptuk** azt, hogy **lettünk Habsburg gyarmat**, megkaptuk **I. Ferenc és II. József magyarüldöző**, elnyomó **politikáját** és megkaptuk **1848-as forradalmunk** majd szabadságharcunk valamennyi európai nép által történt **cserbenhagyását** és a cári hadsereg által való **vérbe fojtását**. Csupán egyetlen alkalommal ragyogott fel szerencsecsillagunk, amikor 1866-ban a modern porosz hadsereg Königgraetznél ronggyá verte az osztrák császári hadakat és ennek következtében **Ausztria új szövetséget keresett**, mert rájött, hogy másodrangú német hatalommá degradálódott és magára maradt az európai politika színterén. Ez **kivételes helyzetet teremtett** a Mohács utáni magyar történelemben, mert színre lépett **Deák Ferenc** személyében egy olyan politikus, aki **felismerte a rendkívüli lehetőséget** és képes is volt azt kihasználni. Az azóta is oly ritkán tapasztalt hatékony magyar érdekérvényesítés tanulságainak elemzése megköveteli, hogy tisztán lássunk: az 1867-es Kiegyezés és az Osztrák-Magyar Monarchia létrehozásának geopolitikai lehetőségét a Habsburgok poroszoktól elszenvedett megalázó veresége teremtette meg. Ez azonban semmiben sem csökkenti Deák Ferenc politikai nagyságát, mert az ő éleslátására és szívós tárgyalásaira volt szükség ahhoz, hogy **Magyarország** a dualisztikus monarchián belül az addigi megvetett és **kizsákmányolt gyarmatból Ausztria egyenrangú partnerévé válhatott**.

1.2. Az 1867-től 1914-ig terjedő fél évszázad mindenki számára **ékesen bizonyította a magyar nemzet tehetségét**. A monarchián belül Magyarország fejlődési dinamikája messze megelőzte Ausztria és valamennyi többi birodalmi rész fejlődését. Ezalatt az ötven év alatt **Budapest vált a monarchia pénzügyi-és bankközpontjává, textilipari, malomipari és mezőgazdasági centrumává**, a Baross Gábor közlekedési miniszter vezetésével kiépült monarchiabeli **vasúthálózat központja** nem Bécs, hanem **Budapest lett**, amit jól mutat, hogy Belgrádból, Zágrábból és Ljubljánából kizárólag Budapesten keresztül lehetett a császárvárosba vonatozni. Ezalatt a **történelmi léptékekkel mérve parányi idő alatt épült fel a világváros Budapest**, körútjaival és sugárútjaival, a milleneumi évfordulóra létrehozott épületcsodákkal, az Országházzal (amelynek költségei az akkori Magyarország másfél évi teljes nemzeti jövedelmét emésztették fel), az Operával, a Szent István bazilikával, a kontinens legelső földalattijával és Svájc után a második fogaskerekűvel, hogy csupán a legkiemelkedőbb alkotásokat említsük. **Magyarország négyszáz év után újra a világ élvonalába került!**

2. fejezet Egyoldalú osztrák-német dominancia, a világháborúk pusztításai

2.1. Mindez azonban sajnálatos módon **semmit sem változtatott geopolitikai helyzetünk egyoldalú germán determinációin**. A történelmi részben utaltunk rá, hogy Mátyás királyig a magyar külpolitika rendkívül kiegyensúlyozott kapcsolatokat ápolva, mindenkor több lábbon állott. Egyaránt megnyugtató szövetségekkel rendelkezünk Kelet-és Észak-Európában, valamint Itália és Franciaország irányában is. Miután a török hódoltság megszűntét követően képtelenek voltunk kitörni az osztrák-német befolyási övezetből, Magyarország megállíthatatlanul sodródott bele mindkét világháborúba. Nemzeti érdekérvényesítési képességünk a minimumra csökkent, amit az előző országtanulmányok elemzéseire is hivatkozva mindennél ékebben mutat, hogy Ausztria, Hitler szülőhazája, ahol a felnőtt társadalom jelentős része tagja volt a nemzetiszocialista pártnak és az osztrák társadalom a Németországgal való egyesülést (Anschluss) közel egységes nemzeti akaratként igényelte, - ennek az országnak politikai vezetése a II. Világháborút követően sikerrel fogadtatta el a győztes nagyhatalmakkal és az egész világ közvéleményével, hogy „Ausztria a hitleri

agresszió legelső áldozata volt”. Ezzel ellentétben nekünk, magyaroknak csupán az a máig is ható negatív megbélyegzés maradt, miszerint „**Magyarország Hitler utolsó csatlója volt.**” Annak ellenére, hogy Magyarország **1944. március 19-én a német megszállás eredményeként elvesztette önálló államiságát** és a nemzetiszocialista eszméket hirdető **Nyilaskeresztes Párt eddig az időpontig be volt tiltva**, annak vezetőit rendre bebörtönözték.

2.2. Jalta igazságtalanságaira és annak magyar vonatkozásaira már korábban utaltunk. 1945 után Magyarország is a szovjet világhatalom kommunista társadalmi berendezkedésű országává vált. Az emberi jogok minimumát is lábbal tipró, iszonyatos diktatúra első évtizedének végén, **1956. október 23-án** megint valami hihetetlen és józanésszel felfoghatatlan dolog történt. Egy világháborúban és az azt követő kommunista diktatúrában tönkrement, kizsigerelt és megalázott **tízmilliós nemzet kézi fegyverekkel nekirontott a világ első számú katonai superhatalmának**, a 220 milliós Szovjetunióknak. Az Egyesült Államok, Nagy Britannia és Franciaország arra hivatkozva hagyta cserben ezt a forradalmat, hogy a Szezei Válság lekötötte erőiket. Ma már tudjuk, hogy a világ felosztása, vagyis a Jaltában történt nyugati kötelezettségvállalás eleve kizárt bármely részünkre nyújtandó fegyveres segítséget.

3. fejezet Magyarország sajátos helyzete a kommunista táboron belül

3.1. A magyar forradalmat két hét után ezúttal is vérbe fojtották, de **1956 után már sem a magyar kommunizmus, sem a Szovjetunió nem volt ugyanaz, mint annak előtte.** A magyar politikai rendszer ezzel a forradalommal olyan pozíciókhoz jutott, amelyek lehetővé tették a **jogbiztonság és a jogállamiság minimális fejlődését** a kádárista pártállami keretek között. A forradalom ugyanakkor olyan sebet ejtett mind a kommunista mozgalmon (az olasz és a francia kommunista pártot tízezrek hagyták ott), mind a Szovjetunió világuralmi törekvésein, amelyek már soha többé nem gyógyultak be.

3.2. Az 1956-ot követően **a magyar politikai elitbe bekerült jól képzett, technokrata vezetés jól látta az ország érdekeit** és a számos meglévő, korlátozó determináció ellenére **jelentős lépéseket tett azok érdekében.** Mindennél fontosabbnak tartották a gazdasági dinamizmust és az egyéni teljesítményeket eleve kizáró kötelező tervgazdálkodás felszámolását. Erre, a kommunista blokk országai közül legelsőként 1968-ban került sor, amikor bevezették az Új Gazdasági Mechanizmust, melynek lényege abban állott, hogy ettől kezdve a magyar gazdálkodó szervezetek már nem politikailag kötelező „terveket teljesítettek”, hanem a rájuk bízott vagyonnal önálló felelősséggel gazdálkodva, tevékenységüket a fokozatosan megteremtett versenyfeltételekhez igazították, azaz „kereskedelmi megfontolások alapján működtek”. Ez volt az a varázsmondat (activities upon commercial considerations), amelyet a magyar kormány notifikált a nemzetközi kereskedelmi szervezetben és amelynek alapján néhány évvel később, **1973-ban** (ugyancsak legelsőként a KGST-országok körében) megteremthettük Magyarország teljes jogú **GATT- tagságát.** (A GATT lényegére ld. a korábbi elemzéseket.) Ezzel alapvetően kettős eredményt értünk el. Ettől kezdve bármely olyan Moszkva sugallta KGST-döntést, amely nem szolgálta a magyar gazdaságpolitikai érdekeket, **el tudtunk utasítani**, arra hivatkozva, hogy az nem áll összhangban a nemzetközi kereskedelem kötelező szabályaival, vagyis „**nem GATT-konform**”. A másik eredmény abban állott, hogy főszabályként valamennyi jelentős dollár elszámolású kereskedelmi partnerünktől (így az USA-tól, Japántól, Dél-Koreától) megkaptuk

a Legnagyobb Kedvezményes Elbánást, ami azt jelentette, hogy a világkereskedelem hatalmai egyenrangú partnereknek ismertek el bennünket.

4. fejezet A magyar GATT-tagság és Brüsszel szerződészegése

4.1. Kizárólag **egyetlen partnerünk nem teljesítette** a GATT keretében Magyarországgal szemben vállalt nemzetközi jogi **kötelezettségeit** és **ez maga az Európai Közösség volt**. Brüsszel, bár aláírta GATT-csatlakozási szerződésünket, **nem volt hajlandó kivenni bennünket az un. „állami kereskedelmű országok”** (State Trading Countries) általa létrehozott **diszkriminatív köréből**. Az Európai Közösség ezzel súlyos nemzetközi jogsértés állapotába helyezte magát, óriási csalódást okozva a Moszkvával szemben jelentős politikai kockázatot vállalt hazai vezetésnek. A Közösség tagországainak piacán egyébként is egyre romló feltételeknek kitett magyar kereskedelmi **vállalatok hatalmas veszteségeket szenvedtek** ennek a diszkriminációnak a következtében. Brüsszel ekkor első (de sajnos nem utolsó) ízben **adta tudomásunkra, hogy erőpozícióból tárgyal**, szívesen leckéztet, a **kötelező normákat** pedig érdekeit követő, **sajátos szemlélettel interpretálja**.

4.2. GATT tagságunk birtokában a magyar kormány a diszkrimináció felszámolása érdekében minden évben kemény, de sajnos eredménytelen csatákat vívott az Európai Közösség tárgyalódelegációjával. Ezek után, **1982 novemberében** Moszkva felé rendkívül veszélyes politikai felelősséget vállalva, egyedülálló lépésre szánta magát a magyar vezetés. A Közösségtől megalázó módon tapasztalt és számunkra rendkívüli gazdasági károkat okozó nemzetközi jogsértés béklyójából oly módon próbált kitörni, hogy lényegében **felajánlotta** Brüsszelnek a KGST gazdasági rendszerből való **„kiugrásunkat”**. (Jól kell látni, hogy a Szovjetunió ebben az időben valamennyi szatellita országnak a legszigorúbban tiltotta nem csupán az Európai Közösség jogi elismerését, hanem már a de facto kapcsolatokat is.)

5. fejezet Az 1982 évi magyar „kiugrási kísérlet”

5.1. **1982-ben a magyar kormány** a GATT Genfben tartott miniszteri értekezletén **titkos jelleggel javaslatot tett** egy **magyar-EK** átfogó, kétoldalú kereskedelmi és gazdasági együttműködési **megállapodás megkötésére**. Már a tárgyalásra tett magyar ajánlat is olyan magatartást jelentett Moszkva szemében, amely önmagában megvalósította a de facto elismerést. A megállapodás megkötése pedig az Európai Közösség teljes jogú, de iure elismerését eredményezte volna. A magyar kormány a megállapodás megkötéséhez **két** (egyébként magától értetődő) **feltételt szabott**: az „teremtsen **Magyarország számára lényeges gazdasági előnyöket**”, valamint a Közösség számolja fel a Magyarországgal szembeni diszkriminatív elbánást, vagyis **„teljesítse a GATT keretében vállalt kötelezettségeit”**.

5.2. A genfi bizalmas kezdeményezést követően 1983-ban és 1984-ben Belgiumban **három titkos találkozóra került sor** a magyar kormány tagjai és az EK Bizottság vezető tisztviselői között, melyeken végül is **kiderült**, hogy az **Európai Közösség nem kíván „ujjat húzni” Moszkvával** és nem kívánt belemenni a tárgyalásokba.

6. fejezet A Zarges Jelentés és az első hivatalos kapcsolatfelvétel a Közösséggel

6.1. Az egyedülállóan bátor magyar kezdeményezés azonban utólag **nem minősült kudarcnak**. Egy évvel később, **1985-ben az Európai Parlament** előrevívően gondolkodó, technokrata **német képviselője, Axel Zarges átfogó jelentést** terjesztett be az **EP plenáris ülésén**, melyben **tételesen bemutatta** a magyar gazdaságirányítás által az integrációs közeledés jegyében **1968 óta** (fentiekben is elemzett) **megtett egyedülállóan pozitív lépéseket** és konkrét **javaslatot** tett egy olyan **EP Nyilatkozat** elfogadására, amelyben „az Európai Parlament kijelenti, hogy a **Közösség kész Magyarországot sajátosságainak megfelelően kezelni**”.

6.2. Az EP 1986. június 13-i plenáris ülésén meghozta az ennek megfelelő határozatát. Ez a diplomatikusan megfogalmazott varázsmondat **GATT-pozíciónk közösségi elfogadását jelentette** és **megnyitotta** azoknak a kétoldalú tárgyalásoknak a **megkezdéséhez vezető utat**, amelyektől **1982-ben még a lehető legmerevebben elzárkóztak**. (Ezt követően a magyar **politikai vezetés** minden moszkvai tiltás, majd rosszallás ellenére **olyan magas szintű politikai tárgyalásokat kezdeményezett** Brüsszelben, melyekhez hasonló **egyetlen más KGST-táboron belüli ország sem merészelt**. Az első hivatalos látogatást **Marjai József** miniszterelnök-helyettes tette Brüsszelben az EK Bizottságánál, 1987. február 9-én. A belga király meghívására Belgiumba utazott **Kádár János** 1987. november 5-én **hivatalos megbeszéléseket folytatott Jacques Delors-ral**, az EK Bizottság elnökével.)

7. fejezet A magyar-EK átfogó (kereskedelmi, majd társulási) megállapodások

7.1. A magyar tárgyaló kormánydelegáció **1987 folyamán megkezdte hivatalos tárgyalásait** az Európai Közösség Bizottságának delegációjával. A tárgyalások során mindkét fél részéről tabuk sokaságát kellett felszámolni, de végül is öt év rendkívüli erőfeszítéseinek eredményeképpen, 1988 végén Magyarország megkötötte a Megállapodást és **tizenöt év késéssel a Közösségtől is megkapta a GATT-tagságának megfelelő, egyenrangú kereskedelempolitikai elbánást, vagyis a Legnagyobb Kedvezményt**.

7.2. A Magyar-EK Kereskedelmi és Gazdasági Együtműködési Megállapodás 1988. december 1-én lépett hatályba, majd a magyar kormány röviddel ezután (a „táborban” elsőként) hivatalos **diplomáciai viszonyt létesített az Európai Közösséggel**. A magyar nagykövet 1989. január 19-én adta át megbízólevelét az EK Bizottsága elnökének, valamint az EK Miniszterek Tanácsa Elnökének. **Ezzel véget ért Magyarországnak az integráció teljes tagadásától az integráció teljes jogú elismeréséig tartó „odisszeája”**.

8. fejezet Tíz évig parkoló pályán, a történelmi lehetőségek elmulasztása

8.1. A rendszerváltás rendkívüli mértékben felgyorsította az ezt követő integrálódási lépéseinket. Míg az előzőekben ismertetett első átfogó megállapodásunk előkészítő tárgyalásaihoz öt évre volt szükség, a következő, un. Társulási Megállapodásunk megkötéséhez már csupán két esztendő kellett. A fejezet bevezető részében szélesebb összefüggésekre (10+2) is tekintettel már elemeztük társulási pozíciónkat és azt, hogy ezzel Brüsszel már 1992-ben érettnek nyilvánított bennünket a teljes jogú EU tagságra. Ebben az összefüggésben **szólni kell egy olyan történelmi lehetőségről**, melyet az akkori magyar

kormányzat **sajnálatos módon figyelmen kívül hagyott**. Az un. EFTA-bővítésnél utaltunk rá, hogy a gazdag, jóléti EFTA országok (Ausztria, Finnország, Svédország) pontosan ebben az időszakban kezdték meg EU-tagfelvételi tárgyalásaikat.

8.2. A magyar közgazdaságtudomány és jogtudomány számos elismert szaktekinvélyének egybehangzó véleménye szerint, „EU-érettségét” **elsőként és egyedülként megteremtett Magyarországnak jó esélyei lettek volna** arra, hogy a korábbi **görög, spanyol és portugál** bővítések által nyújtott kiváló **precedensekre hivatkozással politikai alapon hozott döntést érjen el Brüsszelben és csatlakozzon az EFTA bővítési körhöz**. Ehhez természetesen **egy Karamanliszhoz hasonló politikusra**, valamint az általa elvégzett **hatalmas erőfeszítésekre** és széleskörű, **tudatos lobbizásra lett volna szükség**. A lehetőség adott volt, de azt **meg sem próbáltuk kihasználni**. Mint jeleztük, Magyarországot ezzel mi magunk is tíz évre parkoló pályára helyeztük, szorgos munkával kialakított privilegizált pozícióink felmorzsolódtak, napjainkra pedig a sor végére kerültünk.

9. fejezet A teljesjogú magyar tagság megteremtése az Európai Unióban

9.1. Ezúttal arra kívánunk utalni, miszerint az Európai Unióba történő teljes **integrálódásunk legfontosabb eredménye** (mondhatni: hozadéka) abban áll, hogy **befogadjuk** és teljes mértékben **magunkévá tesszük** azt az **intézményi-jogi és politikai kultúrát**, amelyet az **Unió tradicionális tagállamai** az európai történelem organikus fejlődésének évszázadai során, de különösen az európai integráció elmúlt fél évszázada folyamán **megteremtettek**. Ennek a kultúrának befogadása eredményeképp egyúttal magunk is szervesen **beépülünk**, vagyis integrálódunk **abba az értékrendbe**, amely mind a polgárok, mind az állam és annak intézményei mind pedig a gazdasági, a pénzügyi és az üzleti élet szereplői számára **kötelező szabállyá teszi a jogkövetést**, a demokráciát, ezzel biztosítva az integrált gazdaságok és társadalmak korábbiakban soha nem látott sikeres fejlődését.

9.2. Magyarország EU csatlakozásának **sikerét kizárólag az biztosíthatja**, hogy **mennyiben leszünk képesek** a saját sikereink zálogát képező, a gazdaság és a politika minden területét felölelő, működő **jogállamiság struktúráját itthon megteremteni**, valamint, hogy **kormányzati érdekérvényesítő munkánkban milyen mértékben tudjuk a számunkra előnyös pozíciókat kiharcolni és realizálni**. Mindezeknek **előfeltételét az képezi**, hogy milyen rövid idő alatt és milyen mértékben tudjuk megteremteni integrációs jogegyenlőségünket, vagyis azt, hogy a hagyományosan **nyugat-európai „belső kör” tagállamaival minden vonatkozásban azonos bánásmódot élvezzünk**. Ez egyúttal megköveteli a velünk szemben jelenleg még erőteljesen érvényesülő lélektani és gyakorlati **„demokratikus deficit” felszámolását**.

XIII. Rész

A Balti Államok

1. fejezet Általános jellemzők

1.1. Ezeket az – mint látni fogjuk – **ősi, több ezer éves kultúrát képviselő országokat** az európai történelem során a szomszédos **nagyhatalmak úgy adták-vették egymás között, mintha tárgyak lettek volna. Évszázadokon keresztül nem volt önálló, független államiságuk.** Az oroszok, lengyelek, poroszok, dánok, svédek és más hatalmak által feldarabolva, idegen megszállók alatt élték életüket. **Mindezek ellenére megmaradtak, megtartották nyelvüket, vallásukat, szokásaikat, vagyis nemzeti identitásaikat.**

1.2. Mindhárom balti állam **erőteljesen kevert lakosságot** mutat. Különösen a legújabb kori **szovjet imperializmus okozott óriási károkat**, melynek során **milliókat irtottak ki vagy deportáltak Szibériába.** A rombolás a legnagyobb károkat a társadalmi és a családi erkölcsben, a kultúrában és a gazdaságban a legszembetűnőbb. A szovjet megszállás idején hatalmas méretű, **erőszakos orosz nyelvű betelepítések** folytak, melyek szomorú eredményeit az alábbi példák mutatják:

1.2.1. **Észtország** lakossága 1,3 millió. A lakosság 70 %-a észt, 30 %-a orosz

1.2.2. **Lettország** lakossága 2,3 millió, ebből 58% lett, 30% orosz, 4,5% fehérorosz, 4% lengyel, 3,5% ukrán

1.2.3. **Litvánia** lakossága 3,5 millió, ebből 83% litván, 7% lengyel, 6,5% orosz, 3,5% egyéb (fehérorosz, német, ukrán, tatár).

1.3. **Mindhárom balti állam nemzeti újjászületéséhez, szuverenitásának visszanyeréséhez, a nemzetállamiság megerősítéséhez és a nemzeti érdekérvényesítés lehetőségéhez előfeltételt jelentett a Szovjetunió felbomlása, a demokratikus intézményrendszerek kiépítése, az ENSZ és a NATO-tagság, valamint a hazánkkal együtt, 2004. május 1-én elnyert európai uniós tagság.**

2. fejezet Észtország

2.1. A modern tudomány egyértelmű állásfoglalása szerint az észtek **„Európa egyik legősibb letelepedett népe”**. Észtország „gyöngyszem az északi nagyhatalmak évezredek keresztútjében”. 60/

2.1.1. Az ország területe 45 ezer km², amelyen több mint másfélezer sziget található. Szomszédai: Lettország és Oroszország, határolja továbbá a Finn-öböl és a Balti-tenger. Fővárosa Tallin. Az észtek **svéd hatásra az evangélikus vallást követik**, a lakosság 30%-át kitevő oroszok döntően ortodox vallásúak. A hivatalos nyelv az észt, amely a finnugor nyelvcsalád tagja. Az észt nyelvben erőteljes a finn nyelv dominanciája.

2.1.2. Az észtek (mint a **finnugor nyelvcsalád képviselői**) a finneket és a magyarokat mintegy négyezer évvel megelőzve, **Kr.e. 3000-ben érkeztek az ázsiai sztyeppékről jelenlegi lakóhelyükre.**

2.1.3. A **XII. század jelentős változást hozott** az észti nép életébe. Ekkor jelentek meg a római pápa megbízása alapján a **Német Kardtestvérek Lovagrendjének fegyveresei**, akik meghódították az észtek által lakott területet, az ott lakókat keresztény hitre térítették.

2.1.4. A **XIII. században véres, pusztító támadások érték az észteket a dánok, a svédek és az oroszok részéről egyaránt.** A lakosságot jobbágysorba kényszerítették, rendkívüli méreteket öltött a nyomor. Az észti nemzeti történelem egyik **kiemelkedő eseménye az 1343-ban sorra került un. Szent György napi felkelés a dán elnyomás ellen**, amelyet két évig tartó harc követett. 1346-ban **a dánok az egész észti népet eladták a Német Lív Lovagrendnek!** Ezután erőteljes gazdasági fejlődés indult, a lovagok kilenc várost alapítottak (köztük Tallint is), melyek a gazdag északi Hanza-Szövetség tagjaivá váltak. A németek a tengeri kereskedelemről a XV. századra óriási gazdagságra tettek szert, míg az észti lakosság nyomorban élt. Hatalmas társadalmi különbségek alakultak ki.

2.1.5. A **XVI. században erőteljes orosz támadások indultak**, az 1558-as lív-orosz háborúban **Rettenetes Iván cár seregei elfoglalták az ország döntő részét**, míg a nyugati részt újra a dánok kaparintották meg. A Harmincéves Háborúban (1618-1648) az északi területeket a svédek szállták meg, míg délen a lengyelek szereztek jelentős területet, kelet pedig továbbra is az oroszoké maradt.

2.1.6. **Az 1700-as évektől a terület jelentős gazdasági fejlődésnek indult**, a lakosság száma megközelítette a fél milliót, **Tartu városában megalapították az első egyetemet.** Az orosz megszállók számára a terület stratégiai jelentőséggel bírt, különösen az a körülmény, hogy Tallin kikötője, ellentétben az orosz kikötőkkel, nem fagyott be télen. **Az Orosz Birodalom teljes külkereskedelmének 2/3-a, tengeri kereskedelmének pedig 90%-a észti területen áramlott Nyugat-Európába!**

2.1.7. A **német lovagrendek leszármazottaiból** észti területen megmaradt és jelentős gazdagságra szert tett **német arisztokrácia** a XVIII. századtól **mind erőteljesebb szerepet kapott az Orosz Birodalom legkülönbözőbb területein**, mindenekelőtt a kereskedelemben, a gazdaságban és **az orosz hadsereg tisztikarában.** Ez a körülmény visszakereshető az orosz irodalom és mindenekelőtt **Lev Tolsztoj** műveiben, a **nagy számú német családnevű orosz tábornok** vonatkozásában, valamint abban is, hogy a mai orosz hadsereg számos vezényszava német eredetű.

2.1.8. A XVIII. század elején a még megmaradt svéd és lengyel pozíciók tovább gyengültek és 1710-re az Orosz Birodalom a teljes észti területet magába olvasztotta. Ezzel egyidejűleg az itt élő német arisztokrácia önálló cári dekrétum eredményeként megkülönböztetett jogokat biztosító, különleges státuszt kapott.

2.2. A **XIX. század** (az európai reformkor, a nemzeti tudat megerősödésének százada!) egyúttal az **„észti nemzeti ébredés” százada** is. Az évszázados elnyomás ellenére lassan kialakult az észti nemzeti értelmiség és megerősödött a nemzettudat. A finn Kalevalához hasonlóan ekkor írták meg az **észtek hősi, nemzeti eposzát Kalevipoeg** címmel. 1838-ban **megalakult az Észti Tudományos Akadémia és létrejött az Észti Nemzeti Színház.**

2.2.1. Ekkoriban kezdődött az az **erőteljes kulturális mozgalom**, amelynek egyik legmarkánsabb és **napjainkban is politikai jelentőséggel bíró eseménye az Észtki Dalosünnepély**. Ennek keretében minden évben rendszeresen **több százezer (!) észtki sereglük össze**, kórust alkotva, heteken keresztül **énekelve hirdetik a nemzet megtartó erejét**. A Dalosünnepélynek komoly szerepe volt az orosz cári elnyomás elleni tiltakozások terén és ugyanakkor **ez az esemény adott jelt a szovjet elnyomás megszüntetéséhez vezető észtki társadalmi megmozdulásoknak is**.

2.2.2. A **XIX. század** második felében, éppen az észtki nemzeti ébredés ellensúlyozására III. Sándor cár elnyomó politikát vezetett be, **nagyarányú orosz betelepítések** kezdődtek, **az észtki nyelvet betiltották, a hivatalos nyelv az orosz lett**. Mindezzel egyidejűleg megszüntették a németek kedvezményezett státuszát, kiszorították őket a vezető pozíciókból.

2.2.3. különösen a hajóépítés, a fémipar és a gépipar virágzott. Egyidejűleg észtki **ellenállási mozgalmak indultak**, melyeket a **nemzeti hős Päts** vezetett. Az I. Világháborúban a cári hadseregbe az egymillió észtki polgárból aránytalanul nagy számú, több mint százezer észtki fiatalat soroztak be, akiket mindenkor az első vonalba irányítottak.

2.3. **1918. február 24-én az észtki nép történelme során első ízben jutott önálló államhoz, kikiáltották a Független Észtki Államot!** Nagy Britannia, Franciaország és Olaszország, majd az Egyesült Államok is elismerték függetlenségét. Észtki Állam rövid időn belül virágzásnak indult, földreformot vezettek be, általánossá tették az észtki nyelvű oktatást, a kultúra fejlődött. **1920-ban kibocsátják az Észtki Alkotmányt**, amely Észtki Államot **az akkori Európa egyik legdemokratikusabb jogállamává tette**. Figyelmet érdemel az akkori Észtki Állam lakosságának összetétele, melyben 90% észtki és 2% német mellett csupán 8% volt az oroszok aránya. Ugyancsak ebben az évben megkötötték Oroszországgal a **Tartu-i Békét**, amelyben **az oroszok „örökre” lemondtak Észtki Államról (!)** és jelentős jóvátételt vállaltak. A három balti állam, Észtki Állam, Lettország és Litvánia 1934-ben katonai védelmi szerződést kötött.

2.3.1. 1939 augusztusában a **Molotov-Ribbentrop Paktum Észtki Államot az oroszok prédájának nyilvánította**, 1940 júniusában a Vörös Hadsereg megszállta és Észtki Állam a Szovjetunió tagköztársasága lett. Ezzel egyidejűleg **kegyetlen szovjet-kommunista terror vette kezdetét**, megkezdődött az **észtki intelligencia „lefejezése”**, harmincezer észtki polgárt deportáltak Szibériába. A Szovjetunió elleni hitleri támadás 1941 őszére elérte az észtki területeket, **mind a német, mind a szovjet hadseregben több tízezer besorozott észtki katona harcolt egymás ellen!** 1944-ben a Vörös Hadsereg visszafoglalta az észtki területeket, a szovjet megtorlás elől **több mint százezer észtki menekült el**, elsősorban Svédországba és az Egyesült Államokba.

2.3.2. Megindultak az erőteljes **orosz betelepítések**. Az észtkiek **1945-ben a lakosság 97,3%-át tették ki, ez az arány 1981-re 61,5%-ra csökkent**. Mindez nemzeti méreteket öltő etnikai tisztogatást jelentett!

2.4. Az **1980-as évek** második felében a balti államokban **erőteljes kommunistaellenes és szovjetellenes mozgalmak indultak**, melyek egyik csúcspontját **az 1989. augusztus 23-án létrehozott észtki-lett-litván emberi élőlánc** jelentette. Ekkor **600 km hosszan (!) egymás kezét fogva énekeltek és tüntettek az elnyomás ellen** és a balti népek függetlenségéért. A folyamatok eredményeként **1991. augusztus 20-án létrejött a független Észtki Köztársaság**, amely rövid időn belül felvételt nyert az ENSZ-be, az Európa Tanácsba és a NATO-ba.

2.5. Észtország az Európai Unió egyik legdinamikusabban fejlődő tagállama, különösen a szomszédos és rokon Finnországgal ápol szoros kapcsolatokat. A függetlenség elnyerését követően **hatalmas méretű finn gazdasági és pénzügyi segítség érkezett az országba**, mindenekelőtt a távközlés és az informatika indult virágzásnak. Észtország rendezett uniós kapcsolatainak belül **az ott élő oroszok rendezetlen státus-helyzete okoz gondokat**. Nevezetesen az ott élő több mint háromszázezer orosznak mintegy felétől megtagadták az észt állampolgárságot, vagyis **az országban közel százötvenezer hontalan él**. Ezt mind az Európai Unió, mind az Európa Tanács súlyos kritikákkal illeti és a helyzet rendezését szorgalmazza. Figyelmet érdemel, hogy az Észtországban élő **oroszok egyértelműen az európai integrációs fejlődés hívei, nem kívánnak Oroszországba visszatelepülni**.

3. fejezet Lettország

3.1. **Európa talán legrégebben letelepedett népe**, még az észteknél is korábban érkeztek mai országuk területére. **Két hullámban jöttek Ázsiából**. Az első lett népcsoport, **(az un. „lívek”)** **Kr.e. 6000 (!) körül jelent meg** Lettország mai északi, Észtországgal határos területén, amelyet Lív-földnek, vagy más néven **Livóniának neveznek**. **A lívek finnugor eredetűek**, az évezredek során fokozatosan **beolvadtak** a később, **Kr. e. 2500 körül megérkezett lett törzsekbe**. Az Európai Unió által, 2000-ben végzett felmérések szerint napjainkban csupán mintegy 270 család tekinti magát lív eredetűnek, de sajnálatos módon az ősi nyelvet már ők sem beszélik. **A második hullámban érkezett**, említett lett népcsoport három törzsre tagolódott: latgálok, zemgálok, és kúrok. Ez utóbbiak **már az indoeurópai nyelvcsaládba illeszkedtek**, máig megőrzött, értékes önálló kultúrájuk van, földművelők, kereskedők és hajósok voltak. 61/

3.1.1. Lettország **etnikailag a legkevertebb balti állam**. Szomszédai: Oroszország, Fehéroroszország és Litvánia. Területén hatalmas, összefüggő tórendszer található. Az uralkodó vallás az évszázados svéd hódítások eredményeként az evangélikus (az ott élő oroszok ortodox vallást követnek).

3.1.2. A **IX. századra** Lettország déli része, Zemgália **virágzó régióvá vált**, sikeres kereskedelmi utakat építettek ki. Az egyik fő út északra irányult, ahol a Lielupe folyón intenzív hajózási kapcsolatot építettek ki a dán, svéd és gót területekkel. **Déli irányban a Daugava folyón** sikerült behajózniuk a hatalmas Dnyeper folyamba, melynek segítségével **egészen a Fekete –tengerig jutottak** és a középkorban **bekapcsolódtak a levantei kereskedelembe is**. Legfőbb árucikkeik az értékes fémek mellett az ámbra és a borostyán volt. Mindenekelőtt a jégmentes kikötőik következtében stratégiai célpontot jelentettek a dán, svéd, porosz, lengyel és orosz hódítások számára.

3.1.3. **Az 1200-as években itt is megjelentek a Német Kardtestvérek lovagjai**, véres pusztítással járó keresztény térítést és ugyanakkor modern gazdálkodási módszereket hozva magukkal. A lovagok itt is számos várost alapítottak, közöttük **1282-ben megalapították a mai fővárost, Rigát, amely részese lett a gazdag északi Hanza-városok szövetségének**. A középkor folyamán **először a dán és svéd, majd később az orosz és lengyel-litván hódítások domináltak**, miközben a lovagrendek is uralkodó pozíciókra tettek szert. A XVI. század folyamán sorozatos harcokra került sor a svéd és az orosz hódítók között. Az északi lív

területeket Svédországhoz csatolták, keleten az oroszok uralkodtak, délen pedig lengyel hercegségeket hoztak létre, amelyek beépültek a magyar Báthory István lengyel-litván királyságába. 1581-ben Riga „örök hűségesküt” fogad Báthory Istvánnak.

3.1.4. A lengyel nemesi hűbérrendszer óriási társadalmi és gazdasági károkat okozott a déli lett területeken. A károkozás egyik iránya abban jelentkezett, hogy lengyel hatásra a nemesség száma (akik sohasem dolgoztak) meghaladta a nem-nemesekét. További pusztítást jelentett az, hogy a lengyelek a jezsuitákra támaszkodva erőltetett katolizációt szerveztek az evangélikus lettek körében. Segítségül a lettek a svédekhez fordultak és az **1600-as évek elején** sorra került, elhúzódó **svéd-lengyel háborúk letarolták egész Lettországot**, tönkretéve évszázadok munkáját. A Vesztfáliai Béke (1648) az északi Livóniát a svédeknek, míg a keleti Latgáliát és a déli Kuróniát a lengyeleknek juttatta.

3.1.5. Kurónia uralkodója (1642-1682) **Stuart Jakab igen tehetséges keresztfia, Jakabs Kettlers** lett, aki **felvirágoztatta országát**. Kettlers modern hajógyárakat építtetett Liepaja és Venspils jégmentes kikötőiben, itt gyártották az akkori Európában legjobbnak tartott „Men O’ War” hadihajókat, melyek keresettek voltak Németországban, Franciaországban, sőt Angliában is. A gazdagság olyan méreteket öltött, hogy **a Kettlers vezette Kurónia bekapcsolódott a tengeren túli és az afrikai gyarmatosításokba is**. Kevesen tudják, hogy a **XVII. században Tobago és Szent András szigete (a mai Zöldfoki –szigetek) Kurónia gyarmata volt**. A jólétnek az **1700-ban** kitört ún. Északi Háború vetett véget, amikor **Nagy Péter cár elfoglalta** mind a svéd, mind a lengyel fennhatóság alatt lévő, lett területeket és az egészet Oroszországhoz csatolta.

3.1.6. Mindazonáltal egy **lett parasztlány, Martha Skavronska** mindörökké beírta nevét az orosz történelembe, aki fiatal korában, 1702-ben orosz fogságba került, majd a szentpétervári cári udvarban töltött évei során szépségével magára vonta a mindenható Nagy Péter figyelmét. Tíz évvel fogságba esése után **Nagy Péter feleségül vette**, nevét Katalinra változtatta és boldog házasságukban kilenc gyermeket szült a cárnak. Nagy Péter lett szerelme kedvéért az orosz alkotmányt is megváltoztatta és így halála után **a lett származású I. Katalint Oroszország első női uralkodójává koronázták**. Katalin utóbb lemondott leánya, a nagy műveltségű Erzsébet javára a trónról. Ő volt az, aki **beindította Oroszország átfogó kulturális-társadalmi reformfolyamatát**, amely lehetővé tette az Orosz Birodalom erőteljes fejlődését. Erre a folyamatra **II. (Nagy) Katalin** cárnő uralkodása tette fel a koronát.

3.2. Az orosz uralom idején a városokban, mindenekelőtt Rigában virágzó gazdasági élet alakult ki, főként az orosz tengeri kereskedelem eredményeként, míg vidéken a jobbágyosra kényszerített lett lakosság mélységes nyomorban tengődött. Az **1900-as évek elején** erőteljes forradalmi megmozdulások indultak az orosz elnyomás ellen, **II. Miklós cár harmincezer lettet deportált Szibériába**. Az I. Világháborúban a német hadsereg elfoglalta a nyugati Memel-Landot, a teljes lett lakosság 1/5-e elmenekült. **1917-ben** a lettek a bolsevikoktól várták a támogatást a németek ellen. **Százezres lett alakulatok harcoltak a Vörös Hadseregben, a bolsevik tisztikar elitjének jelentős része lett tábornokokból állt**.

3.2.1. **1918-ban (a történelem során első alkalommal) kikiáltották a független Lett Államot**. 1920 végére a lettek immár a német csapatok segítségével teljes egészében kiűzték Lettországból a Vörös Hadsereget. 1920 és 1940 között a független Lettország jelentős társadalmi és gazdasági fejlődést ért el, rendezték a addig nyomorgó parasztság helyzetét, akik között felosztották az addig német tulajdonban lévő mezőgazdasági földterületeket. A **Molotov-Ribbentrop paktum** eredményeként **Lettország 1940 júliusában szovjet**

megszállás alá került. Iszonyatos kommunista terror kezdődött, amely mindenekelőtt a lett intelligenciát számolta fel. A szovjet deportálások és kivégzések eredményeképpen **egy év alatt a lett társadalom 10%-a tűnt el!** A lett történelem egyik **legtragikusabb napja 1941. július 13-a,** amikor egyetlen éjszaka folyamán **34250 lettet vagoníroztak be és indítottak útnak Szibériába.**

3.2.2. A Szovjetunió ellen megindított német támadás 1941. augusztusában érte el Lettországot, amikor a lett lakosság felszabadítóként fogadta a német csapatokat. Nagy számú lett fiatalot soroztak be a Wehrmacht kötelékeibe, külön elit SS lett hadtesteket hoztak létre. Az újabb tragédia **1944. októberében** következett be, amikor a Vörös Hadsereg újra bevonult a lett területekre. **Véres leszámolás kezdődött,** mindenekelőtt a németekkel együtt harcolók családjai körében. A **II. Világháború utáni időszakban** a Lett Szovjet Szocialista Köztársaság néven megteremtett kommunista állam **a szovjet birodalom un. kirakat országává vált.** A hagyományosan magas kultúra és a tengeri kereskedelem a többi tagköztársasághoz képes viszonylag magasabb életszínvonalat tett lehetővé. Egyidejűleg **hatalmas méretű orosz betelepítések** kezdődtek (az ország lakosságának 1/3-a orosz származású).

3.3. Napjaink **független Lettországnak megteremtéséhez vezető folyamat 1987. július 13-án indult el,** amikor az említett 1941. évi szovjet deportálások évfordulóján az egész országra kiterjedő kommunista ellenes tüntetésekre került sor. A szovjet vezetés toleranciája **1991. januárjáig** tartott, amikor Moszkvából **orosz belügyi rohamcsapatok érkeztek Rigába** és nagy számú áldozatot követelő harcokra került sor. A **lett önkéntes egységek** azonban végül **kiverték őket** és 1991. március 3-án népszavazást tartottak, amelyen a lakosság közel 80 %-a (vagyis a Lettországbán élő oroszok jelentős része is) a függetlenség mellett döntött. **1991. augusztus 21-én kikiáltották a Lett Köztársaságot.**

3.4. Lettországbán (az észtekhez hasonlóan) rendkívül kiélezett, **napjainkig is kezelhetetlen problémákat eredményezett az ott élő orosz lakosság nagy száma.** Megdöbbentő adatok: a lett fővárosban, **Rigában a lakosság 60%-a orosz,** a másik jelentős nagyvárosban, a keleti **Daugavában pedig 80%! Mind emellett bonyolítja a helyzetet, hogy a lett gazdaságban az orosz nagytőke meghatározó súllyal bír.** Napjainkban az oroszok kezében van a lett bankszektor, energia szektor, a vegyipar, a szállítmányozás és a tengeri kereskedelem.

3.5. Eltérően alakul Lettország helyzete a másik két balti országhoz képest a „nagy nyugati mecénások” vonatkozásában. Előzőekben említettük, hogy az észteket a finnek támogatják, itt pedig utalunk arra, hogy a litvánok legnagyobb segítői a lengyelek. **A letteknek az un. „távoli mecénások” jutottak,** mindenek előtt az **Egyesült Államok** (ahol jelentős lett közösség él), valamint **Németország, Dánia és Svédország.**

3.6. A lett törvényhozás megtagadta a lett állampolgárság megadását az országban élő, milliós nagyságrendű **orosz közösségtől,** mert **csakis azoknak** a Lettországbán élő polgároknak biztosít állampolgárságot, **akiknek felmenői a Molotov-Ribbentrop paktum megkötését megelőzően,** vagyis az 1920-1940 közötti független Lett Köztársaságban **rendelkeztek lett állampolgársággal.** Mindez folyamatos rosszállást vált ki az Európai Unió és az Európa Tanács részéről egyaránt. A mai moszkvai vezetés álláspontja ugyanakkor az, hogy Oroszország a szovjet uralom alól felszabadult többi országgal ellentétben a balti államoktól nem kér bocsánatot a kommunista terror vétkeiért, mert akkor „elveszítené befolyási lehetőségeit és jogi alapjait a Baltikumban élő oroszok érdekképviseletében”.

4. fejezet Litvánia

4.1. Litvánia a „nagy múltú kis ország” **a baltiak között a legnagyobb.** Nyelve, **az indo-európai nyelvcsaládba tartozó litván „Európa egyik legősibb fennmaradt nyelve”,** amely szoros **rokonságban áll** a nyugat-baltikumi **porosz nyelvvel** és a kelet-balti **lett nyelvvel.** A Balti –tenger délkeleti partján terül el, szomszédai: Lettország, Fehéroroszország, Lengyelország és a történelmi Kelet-Poroszországot jelentő, **orosz közjogi fennhatóság alatt lévő „Kalinyingrádi Enklávé”.** Az érdekességek közé tartozik, hogy az EU brüsszeli nyilvántartási adatai szerint is **Lettországban található Európa földrajzi középpontja, a főváros Vilniustól mintegy 20 km-re.**

4.1.1. Az 1200-as években litván területeken is a **Német Lovagrend** hódított, majd 1240-ben **Mindaugas pogány litván törzsfőnök** egyesítette a litván népet a lovagok ellen, lengyel katolikus szerzeteseket hívott be és felvette a kereszténységet. Mindaugas **a litván állam megalapítója, 1253-ban keresztény királlyá koronázták.** 1345-1377 közötti időszak a **litván történelem aranykora.** Algirdas nagyfejedelem létrehozta **a Balti-tengertől a Fekete-tengerig terjedő Litván Nagyfejedelemséget, melynek fővárosává Vilniust tette.** A Litván Nagyfejedelemség **a korabeli Európa egyik leghatalmasabb országa volt.** 62/

4.1.2. **1385-ben** a Litván Nagyfejedelemség **szövetséget kötött a Lengyel Királysággal.** A magyar történelemben **Jagelló néven ismert Jogaila litván fejedelmi család tagja házasságot kötött Anjou Nagy Lajos király leányával, Hedviggel** (akit a lengyel történelemben Jadviga néven szentként tisztelnek). **Litvánia perszónálunióra lépett Anjou Nagy Lajos Magyar-Lengyel Királyságával.** A perszónálunióban megerősödött litvánok nemzeti hőse Nagy Vitautas 1410-ben végleg legyőzte az országban garázdálkodó német lovagokat és kiűzte a lovagrendet.

4.1.3. A **XV. században kezdetét vették az orosz támadások.** **1579-ben a magyar Báthory István, Erdély fejedelme és lengyel király megalapította a Vilniusi Egyetemet.** A XVII. században állandósultak, majd megerősödtek a svéd és orosz betörések, a Nagyfejedelemség területe fokozatosan csökkent, a litván társadalom erőteljesen megosztott volt. Az idegen hódítások elleni **védekezést nehezítette** és a társadalmi egység megteremtését hátráltatta **a litván nyelvű írott nemzeti kultúra késői megjelenése.** A legelső litván nyelvű irodalmi művek csupán a XVII. század folyamán jelentek meg. (Addig az irodalom nyelve latin volt.)

4.1.4. A feudális-nemesi litván társadalmi berendezkedésben **jelentős erjedést hoztak a francia forradalmi eszmék.** A polgárság lassanként képviselőhöz jutott a litván parlamentben. A társadalmi **fejlődés élére** maga a felvilágosult **lengyel-litván király, Stanislaw-August Poniatowski állt** a XVIII. század végén, aki francia kapcsolatait felhasználva, **Párizsban élő filozófus barátait kérte fel a modern litván polgári alkotmány kidolgozására.** Ekkor következett be az a **tragédia,** melynek káros következményei közel kétszáz éven keresztül sújtották a litván népet. Nevezetesen, a **hatalmukat féltő,** a forradalmi eszméktől rettegő litván-lengyel **konzervatív arisztokraták orosz segítségért folyamodtak** Poniatowski törekvéseivel szemben. **1795-ben hívásukra meg is érkezett a cári katonaság,** amely deportálta vagy száműzte az idegen segítségért folyamodott arisztokráciát és **egész**

Litvániát beolvasztotta Oroszországba. Polgári fejlődés helyett orosz katonai elnyomás és erőteljes oroszosítás következett.

4.1.5. 1795-1918 között **a cári uralom véres erőszakot alkalmazott, betiltotta az anyanyelvet, a nemzeti vallást**, a hatalomban szinte kizárólag idegenek osztoztak. A litvánok vidéki területeken nyomorogtak, a városokban mindenek előtt oroszok, valamint németek és jelentős számú zsidóság élte a gazdag polgárság fényűző életét. Ebben az időszakban a litván fővárosban mintegy negyedmillió zsidó származású ember élt, ezért nevezték ebben az időben Vilniust az „**Északi Jeruzsálemnek**”.

4.2. Az idegen, mindenekeelőtt az orosz elnyomás **nemzeti ellenállási mozgalmakat indított el**, az intelligencia a betiltott nemzeti nyelven külföldön (mindenekeelőtt Franciaországban) nyomtatta irodalmi műveit. A nemzeti ellenállást követő megtorlás eredményeként **a litván nép egyharmada (!) menekült el az országból**. Napjainkban több mint **egymillió litván él az Egyesült Államokban**.

4.3. Az I. Világháború kitörésekor német csapatok szállták meg Litvániát, majd **1918. február 16-án kikiáltották a független Litván Államot**. 1920 októberében **olyan eseményre került sor, amely napjainkban, még az EU és a NATO keretei között is megterheli a litván-lengyel kapcsolatokat**. Nevezetesen, a világháborúban jelentősen **kivérzett és meggyengült Litvániát lengyel csapatok orvul megtámadták**, elfoglalták a fővárost és Vilnius környékét is, ahol jelentős számú, mintegy háromezres lengyel közösség élt (és él ma is) egy tömbben, szoros kulturális, gazdasági és politikai közösséget alkotva. **Vilnius lengyel elfoglalását követően az 1940-ig létezett független Litvánia fővárosa Kaunas lett**.

4.3.1. **A hivatalos varsói politikai vezetés egészen a rendszerváltásig nem volt hajlandó Vilniust elismerni Litvánia fővárosának**. Mind az EU, mind a NATO Litvánia és Lengyelország teljes jogú tagságának előfeltételeként a két ország közötti Alapszerződés megkötését állították, amelyhez a litvánok megkövetelték, hogy a lengyel kormány hivatalosan ismerje el Vilniust, mint Litvánia fővárosát és ítélje el Żeligowski lengyel tábornok 1920-as litvániai megszálló hadműveletét.

4.3.2. Figyelmet érdemel még, hogy 1923-ban a litván seregek a világháborúban legyőzött és meggyengült Németországtól elfoglalták a gazdag Memel-Landot, melynek központja Klaipeda, jelentős ipari, kereskedelmi központ és virágzó kikötőváros volt. A két világháború között a független Litvánia jelentős fejlődésnek indult, átfogó oktatási, kulturális és egészségügyi reformokat vezettek be. Ez az időszak a litván nemzeti öntudat és a litván nemzeti identitás újjáéledésének korszaka.

4.3.3. 1939-ben azonban Hitler visszakövetelte a Memel-vidéket, arra hivatkozva, hogy ott (ténylegesen) jelentős németesség él. A Wehrmacht csapatai rövid idő alatt megszállták a területet, amelyet bekebeleztek a Harmadik Birodalomba.

4.3.4. A két totális diktatúra, **Hitler Németországa és a kommunista Szovjetunió egyaránt fontosnak tartotta a stratégiai jelentőségű balti területeket**. A két külügyminiszter, Joachim von Ribbentrop és Vjacseszláv Molotov tárgyalásokat folytatott a német-szovjet befolyási övezet kialakítására. Abban állapodtak meg, hogy az un. **Curzon-vonaltól keletre lévő területek a szovjeteké, az attól nyugatiak pedig Németországé**. Ennek megfelelően rögzítették megállapodásukat írásban is (1939.aug. 23.), amelyet az utókor „**Molotov-**

Ribbentrop Paktum”-ként ismer. Azt azonban **számos történész tévesen gondolja napjainkban is, hogy ezzel a Paktummal „a németek mindhárom balti államot odaadták az oroszoknak**”. Ugyanis Litvánia az említett Curzon-vonaltól nyugatra terül el, következésképpen a **Paktum értelmében az Németországot illette volna**. Ennek ellenére **Moszkva megszegte a megállapodást és 1940 júniusában teljes egészében bekebelezték Litvániát**, amely 1940. aug. 3-tól „Litván Szovjet Szocialista Köztársaság” néven létezett.

4.3.5. A szovjet megszállást iszonyatos terror követte, **a litván intelligenciát likvidálták**, több mint húszezer litván polgárt deportáltak Szibériába. 1944 végén a Vörös Hadsereg visszafoglalta a litván területet, a terror tovább folytatódott.

4.3.6. Figyelmet érdemel, hogy a **II. Világháború után a Szovjetunió által megszállt valamennyi ország közül Litvániában tartott a legtovább a kommunista hatalom elleni fegyveres ellenállás**. Még 1952 őszén is komoly harcok folytak a nemzeti erők és a megszállók között. A II. Világháború utáni „szocialista építés” időszakában a szovjet hatalom a teljes litván lakosság mintegy 10%-át vetették börtönbe, deportálták Szibériába vagy kínozták halálra.

4.4. **Az első szovjetellenes tüntetések már 1972-ben megkezdődtek** Kaunas városában, a mozgalom élére a társadalomban (lengyel befolyásra) rendkívüli erővel bíró katolikus egyház állt. 1988-ban **Vytautas Ladsbergis beindította** a nemzeti felszabadítási „**Sajudis-mozgalmat**”, amely egy szuverén, demokratikus és a nyugat-európai kultúrkörbe reintegrált Litvánia megteremtését tűzte ki célul. **Az eredmény egy váratlanul gyors siker lett: a Szovjetunió 16 tagállama között (1990. március 11-én) Litvánia elsőként kiáltotta ki függetlenségét**. Néhány nappal később, március 21-én **Mihail Gorbacsov** állami dekrétumban erősítette meg a Szovjetunió szuverenitásának teljes területi érinthetlenségét, beleértve Litvániát is! **Szovjet megfélemlítő akciók indultak**, március 23-án tankok és ejtőernyősök érkeztek az országba, április 13-án pedig **Gorbacsov hivatalos ultimátumban követelte a már kihirdetett litván elszakadás visszavonását**.

4.5. **Nyugat-Európa és a NATO egyaránt hallgatott, még halvány deklarációk sem fogalmazódtak meg**. 1991 januárjában **terrorista harcra kiképzett KGB alakulatok érkeztek Moszkvából, Vilniusban fegyveres összecsapásokra került sor**. A litván lakosság kőkemény **egysége megdöbentette** a szovjet vezetést. Férfiak, nők és gyermekek élőlánccal blokkolták a kormányzati épületeket és a TV-t. a tankok tüzet nyitottak, nagy számú áldozat volt. A kialakult állóharcnak az augusztusban **Moszkvában sorra került puccskísérlet** vetett véget, amelybe **maga Gorbacsov is belebukott**. Az új orosz vezető, **Jelcin 1991. szeptember 6-án hivatalosan elismerte Litvánia függetlenségét!**

4.6. Vilnius az 1918-ban megteremtett Litván Köztársaság jogutódjának nyilvánította magát, ugyanakkor a másik két balti állammal ellentétben **a litván vezetés felismerte az orosz gazdasági kapcsolatok előnyeit** és napjainkban is oroszbarát politikát folytat. (Figyelembe kell venni ugyanakkor, hogy a **litván-orosz kapcsolatokat alig terhelik kisebbségi problémák**, mivel az országban 83 % litván mellett csupán 6,5 % orosz identitású polgár él.) Litvánia Finnországhoz hasonlóan **hídország szerepet tölt be Kelet és Nyugat között**, különösen a Kalinyingrádi-Enklávé által nyújtott gazdasági lehetőségeket gyümölcsözteti sikerrel. Az eredményes gazdaságpolitikát jól mutatja, hogy míg a szuverenitás visszanyerését követően a jó finn, svéd és dán kapcsolatokkal rendelkező Észtország messze kiemelkedő mutatókat produkált, tíz év alatt Litvánia ledolgozta hátrányát és ma már **a Baltikum első számú gazdasági hatalma**.

4.7. A **Kalinyingrádi-Enkláv**e legnagyobb befektetői a litván vállalatok, a litván energia szektorban pedig az orosz vállalatok dominálnak (a kőolaj területén a Jukosz, a gázszállításokban pedig a Gazprom). Ugyanakkor **litván-orosz vitához vezetett**, hogy Oroszország által saját felségterületének tekintett **Kur-földnyelven talált hatalmas kőolajkincs** kitermelését Vilnius környezetvédelmi okok miatt ellenzi. Jelentős stratégiai partner Lengyelország valamint **Fehéroroszország** is, mely utóbbi **tengerentúli külkereskedelmi forgalmának több mint 90 %-át (!) a litván Klaipeda kikötőn keresztül bonyolítja**. A külpolitika területén Ukrajna kiemelkedő partner, melynek Európához való közeledését a litván vezetés jelentős erővel támogatja.

4.7. Litvánia a másik két balti állammal együtt **2004. május 1. óta teljes jogú EU-tag**, további tagságok: NATO, ENSZ, EBESZ, WTO, OECD. **Vilnius ugyancsak élvez** az előzőekben már említett **Nordic-Baltic** nyolc északi államot felölelő stratégiai **együttműködés előnyeit**. Figyelemre méltó módon, az **EU fejlesztési pályázatokon rendre együtt indul Észtországgal és Lettországgal**, mely stratégia különösen a következő nagyrégiós befektetések területén vezetett eredményre: a Balti-tenger víztisztasága, a térség hatalmas mocsarainak lecsapolása, közös autópálya hálózat kiépítése, egységes balti halászflootta működtetése.

XIV. Rész

A két Földközi-tengeri szigetország

Ebben a Részben a legutóbbi európai integrációs bővítés két speciális esetét, vagyis a két Földközi-tengeri szigetországot, Ciprust és Máltát mutatjuk be. Ciprus, jóllehet évezredekken keresztül szerves része volt az európai kulturális és politikai fejlődésnek, földrajzilag már nem európai ország, mivel Kis-Ázsiában található. Málta ugyancsak sajátos jegyekkel bír. Mindkét új uniós tagországra egyaránt jellemző azok kiemelkedő stratégiai fontossága. Részben a Közel-Kelet, részben Észak Afrika irányába.

1. fejezet Ciprus

1.1. Ciprus az Európai Unió egyik „legérdekesebb”, **számos sajátosságot és az általánostól való eltérést mutató tagországa**. Az ország földrajzi értelemben **nem tartozik Európához**, mert Ázsia, pontosabban **Kis-Ázsia területén található**. A legújabb kori európai integrációs fejlődés **a gyakorlatban szegett meg a Római Szerződésben megfogalmazott**, ez ideig érinthetetlen **alapelvnek tekintett szabályt**, mely szerint **„kizárólag európai országok kérhetik felvételüket az Európai Unióba”**. Ugyanakkor történelme során, az óriási földrajzi távolságok ellenére, **Ciprus mindenkor az európai kultúrtörténet szerves részét képezte**. (További adalék, hogy **mennyire determináns tényezőt képeznek az európai integrációs fejlődésben a „kulturális gyökerek, a történelmi európai identitás és a kereszténységhez való tartozás”**, mely kategóriák sajnálatos módon kimaradtak mind a megelőző EU Alkotmányszerződésből és a mostani **Lisszaboni Szerződésből is**.)

1.1.1. **Az emberiség történelmében fellelhető számos jelentős kulturális és vallási áramlatnak van ciprusi vonatkozása!** A Biblia számos helyen említi Ciprust. A „Népek Táblája” a Közel-Kelet 70 népét, törzsét és városát Noé három fiától (Szem, Kám, Jáfet) eredezteti. Jáfet leszármazottai (Kittim és Elise) már Ciprus népei voltak. A Kittim név Ciprusra utal, a Föníciai Birodalomban Kittion-szigete néven említették. Pál apostol missziós útján két ciprusi város, Szalamisz és Paphosz szerepel, ahová a Biblia szerint Kr. után 45-ben érkezett. Az Írás szerint ekkor már voltak itt keresztény egyházak. 63/

1.1.2. Ciprus szigete **meghatározó stratégiai jelentőséggel** bírt és ezért **az Ókor és a Középkor több birodalmának is része volt: föníciaiak, asszírok, egyiptomiak, perzsák, rómaiak, bizánciak, frankok, majd Genova és Velence birtokolták.** 1571-től az **Oszmán Birodalom** kebelezte be, majd 1878-ban a **brit gyarmati adminisztrációhoz került** a sziget irányítása, míg a felségterületi jogokat Törökország továbbra is megőrizte, a török-orosz béke fenntartása jegyében, az 1853-as **Krími Háború** utójátékaként. A **britek kettős célt** követtek ezen a területen: a **törökök és az oroszok maradjanak a Boszporusz mögött** a Fekete-tengeren, míg **az India felé vezető úton Ciprus, Málta, Gibraltár és a Szezi-csatorna ellenőrzése legyen a britek kiváltsága.** Érdekes módon a sziget feletti **felsőjogokat Törökország egészen addig gyakorolhatta, amíg a németek oldalán nem lépett be az I Világháborúba.** Ekkor **Nagy-Britannia annektálta** Ciprust. A világháború utáni 1923-as Lausanne-i Szerződésben Törökország és Görögország kölcsönösen elismerte a britek Ciprus feletti felségjogait, jóllehet **Athén 1931-ben meghirdeti az „Enosis”-t,** amely egyrészt a brit uralom elleni görög felkelés filozófiai alapja, másrészt meghirdette azt a **napjainkig is élő, és sok gondot okozott követelményt,** mely szerint **Ciprus és Görögország egyetlen, egységes állam.** A britek betiltották a mozgalmat, amely az évtizedek során több tízezer áldozatot eredményezett.

1.2. 1945 után a **szovjet világbirodalmi törekvések megjelenésével** párhuzamosan **erősödtek a görög és a ciprusi partizánmozgalmak is,** valamint mindezzel egyidejűleg az Enosis filozófiájának gyakorlati kihatásai. A **kommunista és szovjetbarát ciprusi elnök, Makariosz érsek az Enosis élére állt,** meghirdette Ciprus teljes függetlenségét és Görögországhoz való csatlakozását. A britek nem voltak hajlandók lemondani a szigetről és az 1955-ben, Moszkva támogatásával beindult függetlenségi **partizánharcok súlyos áldozatokkal jártak.** Négy évig tartó fegyveres háborút követően 1959-ben a britek elismerték a vereséget. Az **Enosis** mozgalma tovább erősödött, amely **meghatározó mértékben járult** ahhoz, hogy **Törökország és Görögország két világháború közötti példásan baráti kapcsolatok megromlottak.**

1.2.1. Itt említendő meg, hogy a **sziget lakosságának 80 %-a görög ciprióta, 20 %-a pedig török ciprióta. Ciprusi nemzet sohasem jött létre,** nincs ciprusi nemzettudat. A ciprióta görögök görögnek és Görögországhoz tartozónak, míg a ciprióta törökök töröknek és Törökországhoz tartozónak vallják magukat. A legújabb **EU felmérések szerint sincs olyan ciprusi állampolgár, aki elsősorban a Ciprusi Köztársasághoz lenne lojális,** jóllehet 1960 augusztusában **kikiáltották az önálló köztársaságot,** amely alkotmánya szerint **két nemzetiségű ország** (mint pl. Belgium), ahol az államfő görög, helyettese pedig török. Bár a Ciprusi Köztársaság fennállása nemzetközi közjogi tény, a megteremtésénél bábáskodó **nagyhatalmak semmit sem tettek a két nemzeti közösség toleráns együttélésének kialakításáért** (ld. a régi római hatalmi elv továbbélését: „divide et impera”, vagyis: osszad meg és uralkodj rajta).

1.2.2. Röviddel a brit gyarmati uralom megszűnését követően, **a sziget két etnikumhoz tartozó lakossága között napjainkig tartó gyűlölködési hullámok indultak be.** A fővárosban, Nicosiában pogromok indultak a ciprusi törökök ellen, válaszként számos görög kereskedőt koncoltak fel Isztambulban. A feszültség tovább fokozódott, amikor 1967 áprilisában **Görögországban jobboldali katonai puccsra került sor.** Az „ezredesek” vették át a hatalmat. 1974-ben **a görög katonai vezetés az Enosis jegyében elhatározta a sziget Görögországhoz való csatolását.** Az ugyancsak NATO-tag **Törökország** katonai hírszerzése értesült a görög tervről és **megelőző támadáshoz folyamodott.** 1974. július 20-án **Ankara 40 ezer főnyi modern katonasággal megindította az „Attila-hadműveletet” („Action Attila”)** és **elfoglalták Ciprus törökök által lakott északi részét,** a sziget területének 36 %-át, ideértve a legfontosabb kereskedelmi kikötővárost, Famagustát. A sziget északi török és déli görög részét kettéosztó un. demarkációs vonalat napjainkban is „Attila-line”-nak hívják (utalva a török történelemtanításra, mely szerint a török ugyancsak a hunokkal rokon nép). A főváros **Nicosia pontosan a határvonalon fekszik, két részre osztva.**

1.3. **Ciprus jelenlegi megosztottságáért az Európai Unió** valamint ma már az USA is alapvetően **a törököket teszi felelőssé,** habár **az előzőekben vázolt folyamatok mindenekelőtt a görögöket hibáztatják** a helyzet kialakulásáért. Ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogy a Ciprus elleni török invázió idején **a színtalpak mögött mind az USA, mind a britek erőteljesen támogatták az akciót.** Ennek több oka is volt. **Az amerikai politikai vezetés** (Nixon és Kissinger) a britekkel együtt már **régóta ellenséges érzülettel volt a „moszkovita kommunisták lakójának” tekintett,** a görög etnikumhoz tartozó **Makariosz érsekkel szemben és örültek Moszkva geopolitikai tévesztésének.** Egyúttal nagyra értékelték **Törökország NATO-n belüli szovjet ellenes stratégiai pozícióit,** valamint azt a múlhatatlan történelmi érdemet, hogy Törökország az erőteljes német szimpátia ellenére nem lépett be Hitler mellett a világháborúba. **További adalék** a Ciprussal kapcsolatos eredeti görög-török pozíciók megértéséhez, hogy a török támadás idején, 1974-ben **Törökországban működő demokrácia,** parlamentarizmus és többpártrendszerre épülő polgári kormányzás, míg **Athénben szélsőjobboldali katonai diktatúra volt.** Végül a helyzet értékeléséhez hozzátartozik, hogy mindkét, fegyveresen szembenálló ország tagja a NATO-nak és biztonságpolitikai szakértők szerint **kizárólag a NATO-tagság akadályozta meg egy térségbeli nagyobb háború kitörését.**

1.3.1. 1970. február 13-án az északi **török közösség kikiáltotta az Észak-Ciprusi Török Köztársaságot,** majd 1983-ban az ENSZ Biztonsági Tanácsa (az USA-val és a britekkel együtt) határozatban szólította fel a nemzetközi közösséget, hogy ezt ne ismerjék el (időközben **ennyit változott a két atlanti ország hozzáállása!**), így napjainkig kizárólag Törökország ismerte azt el.

1.3.2. Az Európai Bíróság határozata értelmében a ciprusi exporttermékek csakis a görög hivatalos ciprusi kormány származási tanúsítványával kerülhetnek közösségi forgalomba. Mindez óriási károkat okozott és **a korábban jelentősen gazdagabb északi rész hanyatlásnak** indult, ugyanakkor a görögök lakta **déli rész hatalmas EU támogatásokban részesült** (és részesül ma is). Az európai és a nemzetközi közösség kirekesztő politikája jelentős fejlettségbeli eredményekhez vezetett.

1.3.3. A görögök lakta Ciprusi Köztársaság napjainkban tagja az ENSZ-nek, az Európa Tanácsnak, az EBESZ-nek, a GATT-WTO-nak, valamint a Brit Nemzetközösségnek is. Az európai uniós tagság felé vezető első lépést Nagy-Britannia 1973-as csatlakozása kényszerítette ki, ugyanis ezzel megszűnt a korábbi brit preferenciális kereskedelmi elbánás,

jóllehet a teljes ciprusi export közel 50 %-a a brit piacra irányul. Következésképpen Ciprus sürgősen, már 1973 februárjában Társulási megállapodást kötött a Közösséggel, amellyel átvette az EK vámtarifa rendszerét, harmonizálta versenypolitikáját és egyúttal jelentős pénzügyi, továbbá politikai kedvezményekhez jutott. 1975-től mindezek a kedvezmények csakis a görög részt illetik.

1.4. 1990 júliusában a **Ciprusi Köztársaság** hivatalosan is benyújtotta uniós tagfelvételi kérelmét és **2004. május 1-től** (Magyarországgal egy időben) **teljes jogú EU tagállammá vált**. A jelenlegi **török kormány nagy erőfeszítéseket tesz** annak érdekében, hogy **konzolidálódjon az északi ciprusi rész és az EU közötti viszony**. Felismerték, hogy **Ciprus törökök lakta területének teljes jogú EU integrációja egyúttal elősegítheti az anyaország, vagyis Törökország EU tagságának ügyét is**.

1.5. További várható török előnyök:

1.5.1. Az északi rész jelentős közösségi (nem csupán anyagi és pénzügyi, de szociális, kulturális és egyéb) támogatásokat kaphatna, amiből közvetve Törökország is profitálhatna.

1.5.2. **A török nyelv a rendezéssel egyúttal az Európai Unió egyik hivatalos nyelvévé válna.**

1.5.3. **A török ciprióták is elnyernék az „uniós polgárságot”.**

1.6. Egyidejűleg Ciprus is **kiemelkedő geopolitikai jelentőséggel bír az Európai Unió számára**, különösen azáltal, hogy

1.6.1. **Az EU „előretolt bástyája” a Balkán Közép-Kelet, Kis-Ázsia, Izrael, a Kaukázus, Észak-Afrika és a Mediterrán térség felé.**

1.6.2. Mindezek irányába politikai, gazdasági, kulturális, szociális és migrációs területen egyaránt **képviseli, közvetíti és védi az EU érdekeit**.

1.6.3. **Kulcsfontosságú szerepe van az EU-ba irányuló hatalmas migrációs nyomás ellenőrzésében, megszüntetésében és csökkentésében.**

1.6.4. Ügyes, kiegyensúlyozott politikát folytatva **jó kapcsolatokat ápol** ezen, Európa számára stratégiai jelentőségű térség valamennyi országával, így **Izraellel, Iránnal és az arab államokkal egyaránt**.

1.7. Ciprus helyzetének specialitásait gazdagítja az EU szárazföldi területeitől való óriási távolsága és kisállami mivolta (Luxemburg és Málta után a legkisebb EU-tagállam, 800 ezer lakossal). További érdekesség, hogy a **Görögországtól való földrajzi távolsága tízszerese a Törökországtól való távolságnak és sohasem tartozott Görögországhoz, mégis kulturális dominanciája alapvetően görög, annak ellenére, hogy évszázadokig volt a Török Birodalom része**.

1.8. Ciprus nemzetgazdaságának legfőbb jellemzője, hogy agrár ország és egyidejűleg **jelentős turisztikai célpont** is. A turizmus és a szolgáltató ipar a szigetország legjelentősebb bevételi forrása.

1.9. A **kereskedelem**, mindenekelőtt a tengerhajózási forgalom (**az EU legnagyobb számú, de kicsi hajókból álló nemzeti flottája**), valamint a hajójavítás

ugyancsak jelentős GDP részesedést képez. A ciprusi tengeri halászat az **EU Halászati Politikájának egyik legfőbb haszonélvezője**.

1.10. A kiegyensúlyozott és dinamikus fejlődő ciprusi gazdaság és pénzügyi helyzet ékes bizonyítéka, hogy az ország **2008. január 1-től az Euro fizetési övezetének tagja**.

2. fejezet Málta

2.1. A Máltai Köztársaság négyszázezer lakosával és mindössze 316 km² területével **az Európai Unió egyik legkisebb tagállama**, de egyúttal **a világ sorrendben negyedik legsűrűbben lakott országa**. Fővárosa: La Valletta. Európa déli perifériáján **hidat képez az EU és Észak-Afrika között**. Az őslakosság körében rendkívül **erős a ragaszkodás a hagyományos értékekhez: hit, család, tisztesség és szolidaritás**. A lakosság 98 %-a római katolikus és 70% rendszeres templomba járó. **Tilos az abortusz és egyetlen EU tagként az országban tilos a válás. Következésképpen a társadalom nem öregedett el, a lakosság gerincét a munkaképes fiatalok adják, évente közel 2 %-kal nő a népesség**.

2.2. A legújabb korban **két világpolitikai eseményre is sor került a piciny szigeten**:

2.2.1. **1945 februárjában** Jaltába menet a szigeten egyeztetett a Hitler elleni szövetség vezető nyugati hatalmainak két államférfija: **Roosevelt és Churchill**

2.2.2. **1989-ben Gorbacsov** szovjet pártfőtitkár és az **idősebb Bush amerikai elnök** itt tárgyaltak és állapodtak meg az Európából való szovjet katonai kivonulásról és az agresszív kommunista-szovjet világuralmi törekvések beszüntetéséről („Jaltától Máltáig”).

2.3. A történelem során tucatnyi kultúra képviselői fordultak meg a szigeten. **Az első őslakosok** mintegy **hétezer évvel ezelőtt** még száraz lábbal, gyalog vándoroltak át a tengerből akkor még kiálló földnyelven Szicíliából. Ma is láthatóak az 5-6 ezer éves ősi „megalithikus” templomok. A későbbiekben **egymást váltották Máltán a föníciaiak, rómaiak, bizánciak, normannok, kelták, arabok, majd a spanyolok és később a britek**. A máltai identitás meghatározó eseményére Kr. után 60-ban került sor, amikor Pál apostol a máltai partoknál hajótörést szenvedve partra szállt és megteremtette a katolicizmus alapjait. 64/

2.3.1. **1530-ban V. (Habsburg) Károly német-római császár és spanyol király a szigetet egy vadászsólyom jelképes árért a Szent János Ispotályos Lovagrend tagjainak adományozta**. (A Lovagrendről röviden: a IX. században alapították a Jeruzsálemben élő Szent János Gyógyító Barátok, akik az ekkor megindult keresztes hadjáratok idején gyógyították és védelmezték a Szentföldre látogató fegyvereseket és zarándokokat. Az első nagy keresztes hadjárat (1099) után már csak katonai feladatokat láttak el. Kétszáz évvel később az Oszmán Birodalom elől Ciprus szigetére, majd utóbb (1310) Rhodos szigetére menekültek)

2.3.2. **1565-ben Málta szigetét is elérte a Nyugat felé terjeszkedő török hódítás**. Ekkor került sorra „**Málta európaiságának legdicőségesebb tette**”, ahogy ott nevezik a „**The Great Siege**”-re, melynek évfordulója manapság **Málta nemzeti ünnepe**. A sziget alá

érkezett mintegy 50 ezres török hadiflotta erőteljes támadását a máltai lovagok által időközben gondosan kiépített erődrendszerrel fogadták és azt mindössze hétszáz lovag, valamint néhány ezer helybéli lakos visszaverte. A törökök több támadással nem kísérleteztek.

2.3.3. **A soron következő agresszor Bonaparte Napóleon volt.** 1798-ban elfoglalta Máltát, kiűzte a lovagokat és megszüntette a nemesség és a polgárság kiváltságait. Válaszként **1800-ban sor került Málta egyetlen forradalmára**, kiűzték a francia sereget és kérelmezték, hogy brit fennhatóság alá kerülhessenek. Kérésüknek az 1814-es Párizsi Béke tett eleget, a sziget ezt követően **164 éven keresztül brit koronagyarmat.** A **Máltai Lovagok azonban már többé sohasem térhettek vissza**, a máltai polgárok nem kedvelték a zárt rendben élő, kifelé mogorva magatartást mutató lovagokat, akik ezután már csak nevükben őrizték meg a szigetre való utalást. **A pápa 1834-ben befogadta és letelepítette őket a Vatikánban**, napjainkig tartó székhelyükül az Aventinus dombon lévő palotát adományozta. **(Tudni kell: a legújabb nemzetközi jogrend a nemzetközi diplomáciai kapcsolatok önálló közjogi alanyként ismeri el a Máltai Lovagrendet**, melynek Magyarországon is van saját diplomáciai képviselője.)

2.4. **A Krími Háború, a Szezei csatorna megnyitása, majd a két világháború tovább növelte a sziget kiemelkedő stratégiai jelentőségét.** A brit és a francia szövetségesek az I. Világháború alatt mintegy százezer sebesültet ápoltak a szigeten, melynek neve ekkor: **„Európa kedesnővérkéje”.** A II. Világháború idején Málta feladata volt biztosítani a brit flotta utánpótlás vonalait és akadályozni **Rommel tábornok** afrikai hadműveleteit. A háború első éveiben a német-olasz bombatámadások hatalmas pusztításokat okoztak. Az 1943-as Szicíliai Partraszállással Málta számára véget ért a II. Világháború.

2.4.1. **A Máltai Köztársaság 1964. szeptember 21-én vált független állammá.** A politikai életben **két párt osztozik a hatalmon:** a polgári beállítottságú **Nemzeti Párt**, valamint a korábban visszatérően szovjet- és kínabarát politikát folytató **Munkáspárt.** Ennek a két pártnak hatalmi torzskodása és **ellentétes irányú európai integrációs kötődése határozta meg a sziget számos buktatóval járó EU közeledését** (analóg módon a volt gyarmattartó anyaország Nagy-Britannia pártpolitikájához, a Konzervatív és a Munkáspárt integrációs villongásaihoz). 1971 áprilisában Málta Társulási Megállapodást kötött az EK-val, melynek célja a vámunió és egy későbbi, teljes jogú tagság megteremtése volt.

2.4.2. Az 1974-ben hatalomra került **Dom Mintoff, munkáspárti miniszterelnök hátat fordított Európának**, kiűzte a máltai kikötőkben állomásozó brit hadiflottát, amellyel tönkretette a máltai gazdaságot, a munkanélküliség hatalmas méreteket öltött. Mintoff **külpolitikáját szovjet, kínai és líbiai baráti kapcsolatokra építette.** Kínai mintájú „kulturális forradalma” (pl. kötelezővé tette az un. dolgozó diák kategóriát, mely szerint a diákok heti 3 napot tanultak, a további napokon pedig fizikai munkát végeztek) óriási kulturális és társadalmi értékromboláshoz vezetett. A munkanélküliség következtében **döbbenetes méretű kivándorlás indult meg**, mindenekelőtt **Ausztráliába, ahol ma ugyanannyi (400ezer!) máltai él, mint az anyaországban.** Mindezek ellenére a Munkáspárt három választási cikluson keresztül uralkodott.

2.4.3. 1987-ben Edward Adami, a **Nemzeti Párt** politikusa lett a miniszterelnök, aki 1990-ben hivatalosan **benyújtotta kormánya tagfelvételi kérelmét az EU-ba.** A máltai felvételi tárgyalások a magyar tárgyalásokkal egy időben folytak. 1996-ban azonban újra a **Munkáspárt** győzött és Alfred Sant miniszterelnök **befagyasztotta a tagfelvételi kérelmet.** A nemzeti elégedetlenség miatt 1998-ban előrehozott választások újra a Nemzeti Párt

győzelmét hozták és Adami miniszterelnök kérte a felvételi tárgyalások reaktiválását. A **többszöri huzavona miatt Brüsszel rosszállását fejezte ki**, Málta csupán a második körös „Helsinki-csoportba” került be, azzal a hivatalos figyelmeztetéssel, hogy „ez a legutolsó lehetőség, **több máltai visszako­zást már nem tűrnek el**”. Végül is Málta velünk együtt, **2004. május 1-én elnyerte teljes jogú EU tagságát**.

2.5. Málta exportorientált, nyitott gazdaságú ország.

Legfőbb bevételi forrásai:

2.5.1. Az egész évet átfogó, rendkívül intenzív **idegenforgalom**

2.5.2. **Hajóépítés és hajójavítás**

2.5.3. **A földközi–tengeri nemzetközi hajózó kereskedelem kiszolgálása**

2.5.4. Végül a legutóbbi időszakban megtelepedett, elsősorban amerikai, ausztrál és japán high-tec iparágak befogadása (pl. az ST Electronics chip­ek teljes gyártása itt folyik), amely a máltai export mintegy 50 %-át teremti elő.

2.6. Figyelmet érdemel, hogy az évi GDP 86 %-át a közép-és kisvállalkozások termelik meg. A gazdasági és pénzügyi stabilitást jól mutatja, hogy **Málta 2008. január 1. óta tagja az Euro-övezetnek**.

2.7. Az EU kapcsolatok jelentőségét és Málta **stratégiai szerepét tovább emeli**, hogy az ország egyidejűleg az **Unió schengeni határországa** is és **fő védőbástya** mindenekelőtt az **észak-afrikai illegális bevándorlókkal szemben**. Politikai jelentősége fokozott **uniós pénzügyi támogatásokat eredményez**.

2.8. A máltai kormányzat **rendkívüli szigorral lép fel az illegális bevándorlókkal szemben**. Ennek eredményességét jól mutatja a következő péda: 2002-ben (a sziget összlakosságához képest) rendkívül nagy számú, több mint 3 ezer bevándorló érkezett, valamennyiüket letartóztatták és kitoloncolták. A következő évben, 2003-ban ez a szám már csupán összesen 286 volt!

- 1/ Henry Kissinger: Diplomacy, 838. old. Simon and Schuster, New York, 2004. (angol nyelven)
- 2/ Vajay Szabolcs: Én, Anonymus, 46. old. Argumentum, Budapest, 2000.
- 3/ Henry Kissinger: Diplomacy, 81. és 83. old. Simon and Schuster, New York, 2005. (angol nyelven)
- 4/ Adolphe Thiers: Speech, Oncken Pub. 1866. 154. old. (idézi: Kiss J. László: A tizenötök Európai, 116.old. Osiris, 2002.)
- 5/ Idézi: Henry Kissinger Diplomacy, 108.old.
- 6/ Az adatokat közli: John Baylis and Steve Smith: The Globalization of World Politics Oxford University, 2004, 58. old. (angol nyelven)
- 7/ Henry Kissinger: id.mű 169. old.
- 8/ Henry Kissinger: id.mű 170.old.
- 9/ John Baylis and Steve Smith: id.mű 57. old.
- 10/ John Baylis and Steve Smith: id.mű 58. old.
- 11/ John Baylis and Steve Smith: id.mű 59. old.
- 12/ John Baylis and Steve Smith: id.mű 61. old.
- 13/ Idézi Henry Kissinger: Diplomacy, 390.old.
- 14/ Idézi Henry Kissinger: Diplomacy, 409.old.
- 15/ Idézi Henry Kissinger: Diplomacy, 243.old.
- 16/ Idézi Henry Kissinger: Diplomacy, 240.old.
- 17/ Idézi Henry Kissinger: Diplomacy, 310.old.
- 18/ Idézi Henry Kissinger: Diplomacy, 291.old.
- 19/ Idézi Henry Kissinger: Diplomacy, 410.old.
- 20/ Idézi Henry Kissinger: Diplomacy, 438.old.
- 21/ Idézi Henry Kissinger: Diplomacy, 398.old.
- 22/ Idézi Németh István: Európa-tervek (1300-1945) Visszapillantás a jövőbe ELTE, Eötvös Kiadó, 2001. 107. old.

- 23/ Idézi Németh István: hiv. mű 195. old.
- 24/ Idézi Németh István: hiv. mű 206. old.
- 25/ Idézi a Svájci Külügyminisztérium 1994. évi Évkönyve, 458. old.
- 26/ Idézi Németh István: hiv. mű 536. old.
- 27/ Idézi: Public Papers of the Presidents of the United States, 1962. 353. old.
(angol nyelven)
- 28/ Ld. ugyanott, 520. old.
- 29/ Henri Rieben: Schuman, Monnet, Spinelli 75.old.
Fondation Jean Monnet, Lausanne, 1993. (francia nyelven)
- 30/ Henri Rieben: ugyanott, 141.old.
- 31/ Robert Schuman: Európáért, Pécs, 1991. idézi: Kecskés László: EK-Jog és
Jogharmonizáció, KJK, Budapest, 1997. 127. old.
- 32/ Szemplér Tamás: Franciaország az integráció által megőrzött nagyhatalom (Kiss J. László
szerk.: A Huszonötök Európai, Osiris, Budapest, 2005) 183.-225. old.
- 33/ A Morgenthau-tervet (1944.szeptember) idézi Németh István hiv. mű 567.old.
- 34/ Idézi: Kiss J. László: A tizenötök Európai, Osiris Kiadó, Budapest, 2002. 167. old.
- 35/ Idézi: Kiss J. László: A tizenötök Európai, 168. old.
- 36/ Kogan, Norbert: L'Italia del dopoguerra. Storia Politica dal 1945. al 1966.
Bari, 1968. 267. old. (olasz nyelven) idézi Kiss J. László: hiv. mű
250.old.
- 37/ Henri Rieben: Luxembourg avec Jean Monnet et Pierre Werner, 145.old.
Fondation Jean Monnet, Lausanne, 1993. (francia nyelven)
- 38/ Palmerstons Dispatch from 11. January, 1841. British Foreign Policy 136. old.
(angol nyelven)
- 39/ Cannings Plymouth Speech of 28. October, 1823. 119. old. (angol nyelven)
Britain in Europe, Cambridge University Press, 1955.
- 40/ Palmerston (ugyanott) 352.old
- 41/ George F. Kennan: Bismarcks europäisches System in der Auflösung
Propiläen, 1976. 298. old. (német nyelven)
- 42/ George F. Kennan: Bismarcks europäisches System in der Auflösung

- Propiläen, 1976. 376. old. (német nyelven)
- 43/ Winston S. Churchill: The Second World War I-VI.
Cassel and Co. London, 1989. II. kötet 78. old. (angol nyelven)
- 44/ Flamm László: Dánia a nyugtalan európai (Kiss J. László
szerk.: A Huszonötök Európái, Osiris, Budapest, 2005) 317.-346. old.
- 45/ Almássy Eszter: Görögország európai integrációja (Kiss J. László
szerk.: A Huszonötök Európái, Osiris, Budapest, 2005) 371.-402. old.
- 46/ Hommage au Roi d'Espagne Juan Carlos Ier,
Fondation Jean Monnet, Lausanne, 1997. 246. old. (francia nyelven)
- 47/ Szilágyi István: Spanyolország az európai integrációban (Kiss J. László
szerk.: A Huszonötök Európái, Osiris, Budapest, 2005) 403-465. old.
- 48/ Szilágyi István: Félperiféria integrációja, Portugália (Kiss J. László
szerk.: A Huszonötök Európái, Osiris, Budapest, 2005) 468.-493. old.
- 49/ Michael Stürmer: Das Ruhelose Reich, Deutschland und Ihre Nation,
Severin und Schiedler, Berlin, 1921. 278. old (német nyelven)
- 50/ Kőrösi István: Ausztria új szerepe, közép-európai államként ismét az európai centrumban
(Kiss J. László szerk.: A Huszonötök Európái, Osiris, Budapest, 2005)
550.-587. old.
- 51/ Urkuti György: Finnország a későn jött „eminens” ((Kiss J. László
szerk.: A Huszonötök Európái, Osiris, Budapest, 2005) 518.-550. old.
- 52/ Bajtay Péter: Periféria a centrumban, a svéd Európa-politika (Kiss J. László
szerk.: A Huszonötök Európái, Osiris, Budapest, 2005) 496.-515. old.
- 53/ Kiss J László: Nemzeti identitás és külpolitika Közép-és Kelet-Európában,
Teleki Alapítvány, 203. 164. és köv. old.
- 54/ Kiss J. László ugyanott, 129. és köv. old.
- 55/ Hamberger Judit: Csehország útja az Európai Unióba (Kiss J. László
szerk.: A Huszonötök Európái, Osiris, Budapest, 2005) 619.-659. old.
- 56/ Kiss J. László ugyanott, 349. old.
- 57/ Hamberger Judit: A szlovákok kacskaringós útja az Európai Unióba (Kiss J. László
szerk.: A Huszonötök Európái, Osiris, Budapest, 2005) 826.-854. old.
- 58/ Kiss J. László ugyanott, 265. old.
- 59/ Szilágyi Imre: Szlovénia, Balkánról az Európai Unióba (Kiss J. László
szerk.: A Huszonötök Európái, Osiris, Budapest, 2005) 855.-882. old.

- 60/ Kissné Barkaszi Zsófia: Észtország európai uniós integrációja (Kiss J. László szerk.: A Huszonötök Európái, Osiris, Budapest, 2005) 661.-675. old.
- 61/ Kissné Barkaszi Zsófia Lettország európai uniós integrációja (Kiss J. László szerk.: A Huszonötök Európái, Osiris, Budapest, 2005) 712.-729. old.
- 62/ / Kissné Barkaszi Zsófia Litvánia európai uniós integrációja (Kiss J. László szerk.: A Huszonötök Európái, Osiris, Budapest, 2005) 731.-749. old.
- 63/ Torma Tamás: Ciprus, megosztottan az EU-ban (Kiss J. László szerk.: A Huszonötök Európái, Osiris, Budapest, 2005) 589.-615. old.
- 64/ Győri Enikő: A Földköz –tenger lovagjai, Málta az Európai Unióban (Kiss J. László szerk.: A Huszonötök Európái, Osiris, Budapest, 2005) 789.-825. old.
-

XV. Rész

Összefoglaló értékelés, záró gondolatok A doktori tanulmány gyakorlati hasznosítása

1. fejezet Az Európai Unión belüli jogfejlődés és nemzetállami fejlődés fő irányai és tapasztalatai

1.1. Az alábbiakban összefoglaljuk mindazokat az eredményeket, amelyeket az európai integrációs fejlődés során a nemzetállamok elértek és amelyeket maga az Unió is felmutathat. Mint látjuk, hosszú utat tettünk meg és **a történelem számos hibáját sikerült kiküszöbölnünk**, ugyanakkor még nagyon **sok feladatot kell megoldanunk** ahhoz, hogy az Európai Unióból valóban egy működő politikai unió (vagyis egy Európai Egyesült Államok) válhasson.

1.1.1. Bízom abban, hogy az európai integrációs folyamat bemutatása és a tagállamok helyzetét elemző **országértékelések során bizonyítást nyert**, miszerint témánk központi szereplője, azaz **a nemzetállam nem gyengül és nem oldódik fel** az egységesülő Európában, hanem **éppen ellenkezőleg, megerősödik**.

1.1.2. A nemzetállam az **új európai struktúra** legfontosabb alapelemét, **fundamentumát képezi**. Egyértelművé vált, hogy egy működőképes, **erőtéljes és sikeres Európa csakis a sikeres és egyenjogú nemzetállamokból, mint egymáshoz illeszkedő, egymást kölcsönösen megtámasztó téglákból épülhet fel**.

1.1.3. A nemzetállamban Európa megtalálta azt az alapvető egységet (mondhatni építőkövet), amely alkalmas, hogy abból biztonsággal tovább tudjunk építkezni. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy **ezt az építőkövet (nemzetállam) tovább kell formálnunk**, alakítanunk ahhoz, hogy az integrációs építkezés legújabbkori igényeit is jól szolgálhassa

1.2. A mai **európai nemzetállamokat** továbbformáló, azok **integrációs alkalmazkodási és illeszkedési képességét** („Anpassungsfähigkeit”) **megerősítő jogalkotási folyamatok** napjainkban két fő fejlődési irányt mutatnak.

1.2.1. Az egyik determináns folyamat a történelmileg kialakult **nemzetállam** számos hagyományos szuverenitás elemét **a szubszidiaritás és a regionalizmus irányába bontja le**, azzal a céllal, hogy azt felkészítse és **alkalmassá tegye egy európai föderatív állam uniós tagságára**. Erre a feladatra elsősorban a már jelenleg is szövetségi államrendben (föderációban) működő uniós tagállamok alkalmasak, mindenekelőtt **Németország és Ausztria** (Bundesrepublik Deutschland, Bundesrepublik Österreich). A szakdolgozat III. részében elemeztük azokat az **alkotmányjogi reformokat**, amelyeket a német jogalkotás mindenekelőtt az **újraegyesült Németország**, uniós partnerek számára **riasztó nagyságából eredő problémák** feloldására beindítottak.

1.2.2. Mindazonáltal a nemzetállami alkotmányreformok **szubszidiaritás és regionalizmus** irányába mutató törekvéseinek az egységes Európa szempontjából a **legjelentősebb eredményeit a belga jogalkotás produkálta**. Rövid két évtized alatt a korábban magát „homogén unitárius frankofon nemzetállamként” definiáló **Belga Királyság** az európai integráció alaptörvényében megfogalmazott magasztos jogelveket (emberi jogok, kisebbségi jogok, kisebbségi kultúrák védelme, lojalitás és szolidaritás) gyakorlatban a legmagasabb szinten biztosító, **nyelvi és területi autonómiára épülő föderatív állammá vált**.

1.3. A dolgozat nevezett részében egyúttal bemutatjuk azokat az örömteli lépéseket is, amelyeket a **regionalizmus elvét korábban a leghatározottabban elutasító** és a helyi kultúrák alapvető érdekeit figyelmen kívül hagyó, ugyancsak a homogén nemzetállamiság elveit hirdető **Spanyol Királyság és az Egyesült Királyság** legújabb jogalkotási folyamataiban már, mint konkrét eredmények jelentkeznek.

1.3.1. Az európai építkezés ezzel éppen ellentétes irányú, **szupranacionális jogfejlődésének legújabbkori eredményeit** elemeztük abban a részben, amely az **Egységes Európai Polgári Törvénykönyv** megteremtését szolgáló **jogtudományi törekvéseket** mutatja be. Ezen fejlődés **alapfilozófiája** abban áll, hogy az akadályok nélküli, Egységes Európai Belső Piac megteremtése, a Négy Alapszabadság, valamint az Euro bevezetése **mind sürgetőbben igényelné az európai polgári jog**, de legalább is az adásvételi jog **integrációs szintű egységének megteremtését**. Nevezetesen, napjainkban mind szembetűnőbb **kereskedelmi akadályt képez** az a körülmény, hogy az uniós belső piacon egyébként valóban akadályoktól mentesen, szabadon mozgó árukra mindannyiszor **más és más tagállam nemzeti polgári joga az irányadó**, ahányszor ezek az áruk átlépnek egy-egy belső (ténylegesen már nem is létező) nemzetállami határt.

1.4. Az európai történelem és különösen a világháborúkkal terhelt **előző évszázad számunkra legfontosabb tanulsága** abban áll, hogy csakis a nemzeti karakter, a nemzeti kultúra szabad érvényesülése és fejlődése teremthet kiegyensúlyozott, konszolidált európai viszonyokat, mert **más nemzetek, nemzetrészek és kultúrák elnyomása döbbenetes károkat okozott, különösen a „militarista nemzetállami imperializmus” XX. évszázadában**. Oly sok szenvedés és annyi hagyományos európai érték elpusztítása végre ráébresztette az európai integrációt beindító politikusokat, hogy mindez immár alkalmatlan a jelenkor alapvető igényeinek kiszolgálására mert az **a legnagyobb akadályát képezi az európai egység megteremtésének**.

1.4.1. Az **Európai Unió nemzetek feletti működése a tagországok szabad akaratát megtestesítő államközi megállapodásain és nemzeti érdekeinek konszenzusán alapszik**. Következésképpen, az Egységes Európa irányába vivő determináns államközi folyamatok a **nemzetállamiság megerősítésével nem a szupranacionalizmus antitézisét, hanem éppenséggel annak előfeltételét képezik**.

1.4.2. Az előttünk álló integrációs fejlődési folyamatban rendkívüli **figyelmet kell fordítani** a világpolitikában olyannyira fontos (a korábbiakban részletesen elemzett) **erőegyensúly**, vagyis a „balance of power” **unióon belüli megteremtésére**. Az európai „**nagyhatalmak**” és a **kisebb országok közötti működőképes egyensúly** kialakítása és megőrzése kulcsfontosságú előfeltétele az Egyesült Európa megteremtésének. **Az ehhez szükséges kiigazításokat** az európai politikusoknak rendkívül gondosan, egymás érdekeinek messzemenő figyelembe vételével, **folyamatosan kell elvégezniük**.

1.5. Általános európai **integrációs érdek**, hogy a **kisebb nemzetállamok érdekérvényesítő képessége ne csökkenjen**, mert a **működőképes Uniót** kizárólag a „nagyok” és a „kicsik” közötti hatalmi viszonyok kiegyensúlyozottsága, azaz **egymás tiszteletben tartása**, a korrekt és tisztességes jogállamiság **biztosíthatja**.

1.5.1. Ebben az összefüggésben felidéztek, hogy milyen **kiemelkedő jelentőséggel bír** az Európai Unió struktúráján belül a **Benelux Unió** és a skandináv államok **Északi Együtműködése**. Ezek a **nagyregionális szerveződések** kiváló bizonyítékát adják annak, hogy a résztvevő nemzetállamok (pl. Luxemburg, Belgium) **mennyivel gyengébbek lennének külön- külön, mint egymással összefogva**. Ugyanakkor gyakorlati példával szolgálnak arra, hogy az **Unió** lehetővé teszi, elfogadja, sőt **támogatja** a közepes és kisebb tagállamok speciális **együtműködéseit** és azok intézményesített formáit is.

1.5.2. További kiváló lehetőségeket biztosítanak a tagállamok közötti korábbi (nem egyszer igazságtalan) merev politikai határok átjárhatóvá tételére, majd lebontására az un. „**határokat átlépő interregionális együtműködési szervezetek**”, mint pl. az Alpok-Adria Interreg Együtműködés, a Kárpátok Eurorégió, stb.

1.5.3. Mindez **remélhetően ráébreszti az illetékes politikusokat**, hogy a legutóbbi uniós bővítés **magában hordozza a történelmi Mitteleuropa** (vagyis a strukturált közép-európai kooperáció) uniós tagországai (Magyarország, Ausztria, Szlovénia, Csehország, Olaszország, Szlovákia, stb.) **legszelesebb értelemben vett** gazdasági, politika, társadalmi és kulturális együtműködésének **újjáélesztését**. Különös tekintettel arra is, hogy az egyébként is szűkre szabott Visegrádi Együtműködés az évek során egyértelművé tette életképtelenségét.

1.6. A Magyarországot is felölelő „**közép-európai bővítés**” **legfontosabb üzenetét Brüsszel számára** az jelenti, hogy a **nemzeti identitással összefüggő** rendkívül gazdag, szerteágazó **érdekvizonyokat** az előttünk álló integrációs folyamatban **nem szabad lebecsülni**, sőt **mindezek bölcs és megfontolt kezelése az Egységes Európa megteremtésének előfeltételét képezi**.

1.7. Az Unión belüli **merev nemzetállami politikai határok lebontása**, Schengenland megteremtése Magyarország számára megnyitotta annak lehetőségét is, hogy **begyógyítsuk Trianon sebeit**, méghozzá oly módon, hogy ahhoz a határmódosítások egyébként alkalmatlan eszközehez kellene folyamodnunk. (A megoldás varázsa abban áll, hogy ahol nincsenek határok, ott nincs szükség határrevízióra sem.) Szerencsére, a **jövő Európája nem határok tologatásából**, négyzetkilométerek és milliós nemzetrészek elszakításából fog majd állni, hanem sokszínű, **különböző kultúrák fennmaradásából, együttéléséből és együtműködéséből**. Ehhez természetesen jelentős bölcsességre, egymás iránti toleranciára és tiszteletre van szükség. Georges Scyboz, a Svájci Szövetségi Legfelsőbb Bíróság elnökének bevezetőben hivatkozott szavai rámutattak, miszerint Svájc csakis az által teremthette meg saját gazdagságát és válhatott azzá, ami, hogy elfogadta az országban élő, egymástól eltérő jegyeket mutató nemzetrészek (francia, német, olasz) egymásra utaltságának szükségképpen determinációját.

1.8. **Európa sikere**, következésképpen **valamennyiünk sikere alapvetően azon múlik**, hogy az integrációs erőfeszítések során mennyire leszünk képesek figyelembe venni és érvényre juttatni a **különböző nemzetek identitásainak egyenrangúságát** és a különböző

nemzetállamok **érdekösszefüggéseinek egymást feltételező és egymást kölcsönösen segítő lehetőségeit.**

2. fejezet Az integrált gazdaság védelméhez fűződő közös érdek kikényszeríti a politikai uniót

2.1. Az előzőekben bemutatott fejlődés előbb-utóbb **megteremti azt az integrált összeurópai értékrendet** és az általa determinált integrált érdekviszonyokat, amely a bemutatott fejlődés kikényszerítő logikájából adódóan arra serkenti majd még a legerősebb tagállamokat is, hogy belássák: **mindezt közösen és szoros egységben kell kifelé megvédelmeznünk.** Eljön az idő, amikor rájövünk, hogy összeurópai értékeinket és érdekeinket **csakis egységes (integrált) külpolitikával tudjuk eredményesen képviselni** és közvetíteni a világ számára, ami azután (az Eurohoz, Schengenhez és más integrációs intézményhez hasonlóan) automatikusan **kikényszeríti a közös európai biztonságpolitika** és az annak garanciáját képező integrált **európai hadsereg megteremtését.** Mindezek után pedig fel lehet majd írni a bejáratra: **Európai Egyesült Államok.**

2.2. Lehet, hogy még hosszú az út addig, de az is lehet, hogy nem. Jean Monnet szavaival élve, az európai integráció ügyét mindig is a nemzetközi krízisek lendítették előre. (Az ESZAK-ot eredményező **koreai háború** és a Római Szerződés 1957. évi aláírását röviddel megelőző **1956-os magyar forradalom** traumájára utalva mondta Monnet, hogy „Az európai integráció Sztálin édes gyermeke”.) Márpedig nemzetközi konfliktusokból és krízisekből várhatóan a jövőben sem lesz hiány. Vagyis (leegyszerűsítve) **az integráció továbbvitele biztosítva van.**

2.3. **A nagy jólétben és a veszélyekről megfeledkezve az „európai nyáj” tagjai** (nemzetállamok) **egyelőre még szerteszét legelésznek** a kövér fűvön, pedig a farkasok (a globalizált világ kihívásai) már az erdő szélén vannak. **Eljön annak az ideje,** hogy (egy unió keretében) szorosabban bújnak majd össze azért, hogy **az egyesült „európai nyájban” közös védelmet találjanak.**

2.3. **Jean Monnet** szavait befejezésként is célszerű felidézni: „A kérdés az, hogy ez a gazdagság és sokféleség Európa ereje, avagy gyengesége?” **A történelmi lehetőség adott, hogy Európa újra erőssé váljon és elfoglalhassa méltó helyét a globalizált világban.**

3. fejezet A doktori tanulmány gyakorlati hasznosítása

3.1. Az előzőekben arra törekedtem, hogy bemutassam, mennyire **életbevágóan fontos** az európai integráció keretében a **nemzeti kormányzati érdekérvényesítő képesség hatékonnyá tétele** és az ehhez szükséges hatásköri struktúrák megteremtése. Az előttünk végbemenő folyamat jól mutatja, hogy a nemzetállam és az integráció egymást feltételező, egymást kölcsönösen kiegészítő és egymás eredményességét előrevivő kategóriák. **Az Európai Unió nem önmagában ható csodaszer** és nem bőségszaru, hanem a rendkívül sokrétű **érdekviszonyok** összeütközésének igen gyakran **kegyetlen csatatere.** Brüsszelben a nemzeti kormányok szakértői minden egyes Euro-centért ádáz küzdelmet folytatnak.

3.2. Az **integráció intézményének** egyik legfőbb **jelentősége** abban áll, hogy elvileg **egyenjogú partnerként beenged erre a csatatérre**, vagyis minden tagállam képviselője kap egy széket a közös asztalnál. **Eredményességünket** csakis egy fejlett szinten megteremtett, eurokonform hazai kormányzati struktúra mellett **kizárólag az biztosíthatja**, amennyiben a ténylegesen meglévő hazai érdekeinket olyan felelős központi és helyi tisztségviselők képviselik, akik **magas szakképzettségük** eredményeként magabiztos intellektualitás birtokában kellően **eligazodnak az integráció** valóban rendkívül **bonyolult jogrendszerében**, hatásköri rendjében és egyidejűleg **mernek is és képesek is harcolni** a papíron egyébként meglévő jogosítványainkért.

Amennyiben dolgozatom céljaimnak megfelelően képes hozzájárulni mindezekhez, úgy az nem volt hiábavaló munka.

X X X

IRODALOM

- Basedow, Jürgen: *Ein optimales Europäisches Vertragsgesetz, opt-in, opt-out, wozu überhaupt?* Zeitschrift für Europäisches Privatrecht, 2004.
- Baylis, John and Smith, Steve: *The Globalization of World Politics*, Oxford, 2004.
- Caroni, von Pio: *Der Einfluss des französischen Code Civil auf das Obligationenrecht*, Eigene Publikation Bern, 2002
- Churchill, Winston S: *The Second World War I-VI*. Cassel and Co. London, 2008
- Eeckhout, Piet: *External Relations of the European Union*, Oxford 2006.
- Engel Pál: *Beilleszkedés Európába a kezdetektől 1440-ig, Magyarok Európában I.* Háttér, Budapest, 1990.
- Fötschl, Andreas: *A European Civil Code, A Scientific Daydream or a Real Possibility*, Oxford, 2009.
- Gazdag Ferenc: *Franciaország története 1945-1988*, Budapest, Kossuth, 1989
- Gerven, van Walter: *The Open Method of Convergence*, Juridica International XIV/2008.
- Görlitz, Niklas: *Einführung in das Europäische Wirtschaftsrecht*, Springer, 2002.

- Haas, von Carsten de: *Das Wirtschaftsrecht in der Europäischen Union*, Lang, Bxl. 2007.
- Hallstein, Walter: *Angleichung des Privat-und Prozessrechts in der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft*, Rabels Zeitschrift, 1964/28
- Hartkamp, Arthur: *Towards a European Civil Code*, Ars Aequi Libri, Nijmegen, 2009.
- Heutger, Viola: *Das Privatrecht im Prozess der Europäischen Integration*, EJCL, 2003.
- Huguenin, Claire: *Europäisches Vertragsrecht und Schweizerisches Obligationenrecht*, Jusletter, Zürich, September, 2008.
- Kecskés László: *EU-Jog és Jogharmonizáció*, HVG ORAC, Budapest, 2005.
- Kende Tamás-Szűcs Tamás: *Európai Közjog és Politika*, Osiris Kiadó 2003.
- Kiss J László: *Nemzeti identitás és külpolitika Közép-és Kelet-Európában*, Teleki Alapítvány Budapest, 2000
- Kiss J. László: *A Huszonötök Európai*, Osiris, Budapest, 2005.
- Kiss J. László: *A tizenötök Európai*, Osiris Kiadó, Budapest, 2002
- Kissinger, Henry: *Problems of the National Strategy*, Simon and Schuster, New York, 2004.
- Kissinger, Henry: *Diplomacy*, Simon and Schuster, New York, 2005.
- Koziol, Helmut: *Tort Law of the European Community*, Springer, Wien, 2008.
- Kötz, Hein: *Europäisches Vertragsrecht*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2007
- Lagarde, Paul: *Cadre commun de référence et droit international privé*, Droit, Paris, 2008.
- Lagasse, Charles Étienne: *Les nouvelles institutions politiques de la Belgique et de l'Europe*, Lausanne, 1995.
- Lando, Ole: *The Structure and the Legal Values of the Common Frame of Reference*, ERCL, 2007.
- Legrand, Pierre: *Against a European Civil Code*, The Modern Law Review, New York, 2004.
- Leible, Stefan: *Was tun mit dem gemeinsamen Referenzrahmen?* BB, 2008.
- Lurger, Brigitta: *Grundfragen der Vereinheitlichung des Vertragsrechts in der Europäischen Union*, Springer, Wien New York, 2005.
- Martigny, Dieter: *Europäisches Internationales Vertragsrecht in Erwartung der Rom I-Verordnung* Zeitschrift für Europäisches Privatrecht, 2008
- Megret, Jacques: *Le droit de la Communauté Européenne*, Université de Bruxelles, 1997.

- Monnet, Jean: *Réconcilier et unir les Européens*, Fondation Jean Monnet, Lausanne, 1995.
- Neisser, Heinrich: *Die Europäische Union, Anspruch und Wirklichkeit*, Springer, Wien 2007.
- Notat Nicole- Frybes, Marc: *Une nouvelle Europe Centrale*, Éditions de la Découverte, Paris, 1998.
- Pierré-Caps, Stéphane: *La multination*, Éditions Odile Jacob, Paris, 2001.
- Rabel, Ernst: *Das Recht des Warenkaufs*, Tübingen/Berlin, 1936 und 1957
- Riesenhuber, Karl: *System und Prinzipien des Europäischen Vertragsrechts*, Mohr, 2004.
- Sarkozy, Nicolas. *Témoignage*, Editions XO, Paris, 2008
- Schulze, Reiner: *Der Akademische Entwurf für einen Gemeinsamen Referenzrahmen, Kontroversen und Perspektiven*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2008
- Schulze, Reiner: *Allgemeine Rechtsgrundsätze und Europäisches Privatrecht*, ZeuP, 1993.
- Schuman, Robert: *La naissance d'un continent nouveau*, Fondation Jean Monnet, Lausanne, 1995.
- Szakály Ferenc: *Virágkor és hanyatlás (1440-1711) Magyarok Európában II. Háttér*, Budapest, 1990.
- Wurmnest, Wolfgang: *Grundzüge eines europäischen Haftungsrechts*, Mohr, Tübingen, 2003.
-

